10 دۆکیومێنت

گۆڤارێکی وەرزیی رۆشنبیریی دۆکیومێنتارییە ژمارە (١٠) نیسانی ٢٠٢٦

مەلا ڕەئووف ئەفەندی

١٨٨٠ - ١٩٥٦

دوایین مودیری قوتابخانەی ڕوشدیەی عوسمانی لە هەولێر

- وتاری بەڕێز مام جەلال لە ئاهەنگی جەژنی نەورۆزی ساڵی ١٩٨٤ لە سورداش
- یاداشتی ٢٩ کەسایەتی شاری کۆیە بۆ سوڵتان مەحموودی دووەم
- گۆڤاری پێشمەرگە بڵاوکراوەیەك لە چیاکانی زاگرۆس
- شەریف پاشای خەندان لە هەگبەکەی د. جاسم خۆشناو
- عەبدولخاڵق مەعروف قەڵەمێکی شەهید لە بۆسەدا

10
دۆکیومێنت
گۆڤارێکی وەرزیی رۆشنبیریی دۆکیومێنتارییە ژمارە (١٠) نیسانی ٢٠٢٦

DOCUMENT

A Documentary cultural season magazine No (10) April 2026

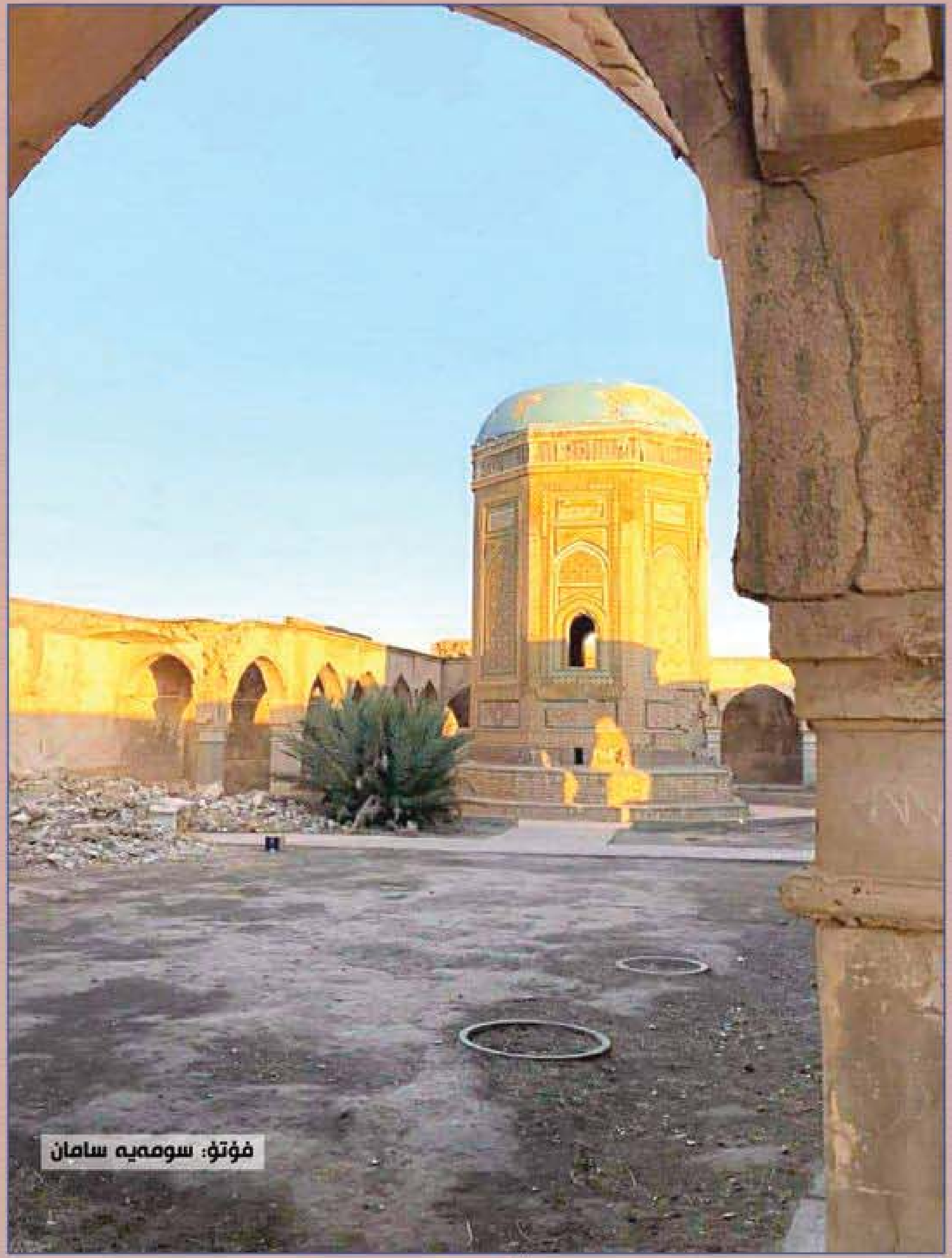

قەڵای کەرکووک منارە نەخشینە

دۆکیومێنت 10

گۆڤارێکی وەرزیی رۆشنبیریی دۆکیومێنتارییە
ژمارە (١٠) نیسانی ٢٠٢٦

خاوەنی ئیمتیاز:
حسێن ئەحمەد

سەرنووسەر:
ستار محەمەد

بەڕێوەبەری نووسین
دڵزار حەسەن

دیزاینەر:
عوسمان پیرداود

هەواڵنامەی کتێب

بۆ پەیوەندیکردن بە گۆڤاری دۆکیومێنت

سەرنووسەر ٠٧٧٦٦٩٣٠٤٨٤

بەڕێوەبەری نووسین ٠٧٥٠٤٤٨٨٥٤٧

توێژینەوە و وتارەکان، دەربڕی نووسەری بابەتەکانە و ستافی گۆڤار لێی بەرپرسیار نییە

ناوەڕۆک

بابەت	ناو	لەپەڕە
لە جێیی سەرووتار	ئە حمەد حەمەدئەمین	٣
(مەلاڕەئوف ئەفەندی) دوا بەڕێوەبەری سەردەمی عوسمانی	ئیحسان ڕەشاد موفتی	٧
وتاری مام جەلال لە جەژنی نەورۆزی ١٩٨٤- سورداش	ئا: دۆکیومێنت	٢٩
کورد و کوردستان لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی حکوومەتی فەرەنسادا	دکتۆر نەجاتی عەبدوڵلا	٥٩
یاداشتی (٢٩) کەسایەتی شاری کۆیە بۆ سوڵتان مەحموودی دووەم	د.مەحەمەد گەڵالەیی	٧٥
چاوپێکەوتنی (ئەلنەفیر) لەگەل جەلال تاڵەبانی	سامی قادر	٨٧
گۆڤاری پێشمەرگە بڵاوکراوەیەک لە چیاکانی زاگرۆسدا	یوسف مەنتک	١١٧
خورشید ئاغای دزەیی وەک پارێزەری هەولێر	ڕەهێل مشیر دزەیی	١٣٧
جارێکی تریش بابەتی پاکیزەکانی ئەنفال	فوئاد عوسمان	١٤٥
هەنەرمەندو پێشمەرگە حەمەجەزا بەندیخانە دەکات بە قوتابخانە	د.عبدالواحید ئیدریس	١٥٥
زیندوکردنەوەی کارو کۆششی باوکی دیبلۆماسیەتی کورد...............	هیوا ناسیح	١٦١
وەردانەوەی مێژوویی کۆمەڵە	ڕەهبەرسەید برایم	١٧١
٦ی ئازاری ١٩٩١ لەدەفتەری بیرەوەرییەکانمدا	عوسمان هورمزیار	١٨٧
سۆران مەسیحیی ناوێك، بۆ هەموو سەردەمەکان	محەمەد گۆران	١٨٩
عەبدولخالق مەعروف قەڵەمێکی شەهید.....لە بۆسەدا	یوسف محەمەد بەرزنجی	١٩٥
ئێستا وەك دۆکیومێنتپارێزی	ئا: دۆکیومێنت	٢٠٩
خویندنەوەیەك بۆ کتێبی شانەی کۆتایی	ئا: دۆکیومێنت	٢١٧
بۆ خانووەکەڵپوریی شوێنەوارەکان گرنگن	دێدەوان یەعقوب	٢٢٥
حوسێن کریم قادر لەك	مەلا یوسف	٢٣٢

لە جێیی سەروتار

بەڵگەنامە وەك بناغەی زانستیی مێژوو؛

ڕەهەندە مێژوویی و نیشتمانییەکانی گۆڤاری «دۆکیومێنت»

مێژوو، لە فۆرمە زانستییەکەیدا، تەنها کۆکردنەوەی گێڕانەوە زارەکییەکان یان ڕیزکردنی ڕووداوەکان لە چوارچێوەی کاتدا نییە، بەڵکو بۆ تێگەیشتن لە ڕەوتی گۆڕانکارییەکانی مرۆڤایەتی پرۆسەیەکی میتۆدۆلۆژیی ئاڵۆزە. لەم چوارچێوەیەدا ئەگەر فیزیا پشت بە تاقیگە و ماتماتیک ببەستێت، ئەوا مێژوو وەک زانستێکی مرۆیی، پشت بە بەڵگەنامە (Document) دەبەستێت، چونکە بەڵگەنامە لە دیدی مێژوونووسی هاوچەرخدا، تەنها کاغەزێکی کۆن نییە، بەڵکو تەوەرەی ڕاستی و ئەو بنچینە ئەزموونییە یە کە مێژوو لە ئەفسانە و خەیاڵ جیا دەکاتەوە.

لە زانستی مێژوونووسیدا، بەڵگەنامە یەکەمین سەرچاوەیە کە پشتی پێ دەبەسترێت، ئەو وەک پەنجەمۆرێکی مادیی وایە کە لە ڕابردووەوە بۆمان ماوەتەوە. گرنگیی بەڵگەنامە لەوەدایە کە بێلایەنە، لەبەر ئەوەی لەژێر کاریگەریی هەست و سۆزی ئێستادا نەنوسراوەتەوە، بەڵکو گەواهیدەرێکی ڕاستەوخۆی ئەو ساتە وەختەیە کە تێیدا بەرهەم هاتووە. هەر بۆیە، بەڵگەنامە ئەو پەتە پۆڵایینە فیکرییەیە کە ڕێگری دەکات لەوەی ڕابردوو ببێتە قوربانیی لێکدانەوەی هەڵە یان شێواندنی ئایدۆلۆژی. بەبێ بەڵگەنامە، مێژوو کایەیەکی گوماناوی و لەرزۆکە، لە هەر کاتێک و ساتێکدا ئەگەری هەرەسهێنانی هەیە.

پ.د. ئەحمەد حەمەدئەمین

هەواڵنامەی کتێب

بۆ نەتەوەیەکی وەک گەلی کورد، کە بەدرێژایی سەدەکانی ڕابردوو ڕووبەڕووی پرۆسەیەکی سیستماتیکی سڕینەوەی مێژوویی و جینۆسایدی کلتووری بووەتەوە، بەڵگەنامەکان لە ئامرازێکی زانستییەوە دەبن بە ئامرازێکی بەرگریی بوونگەرایی. لەو چوارچێوەیدا لە کاتێکدا داگیرکەران هەوڵی شێواندنی ڕاستییەکان و نکوڵیکردن لە مێژووی کورد دەدەن، بەڵگەنامەکان (چ وەک نەخشە، پەیماننامە، نامە گۆڕینەوە، یان ئەرشیفی دەوڵەتانی دراوسێ) وەك ناسنامەیەکی سەلمێنەر مافە مێژوویی و یاسایی و سیاسییەکانی کورد لە ئێستا و داهاتوودا دەسەلمێنن. لەو سۆنگەیەوە، پاراستنی هەر پارچە بەڵگەیەک وەک پاراستنی بەشێک لەو مێژووە دەبینرێت کە هەوڵی سڕینەوەی دراوە؛ چونکە بەڵگەنامەکان ئەو دیوارە بڕواپێکراوەن، ڕێگری دەکەن لەوەی نەتەوەی کورد تووشی ونبوونی مێژوویی ببێت. لە ناوەندە توێژینەوەکانی کوردستاندا، کە زۆرجار مێژوونووسی لەژێر هەژموونی گێڕانەوە زارەکییەکان و ڕەهەندە سیاسییەکاندایە، دەتوانرێت دەرچوواندنی گۆڤاری «دۆکیومێنت» بکریت بە وەرچەرخانێکی جەوهەریی بەرەو بەدامەزراوەییکردنی مێژووی بەڵگەیی. بە مەرجێك گۆڤارە وەك پرۆژەیەکی مێتۆدیی؛ ئامانجی گواستنەوەی نووسینەوەی مێژووی کورد لە فەزای گێڕانەوەی گشتییەوە بۆ کایەی سەلماندنی زانستی بێت.

گەیشتنی گۆڤاری «دۆکیومێنت» بە وێستگەی ژمارە (١٠)، تەنیا ژمارەیەکی ئاسایی نییە، بەڵکو گوزارشتە لە پێداگیری و سووربوونی ستافەکەی لەسەر پڕۆژەیەکی

بەڵگەنامەکان لە ئامرازێکی زانستییەوە دەبن بە ئامرازێکی بەرگریی بوونگەرایی. لەو چوارچێوەیدا لە کاتێکدا داگیرکەران هەوڵی شێواندنی ڕاستییەکان و نکوڵیکردن لە مێژووی کورد دەدەن، بەڵگەنامەکان (چ وەك نەخشە، پەیماننامە، نامە گۆڕینەوە، یان ئەرشیفی دەوڵەتانی دراوسێ) وەك ناسنامەیەکی سەلمێنەر مافە مێژوویی و یاسایی و سیاسییەکانی کورد لە ئێستا و داهاتوودا دەسەلمێنن.

نیشتمانی بۆ پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە بەڵگەنامەییەکی لە کتێبخانەی کوردی هەیە. گۆڤاری «دۆکیومێنت» لە (٩) ژمارەی ڕابردوودا، بە کارکردن لەسەر ساغکردنەوەی ڕووداوە سیاسییەکان و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، سەلماندوویەتی کە دەتوانێت مێژووی پەرتەوازەی کورد لەنێوان ئەرشیفە جیهانییەکان و دۆسیە فەرمییەکاندا کۆبکاتەوە و بە شێوەیەکی سیستماتیک بیخاتە بەر دەستی توێژەران. ئەنجام ئەم هەوڵە بەردەوامە، مێژووی کورد لە چوارچێوەیەکی ناوخۆیی و گێڕانەوەی دەماودەمەوە بەرەو ئاسۆیەکی بردووە، کە تێیدا بەڵگەنامە بووە بە تاقە گوزارشتکاری ڕاستەقینەی ڕووداوەکان.

لەسەر بنەمای ئەو نۆ هەنگاوە سەرکەوتووەی ڕابردوو، کە تێیدا پشت بە وەرگێڕان و شیکردنەوەی وردی دەقە ئەسڵییەکان بەستراوە، گۆڤاری «دۆکیومێنت» بووەتە سەرچاوەیەکی بڕواپێکراو بۆ ناوەندە ئەکادیمی و زانکۆییەکان، بۆیە لەبەر گرنگی و هەستیاریی ئەم کارە، داوا لە دامەزراوە زانستی و نیشتمانییەکان دەکەین پشتیوانی لەم پرۆژەیە بکەن، چونکە ئەرشیفسازیی نیشتمانی کۆڵەکەی نووسینەوەی مێژوویەکی ڕاستەقینەیە و بەبێ پشتگیریکردنی ئەم جۆرە هەوڵانە، مێژووی نەتەوەکەمان بە ناتەواوی دەمێنێتەوە.

هیواخوازین گۆڤاری «دۆکیومێنت» وەک سەرچاوەیەکی پسپۆڕیی بەردەوام بێت لە ئاشکراکردنی ئەو ڕاستییە مێژووییانەی کە لەسەر بنەمای بەڵگەی ماددی و زانستی دامەزراون.

گۆڤاری «دۆکیومێنت» لە (٩) ژمارەی ڕابردوودا، بە کارکردن لەسەر ساغکردنەوەی ڕووداوە سیاسییەکان و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، سەلماندوویەتی کە دەتوانێت مێژووی پەرتەوازەی کورد لەنێوان ئەرشیفە جیهانییەکان و دۆسیە فەرمییەکاندا کۆبکاتەوە و بە شێوەیەکی سیستماتیك بیخاتە بەر دەستی توێژەران.

هەواڵنامەی کتێب

ئاگاداری بۆ نووسەرانی ئازیز....

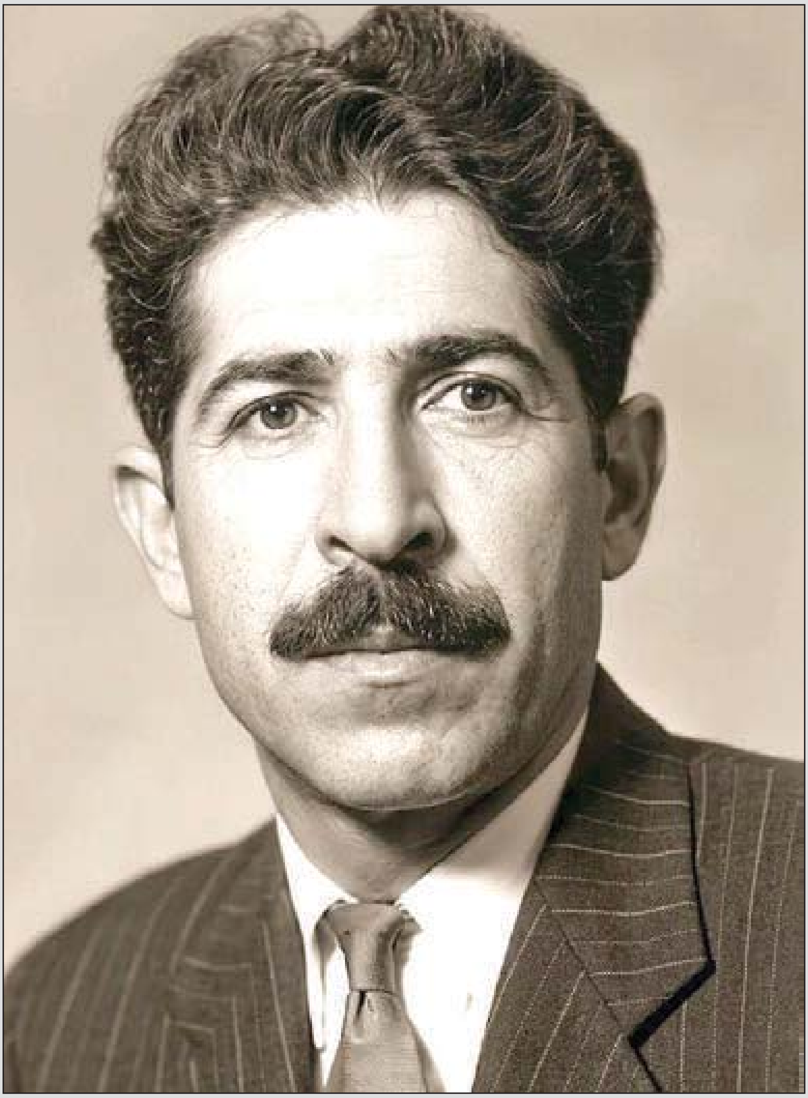

سەرنجی توێژەر و نووسەرانی ئازیز بۆ ئەوە ڕادەکێشین، کە دۆسیەی ژمارە ١١ی گۆڤاری دۆکیومێنت تایبەت، بە جەمال حەیدەری تەرخانکراوە. لێرەوە داواتان لێدەکەین بابەت و توێژینەوەکانتان بۆ واتسئاپی ئەو ژمارەیە بنێرن.

لەگەڵ ڕێزدا

٠٧٧٦٦٩٣٠٤٨٤ - ٠٧٥٠٤٤٨٨٥٤٧

بەڵگەنامە دەگمەنەکان

دەربارەی پەروەردە و دوا بەڕێوەبەری سەردەمی عوسمانی لە هەولێر(١٩٠٠–١٩١٨) (مەلا ڕەئووف ئەفەندی) ١٨٨٠–١٩٥٦

ئیحسان ڕەشاد موفتی

ئـەو بابەتـە پەروەردەییانـەی لێـرەدا بڵاودەکرێنـەوە بـۆ یەکـەم جـار پێشـکەش بـە خوێنـەران دەکرێـن، بەشـێکن لـە توێژینەوەیـەک کـە دوو سـاڵ لەمەوبـەر دەسـتم بـە نووسـینی کـردووە و بـە ویسـتی خـوا لـە پەرتووکێکـدا کۆدەکرێنـەوە بـە ناونیشـانی: قوتابخانـە ئایینیـەکان و سـەرەتای پـەروەردەی نـوێ لـە باشـووری کوردسـتان (١٨٦٩-١٩٤٩ز).

هەواڵنامەی کتێب

هەر لە منداڵییەوە بیستومە کە مەلا ڕەئووف ئەفەندی، لە سەردەمی دەوڵەتی عوسمانیدا، بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتایی بووە لە قەڵای هەولێر. ئەم زانیارییانە دوای نزیکەی نیو سەدە، بە بەڵگە پشتڕاست کراونەتەوە. مەلا ڕەئووف ئەفەندی لە لایەن دایکەوە نەوەی مەلا کچکەی هەولێرە . هەروەها، لە خاڵم حاکم مەعروف ڕەئووف خضر (یەکەم وەزیری دادوەری لە حکومەتی هەرێمی کوردستان ساڵی ١٩٩٢) بیستوومە کە باوکی مەلا ڕەئووف ئەفەندی پیاوێکی ئایینی و خواناس بووە. دوای ڕووخانی دەوڵەتی عوسمانی لە ساڵی ١٩١٨، نەیویستووە وەک مامۆستا

و بەڕێوەبەری قوتابخانە لەژێر بەڕێوەبەرایەتی بەریتانی و پرۆگرامە نوێکانی خوێندندا بەردەوام بێت؛ بۆیە خۆی تەرخان کردووە بۆ بەڕێوەبردنی زەویە کشتوکاڵییەکانی. ئەم یادەوەرییانە تا ئێستا لە بیرمدا بەهێزی چەسپاون . خۆم لە سەرەتای هەشتاکاندا کاتێک دەستم کرد بە گەڕان لە فایلەکانی بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی هەولێر بۆ دۆزینەوەی ناوی قوتابییە کۆنەکانی سەردەمی عوسمانی و ئینگلیز و شاهانە، هیچ زانیارییەکم نەدۆزییەوە کە پەیوەندی بە سەردەمی عوسمانییەوە هەبێت. بەڵام ئەو زانیارییانەی ماوەتەوە لەو کاتەدا، نمرەکانی قوتابییانی بەکالۆریای سەرەتایی بوون کە دەگەڕایەوە بۆ سەردەمی سییەکان. ئەوەی بیستوومە ئەوەیە کە زۆربەی ئەرشیفی سەردەمی عوسمانی لە بینای سەرای قەڵای هەولێر پارێزراو بووە. لەکاتی ڕووخاندنی دەروازەی کۆنی باشووری قەڵاتی هەولێر لە ناوەڕاستی دەیەی پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا، سەدان بەڵگەنامە و تۆماری عوسمانی کەوتە سەر شەقامەکان. منداڵان و بەقاڵەکان و بازرگانەکان کۆیان دەکردنەوە و وەک کیسەی کاغەزیان بەکاردەهێنان بۆ فرۆشتنی کەلوپەلی دووکانەکانیان.

خۆم لە سەرەتای هەشتاکاندا کاتێك دەستم کرد بە گەڕان لە فایلەکانی بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی هەولێر بۆ دۆزینەوەی ناوی قوتابییە کۆنەکانی سەردەمی عوسمانی و ئینگلیز و شاهانە، هیچ زانیارییەکم نەدۆزییەوە کە پەیوەندی بە سەردەمی عوسمانییەوە هەبێت.

پوختەیەک دەربارەی یەکەم یاسای پەروەردەی فەرمی لە دەوڵەتی عوسمانی ساڵی ١٨٦٩ زایینیدا

لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەمدا ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی بە گرنگی ڕێکخستنی پەروەردە هەستی کرد بۆیە لە ساڵی ١٨٦٩ زایینیدا یاسای پەروەردەی فەرمی حکومی دەرکرد ئەم یاسایە کچان و کوڕانی گرتەوە لە هەموو ویلایەتەکانی ئیمپراتۆرییەت کە لە ٢٩ ویلایەت پێکهاتبوون

ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی جیهانی عەرەبیی دابەش کرد بەسەر ١٠ ویلایەتدا موسڵ، بەغدا، بەسرە، حجاز، یەمەن، شام، حەلەب، بەیروت، میسر، جەزایر، تونس و تەرابلوس و ناوچەی باشووری کوردستان بە ویلایەتی موسڵ دەناسرا ئەما ویلایەتەکانی وەکو وان ئامەد و بەدلیس و هەندێک ویلایەتی تر کوردستانی باکووریان دەگرتەوە

جێبەجێکردنی ئەم سیستەمە ئیداری بۆ ویلایەتەکان لە ساڵی ١٨٦٧ زایینیدا دەستی پێکرد هاوکات لەگەڵ دەرچوونی یاسای پەروەردەی فەرمی و لە جێبەجێکردنی ئەم یاسایەدا دواکەوتنی کردنەوەی قوتابخانەکان بۆ کچان لە زۆربەی ویلایەتەکاندا تێبینی دەکرا یەکێک لە هۆکارەکانی ئەم دواکەوتنە دژایەتی کۆمەڵگە بوو لە ناردنی کچان بۆ قوتابخانەکان، ئەگەرچی منداڵانی هاووڵاتیە جولەکەکان و مەسیحییەکان لە کچان و کوڕان بە ئاستێکی کەمتر ڕووبەڕووی ئەم کێشە کۆمەڵایەتییە دەبوونەوە بەراورد بە موسڵمانان بۆیە کچان و کوڕان زوو چوونە قوتابخانە تایبەتییەکانیان

دوای ٢٧ ساڵ لە دەرچوونی یاسای عوسمانی بۆ پەروەردەی فەرمی یەکەم قوتابخانە بۆ کچان لە ساڵی ١٨٩٦ زایینیدا لە شاری موسڵ کرایەوە و سێ ساڵ دواتر لە ساڵی ١٨٩٩ زایینیدا یەکەم قوتابخانە بۆ کچان لە ویلایەتی بەغدا کرایەوە ئەما لە شارەکانی باشووری کوردستان وەکو هەولێر و کەرکووک و سلێمانی

دوای ٢٧ ساڵ لە دەرچوونی یاسای عوسمانی بۆ پەروەردەی فەرمی یەکەم قوتابخانە بۆ کچان لە ساڵی ١٨٩٦ زایینیدا لە شاری موسڵ کرایەوە و سێ ساڵ دواتر لە ساڵی ١٨٩٩ زایینیدا یەکەم قوتابخانە بۆ کچان لە ویلایەتی بەغدا کرایەوە ئەما لە شارەکانی باشووری کوردستان وەکو هەولێر و کەرکوک و سلێمانی قوتابخانەکانی کچان پێش کۆتایی بیستەکانی سەدەی ڕابردوو کرانەوە و ئەوە دوای ڕووخانی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی بوو لە ماوەی داگیرکردنی وڵات لەلایەن سوپای ئینگلیزەوە و دامەزراندنی دەوڵەتێک بە

هەواڵنامەی کتێب

ناوی عێراق. ئامانجی سیاسەتی پەروەردەیی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی لە دەرکردنی یاسای پەروەردە دەستکردن بوو بە دروستکردنی قوتابخانە فەرمییەکان بە شێوازی سیستەمی ئەوروپایی لە ڕووی دابەشکردنی ئیداری و پرۆگرامە وانەییەکانەوە عوسمانییەکان پەروەردەیان بەسەر چەند قۆناغێکدا پەروەردەی دابەش کرد، سەرەتایی چوار ساڵ ناوەندی ڕوشدییە سێ ساڵ، ئامادەیی مەدەنی و سەربازی قوتابخانەکانی ئامادەکردن چوار ساڵ و کۆلێژە تایبەتمەندەکان و خوێندنی باڵا.

یەکەم یاسا بۆ پەروەردەی فەرمی لە دەوڵەتی عوسمانیدا ئەنجومەنی زانستیی لە ویلایەتەکاندا دروست کرد کە چاودێری جێبەجێکردنی یاسای پەروەردەیان دەکرد بۆ نموونە مەرج بۆ کردنەوەی قوتابخانەی ڕوشدییە ناوەندی ئەوە بوو کە لەو شارەدا پێنج سەد خانوو بۆ موسڵمانان هەبێت و بۆ هاووڵاتییە جولەکەکان ئەما بۆ مەسیحییەکان مەرجەکە سەد خانوو بوو لەوانەیە ئەم جیاوازییە لە ژمارەی خانووەکان لەنێوان موسڵمانان و مەسیحییەکاندا بگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ژمارەی منداڵە موسڵمانەکان کە دەچوونە قوتابخانە زۆر کەمتر بوو بەراورد بە ناردنی منداڵانی جولەکە و مەسیحییەکان

یەکەم یاسا بۆ پەروەردەی فەرمی لە دەوڵەتی عوسمانیدا ئەنجومەنی زانستیی لە ویلایەتەکاندا دروست کرد کە چاودێری جێبەجێکردنی یاسای پەروەردەیان دەکرد بۆ نموونە مەرج بۆ کردنەوەی قوتابخانەی ڕوشدیە ناوەندی ئەوە بوو کە لەو شارەدا پێنج سەد خانوو بۆ موسڵمانان هەبێت و بۆ هاولاتییە جولەکەکان ئەما بۆ مەسیحییەکان مەرجەکە سەد خانوو

بابەتەکانی پەروەردەی سەرەتایی پێکهاتبوون لە؛ ئەلفوبێ، قورئانی پیرۆز، تەجوید، باوەڕ، فقە، خوێندنەوەی تورکی، ڕێزمان، ڕێنووس، ژمێریاری بنەڕەتی، مێژووی عوسمانی، جوگرافیا، زانیاری سوودمەند و تەندروستی.

لە یاسای پەروەردەی فەرمی دەوڵەتی عوسمانی کە لە ساڵی ١٨٦٩ زایینیدا دەرچووە هاتووە کە پەروەردەی

سەرەتایی بێبەرامبەرە و لێدانی قوتابییان قەدەغەیە یاسای پەروەردە لەو سەردەمەی سەدەی نۆزدەیەمدا بنەمایەکی گرنگ بوو بۆ گەشەپێدانی پەروەردە ئەگەرچی عوسمانییەکان لەم گرنگییە درەنگ تێگەیشتن، یاساکە هەندێک ڕێنمایی تێدابوو دەربارەی جۆری وانەکان و ماوەکەیان کە ماوەی وانە بە چل خولەک دیاریکرابوو هەروەها ماوەی پشوودان لە نێوان وانەکاندا بە پازدە خولەک دیاریکرابوو و کاتی خوێندنی بەیانی لە کاتژمێر ٨ بۆ ١٢ بوو و دوای تەواوبوونی ئەم ماوەیە قوتابییەکان دەگەڕانەوە ماڵەکانیان و دوو کاتژمێر پشوویان دەدا پاشان دووبارە دەگەڕانەوە قوتابخانە لە کاتژمێر دوو تا کاتژمێر چوار.

یاسای پەروەردەی فەرمی دەوڵەتی عوسمانی کە لە ساڵی ١٨٦٩ زاییینیدا دەرچووە هاتووە کە پەروەردەی سەرەتایی بێبەرامبەرە و لێدانی قوتابییان قەدەغەیە یاسای پەروەردە لەو سەردەمەی سەدەی نۆزدەیەمدا بنەمایەکی گرنگ بوو بۆ گەشەپێدانی پەروەردە ئەگەرچی عوسمانییەکان درەنگ تێگەیشتن لەم گرنگییە یاساکە هەندێك ڕێنمایی تێدابوو دەربارەی جۆری وانەکان و ماوەکەیان کە ماوەی وانە بە چل خولەك دیاریکرابوو

قوتابخانەی سەرەتایی و ڕوشدییە لە سەردەمی عوسمانیدا

لە کاتی دەرچوونی یاسای عوسمانی بۆ پەروەردەی فەرمی لە ساڵی ١٨٦٩ زاییینیدا، قوتابخانەی سەرەتایی فەرمی لە زۆربەی شار و ویلایەتەکاندا نەبوون. بۆیە دەوڵەت دەستی بە کردنەوەی قوتابخانە ڕوشدییەکان (ناوەندییەکان) کرد لە سەرەتادا. قوتابییەکانی قوتابخانە ئایینییەکان بۆ تاقیکردنەوە دەچوون بۆ سەلماندنی توانای خوێندنەوە و نووسینیان، ئەوانەی تەمەنیان لە دوازدە ساڵ تێپەڕیبوو لە قوتابخانە ڕوشدییەکاندا وەردەگیران. ئەم قوتابخانانە وەک قۆناغی ناوەندیی ئێستا بوون، واتە پۆلەکانی حەوتەم و هەشتەم و نۆیەم.

دوای کەمتر لە دوو دەیە، کاتێک ژمارەی قوتابخانەکان

هەواڵنامەی کێتب

زیادی کرد، قوتابخانە سەرەتاییەکان کرانەوە. بۆیە لەم بەڵگەنامە عوسمانییەدا دەبینین کە لە ساڵی ١٩٠٠ زایینیدا قوتابخانەیەکی ڕوشدییە و یەکێکی تری سەرەتایی کرایەوە و لە ساڵی ١٩٠٥ زایینیدا قوتابخانەی سەرەتاییەکی تر بە ناوی "نوور مەکتەبی" لە هەولێر کرایەوە بە بەخشینی دانیشتووانی هەولێر.

بەڵگەنامەی عوسمانی
و دوا بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتایی لە قەڵای هەولێر

زۆربەی بەڵگەنامە عوسمانییەکان لە ئەرشیفی عوسمانی لە ئیستەمبووڵ پارێزراون و بەردەستن بۆ توێژەران. لە کوردستاندا چەندین پەرتووک دەربارەی ئەم بەڵگەنامانە بڵاوکراونەتەوە، وەک ئەوانەی زانکۆی جیهان و پارێزگای هەولێر. جێگەی ئاماژەیە کە بەشێک لە خێزانە کۆنەکان هێشتا ئەو بەڵگەنامانەیان پاراستووە کە لەلایانە. لەنێوان ئەم بەڵگەنامانەی کە مەبەستمانە بڵاویان بکەینەوە و پەیوەندیان بە پەروەردەوە هەیە، ئەم دوو بەڵگەنامەیەن کە مێژوویان دەگەڕێتەوە بۆ ١٢٠ ساڵ لەمەوبەر، واتە بۆ ساڵی ١٩٠٥ زایینی. ئەم بەڵگەنامانە پەیوەندییان هەیە بە بڕوانامەی تێپەڕینی تاقیکردنەوە بۆ وەرگرتنی ئەرکی بەڕێوەبەری قوتابخانە، لەگەڵ ناسنامەی مەدەنی (ئاحواڵی شەخسییە) عوسمانی بۆ مەلا ڕەئووف ئەفەندی، کۆتا بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتاییی عوسمانی لە قەڵای هەولێر. ئەم دوو بەڵگەنامەیە لەلای خاڵم حاکم مەعروف ڕەئووف (١٩٣٣-٢٠٠٠) پارێزرابوون.

من و خوشک و براکانم زۆر دڵبەستە بووین بە خاڵم

لە نێوان ئەم بەڵگەنامانەی کە مەبەستمانە بڵاویان بکەینەوە و پەیوەندیان بە پەروەردەوە هەیە، ئەم دوو بەڵگەنامەیەن کە مێژوویان دەگەڕێتەوە بۆ ١٢٠ ساڵ لەمەوبەر، واتە بۆ ساڵی ١٩٠٥ زایینی. ئەم بەڵگەنامانە پەیوەندیان هەیە بە بڕوانامەی تێپەڕینی تاقیکردنەوە بۆ وەرگرتنی ئەرکی بەڕێوەبەری قوتابخانە، لەگەڵ ناسنامەی مەدەنی (ئاحواڵی شەخسییە) عوسمانی بۆ مەلا ڕەئووف ئەفەندی، کۆتا بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتاییی عوسمانی لە قەڵای هەولێر.

و زۆر خۆشمان دەویست. فرمێسکە خۆشییەکانی دایکمان لەبیر ناکەم کە تەنها بە بینینی ئەو بەدی دەکران. حاکم مەعروف کوردپەروەرێکی ڕۆشنبیر بوو، پەرۆش بوو بۆ ئەوەی ئێمە بگەینە بەرزترین پلەکان و شانازیی بە ئێمە دەکرد.

سندوقێک١٢٠ ساڵ بەڵگەنامەی پاراست

لەنێو سندوقێکی بچووکی باپیرمدا هەندێک بەڵگەنامەی عوسمانی پارێزراو مانەوە، ئێستا تەمەنیان زیاتر لە ١٢٠ ساڵ دەبێت. ئەم بەڵگەنامانە گەیشتنە دەستم دوای ئەوەی دەستم کرد بە نووسینی زنجیرەیەک وتار دەربارەی پەروەردە لە سەردەمی عوسمانی (١٨٦٩-١٩١٨) و شاهانە لە گۆڤاری دیوان. ئەم زنجیرە وتارانە گەیشتنە دەبەش لە گۆڤارەکە بە ژمارەکانی ٣١-٤٠ لە ماوەی ساڵانی ٢٠٢٤-٢٠٢٥دا. لەو کاتەدا ماڵی خاڵم ئەو دوو بەڵگەنامەیان گەیاندە دەستم کە پەیوەندیان بە مەلا ڕەئووف ئەفەندی هەیە، کە بریتین لە:

*** بڕوانامەی تاقیکردنەوە بۆ دیاریکردنی وەک مامۆستا لەگەڵ نمرەکانی**

*** ناسنامەی مەدەنی عوسمانی (عوسمانلی تەزکەرەسی)**

لەگەڵ ئەم دوو بەڵگەنامەیەدا، بەڵگەنامەی تریش لە ئەرشیفی عوسمانی دەستنیشانمان کردووە کە ئەم زانیارییانە زیاتر ڕوون دەکاتەوە. هەروەها زانیاری تری پەیوەست بە قوتابخانەکە و ناوەکەی و ستافەکەی و ژمارەی قوتابییەکانی دەخاتەڕوو، وەک چۆنیەتی دروستکردنی بە پارەی بەخشینی دانیشتووانی هەولێر. بۆیە بڵاوکردنەوەی ئەم بەڵگەنامانە و ڕووناککردنەوەیان پێویستە بۆ دەوڵەمەندکردنی ئەرشیفی پەروەردە لە هەولێر

ئەم بەڵگەنامانە پەیوەندیان هەیە بە بڕوانامەی تێپەڕینی تاقیکردنەوە بۆ وەرگرتنی ئەرکی بەڕێوەبەری قوتابخانە، لەگەڵ ناسنامەی مەدەنی (ئاحواڵی شەخسییە) عوسمانی بۆ مەلا ڕەئووف ئەفەندی، کۆتا بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتایی عوسمانی لە قەڵای هەولێر. ئەم دوو بەڵگەنامەیە لەلای خاڵم حاکم مەعروف ڕەئووف (١٩٣٣-٢٠٠٠) پارێزرابوون.

هەواڵنامەی کتێب

مەلا ڕەئووف ئەفەندی

١٨٨٠-١٩٥٦ز

مەلا ڕەئووف ئەفەندی کوڕی مەلا خضر، نەوەی مەلا ئەبووبەکر مەلا کەچکە (١٧٨٨-١٨٥٥ز) لە ڕێگەی دایکییەوە. دایکی فاتیمە کچی مەلا کەچکە بووە. لە ساڵی ١٨٨٠ زایینیدا لە گەڕەکی سەرای لەناو قەڵای هەولێر لەدایکبووە. دایک و باوکی لە نەخۆشی تیفۆیددا کۆچیان کردووە کاتێک ئەو تەمەنی دوو ساڵ بووە، بۆیە بە چاودێری مامەکانی و سەرپەرشتی خاڵەکانی گەورە بووە. پەروەردەی ئایینیی و نەریتی نوێی وەرگرتووە لەسەر دەستی زاناکانی مزگەوتی باپیرەکەی مەلا کەچکە لە قەڵای هەولێر.

لە ٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٠٥ زایینیدا تاقیکردنەوەی ئەنجومەنی مەعاریفی عوسمانی بە سەرکەوتوویی تێپەڕاندووە لە ناوەندی ویلایەت موسڵ بڕوانامەی لێهاتوویی فەرمیی وەرگرتووە، بۆ وەرگرتنی پۆستی بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتایی لە قەڵای هەولێر. ئەمەش ئەو بەڵگەنامەیەیە کە ئێمە بۆ یەکەم جار بڵاوی دەکەینەوە. بەردەوام بووە لە پۆستەکەیدا تا کۆتایی حوکمی عوسمانی لە ساڵی ١٩١٨ زایینی، بۆیە دوا بەڕێوەبەری ئەم قوتابخانەیە بووە لە سەردەمی عوسمانیدا. دوای هاتنی بەریتانییەکان لە ژیانی پەروەردەیی دوورکەوتەوە و خۆی تەرخان کردووە بۆ بەڕێوەبەردنی زەوییە کشتوکاڵییەکانی لە گوندەکانی هەولێر.

هاوسەرگیری کردووە و چوار منداڵی هەبووە: مەعروف ڕەئووف (یەکەم وەزیری دادوەری لە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ساڵی ١٩٩٢ز)، مونیرە (١٩١٢-١٩٨٤ز - دایکم)، شوکریە (هاوسەری سەید سامی نوورەددین ئاغا) و کافیە. مەلا ڕەئووف خوای لێ خۆش بێت لە ساڵی ١٩٥٦ زایینیدا لە هەولێر کۆچی دوایی کردووە لە تەمەنی نزیکەی ٧٦ ساڵیدا.

گرنگی بەڵگەنامەکان

ئەم بەڵگەنامانە بۆ دەوڵەمەندکردنی مێژووی پەروەردە لە هەولێر زانیاریی بەنرخ زیاد دەکەن، لەگەڵ بەڵگەنامە فەرمییەکانی تر وەک بڕوانامەی لێهاتوویی و تەزکەرەی نەفووس. وەک سەرچاوەیەکی مێژوویی متمانەپێکراو دادەنرێن کە بە شێوەیەکی قووڵتر سیستەمی

پەروەردەیی و بەڕێوەبەرایەتی لە هەولێر ڕوون دەکەنەوە لە کۆتایی سەردەمی عوسمانیدا.

دەمانەوێت لێرە بەڵگەنامەکانی پەیوەست بەم ماوە کاتییە ڕوون بکەینەوە کە لە ماوەی نێوان ١٩٠٠-١٩١٨ زایینیدا درێژەی دەخایەنێت، کە کۆتایی ماوەی دەوڵەتی عوسمانییە. ئەم بەڵگەنامانە تیشك دەخەنە سەر لایەنێک لە ڕاستییەکانیی پەروەردە و دۆخەکانی و ستافەکەی، ئەگەرچی سادە بووە چونکە دەوڵەت توانای پێویستی نەبووە بۆ دروستکردنی قوتابخانەکان، لە زۆربەی حاڵەتەکاندا دانیشتووانی هەولێر بوون ئەوانەی دروستیان دەکردن و ئاوەدانیان دەکردنەوە.

بەڵگەنامەی ژمارە ١

بڕوانامەی تاقیکردنەوەی مەلا ڕەئووف

بۆ وەرگرتنی پۆستی بەڕێوەبەری قوتابخانەی هەولێر ١٩٠٥ز

وەسفی بەڵگەنامەکە:

ئەم بەڵگەنامەیە لە سەرۆکی ئەنجومەنی مەعاریف دەرچووە بۆ هەڵسەنگاندنی لایەنی پێویستی ئەو کەسەی کە داوای پۆستی بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتایی کردووە و لێهاتوویی زانستیی سەلماندووە بۆ ئەوەی ببێتە مامۆستای یەکەم (بەڕێوەبەر) لە قوتابخانەکە. بەڵگەنامەکە لەلایەن سەرۆکی مەعاریف محەممەد ڕەفیق و شەش ئەندامی تری ئەنجومەنەوە واژۆ و مۆرکراوە.

بابەتە وانەییەکان و نمرەکان:

لە سەرەوەی بەڵگەنامەکەدا بابەتە وانەییەکان و نمرەکانی بەدەستهاتووی ئەو کەسە نووسراوە بەم شێوەیە:

- تەجویدی قورئانی پیرۆز: ٧
- عەقیدە و فقە: ٧
- خوێندنەوەی تورکی و ڕێزمان و ڕێنووس: ١٠
- ژمێریاری: ٦
- جوگرافیا: ٥

هەواڵنامەی کتێب

- مێژووی عوسمانی: ٥
- ڕێنووس (خەت): ١٠
کۆی گشتی: ٥٠ نمرە
دەقی بەڵگەنامەکە:

لە ناوەرۆکی بەڵگەنامەکەدا دەقی بڕیاری لیژنەکە هاتووە کە لەلایەن د. هیمن خۆشناوەوە وەرگێڕراوە، و ئەمە دەقەکەیەتی:

«سەبارەت بە پۆستی وانەوتنەوە لە قوتابخانەی سەرەتایی لە قەڵای هەولێر کە لە ئێستادا بەتاڵە، ڕەئووف ئەفەندی داوای بۆ بەدەستهێنانی ئەم پۆستەی کردووە. تاقیکردنەوەیەکی لەلایەن ئەنجومەنەکەمانەوە بۆ کراوە و لێهاتوویی سەلماندووە. لە کاتی ئێستادا دەرکەوتووە کە گونجاوە بۆ دیاریکردن لەم پۆستە پەروەردەییەدا، بۆیە ئەم بەڵگەنامە (بڕوانامەی لێهاتوویی) پێبەخشراوە لەلایەن ئێمەوە بە شێوەیەکی پەسەندکراو.»

ڕێکەوت و واژۆکردن:

لە ٦ی شەعبانی ١٣٢٣ کۆچی کە دەکاتەی٢٣ی ئەیلولی ١٣٢١ ڕومی، کە دەکاتە ٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٠٥ زایینی.

ئەندامەکان:

ئەندام: ئیبراهیم حەققی

ئەندام: ئیبراهیم

ئەندام: (ناوی نادیارە)

ئەندام: (ناوی نادیارە)

ئەندام: محەممەد

ئەندام: (ناوی نادیارە)

لە کۆتاییدا واژۆکراوە بە مۆری سەرۆکی ئەنجومەنی مەعاریف: محەممەد ڕەفیق

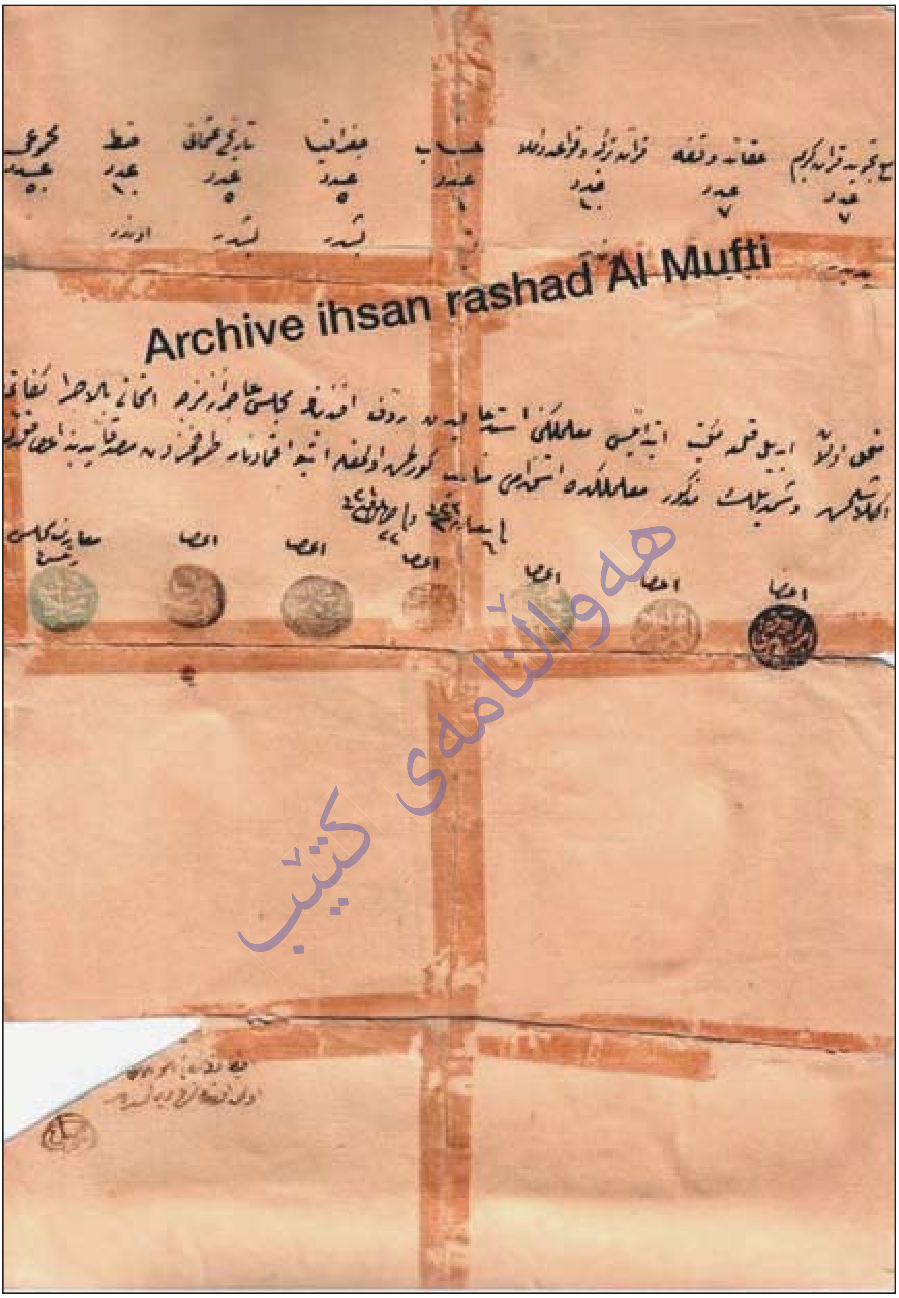

بەڵگە (۱) ناسنامەی هاوڵاتیی عوسمانی (عوسمانلی تەزکیرەسی) بۆ دوایین بەڕێوەبەری قوتابخانەی سەرەتایی لە هەولێر: ملا ڕەئووف ئەفەندی

بەڵگەنامەی ژمارە (٢)

ناسنامەی مەدەنیی عوسمانی ڕەئووف ئەفەندی

وەسفی بەڵگەنامەکە:

بەڵگەنامەی ناسنامەی عوسمانی (تەزکەرەی نەفووس) ئەم زانیارییانەی خوارەوە دەگرێتەوە دەربارەی کەسەکە:

زانیارییە کەسییەکان:

ناو: محەممەد ڕەئووف ئەفەندی (ناوی محەممەد لەپێش زۆربەی ناوەکان زیاد دەکرا)

ناوی باوک: مەلا خضر

بەرواری لەدایکبوون: ١٢٩٨ کۆچی، کە دەکاتە ١٨٨٠-١٨٨١ زایینی

ئایین: موسڵمان

پیشە: مامۆستای قوتابخانە (مەکتەبی)

دۆخی کۆمەڵایەتی: هاوسەرگیری کردووە

دۆخی سەربازی: خوێندکار

تایبەتمەندییە جەستەییەکان:

باڵا: ناوەند

ڕەنگ: گەنمی (بە تورکی: بۆغدەی، واتە گەنمی)

نیشانەی جیاواز: نییە

زانیارییە شوێنییەکان:

ویلایەت: موسڵ

قەزا: هەولێر

گەڕەک: سەرای

ژمارەی نیشتەجێبوون: ١/٢٠

پشتڕاستکردنەوە: لە خوارەوەی بەڵگەنامەکەدا هاتووە: «ئەوەی سەرەوە کە ناو و ناوبانگ و تایبەتمەندییەکانی محەممەد ڕەئووف مەلا خضر ئەفەندی دەخاتەڕوو و ئەوەی یەکێکە لە هاووڵاتیانی دەوڵەتی عوسمانی.» ڕێکەوت: ١ی تشرینی دووەمی ١٣٢٢ ڕومی، واتە ١٤ی تشرینی دووەمی ١٩٠٦ زایینی مۆر: بەڵگەنامەکە مۆری وەزارەتی ناوخۆ (وەزارەتی ئوموری داخلیە) لەسەرە.

بەڵگە ژمارە (٢) بڕوانامەی شایستەیی بۆ ملا ڕەئووف ئەفەندی بۆ گرتنەبەری پۆستی بەڕێوەبەری

قوتابخانەی سەرەتایی لە قەڵای هەولێر ١٩٠٥ز

بەڵگەنامەی ژمارە ٣

ئاهەنگی کردنەوەی قوتابخانەی سەرەتایی
و ڕوشدییە لە هەولێر ساڵی ١٩٠٠ز

کۆدی بەڵگەنامە DH_MKT_٠٢٤٣٣_٠٠٠٨٠

بەڵگەنامەی ژمارە (٣)
ئاهەنگی کردنەوەی قوتابخانەی سەرەتایی و ڕوشدییە لە هەولێر - ١٩٠٠ز
کۆدی بەڵگەنامە: DH_MKT_٠٢٤٣٣_٠٠٠٨٠
ناوەرۆکی بەڵگەنامە:

ئاهەنگی کردنەوەی قوتابخانەی سەرەتایی و قوتابخانەی ڕوشدییە لە هەولێر ئەنجامدرا. ئەم دوو قوتابخانەیە بە بەخشینی فەرمانبەران و دانیشتووانی هەولێر دروستکران.

دەقی بەڵگەنامەکە:

بۆ وەزارەتی مەعاریفی بەڕێز

ڕێکەوتی ڕەشنووس: ١٤ی تشرینی دووەمی ١٣١٦ کۆچی، کە دەکاتە ٢٧ی تشرینی دووەمی ١٩٠٠ زایینی

لە تێلگرافێکی هاتوو لە ویلایەتی موسڵەوە بە ڕێکەوتی ١٢ی تشرینی دووەمی ساڵی ١٣١٦ [کە دەکاتە ٢٥ی تشرینی دووەمی ١٩٠٠ز] بەمانە ئاگادارکراینەوە:

«قوتابخانەی ڕوشدییە لە قەزای هەولێر بە بەرەکەتی یارمەتی و بەشدارییەکانی پێشکەشکراو لەلایەن فەرمانبەران و دانیشتووانەوە نوێ کرایەوە. هەروەها قوتابخانەیەکی سەرەتایی لەتەنیشتیدا دامەزرا. ئاهەنگی کردنەوەی فەرمی بۆ هەردووکیان ئەنجامدرا. بەم بۆنە پیرۆزەوە هەموو ئامادەبووان دوعا و پاڕانەوەی پێویستیان بەرەو خاوەن پایە شاهنشای خەلیفە بەرزکردەوە.»

لەم بارەیەوە، فەرمان و بڕیار بۆ خاوەن فەرمانە (پایەی شاهنشا).

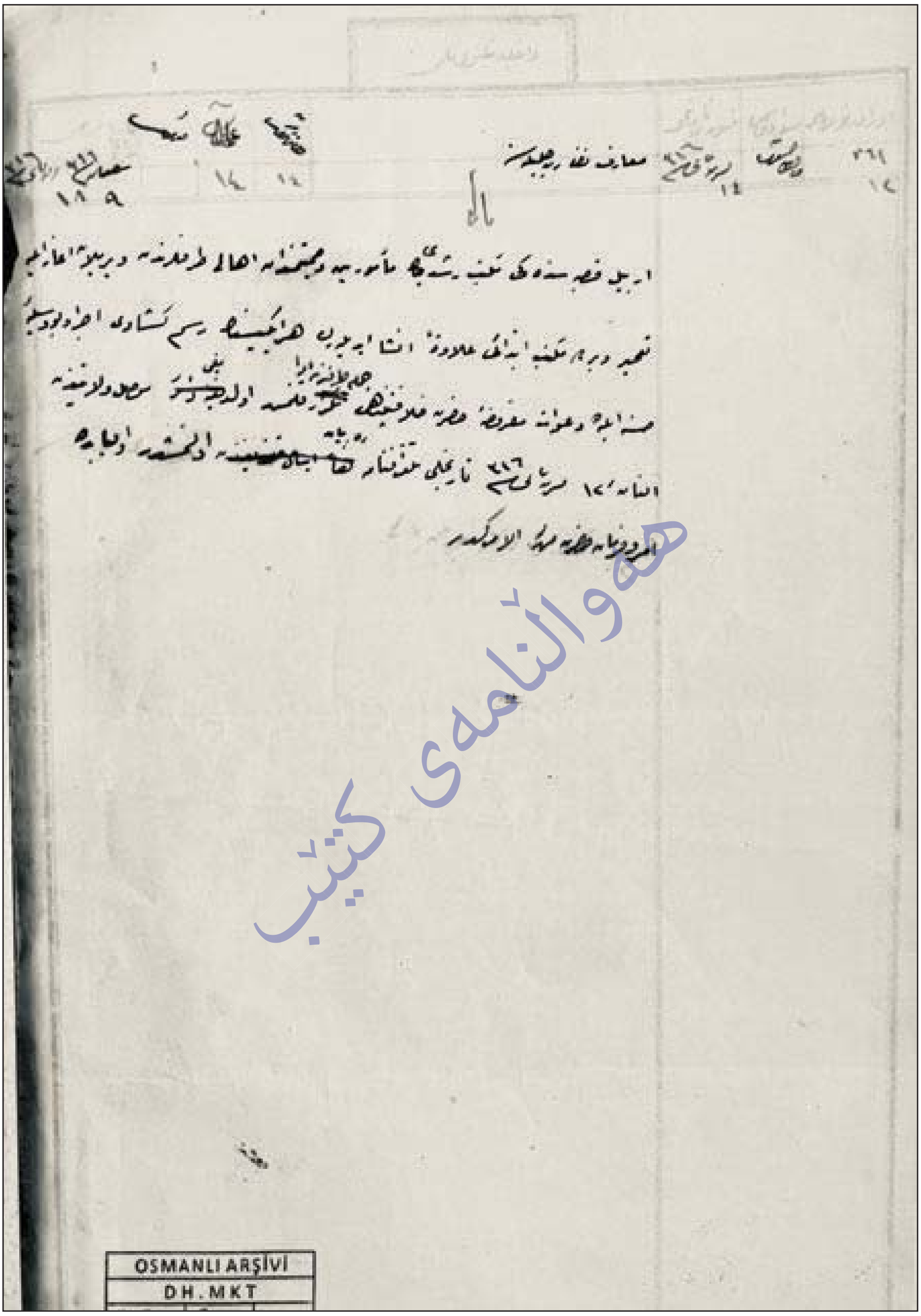

هەواڵنامەی کتێب

بەڵگەنامە ٣- ئاهەنگی کردنەوەی قوتابخانەی سەرەتایی و ڕۆشدیە لە هەولێر ساڵی ١٩٠٠ز

بەڵگەنامەی ژمارە ٤

کردنەوەی قوتابخانەی نووری مەکتەبی سەرەتایی لە قەڵای هەولێر

کۆدی بەڵگەنامە MF_MKT_٠٠٨٨٧_٠٠٠٥٠

٧ی ڕەجەبی ١٣٢٣ کۆچی و ٢٤ی ئابی ١٣٢١ ڕومی کە دەکاتە ٦ی ئەیلولی ١٩٠٥ زایینی دەقی بەڵگەنامە عوسمانییەکە وەرگێڕاوە لەلایەن د. هیمن خۆشناو و ئەمە دەقەکەیەتی داواکاری خزمەتکارەکانتان لە سێبەری پێشکەوتنێک کە بەرەوپێشی برد لەلایەن پایەی خەلیفە مەزنەوە کاتێک پایەدار نووری پاشا وەزیری ویلایەتی بەڕێز سەردانی مەیدانیی لە هەولێر ئەنجامدا بە پشتبەستن بە داواکاری و دووبارەکردنەوەی ئەم خزمەتکارە پێشووانە دەستپێکرا بە بینای قوتابخانەی سەرەتایی لە قەڵا لە ڕێگەی کۆکردنەوەی بەخشینە خێرخوازانەکانەوە و ئێستا کارەکانی بینای قوتابخانەکە گەیشتە کۆتایی و بە یارمەتی خودای گەورە لە ڕۆژی پیرۆزی دانیشتنی پایەی شاهنشا لەسەر تەخت کە دەکەوێتە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩ی ئەم مانگە بەپێی ساڵژمێری ڕومی ئاهەنگی کردنەوەی فەرمی ئەنجامدرا

ئاهەنگەکە ئەنجامدرا بە ئامادەبوونی هەموو فەرمانبەرانی شارەکە و فەرماندەکانی سەربازی و ئاخوندان و کەسایەتییە بەرچاوەکانی ناوچەکە و بە پاسەوانی ڕیزە سوپای شاهنشایی و لەوێ لەگەڵ دوعا و پاڕانەوە بۆ پایەی خەلیفە کە کۆمەڵی ئامادەبووان و قوتابییە قورئان خوێنەکان پێشکەشیان کرد بڕیاردرا بەپێی پێشنیارێکی ناوخۆیی ئەم قوتابخانە نوێیە بناسرێتەوە و ناو بنرێت بە ناوی جناب وەزیر مەکتەبی نووری هەروەها قوتابخانە کۆنەکە ناونرا مەبدەی تەرەققی

ئەم بابەتە پێشکەش دەکرێت بە مەبەستی بەدەستهێنانی ڕەزامەندی و ڕێپێدانی جناب عەدل ئەکرەم و خاکی پێیەکانی پایەیان لە هەموو حاڵەتەکاندا فەرمان و بڕیاری کۆتایی بۆ پایەدار خاوەن فەرمان

بەڕێوەبەری قوتابخانەی ئامادەیی بە هاوبەشی لەگەڵ بەڕێوەبەرایەتی مەعاریفی موسڵ

لێدوانەوە لەسەر بەڵگەنامەی ٤

ئەم بەڵگەنامە عوسمانییە کە ڕێکەوتەکەی ٦ی ئەیلولی ١٩٠٥ زایینییە وردەکاری گرنگ ئاشکرا دەکات دەربارەی پەروەردە لە هەولێر لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا ئەو

قوتابخانەیەی ناونرا مەکتەبی نووری هەمان قوتابخانەیە کە دواتر مەلا ڕەئووف ئەفەندی تێیدا وەکو بەڕێوەبەر دیاریکرا.

قوتابخانەکە بەم ناوە ناونرا بە ڕێزگرتن لە نووری پاشا وەزیری موسڵ لەو کاتەدا کە لەو ساڵەدا سەردانی پشکنینی قەزای هەولێری کرد و بەڵگەنامەکە ڕۆڵی دیاری بەرچاوانی قەڵای هەولێر دەردەخات لە پشتگیریکردنی پەروەردە کە بە دڵفراوانی بەخشینیان کرد بۆ دروستکردنی ئەم قوتابخانە سەرەتایی نوێیە.

ئەما قوتابخانە کۆنەکە کە ناوی گۆڕدرا بۆ مەبدەی تەرەققی دەستپێکی پێشکەوتن لە سەرەتادا قوتابخانەی ڕوشدییە ئامادەیی ناوەندی بووە کە ئاماژەیە بۆ بوونی سیستەمێکی پەروەردەیی پلەدار لە هەولێر لە سەردەمی عوسمانیدا.

هەروەها بەڵگەنامەکە سروشتی فەرمی ڕێکارە ئیدارییە عوسمانییەکان دەردەخات، بەوەی نێردرا بۆ دەسەڵاتە ناوەندییەکان لە ئیستەمبوڵ بۆ داواکردنی ڕەزامەندی و پەسەندکردنی فەرمی لەسەر کردنەوە و ناونانی قوتابخانەکە.

هەواڵنامەی کتێب

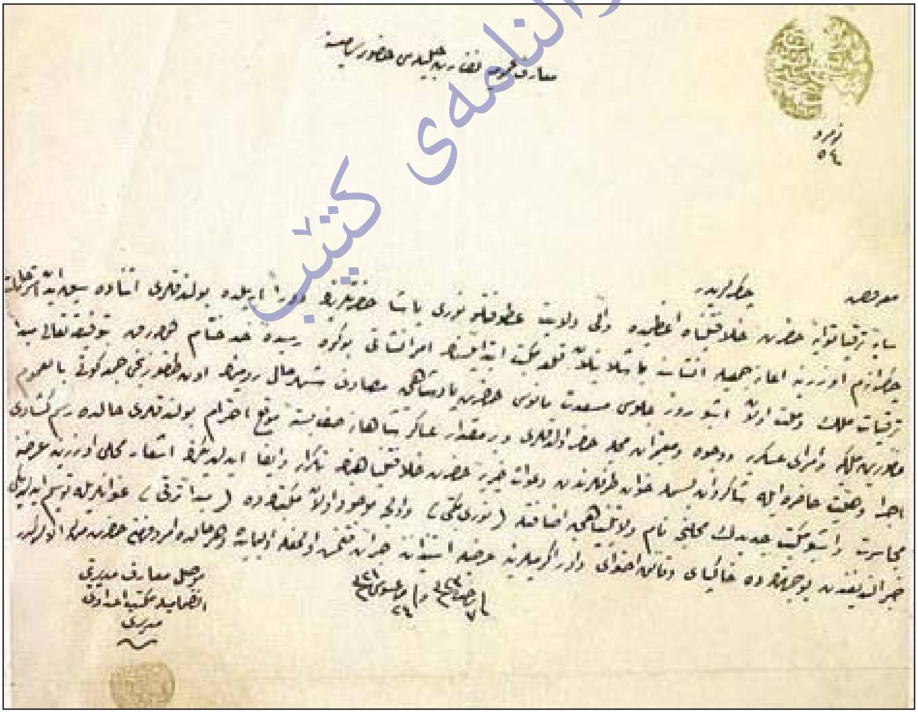

بەڵگەنامە (٤) کردنەوەی قوتابخانەی سەرەتایی (نووری مەکتەبی) لە قەڵای هەولێر ساڵی ١٩٠٥ز

بەڵگەنامەی ژمارە ٥

زانیاری دەربارەی قوتابخانەی سەرەتایی قەڵا لە هەولێر
و بەڕێوەبەرەکەی مەلا ڕەئووف ئەفەندی ساڵی ١٩١٥ زایینی
کۆدی بەڵگەنامە MF_IBT_٠٠٥٣٦_٠٠٠٠٦٧

ڕێکەوتی بەڵگەنامە ٧ی جومادی یەکەمی ١٣٣٣ کۆچی کە دەکاتە ٢٣ی ئازاری ١٩١٥ زایینی.

ئەم بەڵگەنامەیە زانیاری وردەکاری پێشکەش دەکات دەربارەی قوتابخانەی سەرەتایی لە قەڵای هەولێر کە لە ڕووی ئیدارییەوە دەگەڕێتەوە بۆ سەنجەقی کەرکوک لەناو ویلایەتی موسڵی عوسمانیدا بەڵگەنامەکە خشتەی کاتی خوێندنی قوتابخانە و زانیاری دەربارەی ستافی مامۆستایان و ژمارەی قوتابییان دەگرێتەوە کە دابەشکراون بەسەر پۆلەکاندا.

مولکی قوتابخانە ستافی مامۆستایان و ئیداری لە سێ کارمەند پێکهاتووە مامۆستای یەکەم بەڕێوەبەری قوتابخانە مەلا محەممەد ڕەئووف ئەفەندی مامۆستای دووەم یاریدەدەر موستەفا ئەفەندی دەروان پارێزگار محەممەد ئاغا، ژمارەی قوتابییان و دابەشکردنیان بەسەر پۆلەکان پۆلی یەکەم ٨ قوتابی پۆلی دووەم ١٢ قوتابی پۆلی سێیەم ٤ قوتابی پۆلی ئیحتیاتی ١٩ قوتابی کۆی گشتی ٤٣ قوتابی.

ئەم بەڵگەنامەیە بەردەوامبوونی مەلا ڕەئووف ئەفەندی دەسەلمێنێت لە پۆستی بەڕێوەبەری قوتابخانە بۆ دە ساڵ ١٩٠٥-١٩١٥ زایینی کە ئاماژەیە بۆ لێهاتوویی و جێگیربوونی کارگێڕی و شیکاری قووڵی ئەم بەڵگەنامەیە بەجێدەهێڵین بۆ توێژەرانی پسپۆڕ لە مێژووی پەروەردە

سەرچاوە ئەرشیفی عوسمانی

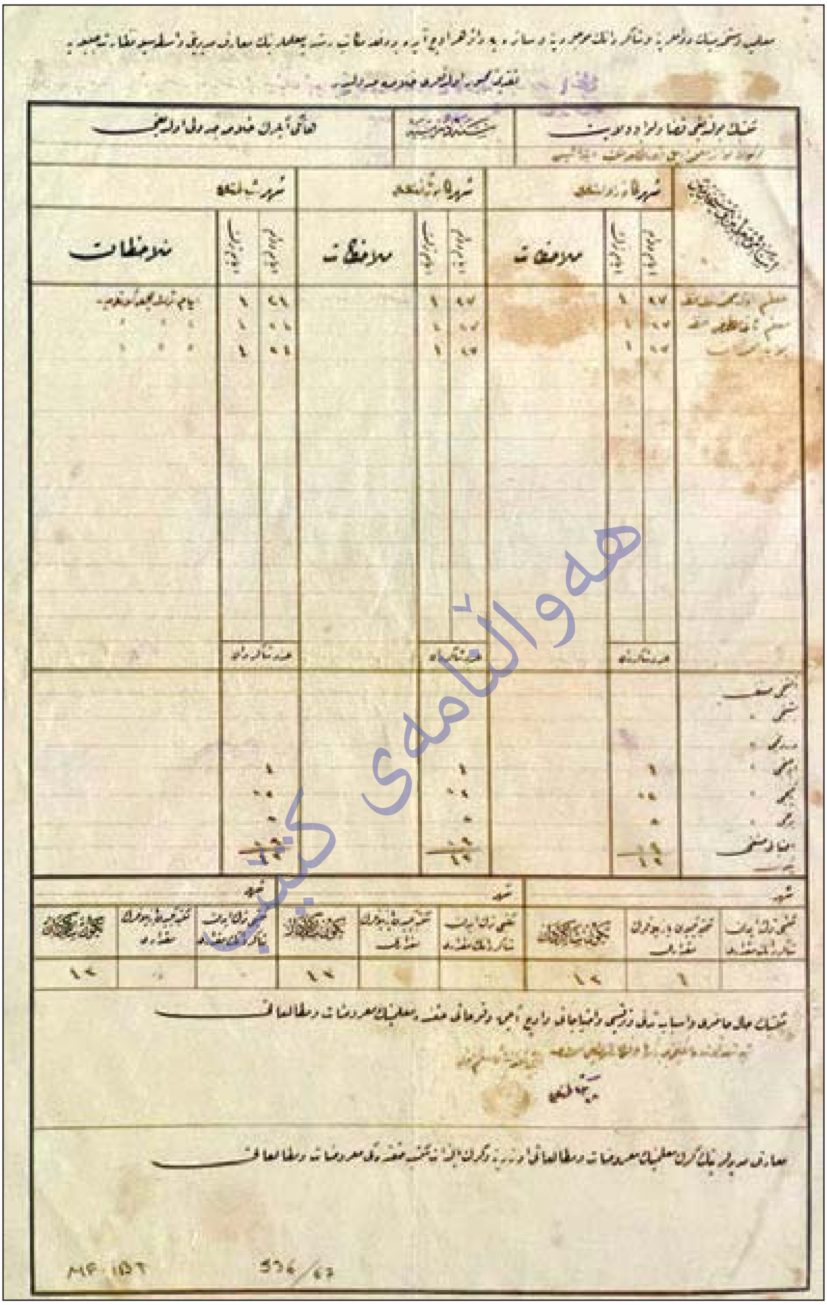

بەڵگەنامە ژمارە (٥) زانیاری دەربارەی قوتابخانەی سەرەتایی قەڵا لە هەولێر و بەڕێوەبەرەکەی ملا ڕەئووف ئەفەندی ساڵی ١٩١٥ز

بەڵگەنامەی ژمارە ٦

بەڵگەنامەیەکی عوسمانی دەربارەی ژمارەی قوتابخانەکان
و نەفووس و قوتابییان و پێداویستییەکانی قەزای هەولێر ساڵی ١٩١٧
کۆدی بەڵگەنامە: ٠٠٠٠٣٩_٠٠٦٣٣_MF_IBT
ڕێکەوتی بەڵگەنامە: ٢ی زولحیجەی ١٣٣٥ کۆچی، کە دەکاتە ١٩ی ئەیلولی ١٩١٧ زایینی

ناوەرۆکی بەڵگەنامە:

ئەم بەڵگەنامە مێژووییە لە بەڕێوەبەرایەتی مەعاریفی ویلایەتی موسڵ (بەشی قوتابخانە سەرەتاییەکان) دەرچووە. تێیدا زانیاری هەیە دەربارەی گوندەکان و ناحییەکانی سەر بە قەزای هەولێر، و ئەم تەوەرانە لەخۆدەگرێت:

ژمارەی منداڵان لە تەمەنی خوێندن / دیاریکردنی ژمارەکانی پێویستی پۆلی خوێندن لە هەر ناوچەیەک / دابینکردنی پەرتووک و قەرتاسیە و پێداویستییەکانی خوێندن بۆ منداڵە هەژارەکان بە خۆڕایی.

ئاماژەدان بە بوونی دوو قوتابخانە لە ناحییەکانی هەولێر: قوتابخانەی مەخموور و قوتابخانەی گوێر (هەردووکیان سەر بە ناحیەی سوڵتانییەن)

خستنە ژێر بەڕێوەبەرایەتی موڵکی ئەمیری (شاهانە)

دابینکردنی یارمەتی بۆ پێداویستییەکانی خوێندن بۆ قوتابییە نەدارەکان

تێبینی لەسەر بەڵگەنامەکە:

ئەم بەڵگەنامە کە لە ١٩ی ئەیلولی ١٩١٧دا دەرچووە، دژایەتییەکی سەرنجڕاکێش ئاشکرا دەکات. لەکاتێکدا بەردەوامبوونی بەڕێوەبەرایەتی عوسمانی لە ڕێکارە ڕۆتینییەکانیدا دەردەخات، دەوڵەت بە خراپترین قۆناغەکانیدا تێدەپەڕی. هەولێر و کوردستان و ناوچەکە بە تەواوی لە قاتوقڕییەکی گشتیدا بوون، قوتابخانەکان وردە وردە چۆڵ دەبوون، و دابینکردنی کەرەستەی خۆراکی سەرەتایی نەدەکرا.

قاتوقڕییەکە گەیشتە ئاستێکی دڵتەزێن لە موسڵ، کە پیاوێک و ژنێک دەستبەسەرکران کە خەڵکیان دەکوشت و گۆشتی مرۆڤیان بەرامبەر بە پارە دەفرۆشت بە برسییەکان. پاشان دوای ئاشکراکردنی تاوانەکەیان سزادران. بەم شێوەیە ئاستی جیاوازی دەردەخات لەنێوان بەڵگەنامە فەرمییەکان کە ژیانێکی ئاسایی وێنا دەکەن و ڕاستییە ترسناکەکە کە دانیشتووانان تێیدا دەژیان.

هەواڵنامەی کتێب

بەڵگە ژمارە (٦) بەڵگەنامەیەکی عوسمانی لە بەڕێوبەرایەتیی مەعاریفی ویلایەتی مووسڵ (قوتابخانە سەرەتاییەکان) تایبەت بە زانیاری لەسەر قوتابخانەکان و دانیشتووان و خوێندکاران و پێویستییەکانی قەزای هەولێر ١٩١٧ز

ئەنجام:

ئەم بەڵگەنامە فەرمییە لایەنە توند و کارەساتبارەکانی ژیان ناگرێتەوە کە دانیشتووان تێیدا دەژیان، بەڵکو دۆخەکان وێنا دەکات وەک ئەوەی ژیان ئاسایی بووبێت. ئەمەش بوونی جیاوازییێکی زۆر لە نێوان قسەی ئیداریی فەرمی و ڕاستییە تاڵە مرۆییەکان دەردەخات.

لە لای ڕاستەوە: ڕەشاد موفتی، حاکم مەعروف ڕەئووف - هەولێر ١٩٥٤

حاکم مەعروف ڕەئووف لە گوندی بەداوە (ئێستا گەڕەکێکە لەهەولێ) ساڵی ١٩٥٧از لەگەڵ خوارزاکانی

ڕیزی یەکەم لە ڕاستەوە دانیشتووان:

عوسمان موفتی، کەنعان موفتی، ئیحسان موفتی، سەردار سامی، ساڵار سامی، عەدنان موفتی.

ڕیزی دووەم لە ڕاستەوە: نەواڵ سامی، دڵدار موفتی، ساماڵ سامی، فیروز (کچی دراوسێکان).

وتاری بەڕێز مام جەلال لە ئاهەنگی جەژنی نەورۆزی ساڵی ١٩٨٤ لە سورداش

ئامادەکردنی – دۆکیومێنت

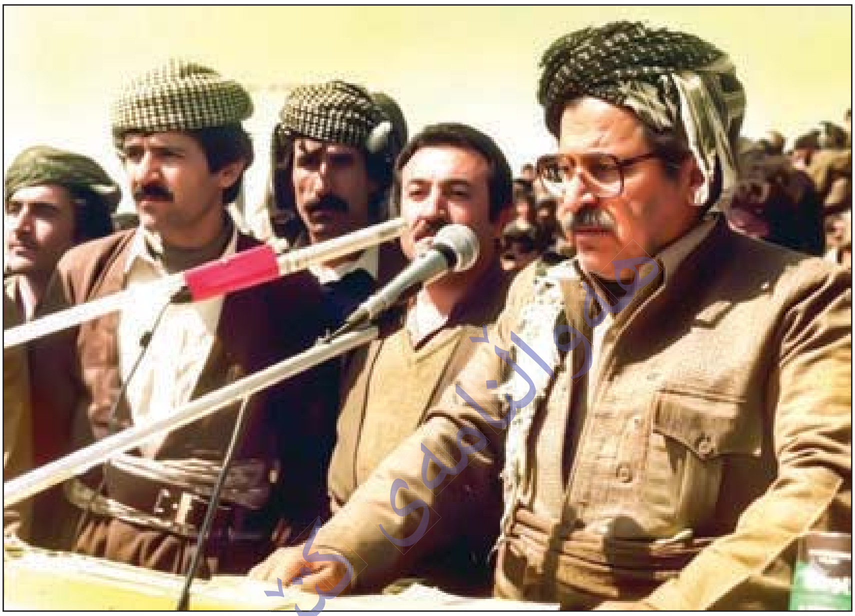

ئەو بابەتەی بەردەستتان وتارە مێژووییەکەی ڕەوانشاد (مام جەلال)ە، لە نەورۆزی ساڵی ١٩٨٤ لە ناوچەی سورداش پێشکەشی کردووە. وتارەکە بەدەستووخەتی خۆی لە ئەرشیفی (د. عووسمان دەشتی) پارێزراوە، سوپاسی دەکەین بۆ گۆڤاری دۆکیومێنتی ڕەوانەکردووە. ئێمەش لەبەرگرنگی بەڵگەنامەکەو پارێزگاریکردن لە کەرەستەی مێژوویی کورد و کوردستان، بابەتەکە وەک خۆی بڵاودەکەینەوە. تەواوی نامەکە ١٥ لاپەڕە و نزیکەی کۆی وشەکانیش ٤٧١٧ وشەیە.

لەم وتارەدا مام جەلال ویستوویەتی ڕاستەخۆ ئەوە بە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بڵێ، کە گفتوگۆی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان و حکومەتی عێراقی لەبەرژەوەندی میللەت وماف و داخوازیەکانییەتی. گرنگی وتارەکە لەوەدایە مام جەلال تاڵەبانی تازە لە بەغدا گەڕابۆوە و بە ئامادەبوونی ڕەوانشاد نەوشیروان مستەفا و زۆربەی زۆری

سەرکردایەتیی و بەشی زۆری هێزی پێشمەرگە بەهەموو مەڵبەندەکانەوە ئامادەبوون. ئەو کاتە لەو هەلومەرجەدا، کۆمەڵانی خەڵک بە تامەزرۆییەوە دەیانویست لەنزیکەوە ئاشنا بە مام جەلال و هێزی پێشمەرگەی کوردستانبن، بۆیە پەرۆشی خەڵکەکە زیاتر جۆش وخرۆشی بە ئاهەنگی نەورۆز بەخشی.

خوشکو برایانی سەلار و دەلال

هەڤالانی خەباتگێر و شۆڕشگێر

پێشمەرگە قارەمانەکانی کوردستان

بەناوی (ی.ن.ك)ەوە، پیرۆزبایی جەژنی نەورۆزی ئەمساڵتان لێ دەکەم هیوادارم نەورۆزی ئەمساڵمان نەورۆزی ئاشتی و دیموکراسی و ئۆتۆنومی ڕاستەقینەبێت. بۆ هێنانەدی ئەم ئاواتە دێرین و پیرۆزەی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان کە نەورۆزی ئەمساڵمان بکەینە نەورۆزی ئاشت بوونەوەی گشتی. واتە بیکەینە جەژنی خەباتکردن لە پێناوی پێکهێنانەوەی هەموو هێزە سیاسی و چەکدارەکانی کوردستان لەسەر بناغەی پاراستنی دەسکەوتەکانی خەڵك و پارێزگاریکردنی کوردستان و عێراق لە داگیرکەرە پەلاماردەرەکانی بێگانە و پەیڕەویکردنی سەرەتای پیرۆزی سەربەخۆیی و پشت بەخۆبەستن. تاکو بتوانین هەموو ڕیزەکانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان یەکخەین، سازیان بدەین و باشتریان بهێنینە جۆش و خروش لە پێناوی بەدیهێنانی ئامانجەکانی گەلەکەمان، کە ئیمڕۆ خۆیان لە ئاشتی و دیموکراسی و ئۆتۆنومی راستەقینەدا دەنوێنن، چونکە هێزی زۆر و زەوەندی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان گەر بێت و باش ڕێکخرێت و چاك سازدرێت و ژیرانە ڕێبەری بکرێت، ئەوا دەتوانێت بەسەر هەموو کەند و کۆسپ و گیرو گرفتێکدا زاڵ بێت، ئەوا دەستەبەری بەدیهێنانی هەموو ئامانجەکانی شۆڕشەکەمان و گەلەکەمان دەبێت .جا (ی.ن.ك) کە هەر لە سەرەتای دامەزراندنیەوە، باوەڕی بەو ڕاستییانە هێنا هەمیشە هەر پشت ئەستوور بە کۆمەڵانی خەڵك و هێزی لەبن نەهاتووی جەماوەر درێژەی بە خەباتی شۆڕشگێڕانەی خۆی داوە. هەربۆیەش زۆر زۆر پەرۆشی یەکێتیی ڕیزەکانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانییەتی، هەربۆیەش ئیمڕۆ دروشمی سەرەکی خۆی کردووە بە ئاشتبوونەوەی گشتی کە دەبێتە هۆی بەدیهێنانی یەکێتییەکی تەواوی ڕیزەکانی کۆمەڵانی خەڵك. پێم وایە زۆربەی زۆری جەماوەر و هەمو ژیرو هۆشیارانی کوردستان دەزانن کە ی.ن.ك هەر سەبارەت بە دڵسۆزی دووربینانەی بۆ ئامانجەکانی گەل و نیشتمان و هەر سەبارەت بە پەرۆشی زۆر و ژیرانەی بۆ سەرخستنی خەباتی شۆڕشگێڕانەی کۆمەڵانی خەڵك و بە فیرۆنەدانی ڕەنجی ئەو خەباتەیە

کە بە گیانی لەخۆبوردن و بەو پەڕی توانایەوە بۆ ئەو دروشمەی ئاشتبوونەوەی گشتی هەوڵ و تەقەڵا دەدات. بە ڕەچاوکردنی ئەم ڕاستییەش کە ئیمڕۆ جولانەوەی ڕزگاری نیشتمانیی و دیموکراتی خەڵکی کوردستان کوردایەتی لە هەڵچوون و گەشەکردنەوە لە بۆ پێشەوەچووندا پێ دەنێتە قۆناغێکی تازەوە. کە لەمەشدا دەوری مێژووینیی ی.ن.ك، بۆ هەمووکەس دەدرەوشێتەوە. هەڵساندنەوەی کوردایەتی، جۆشدانەوەی خەباتی شۆڕشگێڕانەی خەڵکی کوردستان، هەڵگیرساندنەوەی شۆڕشی پاراستنی کوردەواریی و ڕزگاریی و دیموکراسی بۆ خەڵکی کوردستان، بە خەباتی ی.ن.ك و بە فیداکاری و خۆبەختکردنی دەیان سەرکردە و فەرماندەی ی.ن.ك و هـ.پ.ك و سەدان کادریان و چەند هەزار ئەندامێکیان و بە هاوکاری و پشتیوانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بوو. هەموو خەڵکی کوردستان کارەساتە سامناکەکەی ئاشبەتاڵی لەبیرە. هەموو لە بیریانە کە چۆن پاشان نا هومێدی باڵی ڕەشی بەسەر کوردستانی خۆشەویستدا کێشابوو. چۆن مانەوە و بووژانەوەی کورد و کوردستان کەوتبووە خەتەرێکی گەورەوە بە جۆرێك کە دۆست و دوژمن پێیان وابوو، ئیتر کوردستانی عێراقیش بە دەردی کوردستانی تورکیا براوە، هەتا دەیان ساڵی تر هەڵسانەوەی بۆ نییە. لەو ڕۆژە ڕەشانەدا، کە گەورەترین شۆڕش و فراوانترین هـ.پ.ك لە خوتووخۆڕایی بگرە بەفیتی دوژمنی بیگانە، بڵاوەی پێ کرابوو، دەنگی زوڵاڵی (ی.ن.ك) لە چیاو دۆڵ و شیوەکانی کوردستانی خوێناویدا، دەنگی دەدایەوە و ڕای دەگەیاندەوە کە: نەتەوەی کورد لە کوردستانی خۆیدا ڕووداوێکی مێژووکردی بابەتیی لە فەوتاندن نەهاتووە، جولانەوەی ڕزگاریی و دیموکراتی خەڵکی کوردستان کوردایەتی، بەری پێویستییەکانی گەشەکردنی کۆمەڵایەتی خەڵکی کوردستان و نۆبەرەی قانونی پەیدابوون و بۆ پێشەوە چوونی نەتەوەی کوردە، بۆیە تاکو بەدیهێنانی ئامانجە دیموکراتی و نەتەوایەتییەکانی خۆی هەر دەمێنێت و هەر زیندوو دەبێت، بێ ئەوەی هیچ دەوڵەت و هێز و توانایەك بتوانێت لەناوی بەرێ .

ئەمجارەیان مێژوو، شەرەفی هەڵکردنەوەی ئاڵای کوردایەتیی و شۆڕشەکەی دایە دەست ی.ن،ك، ئەو شەرەفەی بە ی.ن.ك ڕەوا بینی. کە ئێستەش وا بە سەربەرزیەوە لەناو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستاندا دەوری ڕێبەری جولانەوەی ڕزگاریی و دیموکراسییان دەبینێت و هەمیشە دڵسوز و وەفادار بۆ خوێنی گەشیی هەزاران شەهید و ڕەنجی دەیان هەزار خەباتگێڕی گەلەکەمان دلێرانە لە کۆڕی خەباتی شۆڕشگێڕانەی پێشمەرگانە و سیاسیدا دەچەقی. بێ ئەوەی هیچ سات و کاتێك ئامانجەکانی خەڵك و داخوازیە نەتەوایەتیی و دیموکراتییەکانی خەڵکی کوردستان فەرامۆش بکات، بێ ئەوەیی بە قەدەر بستێك لە

خەباتی شۆڕشگێڕانەی جەماهیریی پێشمەرگانە و سیاسی لا بدات. ی.ن.ك بێ لادان و کۆڵدان بێ وچان و وەستان پتر لە حەوت ساڵی خەباتی شۆڕشگێڕانەی پێشمەرگانەی لە کوردستانی عێراقدا هەڵگیرساند و پەرە پێدا و بەڕێوەبرد .بەخۆڕاگرتنێکی دلێرانەی کەم وێنە لە مێژوودا، لە کاتێکدا کە لە هەموو لایەکەوە ئابلۆقە درابوو، هات بە گژ حکومەتێکی بەهێز و توانا و دەوڵەمەند و سەرکەوتوودا، بێ ئەوەی هیچ جۆرە پشتیوانێکی کاریگەری هەبووبێت لە کۆمەلانی خەڵکی کوردستان بەولاوە. توانیشی شۆڕش ببوژێنێتەوە و پەرەو گەشەشی پێ بدات و بیگەینێتە ئەم ڕۆژەی کە دۆست و دوژمن دانی پێدا دەنێن و ڕێزی لێ دەگرن. کە بەڕاستی ئەوە کارێکی گەورە و گرنگە لە مێژووی کورد و کوردستاندا. کە ئەوەش بە خوێنی گەشی دەیان سەرکردەی ی.ن.ك و هـ .پ.ك و سەدان کادر و هەزار تێکۆشەری نەمر لە مێژووی سەروەری کوردایەتییدا تۆمارکراوە. بێگومان مێژووی کورد و کوردستان لاپەڕە درەخشانەکانی سەروەرییەکانی خۆی بەوە دەڕازێنێتەوە، کە هـ .پ.ك بەڕێبەری ی.ن.ك لە دەیان شۆڕشگێڕی بێ چەکو بە چەکەوە، شۆڕشی بوژاندەوە و هـ .پ.ك گەیاندوە هەزاران هەزار پێشمەرگە، کە دەستیان گرتووە بەسەر بەشێکی زۆری کوردستانەکەیاندا بێ ئەوەی پشتیوانییەکی ئەوتۆیان لە دەرەوەڕا کرابێت. بە پێچەوانە چەندین جار هـ.پ.ك بە فریای برا شۆڕشگێڕەکانی کوردستانی ئێرانیان هاتوون و چەندین شەهیدی قارەمانیان لە سەنگەرەکانی پاراستنی کوردستانی ئێران و شۆڕشی ڕەوای خەڵکە قارەمانەکەیدا پێشکەش بەگەل و نیشتمان کردووە. کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا دەستکەوتێکی گەورەی ترە، کە هێزە سیاسییە شۆڕشگێڕەکانی هەردوو بەشی کوردستان پێکەوە هاوخەباتیی بکەن، لە جیاتی ئەوەی کە جاران بەگژیەکدا دەکران، وەپێکەوە خوێن بڕێژن لە جیاتی ئەوەی لایەك خوێنی لایەکی تر بڕێژێت بە بیانوی پڕو پووچ. ئەمە نەك هەر یەکێتیی نەتەوەی کورد دەسەلمێنێتەوە، بەڵکو یەکێتیی چارەنووسی هێزە شۆڕشگێڕەکانی کوردستان و ئێران و عێراق و ڕۆژهەڵاتەکەشمان دەردەخات. هەروەك ئەو شایەدیەش بۆ (ی.ن.ك) کە بە پێچەوانەی سیاسەتی چەوت کۆنەپەرستانەی ڕاوکردنی کوردپەروەر و شۆڕشگێڕەکانی کوردستانی ئێران، سیاسەتی هاوخەباتیی و پشتیوانی کردنیان پەیڕەو کردووە، کە لە ئەنجامدا برا کوردە ئێرانییەکانمان ناوی پیرۆز و پڕ لە سەروەری هێزی پشتیوانییان بەسەر (هـ .پ.ك)دا بڕیوە. هەر بۆیەش هـ .پ.ك هەم سەروەری پاراستنی کوردستان لە دووبەشدا بۆخۆی تۆمارکردووە، وە هەم شەرەفی نواندنی یەکێتیی خەبات و چارەنووسی کوردایەتیی لە هەموو بەشەکانی کوردستاندا. هەر بۆیەش هـ .پ.ك ئەو هەموو خۆشەویستی و

سەربەرزیی و سەروەری و ڕێز و تەقدیرەی بۆخۆی پەیداکردووە لەناو دڵ و دەروونی خەڵکی کوردستاندا. جا بەخۆڕاگرتن و فیداکاری، بە درێژەدان بە خەباتی پێشمەرگانە، لەسەر ڕێبازی سیاسی و پێشمەرگانەی ڕاست و ڕەوادا، بەخۆبەستنەوە بە خاکی کوردستان و سەرکەوتنەکانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانەوە، بە پەیڕەویکردنی سیاسەتێکی مەبدئی شۆڕشگێڕانەبوو کە ی.ن.ك و هـ .پ.ك ئەوها پەرەیان ساندوو توانیان بەسەر هەموو نەخشە و پلانە جۆراوجۆرانەدا زاڵ بن کە بۆ لەناوبردن و دەرپەڕاندنیان داندرابوون، تاوای لێهات کە ی.ن.ك نەك هەر بوو بە گەورەترین هێزی سیاسی کوردستان، بەڵکوو (هـ .پ.ك) یش بوو بە گەورەترین هێزی چەکداری شۆڕشگێڕی کوردستان کە لە شکاندن نەیەت !بەڵێ وابوو یەکەمین جارە لە مێژووی کوردستانی عێراقدا، هێزێکی سیاسی هەڵقوڵاو لە جەرگەی ڕەنجدەران و زۆرلێکراوان و خوێنمژراوانی کوردستانەوە، هێزێکی شۆڕشگێڕی سەربەخۆ، پشت ئەستوور بە کۆمەڵانی خەڵك و بە عەدالەتی خەباتەکەی، لە دژوارترین هەلومەرجدا، لە نالەبارترین ڕۆژدا، لەدوای گەورەترین شکان و ئاشبەتاڵدا، کوردایەتیی ببوژێنێتەوە و شۆڕشی خەڵکی کوردستان هەڵگیرسێنێتەوە و بیگەیێنێتەوە قۆناغێکی ئەوها کە دۆست و دوژمن نەتوانن ئینکاری بکەن و ڕێزی لێ نەنین .

ئەی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان:

ی.ن.ك لەم کاتەدا کە بەسەربەرزییەوە دەفتەری سەروەریی خەباتەکەی بۆ ئێوەی خۆشەویست و تێکۆشەر دەردەهێنێت بەنیازی سووربوون لەسەر ڕێبازی شۆڕشگێڕانەی دێرینی خۆی وەك هەمیشە لەبەردەمی ئێوەدا دەوستێت و دەفتەری حیسابی خەباتەکەشیتان بۆ دەکاتەوە ! بەو باوەڕە نەگۆڕەوە کەنەك هەرپشت بە یارمەتی و کۆمەکو پشتیوانی ئێوەی دلێر دەبەستێت، بەڵکو گوێ ڕایەڵی ڕەئی و بیروڕا و ڕەخنەو پێشنیارەکانی ئێوەشە، وەك هەمیشە باوەڕی نەگۆڕی بە خەتی خەباتی جەماهیری هەیە کە دەکاتە جۆشدانی خەباتی جەماوەر لە جەماوەرەوە بۆ جەماوەر. کە دەکاتە توند خۆبەستنەوە بە خەباتی کۆمەڵانی خەڵك و توند دەستگرتن بە ئەڵقەی ڕێبازی شۆڕشگێڕانەی نەبەزانە تاکو هەموو ئامانجەکانی خەڵك و شۆڕشی ڕزگاریی و دیموکراسییان دێنینەدی. کە ئەو خەباتەش ،کە ئەو ڕێبازی شۆڕشگێڕانەش هەم بەشێوەی پێشمەرگانە و هەم بە شێوەی سیاسی، هەم بە شێوەی خەباتی چینایەتیی و هەم بەشێوەی خەباتی پیشەیی دەبێت و لە هەر سەردەم، لە هەرهەلومەرجە و شێوەیەکی خەبات دێتە پێشی، بەڵام خەبات هەر درێژەی هەیە. ئیمرۆش خەباتی هەلومەرجێك هاتۆتە کایەوە کە خەباتی سیاسی شۆڕشگێڕانە هاتۆتە ڕیزی

پێشەوەی شێوەکانی تری خەباتەوە، بێ ئاشبەتاڵ و کۆڵدان، وە گفتوگۆش بۆتە شێوەیەکی خەبات بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی خەڵك

دەربارەی گفتوگۆ لەگەڵ میری:

ی.ن.ك کۆمەڵانی خەڵکی واڕاهانیوە، کە هەمیشە ڕاستگۆ بێت لەگەڵیان و سیاسەتی ڕاستەقینەی خۆشی بۆیان ئاواڵە بکاتەوە، ڕاستییەکانیان بخاتە بەرچاو، پرس و ڕایان پێ بکات و لە دوور لە دەسکەوتی ئەوان و بێ ڕەزامەندی ئەوان هیچ کارێکی گرنگ نەکات. هەر بۆیەش پێی وایە، کە کۆمەڵانی خەڵك حەقیانە داوای پتر ڕوونکردنەوەی مەسەلەی گفتوگۆی لێ بکەن تا بزانن (ی.ن.ك)ی ڕێبەری خەباتەکەیان، چی بۆ داواکردن؟ گفتوگۆ لە چ قۆناغێك دایە؟ هەر بۆیەش لێرەدا کورتە و پوختەی وەڵامی پێویست دەدەینەوە :

لە پایزی ساڵی ڕابوردوودا، دوای ئەوەی سەرکردایەتی ی.ن.ك پرسی بە هەموو کادرە سیاسی و عەسکرییەکانی ڕێکخستنەکانی خۆی کرد و پرسی بە زۆربەی ئەنجومەنەکانی دێهاتی کوردستان و بە زۆر بیرڕووناك و دڵسۆزانی هۆشیاری کورد لە شارەکان کرد، وە دوای ئەوەی هەموویان پەسندیان کرد ئینجا پێشنیاری گفتوگۆکردنی لەگەڵ میری پەسندکرد. بۆچی ئەو بڕیارەیدا؟ سەبارەت بە لێکدانەوە و هەڵسەنگاندنی ژیرانەی بەرپرسیارانەو دووربینانەی هەلومەرجی ئێستای کوردستان و عێراق کە:

١-هێرش و پەلاماری ئێران بە نیازی داگیرکردن و لەناوبردنی عێراق بە کوردستانیشەوە، هەڕەشە لەگەل و نیشتمان دەکات، تاعوونی دوژمنایەتیی تائیفی و هەڵگیرساندنەوەی فیتنە کۆنینەکەی لە ڕۆژهەڵات دا بڵاودەکاتەوە .(لێرەدا هەر ئەوەندە دەڵێم، چونکە پاشان دێمەوە سەری)

٢-برایەتی و یەکێتیی تێکۆشانی کورد و عەرەب و یەکێتیی نیشتمانیی عێراق پێویستییەکی زۆریان بە بەرپەرچدانەوەی پروپاگەندەی شۆڤنییەکان دەکرد کە گەرەکی بوو وانیشان بدا کە گوایا کورد باکی بە برایەتی دێرینەکەی خۆی لەگەڵ عەرەب نییە، پەرۆشی یەکێتیی نیشتمانیی عێراقی نییە و دەستەچەورەکەی ئەوانەی دەبنە کەوا ڕەشی بەر لەشکری پەلاماردەری ئێران بۆ سەر عێراق بە کوردستانیشەوە، بەسەری هەموو خەلکی کوردستان بسڕێت بۆ هاندانی عەرەب لە کورد، لە کاتێکدا کورد زۆری پەرۆشی برایەتییە مێژووینەکەی خۆیەتی لەگەڵ عەرەب و زۆریش دڵسوزی یەکێتیی تێکۆشانی کورد و عەرەبە. گەلی کورد هەرگیز پشتی گەلی عەرەبی برای خۆی بەرنەدەداوەو بەریشی نادات. هەر زوو لە زووەوە، هەر لە زەمانی سەلیبییەکان و سەلاحەدینەوە، تا ئیمڕۆ، هەمیشە

گەلی کورد لە ناخۆشی و تەنگانەدا دۆست و برا و پشتیوانی گەلی عەرەب بووە. ئیمڕۆش ناکرێ و ناشبێ، بۆ هێزێکی سیاسی گەورەو بەر پرسیاری وەك ی.ن.ك ماوە بدات بەوەی قسەی ناحەزان سەرکەوێت و بگوترێت لە کاتی پەلاماردانی عێراقدا لە لایەن ئێرانەوە، لەکاتی پەلاماردانی خاکی عێراق و گەلی عێراق لەلایەن ئێرانەوە بۆ داگیرکردنی نیشتمانی عێراق و بەتاڵان بردنی سەروەت و سامانەکەی و زەوتکردنی مافی چارەنووس لە گەلەکەی، کورد وە یان ی.ن.ك لە پشتەوە هاوکاری ئێرانیان کرد و لە دژی پەلاماردانەکەی نەك هەر نەوەستان بەڵکوو لەلاوەش ڕێگەیان بۆ خۆشکرد.

٣- لە کاتێکدا لەشکری عێراق (جەیشی عێراقی) لەشەڕدایە لەسەر سنوورەکان و لەناو خاکی عێراق دژی داگیرکەرە پەلاماردەرەکانی ئێرانی دەوەستێت،(هـ .پ.ك)ی سەر بە ی.ن خەنجەری لە پشتەوە لێ دەدات لەجیاتی ئەوەی یارمەتی بدات. ئێمە بە هیچ کلۆجێك نامانەوێ ئەو تۆمەتانەی بێتە سەر، نەك هەر لەبەرئەوەی لە دژی پێویستییەکانی پاراستنی عێراقە، بەڵکوو لەبەرخاتری لەشکری عێراقیش دەیان و سەدان هەزار ڕۆڵەی عێراقی تێدایە، ئەو لەشکرەی کە لە گەلی عێراق جیاناکرێتەوە و خاوەنی خاسییەتە تایبەتییەکانی خۆیەتی.

٤- ناوچەکانی بن دەسەڵاتی پێشمەرگەی کوردستان لە دوولاوە هێرشیان بۆ دەهات ئێرانیش بەسەر لاشەی شۆڕشی کوردستانی ئێراندا، لەدوای داگیرکردنەوەی ناوچە ڕزگارکراوەکانی کوردستانی ئێراندا دەیەویست ناوچەکانی ئێمەش داگیر بکات، کەچی عێراق ئامادەی شەڕ ڕاگرتن بوو لە دژمان و تا ڕادەیەکیش پشتیوانی لە شۆڕشی کوردستانی ئێران دەکرد.

٥- وەزعی ئەو معارەزە عێراقییەی ئیمڕۆ تیر و توانج و تۆمەتمان تێ دەگرن لەو پەڕی کزی دایە تەنانەت ئامادەی هاتنەوە کوردستانیش نەبوون چ جای چوونەوە بۆ گۆڕەپانی خۆیان کە عێراقی عەرەبیە، واتە هیچ دەورو تەئسیرێکیان نییە جگە لە معارەزەی تایفی کۆنەپەرستانە کە لەسەر نوکەنیزەی لەشکری داگیرکەر و پەلاماردەری ئێران گەرەکیانە بێنەوە عێراق و دەسەڵاتەکەی بگرنە دەست وە بەشێوەیەکی کۆنەپەرستانەی ئێرانئاسایی حوکمی وڵات بکەن، ئەمە لەکاتێکدا ئێمە کە دروشمی ڕووخاندنی حوکمەتیشمان هەڵگرتبوو داوای هێنانی حوکمی ئیئتیلافی دیموکراتمان دەکرد، نەك حوکمی بەناو دینی و زۆرکۆنەپەرست کە دوژمنی کوردایەتیی و دیموکراسی و سۆشیالزم و ژیانی ئەم سەردەمەیە کە نموونەکەی وا گەلانی ئێران دەهاڕێت ، بۆیە شەڕکردنمان بۆ خزمەتی ئەو هێزە کۆنەپەرستە دەسترەشە کارییێ هەڵە و ناڕاست بوو.

٦- گرانی و قات و قڕی، بێ دەرمانی و بێ ئازووقەیی، زۆر یان بۆ خەڵکی ناوچەکانی پێشمەرگە هێنابوو، ژیانی پێشمەرگەیان زۆر تاڵتر و تفتر کردبوو، کەوا پتر لە حەوت ساڵە بێ وچان و پشوودان درێژە بە شۆڕش دەدەن.

٧- سەرەڕای هەموو ئەو ڕاستیانە، میری دەری بڕی بوو کە ئامادەیە گوێ ڕابگرێ لە هەموو داخوازیی و داواییەکانی گەلی کورد و ی.ن.ك و ئامادەیە کەموکوڕی حوکمی زاتی ببڕی و گەشەی پێ بدات وەك خۆی گوتەنی ! ئێمەش پێمان باش بوو کە جارێکی تریش داخوازییەکانی گەلی کورد بەرینە پێش و لە کاتێکدا کە ماوەی بە ئاشتی وەرگرتنی مافەکان یان هەندێ لە مافەکان هەبێت دەرگەی گفتوگۆ بکەینەوە بەتایبەتی لەو وەزعەشدا کە لە سەرەوە باسمان کردووە .

ئەمە جگە لەوەی کە گفتوگۆ چ زیانێکی بۆ شۆڕش و ی.ن.ك تیدا نییە، هـ .پ.ك لە شوێنەکانی خۆیەتی و ڕێکخستنەکانی ی.ن.ك لە گەشەکردن و پەرەسەندنی خۆیان دان. هەروەك ئەو گفتوگۆیەش بۆ کۆمەڵانی خەڵك باش و بەکەلکە. بەتایبەتی کە ئێمە چەکمان هەر بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی گەل هەڵگرتبوو، جا گەر بە ئاشتی بیهێنینەدی ئەوا گەلی لە خوێن و فرمێسك دەگێڕینەوە.

لە خولی یەکەمی گفتوگۆیەکەدا باسی هەموو داخوازییەکانی گەلی کوردستانی عێراق کران لەسەر هەموویان گفتوگۆی سەربەستانە و بێ پەروا و ئاشکرا کران. هەردوولا ڕەئیەکانی خۆیان دەربڕی. میری ئامادەیی خۆی نیشان دا بۆ سەلماندنی گەشە و پەرەپێدانی حوکمی زاتی و لابردنی وەزعی نالەبار و نا هەموار لە کوردستانی عێراقدا و سەلماندنی مافی حوکمڕانیکردنی کوردستان لە لایەن خەڵکەکەیەوە. لەو خولەدا هەردوولا پێکهاتن لەسەر وەستاندنی شەڕ لە نێوان هـ.پ.ك و هێزە چەکدارەکانی میریدا، دەستکردن بە گفتوگۆی جیددی بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد بەشێوەیەکی دیموکراتی و ڕەوا لە چوارچێوەی یەکێتیی عێراقدا.

٨- جێ بەجێکردنی پێویستییەکانی ی.ن.ك و هـ .پ.ك لەو قۆناغەدا

کۆمەڵانی خەڵك و گفتوگۆ:

دوا بەدوای بڵاوبوونەوەی دەنگوباسی گفتوگۆی ڕەسمی لەنێوان میریی و ی.ن.ك دا یەکسەر سەدان هەزار کەس ڕژانە سەر شەقامەکانی شارەکانی کوردستانەوە، دەستیانکرد بە دادانی دروشمی پشتیوانی لە ی.ن.ك و هـ.پ.ك و دەربڕینی خۆشی و شادی خۆیان بەو هەنگاوە کە بە سەرکەوتنێکی خۆیان دانا .

ڕاگرتنی شەڕ و لابردنی زەغت و تۆقاندن لەسەر خەڵك، بوونە هۆی گەشانەوەی خەڵك و دروستبوونی جەوێکی هیوابەخش، کە تێیدا کۆمەڵانی خەڵك لە لایەکەوە هەناسەیەکی ئازادی و ئاسودەییان هەڵکێشا و لە لایەکی ترەوە تینی گرانی و قات و قڕییان لەسەر لاچوو. هیوا و ئومێدیشیان ژیایەوە بە سەلماندنی مافەکانی دیموکراتی نەتەوایەتییان. هەر بۆیەش کۆمەڵانی خەڵك زۆر بە گەرمی پێشوازیان لەو هەنگاوەی ی.ن.ك کرد و زۆریش پشتیوانیان لێکرد. بەم جۆرە جولانەوەیەکی جەماهیری بووژایەوە و پەرەی سەندەوە کە شار و دێهاتی کوردستانی گرتوتەبەر کە بێگومان بۆتە مایەی پەرەسەندنی ڕێکخراوەکانی ی.ن.ك و هـ.پ.ك و ڕێکخراوە دیموکراتییەکانی کوردستان. ئەمەش بەلای ئێمەوە دەسکەوتێکی زۆر گرنگ و بایەخدارە. پێویستە بەو پەڕی ژیریی و هۆشیاری و چالاکییەوە پێشوازی لێ بکەن بۆ زۆرتر و پتر پەرەپێدان و گەشەپێدانی ڕێکخستنەکان و هـ.پ.ك. پێویستە چالاکانە و هۆشیارانە پەرە و گەشە بدرێن بە ی.خ.ك، ی نووسەرانی.ك، ی.م.ك و ی.هـ.ك و هەرچی زووشە خوشکانی تێکوشەری.ئا.ك ببوژێنینەوە و بخەنەوە گەڕ، چونکە بێ ڕێکخستن و جۆشدانی خەباتی ئافرەتان کە نیوەی کۆمەڵن، بێ هاوبەشی چالاکانە و ژیرانەیان لە خەباتی شۆڕشگێڕانەدا سەرکەوتن بەدەست نایەت.

هەروەك پێویستە جولانەوەیەکی جەماهیری ڕیك و پێکی جوتیاران سازدەین و جۆش بدەین بۆ لەڕەگ و ڕیشە هەڵکەندنی دەرەبەگایەتی و پاشماوەکانیان بۆ جێبەجێیکردنی ئیسلاحی زەراعی تاکو زەوی بێتە هی ئەوانەی بەرهەمی دەهێن، بەڵام بەبێ لادان بەلای ڕاست و بەلای چەپدا بێ لەبیرکردنی پێویستی هۆشیارکردنەوەی جوتیاران تاکو خۆیان جولانەوەی ڕزگاربوونی خۆیان جۆشبدەن و بەڕێوەبەرن. واتە نەك ئیسلاحێکی زەراعی بیروکراتی بەڵکو ئیسلاحێکی زەراعی شۆڕشگێڕانە. بۆ ئەمەش دەبێ پشت بە جوتیارانی هەژار و ڕەنجدەرانی لادێ ببەستین و ئەوانیش هاوکاری لەگەڵ جوتیارانی ناوەنجی بکەن و پێکەوە هەوڵی بێ لایەنکردنی جوتیاری دەوڵەمەند بدەن. جا ئێمە لەو هەلومەرجە پێمان باشە قانونی ژمارە (٩٠) جێبەجێبکرێت، پێویستە خەبات درێژە پێ بدەین. بۆ گۆڕانی قانونەکە بۆ هێنانە دی داخوازییەکانی جوتیاران بۆ بەدیهێنانی دروشمی زەوی بۆ ئەو جوتیارەیە کە دەیکێڵێت. دیارە بەڕەچاوکردنی وەزعی تایبەتی کوردستان.

کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان هەرچەندە بە گەرمی پشتیوانی لە گفتوگۆ دەکەن، بەڵام زۆر بە پەلە داوای بە ئەنجامگەیاندنی دەکەن، زۆر بەپەلە داوای بەیانکردن و بڵاوکردنەوەکەی دەکەن .

ئێمەش بە پێویستی دەزانین کە بە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی خۆشەویست ڕابگەیەنین هەرچەندە میری لە خولی سێیەمی گفتوگۆشدا دووپاتی کردۆتەوە کە زۆر ئیجابییە لە گفتوگۆکەدا و لە گەشەپێدانی حوکمی زاتیدا و لە چارەسەرکردنی کێشەی کوردا، وە هەرچەندە هەندێ هەنگاوی جیدیشیان هەڵێناوە بەرەو ئەوە لەو ڕێگەیەدا و چەندین بەڵینی باشیشیان داوە، بەڵام هەر پێویستە ئەم ڕاستیانە بخەینەوە بەرچاو :

١-کێشەیەکی ئاڵۆزی گرێ گریاوی وەك کێشەی کورد کە پتر لە چارەکە قەڕنێکە خەباتی پێشمەرگانەی بۆ دەست پێکراوە، وا بە سووك و سانایی، وا بەپەلە و بە زوویی چارەیەکی تیرو تەسەلی بۆ ناکرێت. بەتایبەتی ناحەزانی ئەم چارەسەرکردنە لە دەرەوەو ناوەوەی وڵاتدا گەلی زۆرن، کە چەندین دەوڵەتی وەك ئێران و تورکیا لە دژی کار دەکەن، بویە پێویستە بە پشووێکی شۆڕشگێڕانەوە بنوارینە مەسەلەکە .

٢- ی.ن.ك و میریش بە وردی و لەسەر خۆ مەسەلەی کورد دەرس دەکەن و باس دەکەن: هەرچەندە هەردوولا وەفدی دەسەڵاتداری خۆیان لەسەر بەرزترین پلە داناوە بۆ پەلەکردن لە چارەسەرکردنی مەسەلەی کورد، وە لەم ڕۆژانەی داهاتوودا دەست دەکەنەوە بەکار، بەڵام دیسان پشووی شۆڕشگێڕانە دەبێ دریژ بێ ! چونکە ی.ن.ك دوای گەڵاڵەکردنی ڕێککەوتنەکەش دەیخاتەوە پێش چاوی کادرەکانی خۆی و هۆشیارانی گەلەکەمان و لێزان و پسپوران ئینجا کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان تا گەر پێیان باش بوو پەسندی بکەن یان داوای دەسکاری پێویستی تێدا بکەن. بەکورتی ی.ن.ك پرسوڕا بە خەڵك و بێ ڕەزامەندی کۆمەڵانی خەڵك هیچ هەنگاوێکی گرنگ بە ئەنجامی دوایی ناگەینێت .

شیواندنی گفتوگۆ:

هەندێ لە ناحەزانی گفتوگۆ لە شارەکان و هەندێ لە دوژمنەکانیشی لە دەرەوە هەر زوو کەوتنە پروپاگەندەی ژەهراوی بگرە جنێودانیش بە ی.ن.ك.

هەندێ داخ لە دڵ و لە خۆترساوی شارەکان لەگەڵ هەندەك لەدەرەبەگە نیشتمانفرۆشەکان پروپاگەندەیان دژی ی.ن.ك وا دەستپێکرد کە گوایا ی.ن.ك گەڕاوەتەوە ڕیزی نیشتمانی، دەردی خۆیان گوتەنی! هەر زوو وەڵامی دەم کوتکەرانەی درۆی ئەوانەمان بەم ڕاستییە دایەوە کە ڕیزی نیشتمانی ڕاستەقینە ڕیزی (ی.ن.ك) و شۆڕشەکەمانە. هەوییەی نیشتمانی لەلایەن (ی.ن.ك) بە خوێنی گەشی شەهیدە نەمرەکان دەردەکرێت.

لە دەرەوەشدا هەندێکی تر درۆ و دەلەسە و (بەزین)و (خۆ بەدەستەوەدانی)ی.ن.ك یان بەچەندین جنیوی ناشیرینەوە بڵاوکردەوە:

له وەڵامدانەوەی دەم کوتکەرانەی درۆ بوختانی ئەوانیش هەر بەم ڕاستییە کە ی.ن.ك ڕێبەری کۆڵنەدەری کوردایەتی و شۆڕشەکەیەتی، نەك وا هەر بە شاخەوەیە و لەدەرەوەیە، بەڵکو تا سەرکەوتن یا مردن تا بەدەستهێیانی مافەکانی دیموکراتی و نەتەوایەتی گەلی کوردستان هەر درێژە بە خەبات دەدات، بە هەموو شێوەکانی. گفتوگۆش بەلای ئێمەوە هەرشێوەیەکی ئەو خەباتەیە، هەر وەسیلەیەکە بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی گەلەکەمان .

داخوازیەکانی گفتوگۆیەکە:

لەدوای خولی دووەمی گفتوگۆیەکەدا سەرکردایەتی ی.ن.ك بە نووسین پرۆژەی قانونی حوکمی زاتی ڕاستەقینە و مافە سەرەکییەکانی کورد و پروژەی چونییەتی گەڕاندنەوەی کوردستان بۆ دوخی ئاسایی خۆی پێشکەش بە کاربەدەستانی میری کردووە .

لەم پرۆژە نووسراوانەدا ی.ن.ك داوای ئۆتۆنومی ڕاستەقینە دەکات کە هەموو ناوچەکانی کوردستان بگرێتەوە واتە هەموو ئەو ناوچانەی لە سنووری ئۆتۆنومی دەرهێندراون و کوردستان هەر لە شەنگارەوە بگرە تاکو خانەقین و مەندەلی. داوای دەسەڵاتی تەواو بۆ دەزگاکانی ئۆتۆنومی دەکا، داوای ئەوە دەکەین کە ئۆتۆنومی ڕاستەقینە ناوەڕۆکێکی زیندووی هەبێت کە حوکمڕانی خەڵکی کوردستان بەسەر ناوچەکەی خویدا. داوای جێبەجێکردنی ناوەڕۆکی بەیانی ١١/ئازاری/ ١٩٧٠ دەکەین. داوادەکەین کە هەموو جوتیارە ڕاگوێزراوەکانی کوردستان بچنەوە سەر دێهاتی خۆیان و ئیسلاحێکی زەراعی شۆڕشگێڕانەیان بۆ بکرێت و چەکداریش بکرێن. هەروەك دەبێ هەموو کرێکاران و موچەخۆرەکان و ڕاگوێزراوەکانی شارەکانی گەرمیانی کوردستان بچنەوە سەر کارەکانی خۆیان لە شارەکانی خۆیاندا. پێمان وایە و داوامان ئەمەیە کە هەموو موچەخۆر، ئەفسەر و خوێندکارانی کورد بگەڕێنەوە سەر شوێنی خۆیان و پاداشتیان بدرێتەوە . داوای ئازادی و سەربەستییە دیموکراتییەکانمان کردووە تاکو ڕێکخراوە سیاسی و دیموکراتییەکانی کوردستانیش بگەڕێنەوە سەر کارکردن و ئەوانەی نەماوون ببوژێندرێنەوە بە ئاشکرا و سەربەستی نەك تەنها هی (ی.ن.ك) .

داوامان کردووە هەموو زیندانییە سیاسییەکان ئازاد بکرێن بە برا بارزانییەکانیشەوە کە دەبێ ئازاد بکرێن و بگەڕێندرێنەوە سەر شوێن و دێهاتی خۆیان، هەروەها هەموو داخوازییەکانی تری خەڵکی کوردستانیشمان پێشکەش کردووە .داوامان وایە کە هەموو ئەو شتانەی لە هەلومەرجی نا ئاساییدا یان هەموو ئەوانەی لە دژی شۆڕش و ی.ن.ك چەکدارکراون هەڵوەشێندرێنەوە .پارێزگاری نیشتمانیش لە دوژمن و لە پەلاماردەران پێمان وایە نەك بەوانە ناکرێت، بەڵکوو دەبنە ڕێگر و کۆسپ لە کوردستان.

پارێزگاری نیشتمان لە پەلاماردەرانی ئێرانی:

شتێکی ئاشکرایە کە حکومەتی ئێران بە نیازی داگیرکردنی عێراق درێژە بە هێرش و پەلامارەکانی خۆی دەدا. حکومەتی ئێران نایشارێتەوە کە دەیەوێ عێراق بگرێت، حوکمەکەی سەرنگۆم بکات تاکو حکومەتێکی بەناو ئیسلامیی سەر بە ئێران لە شوێنی دانێت. دەیەوێ (٢٥٠) هەزار ملیۆن دۆلار تۆڵەی زیانەکانی شەڕ لە عێراق بسێنێت. دەیەوێ ڕێککەوتنەکەی جەزائیری ساڵی ١٩٧٥ بسەپێنێت بەسەر عێراقدا. واتە هەم نیوەی شەتولعەرەب و هەم زۆر شوێنی تری عێراق لە کوردستان داگیر بکات. بەکورتی حکومەتی ئێران دەیەێ عێراق توند بە پاشکوی خۆیەوە گرێ بدا و گەلەکەی لە سەربەخۆیی نیشتمانیی، مافی دانانی ڕژێمیێی ئیئتیلاف و دیموکرات، ژیانی ئازاد و پێشکەوتوو، بێ بەش بکا. هەمان حوکمی کوشت و کوشتار، داگیرکردنی مافەکانی نەتەوایەتیی و دیموکراتی لە گەلان کە لە ئێراندا هەیە بەسەر عەرەب و کورد و تورکمانی عێراقیش دا بسەپێنێت. فیتنە و شەڕ و ناکۆکی شیعە و سوننەش لە عێراقدا پەرەی پێ بدات تا بەیەکجاری کاولی بکات. پەلاماری ئێرانیش بۆ سەر کوردستانی عێراق بەسەر لاشەی تێکۆشەرانی کوردستانی ئیراندا بەنیازی دامرکاندنەوەی شۆڕشی کوردستانە لە هەردوو دیوی کوردستاندا، بەنیازی لەناوبردنی نەتەوەی کوردە، بەنیازی لەناوبردنی جولانەوەی ڕزگاری نیشتمانیی و دیموکراتی خەڵکی کوردستانە. بۆ ئەوەیە نەهێڵێت کوردستانی عێراق وەك کوردستانی ئێران ببێتە بنکەی هێزە شۆڕشگێڕەکانی عێراقی دواڕۆژ کە بەتەمایە داگیری بکات. سووربوونی حوکمەتی ئێرانی لەسەر پەلاماردان و داگیرکردنی عێراق بە کوردستانیشەوە خەتەرێکی گەورەیە لەسەر سەربەخۆیی و یەکێتیی نیشتمانیی عێراق و ئیستە و دواڕۆژی گەلەکەمان و لەسەر پێشکەوتن و گەشەکردنی کۆمەڵایەتیش. هەر بۆیەش ی.ن.ك و ه.پ.ك دلێرانە چوونەوە بەگژ پەلاماردەرانی ئێرانیدا تەنانەت لەکاتێکدا دژی هەردوو حکومەتەکەش دەجەنگان .ئێستەش لەبەرانبەر هێرش و پەلاماری ئێران هەر هەمان هەڵوێستمان هەیە، بەڵام بەلای ئێمەوە بۆ ئەوەی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بەدڵ و گیان بچنەوە بەگژ هێرش و پەلاماری ئێراندا و کوردستانیان لێ بکەنە گۆڕستان، دەبێ هەموو مافە دیموکراتیی و نەتەوایەتییەکانی خەڵك بسەلمێندرێن و دابین بکرێن. دەبێ ئۆتۆنومی ڕاستەقینە بە خەڵك بدرێت دەبێ خەلکی کوردستان بە هۆی نوێنەرانی هەڵبژردراوی خۆیانەوە حوکمی کوردستان بکەن. پێویستە جوتیارەکان بگەڕێنەوە بۆ دێهاتەکانی خۆیان و چەکدار بکرێن تاکو دێهاتەکانیان بکەنە قەڵاو شورای پاراستنی عێراق. پێویستە پشت بە جەماوەری کوردستان ببەسترێت، جەماوەری کوردستان

چەكدار بكرێن و جەماوەری كوردستان بكرێنە شورە و قەڵای پاراستنی ولات، چونكە ئەم كارە هەر بە جەماوەر دەكرێت نەك بە جاش و جاشیی سووك. نەك بە دەرەبەگ و سەرۆك خێڵە كۆنەپەرستەكان كە نیازیان ژیاندنەوەی دەرەبەگایەتیی و چەوساندنەوەی كۆمەڵانی خەڵكە هەر بە ڕەچاوكردن و بە پەیرەوكردنی سیاسەتی ماف سەلماندن و پشت بەستن بە جەماوەریش مەسەلەی سەربازی ڕاكردوو لە بنەرەتەوە چارەسەر دەكرێن نەك بە تۆقاندن و هەڵواسین. هەر ئەوسا لاوان خۆیان بەدڵ و بە گیان پۆل پۆل و دەستە دەستە، دەچن بۆ سەنگەرەكانی پاراستنی نیشتمان لە پەلامارەدەرەكان، بۆیە ی.ن.ك داوای پەیڕەوكردنی ئەو سیاسەتە ڕاست و ڕەوایە دەكات تاكو هەموو خەلكی كوردستان بەدڵ و بەگیان دەست بدەنە چەك و پارێزگاری نیشتمانەكەی خۆیان كە عێراقی خۆیانە بكەن .

هەر بە پەیڕەوكردنێكی دڵسۆزانەی ئەو سیاسەتی سەلماندنی مافەكانی دیموكراتی و نەتەوایەتی دەكرێ و دەتواندرێ یەكێتیی نیشتمانیی عێراق بپارێزرێت و بچەسپێندرێت. هەر بۆیەش هەوڵدان و خەباتكردن بۆ هێنانەدی ئامانجەكانی خەڵكی كوردستان، دەكاتە هەوڵدان و خەبات بۆ پتەوكردنی یەكێتیی نیشتمانیی عێراق. واتە بە دیهێنانی ئۆتۆنومی ڕاستەقینە دەبێتە هوی بەهێزكردن و چەسپاندنی یەكێتیی نیشتمانیی عێراق و پەرەپێدان و گەشەپێدانی برایەتی كورد و عەرەب. بەپێچەوانەوە داگیركردنی مافەكانی خەڵك و نە سەلماندنی حوكمی زاتی ڕاستەقینە دەبێتە هۆی بێ هێزكردنی یەكێتیی عێراق.

هەر بۆیەش ئیمڕۆ كە میری بەڵێنی بەدیهێنانی حوكمی زاتی ڕاستەقینە بە گەلی كورد دەدات، كە قۆڵو و بازووی بە ئاشتی چارەسەركردنی مەسەلەی كوردی لێ هەڵكردووە و كەوتۆتە گفتوگۆ وە لەگەل ی.ن.ك، ئەم ڕاستییە لە هەموو كاتێك زیاتر دەدرەوشێتەوە كە سەلماندن و جێبەجێكردنی حوكمی زاتی ڕاستەقینە دەبێتە هۆی بەهێز و بەتینكردنی یەكێتیی عێراق و پەرەپێدان و فراوانكردنی بەرەی بەربەرەكانی پەلاماردەرانی ئێرانی و هاندان و سازدان و جۆشدانی سەدان هەزار ڕۆڵەی كورد بۆ پاراستنی گەل و نیشتمان . هەرئەوساش كوردستان دەبێتە گۆڕستانی داگیركەران و پەلاماردەرانی ئێرانی .

ئێمەش كەلەم كات و ساتە سامناكەی مێژووی عێراق (بەكوردستانیشەوە) دەستمان كردوە بەگفتوگۆ بەهەمان نیاز و بۆ هێیانەدی هەمان ئامانجە: بۆ دابینكردنی مافە ڕەوایەكانی خەڵكی كوردستانە ، بۆ ئۆتۆنومی ڕاستەقینەیە، بۆ بەهێزكردن و پتەوكردنی یەكێتیی نیشتمانیی عێراق و پەرەپێدان و گەشەپێیدانی بەربەرەكانیكردنی داگیركەرانی ئێرانییە بۆ بەهێز و پتەوتركردنی برایەتی مێژووكرد و دێرینی كورد و عەرەبە: بۆ ئەمانەیە

و بۆ هێیانەدی داخوازیە ڕەوایەکانی تری خەڵکە .هەر بۆیەش هەرکەسێ یان تاقمێ یان هێزی وا تێ نەگات، وە خۆی بە هەندێ هۆی ناڕاستەوە فریو بدات وەك ئەوەی هەندێ بڵێن ی.ن.ك ماندوو بووە یان بەزیوە، یان خەریکی تەسلیم بوونە !! ئەوا خۆیان تووشیی هەڵەی گەورە و کوشندە دەکەن و ی.ن.ك هەر ئەو هێزە شۆڕشگێڕە، نەبەز و کۆڵنەدەرە سەربەخۆیەی کوردستانە کە هەتا سەر دڵسۆزی کۆمەڵانی خەڵك و نیشتمانە کە ژیان و گیانی خۆی و ئەندامەکان و پێشمەرگەکان و لایەنگرانی خۆی، لە خەباتی جەماهیری و لە شۆرش چاو نییە و هەمیشە و هەتاسەرکەوتن هەر ڕێکخەر و ڕێبەری کوردایەتی دەبێت .

هەمیشە هەر ڕێبەر و ڕێکخەری خەباتی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان دەبێت لە پێناوی دیموکراتی مافە ڕەوایەکانی نەتەوایەتی کە ئیمرۆ خۆی لە ئۆتۆنومی ڕاستەقینەدا دەنوێنێت، بۆیە و بێگومان، ئەمجارەش درۆ و دەلەسە و تۆمەت و بوختانی ناحەزان و سەر لێ شێواوان هەر خۆیان پێ ڕسوا دەبنەوە، وە ڕوداوەکان دەری دەخەنەوە کە ی.ن.ك هەر ڕێبەری نەبەز و کۆڵنەدەری کوردایەتی و شۆڕشە لە کوردستانی عێراقدا، وە هەتا بەدیهێنانی هەموو داخوازییەکانی چینایەتی و نەتەوایەتی کۆمەڵانی خەلك هەردەم خەباتگێڕی شۆڕشگێڕ و سەربەخوی گۆڕەپانی کوردستان دەبێت .ڕاستە ی.ن.ك وەك هێزێکی سیاسی گەورە و بەرپرسیاری شۆڕشگێڕ، ژیرانە و دووربینانە دەڕوانێتە ڕووداوەکان وەهەلومەرجی عێراق و خەتەری پەلاماردانی ئێران زور باش هەڵدەسەنگێنێت، ڕاستە کە زۆریش پەرۆشی برایەتی کورد و عەرەبییەتی، زۆریش بە تەنگ یەکێتیی نیشتمانیی عێراقەوەیە. زۆر زۆریش باکی بە خۆینی پیشمەرگەکان و سەربازەکانی عێراقییەتی وە زۆر پەرۆشی ئەوەیەتی کە ئەو خوێنە لەشوێنی خۆیدا و لەکاتی پێویست دەبوو لە پارێزگاری نیشتمان و سەربەخۆیی نیشتمان بڕژێت نەك لە شەڕی لابەلا دا، هەر بۆیەش دروشمی ئاشت بوونەوەی گشتی هەڵکردوە، لەلایەکەوە لەگەڵ میری بۆ بە ئاشتی چارەسەرکردنی کێشەی ڕەوای کورد کەوتۆتە گفتوگۆوە، لەلایەکی تریشەوە لەگەڵ هێزەکانی سیاسی کە لە کوردستاندا هەن کەوتوتە هەول و تەقەلای ئاشتبوونەوە، نامە و ڕاسپاردەیان لەگەڵ ئالوگۆڕ دەکات بۆ ئەوەی ماوە نەدەین بۆ ڕژاندنەوەی خوێنی گەشی کورد بەدەست کوردەوە ،بۆ ئەوەی هەموو هێزە سیاسییەکان بە شێوەی خۆشیی و سیاسیی ناکۆکی و گیروگرفتەکانی خۆیان لابەلا بکەن . بەڵام هەرکەسێ یان هێزێ ئەو هەومو هەست و بەرپرسیاری و ژیری و پەرۆشەی ی.ن.ك بەلاوازیی و کزی و ماندوبوون و کۆڵدان بداتە قەلەم ئەوا خۆی تووشی هەڵەیەکی زۆر گەورە دەکات کە ڕەنگە بەرەو هەڵدێری هەزار بەهەزاری بەرێت.

چونکە ی.ن.ك ئیمڕۆ لە هەمو ڕۆژێکی تر بەهێز و توانا لەڕووی سیاسی و جەماهیری و پیشمەرگایەتییەوە، نەك هەر ماندوو پەککەوتە نییە، بەڵکو حەساوە و ساز و ئامادەی کۆڕی نەبەردە. هەمیشە و هەتاسەر بێ لادان و کۆڵدان درێژە بە خەباتی جەماهیری شۆڕشگێڕانەی خۆی دەدا بە هەموو شێوەکانی سیاسی و پێشمەرگانەوە هەتا دەگاتە ئامانج، وە هەتا هەموو داخوازییەکانی دیموکراتی و نەتەوایەتی و چینایەتی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی عێراق دێنێتە دی .هەروەك هەمیشەش پشتیوانی باوەڕپێکراوی شۆڕشی کوردستانی ئێران و جولانەوەی ڕزگاری خوازی نەتەوەی کورد دەبێت لە هەمو کوردستان.

گەر هاتوو گفتوگۆیەکەشمان وەك لێی ڕەچاودەکری سەرکەوت بە کوردستانی ئۆتۆنومی ڕاستەقینە شادبووین، ئەوا بێگومان دەیکەینە قەلاوپشت و پەنای هێزە شۆڕشگێڕەکانی کوردستان و ئێران، وە بە هەموو جۆر و شێوەیەك هاوکاری و هاوخەباتیان دەکەین تا سەر دەکەون و ئێرانێکی ئازاد و سەربەخۆ و دیموکرات بنیات دەنێن لەسەر کەلاوەی حوکمە کونە پەرستە شوڤینییە پەلاماردەرە داگیرکەرەکەی ئیستەیان.

خوشکوبرایانی خۆشەویست :

دەبا نەورۆزی ئەمساڵمان بکەینە نەورۆزی خەباتی سیاسیی و شۆڕشگێڕانە بۆ ئاشتبوونەوەی گشتی هێزە سیاسی و چەکدارەکانی کوردستان تا ئەویش بمان گەینێت بە ئاشتی و دیموکراسیی و ئۆتۆنومی ڕاستەقینە.

دەبا هەموو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانیش خەباتی ژیرانەی خۆیان سازدەن و جۆشدەن لە پیناوی بەدیهێنانی مافەکانی خۆیاندا کە گفتوگۆی ئیمڕۆمان شێوەیەکی ئەو خەباتەیە، ڕیگەیەکە بەرەو بەدیهێنانی ئامانجەکانی خەباتەکەمان .

دەبا هەموو دڵسۆزان و نیشتمانپەروەران یەك گرن !

دەبا هەر شەکاوە بێت ئاڵای نەورۆزی کورد کە نەورۆزی ڕزگاری بووە لە زوڵموزۆری هەموو زوحاکەکان و لەسەرما و سۆڵی هەموو زستانەکانی ساردو سڕ!

دەبا دەرس لە ئەفسانەی مێژوویی نەورۆز وەرگرین لە سازدان و جۆشدانی کۆمەڵانی خەڵك بە ڕێبەری کاوەی ئاسنگەری هەموو سەردەمێك کە ڕەنجدەرە هۆشیارە شۆڕشگێڕەکانن.

دیسانەوە نەورۆزتان پیرۆزبێت و هەر شاد و سەربەرز و سەرکەوتووبن.

هەواڵنامەی کتێب

کتێبخانە و ئەرشیفی
د. عوسمان دەشتی

خوشکو برایانی سەلار و دەهۆل
هەڤاڵانی خەباتگێڕو شۆڕشگێڕ
پێشمەرگە قارەمانەکانی کوردستان

بەناوی (ی.ن.ک)ەوە، پیرۆزبایی جەژنی نەورۆزی ئەمساڵتان دەکەم
هیوادارم نەورۆزی ئەمساڵمان نەورۆزی ئاشتی و دیموکراسی و ئۆتۆنۆمی ڕاستە
قینە بێت. بۆ هێنانەدی ئەم ئاواتە دێرینە و پیرۆزەی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستا
نی نەورۆزی ئەمساڵمان بکەینە نەورۆزی ئاشت بوونەوەی گشتی.
واتە بیکەینە جەژنی خەبات کردن لە پێناوی پێکهێنانەوەی هەموو هێزە سیاسی و
چەکدارەکانی کوردستان لەسەر بناغەی پاراستنی دەسکەوتەکانی خەڵک و پارێزگاری
کردنی کوردستانی عێراق لە داگیرکەرە پەلاماردەرەکانی بێگانە و پەرەدان کردنی سەرەتاکانی
پیرۆزیا سەربەخۆییمان و یەکێتی بەخۆبەستن. تاکو بتوانین هەموو هێزەکانی
کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان یەکخەین، سازیان بدەین و باشتریان
بهێنینە جۆشوخرۆش لە پێناوی بەدیهێنانی ئامانجەکانی کە لەگەڵمان
کە ئێمە و خۆیان لە ئاشتی و دیموکراسی و ئۆتۆنۆمی ڕاستەقینەدا دەبینن

چونکە بێ ئەو نەورۆزە و هێزی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان گەر بێتو باش ڕێکبخرێن و
یان سازبدرێن و ڕابەرایەتی بکرێن، ئەوا دەتوانێت بەسەر
هەموو کەندوکۆسپ و گیروگرفتێکدا زاڵ بێت، ئەوا دەستنە بەرەو
بەدیهێنانی هەموو ئامانجەکانی شۆڕش لە ماوەیەکی کەمدا دەبێت.

جا (ی.ن.ک) هەر لە سەرەتای دامەزراندنییەوە، باوەڕی بەو ڕاستییە هێنا
هەمیشە هەرچیەک دەستوور بە کۆمەڵانی خەڵک و هێزی لەبن نەهاتووی
جەماوەر، ئەرکی بە خەباتی شۆڕشگێڕانەی خۆی داوە. هەر بۆیەش زۆر زۆر
بە ڕوونی یەکێتی ڕیزەکانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانیەتی، هەر بۆیەش ئێمە
دەستی سەرەکی خۆی کردوە بە ئاشت بوونەوەی گشتی کە دەبێتە
هۆی بەدیهێنانی یەکێتییەکی تەواوی ڕیزەکانی کۆمەڵانی خەڵک.
پێم وایە ئەرکی زۆری جەماوەر و هەموو تێر و هوشیارانی کوردستان
دەزانن کە ی.ن.ک هەر سەبارەت بە دڵسۆزی دەوە بیناندی بۆ ئامانجەکانی
گەل و نیشتمان و هەر سەبارەت بە پەروەشی ئەرکی ترانەی بۆ سەرخستنی
خەباتی شۆڕشگێڕانەی کۆمەڵانی خەڵک و بە هێنەدانی بەرەنگارە و خەباتە بە
کە بەگشتیانی لەخۆ بوردن و بە پەیڕەو توانایەوە بۆ ئەو دروشمەی ئاشت بوونەوەی
گشتی ئەولوتەتر لا دەدات. بە بەرچاو گرتنی ئەم ڕاستییەش کە ئێمە

کوردایەتی

جوولانەوەی ڕزگاریی نیشتمانی و دیموکراتیی خەڵکی کوردستان لە هەموو ڕوویەکەوە گەشە کردنەوە [illegible]
پێویستە وەک چۆن [illegible] دەچێتە قۆناغێکی تازەوە . کە لە ئێستادا دەوری مێژوویی ی.ن.ک
بە هەموو کەسێک دەردەکەوێت و دەرکەوتووە . هەڵسانەوەی کوردایەتی و شۆڕشی نوێی خەباتی
شۆڕشگێڕانەی خەڵکی کوردستان ، هەڵگرتنی ئاڵای شۆڕشی پارێزەری کوردەواری
[illegible] ڕزگاریی و دیموکراسی بۆ خەڵکی کوردستان ، بە خەباتی ی.ن.ک و بە [illegible]
فیداکاری و قوربانی کردنی دەیان سەرکردە و فەرماندەی ی.ن.ک و [illegible] و
[illegible] کادیرەکان و [illegible] چەند هەزار ئەندامیان و بە هاوکاری و پشتیوانیی
کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بوو . هەموو خەڵکی کوردستان کارەساتە
سامناکەکەی ئاشتی بەتاڵیە [illegible] لە بیرە . هەموو لە بیریانە کە چۆن
پاشان ناهومێدی باڵی بەسەر کوردستانی خۆشەویستدا کێشا بوو .
چۆن [illegible] کوردستان کەوتبووە [illegible] گەورەوە
بە جۆرێک کە دەست و [illegible] ، ئیتر کوردستانی عێراقیش بە دەوری
کوردستانی تورکیا بڕا دە ، [illegible] ساڵی تر هەڵسانەوەی [illegible] .
لە دەرەوە [illegible] ، کە گەورەترین شۆڕش و فراوانترین [illegible] ی.ن.ک لە [illegible]
گیان بەرخێتی دوژمنی [illegible] ، [illegible] بوو ، دەنگی زوڵاڵی (ی.ن.ک) لە چیا و
دەڵ و شیوەکانی کوردستانی خوێناوی [illegible] دەنگی دەدایەوە و [illegible] دەگەیانەوە لە :
[illegible] کوردستانی خۆیدا [illegible] لە خەو [illegible] ئاگادار [illegible]
[illegible] ڕزگاری و دیموکراتی خەڵکی کوردستان کوردایەتی ، بە هەر پێویستییەکانی [illegible]
کردنی کوردایەتی خەڵکی کوردستان و [illegible] بوون و [illegible]
[illegible] کوردە ، بۆیە تاکو [illegible] ئامانجە [illegible] نەتەوایەتییەکانی [illegible]
[illegible] و [illegible] و دەبێت [illegible] دەوڵەت و
هێندە توانایەکی بتوانێت لە ناوی بەرێت .
ئەنجامەیان [illegible] هەڵگرتنەوەی ئاڵای کوردایەتی و شۆڕشە کە
دایە دەست ی.ن.ک ، [illegible] ی.ن.ک [illegible] بینی .
کە ئێستاش [illegible] بەرز بووەوە لە [illegible] خەڵکی کوردستاندا دەوری
ڕێبەریی جوولانەوەی ڕزگاری و دیموکراسییانە دەبینێت و هەمیشە دڵسۆز و
[illegible] شەهید و [illegible] دەیان هەزار خەباتگێڕی
[illegible] خەباتی شۆڕشگێڕانەی پێشمەرگانە و سیاسییانە دەچێتە
[illegible] ئامانجەکانی [illegible] نەتەوایەتی و دیموکراتی [illegible]
خەڵکی کوردستان [illegible] لە خەباتی
شۆڕشگێڕانەی [illegible] پێشمەرگانە و سیاسیی [illegible] .

ی.ن.ک و ی.ک. بوونی و کولێژان ، لی دوای دووبارە بە لە هەموو سالانی خەباتی
شۆڕشگێرانەی پێشمەرگانەی لە کوردستانی عێراقدا هەڵگیرساندوویەوە پێناو سەرکەوتە برد.

توانیی شۆڕش بپارێزێت و دوواوە بۆ شەڕی ... ببات و ببێتە ... سەروەری
کە دەستەوەردی زۆری پێدا بە ناهێ و رێزی لێ دەگرن. کە بەراستی ئەوەش
کارێکی گەورە و گرنگە لە مێژووی کورد و کوردستاندا. کە ئەوەش بە خوێنی
گەشی دەیان سەرکردەی ی.ن.ک و ه.پ.ک و سەدان کادر و هەزاران تێکۆشەری
ناسراو لە مێژووی سەروەری کوردییدا تۆمارکراوە.

بێگومان مێژووی کورد و کوردستان لاپەڕە درەوشاوەکانی سەروەری یەکانی
خۆی بەوە دەڕازێنێتەوە: کە ه.پ.ک بە پێچەوانەی ی.ن.ک لە دەیان
شۆڕشگێری لێکچوو بچوکەوە، شۆڕشی بۆ ترا ئەنجامدەوە ه.پ.ک گەیاندوەتە هەزاران
هەزار پێشمەرگە کە دەستیان گرتووە بە سەر بەشێکی زۆری کوردستانەکەماندا
ی ئەوەی بەپێچەوانەی ئەوتوبان لە دەورەوە دراوی گرابێت. بە پێچەوانە
چەندین جار ه.پ.ک بە فریای برا شۆڕشگێرەکانی کوردستانی ئێرانیان هاتوون
و چەندین شەهیدی قارەمانیان لە سەنگەرەکانی پاراستنی کوردستانی ئێران و
تورکیادا بەوانی فەڵە قارەمانانە لەبەرانبەر پێکەوش بەگژ و نیشتمانیان کردوە.

کەمێکیش خۆی لە خۆیدا بەشێکی گەورەی ترە: کە هێزە سیاسییە شۆڕشگێرە
ترەکانی هەر چوار بەشی کوردستان پێکەوە هاوخەباتی بکەن، لە جیاتی
ئەوەی کە قارە بەگژ یەکدا دەچن، دە پێکەوە خۆیان بپارێزن
لە جیاتی ئەوەی یاریدەدەر خۆیی لایەکی تر بپارێزێت بە سیاسەتی پڕ و پووچ.
ئەمە نەک هەر یەکێتی نەشتووی کورد رەتدەکاتەوە، بەڵکو یەکێتی چارەنووسی
هێزە شۆڕشگێرەکانی کوردستان و ئێران و عێراق و تورکیا لە کێشمەکێش دەردەخات:

هەروەک ئەوەش بەدیار کەوت بوو (ی.ن.ک) کە بە پێچەوانەی سیاسەتی چەوت
کۆنەپەرستانەی ... شۆڕشگێڕەکانی کوردستانی ئێران، سیاسەتی
هاوخەباتی و ستراتیژی کوردایەتی پەیڕەو کردووە، کە لە ئەنجامدا ...
ئێستاکەمان ناوی پیرۆزی پێڕەی سەروەری هێزە ... بە کە
(ه.پ.ک) ڕابەریەتی. هەر بۆیەش هەم پەیڕەو هەم سەروەری پاراستنی
کوردستانی ... بە خۆی تۆمارکردووە و هەم مێژووی نوێتری
یەکێتی خەبات و چارەنووسی کوردایەتی لە هەر چوار بەشەکانی کوردستاندا.

هەر بۆیەش ه.پ.ک ئەو هەموو خۆشەویستی و سەربەرزی و سەروەرییە وا زۆرە
ئەقدیری بۆ خۆی پەیداکردووە لە ناو دڵ و دەروونی خەڵکی کوردستاندا.

٤

جا بە خۆڕاگرتن و فیداکاری ، بە درێژەدان بە خەباتی چەکدارانە ، بە سەر ڕێبازە سیاسی و چەکدارانەکانی ڕابردوودا ، بە خۆبەستنەوە بە خەڵکی کوردستان و بە [illegible] کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانەوە ، بە پەیڕەوکردنی سیاسەتێکی دروست و شۆڕشگێڕانە بوو کە ی.ن.ك و هـ.پ.ك ئەوەندا پەرەیان سەند و توانیان بە سەر هەموو تەنگ و چەڵەمەکاندا زاڵ بن کە بۆ لەناوبردن و دەرپەڕاندنیان دانرابوون . تا وای لێ هات کە ی.ن.ك نەک هەر بوو بە گەورەترین هێزی سیاسی کوردستان ، بەڵکو (هـ.پ.ك) یش بوو بە گەورەترین هێزی چەکداری شۆڕشگێڕی کوردستان کە بەرشکاندن نەبێت !

بەڵێ ، ئا بۆیە ئەمڕۆ جارێکی تر لە [illegible] کوردستانی عێراقدا ، هێزێکی سیاسی هەڵقوڵاو لە جەرگی ڕەنجدەران و زەحمەتکێشانی [illegible] کوردستانەوە ، هێزێکی شۆڕشگێڕی [illegible] پشت ئەستوور بە کۆمەڵانی خەڵک و بە عەدالەتی خەباتەکەی ، لە دژوارترین هەلومەرجدا ، لە نالەبارترین ڕۆژدا ، لە دوای گەورەترین شکان و ئاشبەتاڵدا [illegible] بتوانێت و شۆڕشی خەڵکی کوردستان هەڵگیرسێنێتەوە و بیگەڕێنێتەوە . [illegible] کە دۆست و دوژمن ناتوانن ئینکاری بکەن [illegible] لێ نەنێن .

X

ئەرکی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان

ی.ن.ك لەم کاتەدا کە بە [illegible] خەباتەکەی بۆ [illegible] شێوەی [illegible] دەبێت [illegible] بووە لە سەر ڕێبازی شۆڕشگێڕانەی [illegible] لە بەر دەم [illegible] شێوەی [illegible] بووەکانەوە ، [illegible] کە نەک هەر [illegible] شێوەی [illegible] ، بەڵکو [illegible] شێوەی [illegible] بەرەو [illegible] خەباتی [illegible] کە [illegible] خەباتی [illegible] کۆمەڵانی خەڵک [illegible] شۆڕشگێڕانەی [illegible] خەڵک و [illegible] ، کە ئەو خەباتەش [illegible] شۆڕشگێڕانەیش هەم بە شێوەی چەکدارانە و هەم بە شێوەی سیاسی ، هەم بە شێوەی خەباتی [illegible] هەم بە شێوەی خەباتی نهێنی ، هەم بە شێوەی خەباتی [illegible] و هەم بە شێوەی خەباتی ئاشکرا دەبێت : [illegible] ، لە هەر [illegible] شێوەیەکی خەبات [illegible] بەڵام خەبات هەر درێژەی هەیە .

هەواڵنامەی کتێب

ئێستاش خەباتی هاوبەشی لەگەڵ هاتووەکاندا ، کە خەباتی سەرتاپای شۆڕشگێڕانە هاتووەتە ئاراوە ، بێتو وەکو شێوەکانی تری خەباتەوە . بەڵام شێوەکانی دیکەی لاوازن . دەگەنە گوتنی بۆتە شێوەیەکی خەبات بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی خەڵک .

دەربارەی گفتوگۆ لەگەڵ میری

ی.ن.ک کۆمەڵانی خەڵکی وا ڕاهێناوە ، کە هەمیشە ڕاستگۆ بێت لەگەڵیان و سیاسەتی ڕاستەقینەی خۆیان بۆیان ئاوالە بکاتەوە ، ڕاستییەکانیان . خاتە بەرچاو ، بۆیە ئاو ڕیان لێ بکات و لە دوورلەدەستکەوتی ئەوان و لە ڕۆژانی ئەوان هیچ کارێکی گرنگ نەکات . هەر بۆیەشە پێمان وایە ، کە کۆمەڵانی خەڵک هەقیانە داوا بە تەواوی کردنەوەی مەسەلەی گفتوگۆکان بکەن تا بزانن (ی.ن.ک) لە پێناوی خەباتەکەیان ، چی بووە وا کردن ؟ وە گفتوگۆ لە چ قۆناغێکدایە ؟ هەر بۆیەش لێرەدا کورتە و پوختەی وەڵامی پێویست دەدەینەوە .

لە پایزی ساڵی ڕابردوودا ، دوای ئەوەی سەرکردایەتی ی.ن.ک پرسی بە هەموو کادرە سیاسی و عەسکەرییەکانی ڕێکخستنەکانی خۆی کرد و [illegible] پرسی بە زۆربەی ئەنجومەنەکانی دێهاتی کوردستان و بە زۆر بیروبۆچوونی ڕووناک و دڵسۆزانی هەڵبژاردە کرد لە شارەکان کرد ، وە دوای ئەوەی هەموویان پەسندیان کرد ئەنجا پێشنیاری گفتوگۆکردنی لەگەڵ میریدا پەسند کرد . بۆچی ئەو بڕیارەمان دا ؟ سەبارەت بە تێکۆشانەوەی ئەوەڵ نەگۆڕانی تێڕوانینی بەرپرسیارانەوە دوور بینانەی هەڵوێستی بزووتنەوەی کوردستانی عێراق کە : لە ناو بردنی ، بە کوردستانی

١ـ هەڕەشەی ڕژێمی ئێران بە نیازی داگیرکردنی بەشێکی عێراق ، ئەمەش لەگەڵ نیشتمان دەکات ، تەلعوفی دوژمنایەتی کاشێفی و هەڵگیرساندنەوەی فیتنەی کۆنینەی لە ڕۆژهەڵاتدا [illegible] دەکاتەوە .

ـ لێرەدا هەر ئەوەندە دەڵێم چونکە پاشان دێینەوە سەری ـ

٢ـ بزووتنەوەی یەکێتی تێکۆشانی کورد و عەرەب و یەکێتی نیشتمانیی عێراق پێویستی بە زەمینە خۆشکردن و بە پێگەیاندنی بیروباوەڕی شۆڕشگێڕانەکان دەکرد کە گەرەکی بوو وا بێت ؟ بەڵکو وای کرد تاکی بزووتنەوەکە پەیوەندییەکی خۆی لەگەڵ عەرەبدا بنێت ، بە پێچەوانەی یەکێتیی نیشتمانیی عێراقی دە لە دەستپێچوونەوەی ئەوانەی [illegible] لەشکری یەکگرتوو [illegible] بەسەر عێراق بە گشتی و هەموو کوردستان بەسەر [illegible] لەکاتێکدا کورد زۆری بەرگری یەکێتی خۆی لەگەڵ عەرەب و زۆربەی دڵسۆزی یەکێتی تێکۆشانی کورد و عەرەبە ،

گەلی کورد هەرگیز پشتی گەلی عەرەبی برای خۆی بەرانبەر بە دوژمن بەرنادات . هەر لە
لە رۆژەوە ، هەر لە زەمانی سەلیبییەکان و سەلاحەدینەوە ، تا ئەمرۆ هەمیشە
گەلی کورد لە ناخۆشییەکانیدا دۆست و برای پشتیوانی گەلی عەرەب بووە .
ئەمەش ، ئاگری و ناشیاوی ، بەرنامەی سیاسەتی گەورەی پرسیاری وەک ی.ن. لە
ماوەیەکدا بە وەحدەی قەومی ئەمەیان سەرکەوتبێت و کەوتن لەگەڵ پەلاماردانی عێراقدا
لە لایەن ئاینێندە ، لەگەڵ پەلاماردانی خاکی عێراق و گەلی عێراق لە لایەن ئێرانەوە
بۆ داگیرکردنی نیشتمانی عێراق و پەتاڵ بردنی سەروەت و سامانەکەی و زەوت
کردنی مافی چارەنووسی گەلەکەمان ، کورد هەموو ی. ن. ک لە ئێستەوە هەڵوەستی
ئێرانیان کرد و لە دژی پەلاماردانەکەیان نەک هەر بەتەنها بەڵکو لە لایەوە پێش
رێگەیان بۆ خۆش کرد .

٣- لە کاتێکدا لەشکری عێراق (جیش عراقی) لە شەڕدایە لە سەرسنوورەکان و لە ناو خاکی ئێران
دژی داگیرکەرە پەلاماردەرەکانی ئێرانی ئەوە سەیتیت (ک. ه. ی. ن) سەربازانی
ضعیفی لیستەکان دەدات لە جیاتی ئەوەی یارمەتی بدات . ئەمە نەک هەر
کلوەسەکە نامانەوێ ئەو شتانە بێتە سەر ، ئێمە هەروەها بەرزەوەی لە دژی
پێویستیەکانی یاسایی عێراق ، بەڵکو لە بەرخاتری لەشکری عێراقیش
دەیانەوێ هێزی پێلانی عێراقی تێدابێ ، ئەو لەشکرە یاریدەی عێراق جیا ناکەن
بە خاوەنی خاسیەتی تایبەتی بەکاری خۆیەوە .

٤- ناوچەکانی بێدەسەلاتی بەشێوەیەکی کوردستان لە دوولاوە هێرشیان بۆ دەبا .
ئێرانیش سەربازەکەشیان سۆرشی کوردستانی ئێرانی لەوێ داگیرکردنەوە بە ناوچە رزگارکراوەکانی
کوردستانی ئێراندا نەیەهێشت ناوچەکانی ئێمەش داگیر بکات ، لە کەیسی عێراق و تاماوەی
شەڕ ئاگری بوو لە دوژمنان و ناوچەیەکیش بێ جێگەی لە شۆڕشی کوردستانی
ئێران نەکرد .

٥- وەک ئەوە معاهەدەی عێراقی بە ئێمە ئەوەندە دوژمنایەتی گەورە لە هێرشکردن دابە
~~ئەم ملتمەسانە یە خاوەنی کوردستانیش نەبووین هیچ جارێک بۆ گۆڕینیان~~
~~تێیان کە عێراقی عەرەبییە ، ئێمە هیچ دەوروبەری پێویستمان نییە~~ . هەگەر
لە معاهەدەی تایبەتی کۆنەپەرستانە کە لە سەر ئەوەی نزیک بێ لە لەشکری داگیرکەرو
پەلاماردەری ئێرانی گەرەکیانە بێنەوە عێراق و دەمەزراوەکانی بگرنە دەست
وە بەشێوەیەکی کۆنەپەرستانەی ئێرانیانە سایەی حوکمی دەوڵەت بکەن .
ئێمە لەکاتێکدا ئەمە بە دروستی مەسەلەی حوکمی ئێمان هەڵگرتوو دەزانین
تەسلیمی حوکمێکی ئیستیلائی دیکتاتۆرییەت دەکەن ، لەو حوکمی بنیادینی و دوو کۆنەپەرست
دەستەی کەسایەتی دیکتاتۆری و سۆشیالیزم و قریاتی ئەمە سەردەمەیە
کە بەزۆری ئەگەر وا گەلانی ئێران دەهاویت بۆیە جێگەی دنیار
بۆ خزمەتی ئەو هێزە کۆنەپەرستە دەستبەرە شکاریکی هەڵەو نارەوا دەبوو

هەواڵنامەی کتێب

٧

٦- گرانی و قاتوقڕی ئەو دەرمانانەی [illegible] زۆر [illegible]
[illegible] کە هێنابوو، ترسی پێشمەرگەیان زۆر تاڵتر و تفتتر کردبوو، کە وا پتر
لە هەشت ساڵەی [illegible] و پێشووی [illegible] بە شۆڕش دەدەن.

٧- سەرەڕای هەموو ئەم ڕاستیانە، میری دەرگیر بوو کە ئامادەیە گوێ بگرێ لە هەموو
داخوازی و تکاکانی گەلی کورد و ی.ن.ک [illegible] ئامادەیە کە [illegible] حوکمڕانی [illegible]
و [illegible]! ئەمەش [illegible] باش بوو کە جارێکی تریش
داخوازیەکانی گەلی کورد بەرینە پێش و لەکاتێکدا کە [illegible] بە ئاشتی
[illegible] ماڤەکان [illegible] هەندێ لە ماڤەکان هەبێت دەرگای گفتوگۆ بکەینەوە
بە تایبەتی لەو دەورەیەدا کە لەسەرەوە هەم باسمان کردووە.
ئەمە [illegible] کە گفتوگۆ هیچ زیانێکی بۆ شۆڕش و ی.ن.ک تێدا نییە،
هـ.ی.ک لە شوێنەکانی خۆیەتی و [illegible] ی.ن.ک لە [illegible]
کردن و بەرەسەندنی خۆیان دان. هەروەک ئەو گفتوگۆیەش
بۆ کۆمەڵانی خەڵک باش و بە کەڵکە. بە تایبەتی کە ئێمە [illegible]
[illegible]
لە خولی یەکەمی گفتوگۆیەکەدا باسی هەموو داخوازیەکانی گەلی کوردستانی عێراق کرا
لەسەر هەموویان گفتوگۆی [illegible] و [illegible] کرا
کران. هەرچەندە [illegible] خۆیان دەبڕن. میری
ئامادەیی خۆی نیشاندا بۆ [illegible]
حوکمڕانی [illegible] کوردستانی عێراقدا
[illegible] کوردستان لەلایەن خەڵکەکەیەوە.
لە کۆتاییدا هەرچەندە [illegible] لەسەر [illegible] وەستاندنی شەڕ
لە نێوان هـ.ی.ک و هێزە چەکدارەکانی [illegible] دەست کردن
بە گفتوگۆ [illegible] کێشەی کورد بە شێوەیەکی [illegible]
لە [illegible] ڕێککەوتنێک [illegible].
٣) [illegible] کانی [illegible] و [illegible] لە [illegible].

کورتەی خولی گفتوگۆ

دوای [illegible] گفتوگۆ [illegible] لە نێوان میری و ی.ن.ک دا [illegible]
[illegible] سەرتاسەری شارەکانی کوردستانی [illegible]
[illegible] لە [illegible] و هـ.ی.ک و [illegible] خۆشی
شادی خۆیان [illegible] کە بە سەرکەوتنێکی خۆیان دانا.

دیکتاتۆریەتی و ڕژێمی بەرزی زەوت و تەواندن لەسەر خەڵکی ئەبوونە هۆی گەشانەوەی ڕقی
دەسەڵاتی بووە هەڵتەنە جوتیاری لەو بەخشینە، کە تێیدا کۆمەڵانی [illegible] لەولایەکەوە هەناسەیەکی
ئازادی و ئاسوودەییان هەڵکێشا، لەولایەکی ترەوە تینی گرانی و قاتوقڕی ناچاریان
لەسەر بڵاوبوو. هیوا و ئومێدیشیان ترپایەوە بەسەر لەناوبردنی [illegible]
نەتەوایەتیان. هەربۆیەش کۆمەڵانی خەڵکی زۆر بەگەرمی پێشوازییان لەو
نەخشانەی ی.ن.ک کرد و زۆریش پشتیوانییان لێ کرد. بەم جۆرە جوڵانەوەیەکی
جەماوەریی بەرپا بوو [illegible] کە شار و دێهاتی کوردستانی گرتووەتەوە،
کە [illegible] پەرەسەندنی ڕێکخراوەکانی ی.ن.ک و هـ.پ.ک.د
ڕێکخراوە دیموکراتییەکانی کوردستان. ئەمەش [illegible] دەسکەوتێکی زۆر گرنگ و
بایەخدارە. پێویستە بەوپەڕی [illegible] و هۆشیاری و چالاکییەوە پێشوازی لێ بکرێ
بۆ زۆرتر [illegible] پەرەپێدان و گەشەپێدانی ڕێکخستنەکانی و هـ.پ.ک.
پێویستە چالاکانە و هۆشیارانە پەرە و گەشە بدرێن بە ی.ن.ک و [illegible]
ی.ن.ڕ.ک. [illegible] هـ.[illegible] و هەرچی زۆرتر [illegible]
خوێندکارانی تێکۆشەر [illegible] بەهێز بکرێنەوە و بخرێنەوە گەڕ. چونکە
ڕێکخستن و هۆشیاری [illegible] کە [illegible] کۆمەڵانی [illegible] خەباتی
چالاکانە و [illegible] لە [illegible] ڕێگە [illegible] بەدەستمان [illegible]

لەم ڕووەوە پێویستە جوڵانەوەیەکی جەماوەریی ڕێکوپێکی جوتیاران ساز دەین
هۆشیار بکەین بۆ [illegible] دەربەگایەتی و پاشماوەکانی،
[illegible] چاکسازیی زەوی و زار [illegible] بەبێ ئەوەی [illegible]
[illegible] بەڵام بەخاوەن [illegible] و [illegible]
لە بیرکردنی پێویستی هۆشیارکردنەوەی جوتیاران تاکو خۆیان
جوڵانەوەی ڕزگاری بوونی خۆیان [illegible]
[illegible] چاکسازیی زەوی [illegible] زەوی
[illegible] بۆ ئەمەش [illegible] بە جوتیارانی هەژار و [illegible]
لادێ [illegible] هاوکاری لەگەڵ جوتیارانی [illegible]
[illegible] هەر [illegible] جوتیاری [illegible]
جاشە [illegible] باشە قانونی ژمارە (٩٠) [illegible] پێویستە
[illegible] قانونەکە بۆ [illegible] جوتیاران
بۆ [illegible] زەوی بۆ ئەو جوتیارانەی کە [illegible] زیاتر [illegible]
[illegible] تایبەتی کوردستان.

کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان هەرچەندە بە گەرمی پشتیوانی لە شۆڕش دەکەن بەڵام زۆر بە پەلە داوا دەکەن
ئەنجام [illegible] دەکەن، زۆر بە پەلە داوا [illegible] کردن و [illegible]

ئێمەش بە پێویستی دەزانین کە بە کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی خۆشەویستمان ڕابگەیەنین

هەرچەندە مەلا لە خولی چوارەمی گفتوگۆکەشدا دووپاتی کردۆتەوە کە زۆر پێخۆشحاڵە
لە گفتوگۆکەدا و لەگەڵ شاندی حکومەتی دا و لە چارەسەرکردنی کێشەی
کوردا، دە هەرچەندە هەندێ لە نوێنەرانی حیزبەکەشیان هەڵیانهێناوە
بەسەر شاندەوە لە دەرگایەدا و چەندین بەڵێنی باشیشیان داوە،

بەڵام دیسان هەر پێویستە ئەم ڕاستیانە بخەینەوە بەرچاو:

١) کێشەیەکی ئاڵۆزی گرنگی گەورەی وەک کێشەی کورد کە یەکێکە لە چارەکە
قەرنێکە قوربانی شۆڕشگێرانی بووەکە و بە هەزاران (١٠٠) ساڵیشەوە
قوربانی پێشمەرگانی بەدەست تێکراوە، وا بە سوودی سانایی
وا بە پەلەو بەم زووانە چارەیەکی تەواو سەرلێ بونا کرێت.

بەتایبەتی کە ناحەزانی ئەم چارەسەر کردنە لە دەرەوەو ناوەوەی
وڵاتدا گەلێ زۆرن! کە چەندین دەوڵەتی وەک ئێران و تورکیا
بەردەوام کار دەکەن.

٢) بۆیە پێویستە بە شێوەیەکی شۆڕشگێرانەوە بڕوانینە مەسەلەکە.

٣) ی.ن.ک و هیچ بەردی وا لەسەر هەموو مەسەلەی کورد
بەرسی دەکەن و باسی دەکەن: هەرچەندە هەر دوولا
دەقڕیا ئامادەن نوێنەرانی خۆیان لەسەر بەرزترین پلە دانراوە بۆ بەرگری کردن
لە چارەسەرکردنی مەسەلەی کورد و ئەمەش ڕێگایەکی ئاشتیانەیە لە جیهان
نەکەوتۆتە بەکار، بەڵام دیسان بە شێوەی شۆڕشگێرانەدا دەڕوانین،
چونکە ی.ن.ک دوای گەڕانەوەی ڕێکەوتننامەکەش دە بێت ئەوە
پێش چاودا کاری دەکا خۆی، وشیاری گەلەکەمان و داوای پێویستە لە
هێزی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان تاکە ڕێگایەکی باشە بۆ
بەدەستهێنانی ئامانج و داکۆکی پێویستی پێدا بکەن.

بێگومان ی.ن.ک کاری سوورا بە خەڵک وەکو بەردەوام بێت بە کۆمەڵانی خەڵکی
هیچ هەنگاوێکی گرنگ بە ئەنجام دەگەیەنێ ناگەیەنێ.

١٠

شێوازی گفتوگۆ

هەندێ لە نامەزانی گفتوگۆ لە شارەکان وەتەنی لە دوژمنەکانیشی لە دەرەوە هەر زوو کەوتنە پڕوپاگەندەیان لەلاوی لە بگرە جنێودانیش بە ی.ن.ک

هەندێ دۆڵ و دڵی لە خۆترساوی شارەکان لەگەڵ هەندێ لە دەرەوەی گەنیشتمانفرۆشە پڕوپاگەندەیان دژی ی.ن.ک دەست پێکرد کە گوایا ی.ن.ک ئەگەڕێتەوە ڕیزی نیشتمانی، دەری خۆیان گوتووە! هەر زوو دەڵێن ئەم گوتانەیان ئەگەر دەزانن ئەمان بەم ڕاستایە دەڵێین کە ڕیزی نیشتمانی ڕاستەقینە ڕیزی (ی.ن.ک) و شۆڕشەکەمانە. هەموو پیاوی نیشتمانی لە لایەن (ی.ن.ک)ەوە بە خوێنی گەشی شەهیدە نەمرەکان دیاری کراوە.

٢- لە دەرەوە بەشێ لە هەندێکیتر دەرچوو لە هاوسەنگی و بە تایبەتی و بە خۆ بە دەستەوە دانیان ی.ن.ک یان بە پێچەوانەی جنێوی ناشیرینەوە بڵاو کردەوە. بەڵام دەڵێین ئەمانەی دە ملوتکەیان بەو دەنگ و بە فتاکی ئەوانیشەوە هەر بەم ڕاستییەدا کە ی.ن.ک پێشەڕەوی کۆمەڵەی کوردایەتی و شۆڕشەکەیەتی، نەک دەڕەستی خەریکە و لە دەرەوەیە، بەڵکو تا سەر کەوتن یام (ی) تا بە ستەمکاری ناوچەکانی دیموکراتی و نەتەوایەتی گەلی کوردستان ... بە خەبات دەدات بە هەموو شێوەکانی. گفتوگۆش بەلای ئێمەوە هەر شێوەیەکی ئەو خەباتەیە، هەر وەک پێشەوەیەکە لە بوی بە دەستهێنانی ئامانجەکانی گەلەکەمان.

دەرئەنجامەکانی گفتوگۆیەکە

لە دوای خولی دووەمی گفتوگۆیەکە دا سەرکردایەتی یەکێتی لە بەیاننامە پڕوژەیەکی یاسایی خودموختاری ڕاستەقینە و مافە سەرەکییەکانی کورد و پڕۆژەیەکیش ... بۆ ئاسایی خوێ ... بەکاربەدەستانی عێراقی کردووە.

لەم پڕۆژە نووسراوانەدا ی.ن.ک داوای ئۆتۆنۆمی ڕاستەقینە دەکات کە هەموو ناوچەکانی کوردستان بگرێتەوە ... هەموو ئەو ناوچانەی لە سنووری ئۆتۆنۆمی دەسەپێنن لە کوردستانی عێراق شارەکان ... بگرە تا کۆ فانەقین و مەندەلی. داوای دەسەڵاتی تەواو بۆ دەزگاکانی ئۆتۆنۆمی دەکا داوای ئەوەشی کردووە کە ئۆتۆنۆمی ڕاستەقینە ناوەرۆکی زیندووی هەبێت کە خۆگرتنی خەڵکی کوردستانە بەسەر ناوچەکەی خۆیدا.

داوای جیابەجێکردنی ناوەڕۆکی بەیانی ١١ ئازاری ١٩٧٠ دەکەین

هەواڵنامەی کتێب

داوا دەکەین کە هەموو جوتیارە ڕاگوێزراوەکانی کوردستان بچنەوە سەر دێهاتی خۆیان و
شێوەیەکی زەوی و زاری تورشتی کۆنیان بۆ بگەڕێت و یارمەتیش بکرێن. هەروەها
دەبێ هەموو کرێکارانی ڕاگوێزراوەکانی شارەکانی کوردستان بچنەوە
سەر کارەکانی خۆیان لە شارەکانی خۆیاندا مووچەی خۆیشیان
پێویستە وەدوای ئەمەیە کە هەموو موچەخۆرە ... کورد
بگەڕێنەوە سەر شوێنی خۆیان ... بەکاربهێنرێنەوە.
داوای ئازادی و سەروەریتیە دیموکراتیەکانمان کردووە تاکو ڕێکخراوە سیاسی و دیموکراتیەکانی
کوردستانیش بگەڕێنەوە سەرکارەکانی خۆیان و ئەوانەی نەماون بخوڕێنەوە
بە ئاشکرا و بە سەربەستی ... (٥٠٠٠)
داوامان کردووە هەموو زیندانیە سیاسیەکان ئازاد بکرێن بەبێ ڕاژەنیەکانیشەوە
کە دەبێ ئازاد بکرێن و بگەڕێنەوە سەر شوێن و دێهاتی خۆیان
هەروەها هەموو ئاوارەکانی ناو ئێران و تورکیا کوردستانیش دەگەڕێنەوە.
داوامان ئەوەیە کە هەموو ئەو شتانەی لە هەموو ئەو ناوانەی ... لە دوای
شۆڕشی ... بەرهەڵستکار کراون هەموویان بگەڕێنرێنەوە.
پارێزگاری نیشتمانیش لە دەرەوەی ... وڵاتدا
پێمان وایە ئەوە بەو تەنها ناکرێت بەڵکو دەبێ ... کوردستان

پارێزگاری نیشتمان لە ... پەلاماردانی ئێران

ئێستا زۆر ئاشکرایە کە حکومەتی ئێران بە نیازی داگیرکردنی عێراق زیاتر بە هێزو
بەرهەمەکانی خۆی دەدا. حکومەتی ئێران نایشارێتەوە کە دەیەوێ عێراق
بگرێت، حکومەتەکەی سەرنگوم بکات تاکو حکومەتێکی بەناو ئیسلامی سەر بە ئێران
لە شوێنی دابنێت. دەیەوێ (٥٠) هەزار بلیۆن دۆلار تۆڵەی زیانەکانی
شەڕ لە عێراق بسێنێت. دەیەوێ ڕێککەوتننامەکەی جەزائیری ساڵی
١٩٧٥ بسەپێنێت بەسەر عێراقدا واتا هەموو نیوەی شەتولعەرەب و هەموو
ئەو شوێنانەی تری عێراق لە کوردستان داگیر بکات. بە کورتی حکومەتی ئێران
دەیەوێ عێراق تووند بە پاشکۆی خۆیەوە گرێ بدا و گەلەکەی لە سەربەخۆیی
نیشتمانی، مافی ژیانی پەرلەمانی ئینتیخابی و دیموکرات، ژیانی ئازاد و
پێشکەوتوو بێبەش بکا. هەروەها هۆکەی کوشتوکوشتار، داگیرکردنی
خاکەکانی نەتەوەیی و دیموکراتی لەگەڵ ئەوانەی کە لە ئێراندا هەیە بەسەر
عەرەب و کورد و تورکمانی عێراقیشدا بسەپێنێت. فیتنەی شەڕی
ناکۆکی شیعە و سوننەش لە عێراقدا پەرە پێ بدات تاوەکو یەکجاری
کاولی بکات.

پەلاماری ئێرانیش بۆ سەر کوردستانی عیراق بە سەرپەرشتی ... ئێلوشە
کوردستانی ئێراندا بە نیازی دامرکاندنەوەی شۆڕشی کوردستانە لە هەردوو
ولاتی کوردستاندا، بە نیازی لەناوبردنی نەتەوەی کوردە، بە نیازی
لەناوبردنی جولانەوەی رزگاری نیشتمانی و دیموکراتی خەلکی کوردستانە.
ئەوە بوو بە ئەهمیەتی کوردستانی عیراق وەک کوردستانی ئێران بیبینن پێکەوە
نەبینە شۆڕشگێرەکانی عیراق دەداوەر کە بەتەمابە داگیری بکات.

سووربوونی حوکمی ئێرانی لەسەر پەلاماردان و داگیرکردنی عیراق بە کوردستانیشەوە
خەتەریکی گەورەیە لەسەر سەربەخۆیی و یەکیەتی نیشتمانی عیراق و ئاسایش و
دەوروبەری گەلەکەمان و لەسەر پێشکەوتنی دیموکراتی کۆمەلایەتیش.
هەر بۆیەش ی.ن.ک و ح.د.ک دلێرانە چوونەوە بەگژ پەلاماردەرانی
ئێرانیدا تەنانەت لە کاتێکدا دژی هەردوو حکومەتەکەش دەجەنگان.

ئێستەش لە بەرامبەر هێرش و پەلاماری ئێران هەر هەمان هەلوێستمان هەیە.
بەلام بەلای ئێمەوە بۆ ئەوەی کوردانی خەلکی کوردستان بە دلۆگیان بجەنگن و بەگژ
هێرشی پەلاماری ئێراندا، کوردستانیان بپاریزن، گەرەکە کوردستان، دەبێ هەموو
مافە دیموکراتی و نەتەوایەتیەکانی خەلک بەسەلمێندرێ و دابین بکرێت.
دەبێ ئوتونۆمی راستەقینە ... بە خەلک بدرێت
دەبێ خەلکی کوردستان بە ئازادی نوێنەرانی خۆیان هەلبژێرن و خۆیانەوە
حوکمی کوردستان بکەن. پێویستە چوارەکان بگەڕێنەوە بۆ دێهاتەکانی
خۆیان و چەکدار بکرێن تاکو دێهاتەکانیان بکەنە قەلا و شورای پاراستنی عیراق
پێویستە پشت بە جەماوەری کوردستان ببەسترێت، جەماوەری
کوردستان چەکدار بکرێن و جەماوەری کوردستان بکرێنە سەنگەر و قەلای
پاراستنی ولات: چونکە ئەم کارە هەر بە جەماوەر دەکرێت نەک
بە جاش و جاشی سووک، نەک بە دەرەبەگ و سەرەک خێلە کۆنەپەرستەکان
کە نیازیان ژیاندنەوەی دەرەبەگایەتی و چەوساندنەوەی کوشلانی خەلکە.

هەر بە رەچاوکردن و بە پەیرەوکردنی سیاسەتی مافی میللی و پیشتر بە سەر
بە جەماوەرێشیا ... دوله بنەڕەتەوە چارە سەر دەگرێت
... بە تواناتر و هەلاتر. هەر ئەوسا لاوانی خۆیان بە دلۆ بەگیان
پۆل پۆل و دەستە دەستە، دەچن بۆ سەنگەرەکانی پاراستنی نیشتمان
لە پەلاماردەرەکان. بۆیە ی.ن.ک داوای پەیرەوکردنی ئەو سیاسەتە
راست و رەوایە دەکات تاکو هەموو خەلکی کوردستان بە دلۆ بەگیان دەستبدەنە چەک و
پاریزگاری نیشتمانەکەی خۆیان کە عیراقی خۆیانە بکەن.

هەر بە پەیڕەویکردنێکی دڵسۆزانەی ئەو سیاسەتەی سەرلەبەری مافەکانی دیموکراتی و نەتەوایەتی خەڵک دەکرێ و دەتوانرێ یەکێتی نیشتمانی عێراق بپارێزرێت و بچەسپێنرێت. هەر بۆیەش هەوڵدان و خەبات کردن بۆ هێنانەدی ئامانجەکانی خەڵکی کوردستان، دەکاتە هەوڵدان و خەبات بۆ پتەوکردنی یەکێتی نیشتمانی عێراق. واتە بەدیهێنانی ئۆتۆنۆمی ڕاستەقینە دەبێتە هۆی بەهێزکردن و چەسپاندنی یەکێتی نیشتمانی عێراق و پەرەپێدان و گەشەپێدانی برایەتی کورد و عەرەب. بەپێچەوانەوە داگیرکردنی مافەکانی خەڵک و نەسەلماندنی حوکمی زاتی ڕاستەقینە دەبێتە هۆی بێهێزکردنی یەکێتی عێراق.

هەر بۆیەش ئێمە کە میریا بەڵێنی بەدیهێنانی حوکمی زاتی ڕاستەقینە بە گەلی کورد دەدات، کە قووڵبازی بە ئاشتی چارەسەر کردنی مەسەلەی کورد [illegible] کردەوە وەکو وتووێژ گفتوگۆ دە لەگەڵ ی.ن.ک ئەم ڕاستیانە بەهەموو کاتێک زیاتر دەدرەخشێتەوە، کە سەلماندن و چەسپاندنی حوکمی زاتی ڕاستەقینە دەبێتە هۆی بەهێزو بەتین کردنی یەکێتی عێراق و پەرەپێدان و فراوان کردنی بەرەی بەرەنگاری پەلاماردەرانی ئێرانی و هاندان و سازدان و جۆشدانی سەدان هەزار ڕۆڵەی کورد بۆ پاراستنی گەل و نیشتمانیان. هەر ئەوەیە شا کوردستان دەبێتە گۆڕستانی داگیرکەران و پەلاماردەرانی ئێرانی.

X ئێمەش کە لەم کاتەی دەستە سامناکەی شەڕی عێراق و ئێران کوردستانی تێشکاوە) دەستمان کردوە بە گفتوگۆ بە هەموو نیازو بۆ هێنانەدی هەمان ئامانجە: بۆ دابین کردنی مافە ڕەواکانی خەڵکی کوردستانە و بۆ ئۆتۆنۆمیا ڕاستەقینەیە، بۆ بەهێز کردن و پتەوکردنی یەکێتی نیشتمانی عێراق و پەرەپێدان و گەشەپێدانی بەرەبەرەکانی کردنی داگیرکەرانی ئێرانیە، بۆ بەهێزو پتەوتر کردنی برایەتی تێکۆشەرانەی دێرینی کورد و عەرەبە: بۆ ئاسانەیە و بۆ هێنانەدی داخوازیە ڕەواکانی خەڵکە.

هەر بۆیەش هەرکەسێ یا تاقمێ یا هێزێ وا تێبگات ئەوە خۆی بە هێندێ هۆی نادەستەوە فریو بدات دەڵێ ئەوەی هەندێ بڵێن ی.ن.ک ماندوو بووە یان بەزیوە، یان خەریکە تەسلیم بووە!! ئەوا خۆیان تووشی هەڵەی گەورەو کوشندە دەکەن.

... [illegible] هەر ئێمە هێزە شۆڕشگێڕە [illegible] سەربەخۆی کوردستانە کە هەتا سەر دڵسۆزی کۆمەڵانی خەڵک و نیشتمانە کە ژیانەوەی خۆی و ئەندامەکانی پێشمەرگەکانی و لایەنگرانی خۆی، لە خەباتی چەکداری پارتیزانی شۆڕش چاوشێنیە و هەمیشە دەستی [illegible] ڕێکخەرو ڕێبەری کوردایەتی دەبێت

هەمیشە هەر ڕێبەرایەتی خەباتی کۆماری خەڵکی کوردستان دەبێت لە پێناوی دیموکرا
مافە ڕەوایەکانی نەتەوایەتی کە ئێمە خۆمان لە ئۆتۆنۆمی دا دەیبینین .
بۆیە و بێ گومان ، ئەمجارەش درێژە دەدەین و تەمەنی بوخچانی ناحەزان و سەرلێشێوا
هەڵسەنگاندنەوە ، ئەو ڕووداوەکان دەربڕینەوە کە ی.ن.ك
هەر ڕێبەری ئەو بزووتنەوەی کوردایەتی و شۆڕشی کوردستانی عێراق دا ،
دەهێنا بە دیمەنی هەموو ئازادییەکانی چینایەتی و نەتەوایەتی کۆماری خەڵکی
هەروەها خەباتگێڕی شۆڕشگێڕی سەربەخۆی گەورەیای کوردستان دەبێت .
ئێستە ی.ن.ك دەزگایەکی سیاسی گەورە و بەرپرسیاری شۆڕشگێڕ)
ئێرانەوە دوور بینیانە دەڕوانێتە ڕووداوەکانی ... عێراق و خەتەری
پەلاماردانی ئێران ... نەبینێت ، ڕاستە کە زۆریش پەروەشی
... کوردی ... نیشتمانی عێراقە دەبێت .
زۆر زەحمەتیش بە کۆششی پێشمەرگەکان و سەربازەکانی عێراقیەتی
دە زۆر پەروەشیە ... لە شوێنی خۆیدا و لەکاتی پێویست
دە بۆ پاراستنی نیشتمان و سەربەخۆیی نیشتمان ... نەك لە ...
لایەکدا) هەر بۆیەش ... ئاشتی بوونەوەی گشتی هەڵکەوتە
لە لایەکەوە لەگەڵ ... بۆ بە ئاشتی چارەسەرکردنی کێشەی ڕەوای کورد کە وتوتە
گفتوگۆوە ، لە لایەکی ترییەوە لەگەڵ هێزەکانی سیاسی کە لە کوردستاندا هەن
کەوتوتە هەوڵی تەڵای ئاشتی بوونەوە ، نامە و ڕاسپاردەیان لەگەڵ
ئاڵوگۆڕ دەکات بۆ ئەوەی جارە نەوێت بۆ ڕژاندنەوەی خوێنی گەشتی
کورد بە دەستی کورد دەوە ، بۆ ئەوەی هەموو هێزە سیاسییەکان بە شێوەی
خۆشی و سیاسی ناکۆکی و گیروگرفتەکانی خۆیان لەلابەلا بکەن .

بەڵام هەرکەسێ یان هێزێ ئەو هەموو هەوڵ و بەرپرسیاری وڕێزی
و پەیوەشی ی.ن.ك بە لاوازی و ... و مانەوبوونی و کوێڵ بزانێت ئەڵەم
ئەوا خۆی تووشی هەڵەیەکی زۆر گەورە دەکات کە ڕەنگ بێ وەهەڵەیی هەزار
بە هەزاری بەیبێت . چونکە ی.ن.ك ئێمڕۆ لە هەموو وەختێکی تر بە هێز و توانا
لە ڕووی سیاسی و جەماوەری و پێشمەرگایەتییەوە ، نەك هەر مانەویکا
نییە بەڵکو ... زۆر ئامادەیە کوری نەبەردە ... و هەتاسەر
ی بزووتنەوەی ... بە خەباتی جەماوەری ... خۆی دەدا
بە هەموو شێوەکانی سیاسی و پێشمەرگانەوە هەتا دەگاتە ئامانج ، وە هەتا
هەموو ئازادییەکانی دیموکراتی و نەتەوایەتی و چینایەتی کۆماری خەڵکی کوردستان
... عێراق دەبینیتەوە .

هەروەها هەمیشەش پشتیوانی باوەڕپێکراوی شۆڕشی کوردستانی ئێران
دەبێ ... ڕزگاری خۆی نەتەوەی کورد دەبێت لە هەموو کوردستاندا

گەرچی ئەو گفتوگۆیە کە ئێستا وەک لە ٢ ساڵی رابردوودا دەکرێ سەرکەوتنی بۆ کوردستان
ئۆتۆنۆمی راستەقینە شادەکەین ئەوا ئێمە دەمانگوت دەیکەینە قەڵای پشتیوانی
یەکانی هێزە شۆڕشگێڕەکانی کوردستان و ئێران، وە بە هەموو جۆرە
شێوەیەک هاوکاری و هاوخەباتیان دەکەین تا سەر دەکەوین
و ئێرانێکی ئازاد و سەربەخۆ و دیموکرات بنیات دەنێین لەسەر کەلاوەی
حوکمە کۆنەپەرستە شۆڤینیە پەلاماردەرە داگیرکەرەکانی شێستە هەیان
.
هێزە سیاسی و چەکدارەکانی کوردستان

خۆشکو برایانی خۆشەویست

دەبا نەوروزی ئەمساڵمان بکەینە نەوروزی خەباتی سیاسی
شۆڕشگێڕانە بۆ ئاشتبوونەوەی گشتی تا ئەویش بمانگەیەنێتە ئاشتی و
دیموکراسی و ئۆتۆنۆمی راستەقینە.
دەبا هەموو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانیش خەباتی ئێرانی خۆیان ساز دەن و هەوڵ
دەن لە پێناوی بەدیهێنانی مافەکانی خۆیاندا، کە گفتوگۆی ئێمە و ئەوان
شێوەیەکی ئەو خەباتەیە، رێگەیەکە بەرەو بەدیهێنانی ئامانجەکانی
خەباتەکەمان.
دەبا هەموو لێدوانێ و دەستەکانیەوە رێز بۆ یەکگرتن!
دەبا هەر شەکادە بێت ئاڵای نەوروزی کورد کە نەوروزی
رزگاری بووە لە زوڵم و زۆری هەموو زۆردارەکان و لەسەر ئاو
سوڵی هەموو زستانەکانی سارد و سڕ!
دەبا دەرس لەئەف ئەوی فێرکەوتی نەوروز وەرگرین لە سازدانی
هۆشیاری کۆمەڵانی خەڵک بەرەو رێبەری کاوەی ئاسنگەری
بزووتنەوەیەکی دەرچەند هۆشیار شۆڕشگێڕەکان.

دیسانەوە نەوروزتان پیرۆز بێت و هەر شاد و
سەربەرز و سەرکەوتوو بن.

کتێبخانە و ئەرشیفی
د. عوسمان دەشتی

کورد و کوردستان
لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی حکوومەتی فەرەنسادا

لە فەرەنسییەوە : نەجاتی عەبدوڵڵا

(ئاڵقەی دووەم)

پێشباری وەرگێڕ:

ئەڵقـەی دووەمـی ئەمجارە بریتییە لە چـوار بەڵگەنامە مێژوویی فەرەنسـیی(١٩١١-١٩١٧) کە سـەبارەت بە دۆخی کوردسـتان و دەوڵەتـی عوسـمانین و هـەر چواریشـیان لـە ئەرشـیڤی سـوپای زەوی- کۆشکی ڤانسـێن وەرگیراون:

هەواڵنامەی کتێب

بەڵگەنامـەی یەکەم و دووەم: ئاڵۆزییەکانی کوردسـتان (حوزەیـران - کانوونـی یەکەمـی ١٩١١). بریتییـن لـە ڕاپۆرتەکانـی فەرمانـدە مۆکۆرپ (Maucorps) بـاس لـە تێکچوونـی بـاری تەناهیـی و ئاسایش دەکـەن لـە ویلایەتەکانـی وان، بەدلیـس و ئەرزەڕۆمـی عوسـمانی و بەگوێـرەی فەرمانـدەی ناوبـراو بنچینـەی هـۆکاری کێشـەکان تەنیا نەژادیـی نیـن، بەڵکـوو زیاتـر ئابووری و دەرەبەگایەتییـن، بەجۆرێـك سـەرۆک هـۆزە کـوردەکان (ئاغـاکان) دەسـتیان بەسـەر زەوی و زاری ئەرمەنـەکان و ئـەو کۆچبەرانـەدا گرتـووە کـە لـە ڕووسـیاوە گەڕابوونـەوە. هـاوکات ڕاپۆرتەکـە دوو تـەوەری دیکـەی گرینـگ بـاس دەکـەن: یەکەمیـان بێدەسـەڵاتی عوسـمانی، بەجۆرێـك کـە دەوڵەتـی عوسـمانی بەهـۆی سـەرقاڵبوونی بـە شـەڕ و ڕاپەڕیـن لـە ئەلبانیا و یەمـەن، نەیتوانیوە هێزی سـەربازیی

بەدلیس و ئەرزەڕۆمی عوسمانی و بەگوێرەی فەرماندەی ناوبراو بنچینەی هۆکاری کێشەکان تەنیا نەژادیی نیین، بەڵکوو زیاتر ئابووری و دەرەبەگایەتیین، بەجۆرێك سەرۆك هۆزە کوردەکان (ئاغاکان) دەستیان بەسەر زەوی و زاری ئەرمەنەکان و ئەو کۆچبەرانەدا گرتووە کە لە ڕووسیاوە گەڕابوونەوە.

پێویست بنێرێت بۆ کوردستان. بۆیە حکوومەت تەنیا بە ناردنی چەند هێزێکی بچووکی جەندرمە (٥٠٠ کەس) دەستبەردار بووە بۆ کۆنترۆڵکردنی ڕەوشەکە و لە دواین خاڵیشدا لە هەردوو ڕاپۆرتی یەکەم و دووەم بە زەقی قسە لەسەر مەترسییەکانی ڕووسیا دەکات و هۆشداری ئەوە دەدات، کە ڕووسیا دەیەوێت کێشەی ئەرمەنەکان وەک بیانوو بەکاربهێنێت بۆ دەستوەردانی سەربازی و داگیرکردنی ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی ئەنادۆڵ.

بەڵگەنامەی سێیەم باسی چاکسازی و سنوورەکان (لەکۆتایی ١٩١١) دەکات و بە وردی پەنجە لەسەر گرژییەکانی سەر سنووری عوسمانی و ئێران (ناوچەی ورمێ) دا دەگرێت. بەگوێرەی ڕاپۆرتەکە پێشنیازی ئەوە بۆ دەوڵەتی عوسمانی کرابوو کە ڕێگە بە ئەرمەنییەکان بدرێت تا لە ناوچەکانی خۆیان خزمەتی سەربازی بکەن. بەڵام فەرماندە فەرەنسییەکە گومانی هەبووە لە جێبەجێکردنی ئەم پێشنیازە و چونکە پێی وابووە تورکەکان ڕێگە نادەن سوپای ئەو ناوچانە بە ئەرمەنیی بکرێ چونکە دواجار ئەمە دەبێتە هۆی لاوازبوونی بەرگریی سنوورەکان بەرامبەر بە ڕووسیا.

بەگوێرەی ڕاپۆرتەکە پێشنیازی ئەوە بۆ دەوڵەتی عوسمانی کرابوو کە ڕێگە بە ئەرمەنییەکان بدرێت تا لە ناوچەکانی خۆیان خزمەتی سەربازی بکەن. بەڵام فەرماندە فەرەنسییەکە گومانی هەبووە لە جێبەجێکردنی ئەم پێشنیازە و چونکە پێی وابووە تورکەکان ڕێگە نادەن سوپای ئەو ناوچانە بە ئەرمەنیی بکرێ چونکە دواجار ئەمە دەبێتە هۆی لاوازبوونی بەرگریی سنوورەکان بەرامبەر بە ڕووسیا.

هەرچی بەڵگەنامەی چوارەمە باسی دۆخی سەربازی عوسمانیی لە شەڕی یەکەمی جیهانیی (ئازاری ١٩١٧) دەکات. ئەم ڕاپۆرتە کە لەلایەن ژەنەڕاڵ دی لا پانۆز نوسراوە و باس لە ستراتیژیی سوپای عوسمانی دەکات دوای ئەوەی بەریتانیا شاری بەغدای داگیرکرد. سەرەتا باسی پاشەکشەی سوپای عوسمانی دەکات بەرەو مووسڵ: سوپای عوسمانی (سوپای ٢، ٣ و ٦) خەریکی

پاشەکشە بوون لە عێراق و ئێرانەوە بەرەو ناوچە شاخاوییەکانی کوردستان. هاوکات باس لە گرینگی ستراتیژی مووسڵ دەکات بەوپێیەی مووسڵ وەک خاڵێکی سەرەکی بەرگریی دیاری کرابوو. ئەگەر مووسڵ بکەوتایە، دەبوو عوسمانییەکان بۆ هێڵی نێوان دیاربەکر و حەلەب پاشەکشە بکەن. خاڵێکی دیکەی زۆر گرینگی ئەم ڕاپۆتە زۆر بە وردی باسی ڕێگاوبانەکان دەکات لە نێوان مووسڵ-دیاربەکر، بدلیس و سیواس و دەڵێت ئەم ڕێگەیانە بۆ گواستنەوەی سوپا زۆر گرینگن. لە پەرەسەندنێکی دیکە باسی هۆزە عەرەبەکان دەکات و ئاماژە بەوە کراوە کە هۆزە عەرەبەکان لە ناوچەی جەزیرە و نسێبین خەریکن لە دژی عوسمانییەکان ڕادەپەڕن، ئەمەش مەترسی بۆ سەر هێڵەکانی گواستنەوەی سوپای تورک دروست دەکات.

لە خوێندنەوەی ئەم بەڵگەنامانە زۆر بە وردی لەوە تێدەگەین کە پێش شەڕی یەکەمی جیهانیی، دەوڵەتی عوسمانی بەهۆی کێشەی ناوخۆیی و ڕاپەڕینی هۆزەکانەوە چەندە لاواز و دەستەپاچە بووە. هەروەها دەردەکەوێت کە چۆن وڵاتانی وەک فەرەنسا، ڕووسیا و بەریتانیا چاویان لەسەر جوگرافیای کوردستان و کێشەی پێکهاتەکان (کورد و ئەرمەنی) بووە بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆیان لە ناوچەکەدا. (وەرگێڕ).

دەقی وەرگێردراویی کوردیی بەڵگەنامەکان:

بەڵگەنامەی ژمارە: ١

باڵیۆزخانەی فەرەنسا

لای بابیعالی عوسمانی

کۆنستانتینۆپڵ، ١٥ی حوزەیرانی ١٩١١

لە کۆماندان مۆکۆرپ، ئەتاشەی سەربازیی باڵیۆزخانەی فەرەنسا لە تورکیا، بۆ جەنابی وەزیری جەنگ (ئەرکانی گشتیی سوپا، بیرۆی دووەم – پاریس).

ژمارە: ٢٨٣

ڕەوشی پشێویی لە کوردستاندا

ماوەیەکی زۆرە بارودۆخی پشێوی کوردستان بووەتە هۆی نیگەرانی و چاوەڕوانی ئۆپەراسیۆنی سەربازیی لەو ناوچەیە دەکرێت. ئەو هەواڵانەی لەوێوە دەگەن، نیشانی

دەدەن کە لە بەهاری ئەمساڵەوە گرژییەکان بە شێوەیەکی بەرچاو زیادیان کردووە. تاوانەکان لەوێ ڕوو لە زیادبوونن، دوایین تاوانیش کۆمەڵکوژیی هەشت ئەرمەنییە لە (تاغ ڤانک Tagh Vank) کە قەشەیەکیان لەگەڵدایە.

ئەم بارودۆخە لە کێشەی نەژادییەوە سەرچاوە ناگرێت، بەڵکوو کێشەیەکی ئابوورییە. دوو هۆکاری سەرەکی هەن: بەردەوامیی مافە دەرەبەگایەتییەکان کە سەرۆک هۆزە کوردەکان بۆ خۆیانیان دابین کردووە و بێ سنوور و بەزەییانە بەکاری دەهێنن؛ هەروەها دەستبەسەرداگرتنی زەوییەکان لەلایەن هەمان ئەو سەرۆک هۆزانە بۆ ئەو زەوی و زارانەی کە هی ئەرمەنەکان و کۆچبەرانی ڕووسیان و لە سەردەمی ڕژێمی پێشوودا پێیان درابوو.

فەرمانبەرانی دەوڵەت لە بەرامبەر پێ لێهەڵبڕینی دەستەڵاتی دەرەبەگەکاندا بێ ڕێنمایی پێویستن و بێبەشن لەو هێزە مەعنەوی و ماددییەی کە بۆیان پێویستە. ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگرە کە لە ویلایەتەکانی وان، مەعمورەتولعەزیز و بەتایبەت بیتلیس، بارودۆخەکە بووەتە شتێکی تاقەتپڕووکێن.

فەرمانبەرانی دەوڵەت لە بەرامبەر پێ لێهەڵبڕینی دەستەڵاتی دەرەبەگەکاندا بێ ڕێنمایی پێویستن و بێبەشن لەو هێزە مەعنەوی و ماددییەی کە بۆیان پێویستە. ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگرە کە لە ویلایەتەکانی وان، مەعمورەتولعەزیز و بەتایبەت بیتلیس، بارودۆخەکە بووەتە شتێکی تاقەتپڕووکێن. هەر بۆیە والی بیتلیس ئیسماعیل حەقی بەگ (والی پێشووی ئیپەک Ipek ، کە یەکێک بوو لە یەکەم قوربانییەکانی ڕاپەڕینی ئەلبانیا لە ١٩١٠) بڕیاری داوە دەستەوەستان نەوەستێ. ئەو بە هێزێکی گەورەی کۆلۆنی سەربازییەوە بەرەو ساسۆن بەڕێ کەوتووە. وەک دەردەکەوێت، ئەم جوڵەیە دوای سکاڵای ئەرمەنەکانی «خویت Khouite » هاتووە. ئەوان سەرۆکێکی کورد بە ناوی «حاجی عومەر»یان وەک هاندەر و تاوانباری سەرەکیی کۆمەڵکوژیی هەشت (٨) ئەرمەنییەکەی تاغ

ڤانک ناساندووە. بەپێی هەواڵەکان عومەر پێشتر دەستبەسەر کراوە.

ئیسماعیل حەقی بەگ بەم دواییانە دیاری کرابوو بۆ ئەوەی لە ئەدەنە شوێنی والی پێشوو «جەمال بەگ» بگرێتەوە (کە جەمال بەگ کرایە والی بەغدا لە شوێنی نازم پاشا). بەڵام حکوومەت مانەوەی ئەوی لە بیتلیس بە زەرووری زانیوە، سەرەڕای ئەوەی کە پێویستیان بە تواناکانی ئەو بووە بۆ جێگیرکردنی لە پۆستە سەختەکەی ئەدەنەدا. هێشتە دیار نییە داخۆ حکوومەت پەنا بۆ سەرکوتکردنێکی سیستماتیک دەبات، چونکە ئەوە پێویستی بە سوپایەکی گەورە و بەهێز هەیە. ڕاپەڕینی ئەلبانیا هێشتە بە تەواوی دانەمرکاوەتەوە و یەمەنیش هێشتە لەناو یاخیبوون دایە. بێگومان حکوومەت کات دەکوژێت و ئەگەر بتوانێت دانوستان دەکات بۆ ئەوەی خۆی لە هەڵمەتێکی سەربازیی نوێ بپارێزێت. بەڵام پێدەچێت زوو یان درەنگ هەر ناچار بن ئەوە بکەن. دەکرێت ئەمە لە ماوەیەکی نزیکدا ببێتە دەرئەنجامێکی حەتمی ڕووداوەکانی ئێستە.

بەڵگەنامەی ژمارە: ٢

باڵیۆزخانەی فەرەنسا لای بابیعالی

کۆنستانتینۆپڵ، ١٨ی کانوونی یەکەمی ١٩١١

کۆماندان مۆکۆرپ، ئەتاشەی سەربازیی باڵیۆزخانەی فەرەنسا لە تورکیا بۆ جەنابی وەزیری جەنگ (ئەرکانی سوپا، بیرۆی دووەم - پاریس):

ژمارە: ٣٤٦

لە کوردستاندا

لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا دوو هەنگاو نراون بۆ ڕاکێشانی سەرنجی بابیعالی بۆ سەر تێکچوونی باری ڕۆژبەڕۆژ زیاتر پشێوتری ویلایەتەکانی ڕۆژهەڵاتی ئەنادۆڵ و بەتایبەتیش ویلایەتەکانی وان، بیتلیس و ئەرزەڕۆم. سەرەتا جێنشینی پاتریاکی ئەرمەن سەردانی وەزیری ناوخۆی کردووە بۆ گەیاندنی هەواڵە مەترسیدارەکان کە بە تازەگی بەدەستی گەیشتوون و داوای گرتنەبەری ڕێوشوێنی توند و خێرای کردووە بۆ گەڕاندنەوەی ئاسایش. ڕاستییەکەی تا ئێستە سەرەڕای هەوڵی زۆری هاوشێوە، کەچی حکوومەت هەر بێدەنگ بووە.

هەواڵنامەی کتێب

دواتر نوێنەرانی ئەرمەن چوونەتە لای سەدری ئەعزەم (سەرۆک وەزیران) و یادداشتێکی دوورودرێژیان پێداوە دەربارەی مەینەتییەکانی هاوئاینەکانیان و لیستی ئەو کوشتار و تاڵانییانەی کە بە شێوەیەکی ڕێکخراو لە ئەنادۆڵ ئەنجام دەدرێن. گرووپە کوردییەکان ماوەی نزیکەی دوو ساڵ دەبێ بەردەوامن لە تاڵانیی. وەک لە ڕاپۆرتی مانگی حوزەیراندا (ژمارە ٢٨٣)دا ئاماژەم پێی دابوو، کە بارودۆخەکە بووەتە شتێکی تاقەتپڕووکێن. بەڵام بۆ کۆتاییهێنان بەمە پێویستی بە هەڵمەتێکی سەربازیی، بڕیاری توند و تۆڵ و هێزێکی زۆر و کات هەیە. هەروەک مانگی حوزەیران، بارودۆخی ئێستەیش گونجاو نییە بۆ ئەنجامدانی کارێکی لەو شێوەیە و وادیارە حکوومەت هێشتە سوورە لەسەر ئەوەی، ئەگەر ناچار نەبێ، کات بکوژێ.

بەڵام حکوومەت بەڵێنی داوە فەرمانی توند بداتە دەسەڵاتە مەدەنی و سەربازییەکان بۆ سەرکوتکردنی کردەوەی چەتەگەریی. بڕیار دراوە بڕێک هێز لە فەیلەقی ئەرزینجانەوە بنێردرێت بۆ بیتلیس. هەروەها وەزارەتی جەنگ بڕیاری داوە بە پەلە لیوایەکی گەڕۆکی جەندەرمە لە ٥٠٠ کەس پێکبهێنێت کە تەنیا بەرپرس بن لە پاراستنی ئاسایش لە سێ ویلایەتی بیتلیس، وان و ئەرزەڕۆم. نیوەی ئەم هێزە وا دیارە بۆ ویلایەتی وان دەبێت. لەو ماوەیەدا، هێزی نیزامی دەخرێتە خزمەت دەسەڵاتی مەدەنی بۆ هاوکارییکردنی جەندەرمە کە ژمارەیان بۆ پێویستییەکانی ئێستە بەش ناکات.

ئەمانە ئەو ڕێوشوێنکار هەڵگرتنە نیوەچڵییانەن و کاریگەرییەکەیان جێی گومانە و حکوومەت بەوە

دواتر نوێنەرانی ئەرمەن چوونەتە لای سەدری ئەعزەم (سەرۆك وەزیران) و یادداشتێکی دوورودرێژیان پێداوە دەربارەی مەینەتییەکانی هاوئاینەکانیان و لیستی ئەو کوشتار و تاڵانییانەی کە بە شێوەیەکی ڕێکخراو لە ئەنادۆڵ ئەنجام دەدرێن. گرووپە کوردییەکان ماوەی نزیکەی دوو ساڵ دەبێ بەردەوامن لە تاڵانیی.

ڕازییە بیانگرێتەبەر لە بەرامبەر کێشە نیگەرانکەرەکەی دۆخی کوردستاندا. ئەم بارودۆخە لەوانەیە ببێتە هۆکار یان بیانوویەک بۆ دەستێوەردانی ڕووسیا، هەر کاتێک ڕۆژێک لە ڕۆژان ڕووسیا بە پێویستی زانی. ناڵێم ئەم دەستێوەردانە زۆر نزیکە یان ئەگەری هەیە سەرەڕای دەنگۆی بەردەوامی کۆبوونەوەی چڕی سوپای ڕووسیا لە ناوچەی قارس، دەنگۆگەلێک کە سەرەڕای ئەو ڕەتکردنەوە زۆرەی لێی کراوەتەوە، بەردەوامن لە بڵاوبوونەوە. بەڵام ئەوە ڕاستییەکە، کە ڕووسیا ئەگەر پێویستیی پێی هەبێت، دەتوانێت لە نائارامییەکانی کوردستاندا هەلێکی باش بۆ کارکردنی سیاسی و سەربازیی بدۆزێتەوە. هەموان دەزانن کە پارتی شۆڕشگێڕیی ئەرمەن (تاشناکسیۆن) زۆر بەهێزە و لقەکانی لە تورکیە و ڕووسیا و ئێراندا هەن. لە تورکیە هاوپەیمانییان لەگەڵ کۆمیتەی (ئیتیحاد و تەرەققیی) کردووە.

لە کوردستاندا، ڕووسەکان لە ڕێگەی بریکارە هاندەرەکانیانەوە ئاگری ململانێکە لەنێوان کورد و ئەرمەنەکاندا خۆش دەکەن، لە ڕێگەی هەڵدانەوەی گلەیی و گازندەکانی دووەمیانەوە، بەتایبەتی سەبارەت بە کێشەکانی زەوی و زار. لێرەدا، لەمە بێ ئاگا نین؛ بەڵام ڕێگە دەدەن ئەوەی ناتوانن ڕێگریی لێ بکەن ڕووبدات و تا ڕادەیەکیش وەڵام دەدەنەوە، ئەمەش لە ڕێگەی پاراستنی دۆخێکی یاخیبوونی ژێرزەمینەوە کە لەناو ئەفسەرە زۆرەکانی مووسڵمانانی قەوقازدا هەیە، کە تەنها پێویستی بە ڕاگەیاندنی جەنگ هەیە بۆ ئەوەی هەڵبگیرسێت.

ئەگەر ئەمەش بخەینە سەر ئەو ئاڵۆزییەی لە ئێراندا

لە کوردستاندا، ڕووسەکان لە ڕێگەی بریکارە هاندەرەکانیانەوە ئاگری ململانێکە لەنێوان کورد و ئەرمەنەکاندا خۆش دەکەن، لە ڕێگەی هەڵدانەوەی گلەیی و گازندەکانی دووەمیانەوە، بەتایبەتی سەبارەت بە کێشەکانی زەوی و زار. لێرەدا، لەمە بێ ئاگا نین؛ بەڵام ڕێگە دەدەن ئەوەی ناتوانن ڕێگریی لێ بکەن ڕووبدات و تا ڕادەیەکیش وەڵام دەدەنەوە،

هەواڵنامەی کتێب

هەیە و نەخشەکانی ڕووسیا و تورکیا بۆ ئەو پارێزگایانەی ئێران کە لەگەڵ هەردوو ئیمپراتۆریەتەکەدا هاوسنوور بوون، ئەوا دەتوانین سەرچاوەکانی ناڕەزایەتی و لە ئەنجامدا، ململانێکە ببینین کە لە هەردوو لای سنووری ڕووسیا-تورکیا هەن، کە لەنێویاندا پرسی ئەرمێنیا-کوردستان جێگەی سەرەکیی گرتووەتەوە.

***

بەڵگەنامەی ژمارە: ٣

باڵیۆزخانەی فەرەنسا لای بابیعالی

کۆنستانتینۆپڵ، ٣٠ی کانوونی یەکەمی ١٩١١

لە کۆماندان مۆکۆرپ، ئەتاشەی سەربازیی باڵیۆزخانەی فەرەنسا لە تورکیە بۆ جەنابی وەزیری جەنگ.

(سەرکردایەتیی ئەرکانی سوپای بیرۆی دووەم، پاریس)

ژمارە: ٣٤٩

بارودۆخ لە کوردستاندا

بڕوانە ڕاپۆرتی ژمارە ٣٤٦.

لەو ڕاپۆرتەدا ئاماژەم بەو مەترسییانە دابوو کە پشێوییەکانی ئازەربایجان دەتوانێت لەسەر پەیوەندییەکانی تورکیە و ڕووسیا دروستی بکات. ئەم مەترسییانە ئێستە ڕوونتر دەبنەوە بەهۆی دەستێوەردانی سەربازیی ڕووسیا لەو هەرێمە و چاوتێبڕینی عوسمانییەکان بۆ ناوچەی ورمێ. بەپێی زانیارییە نهێنییەکان کە لە ئەرکانی فەیلەقی یانزەیەم لە (وان) گەیشتوون، حکوومەتی عوسمانی بڕیاری داوە بە هێز ڕووبەڕووی هەر ئەگەری هەوڵێکی ڕووسیا ببێتەوە بۆ داگیرکردنی ئەو ناوچانەی کە ئێستە لەژێر دەستی تورکدایە[1].

هەروەها زانیم کە بابیعالی فەرمانی کردووە ئاسایشی کونسوڵخانە عوسمانییەکانی نێو ئەم ناوچانە توندتر بکرێت. ڕێنمایی لەم بارەیەوە بۆ فەرماندەیی فەیلەقی یانزەیەمی سوپا نێردراوە[2]. بۆ ئامادەکاریی بۆ هەر ئەگەرێک (و ئەمەش ڕاپۆرتەکانی پێشوو پشتڕاست دەکاتەوە)، چوار کۆنترین پۆلی یەدەگەکان (ئیحتیاط) (١٢٩٨-١٣٠١) لە ناوچەی فەیلەقی یانزەهەمدا تازە بانگکراونەتەوە بۆ خزمەتی سەربازیی. لە کۆتاییدا، شایەنی باسە ئاماژە بە لێدوانەکانی ڕۆژنامەی گەنجە-تورکەکان « Le jeune Turc » بکرێت سەبارەت بەو

دۆخەی کە تازە باس کرا:

«ڕووسیا کە کێشەی زۆری هەیە، نابێت ڕامانبکێشێتە ناو ململانێی نێوان ڕووس و ئێران. بەداخەوە، جێگیرکردنی سەربازانی ڕووسیا لە ورمێ گەرەنتی ئەوە ناکات کە حکوومەتی تسار بەو جۆرە ڕۆحییەتەوە ڕێنوێنی بکرێت. ئێمە دەزانین کە ورمێ دەکەوێتە ئەو بەشەی ئازەربایجانەوە کە ڕووسیا هەرگیز ڕۆڵی تێدا نەبووە و ئێمە بەرژەوەندیی زۆر گرینگمان هەیە بۆ بەرگریکردن لێی. ناردنی سەربازانی ڕووسیا بۆ ئەم ناوچەیە تەنیا دەتوانێت نارەزایەتیی شەرعیی ئێمە بورووژێنێت. ئێمە هیواداین حکوومەتەکەمان بتوانێت بەرگریی لە بەرژەوەندییەکانمان بکات، کە بە شێوەیەکی تەواو لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی یەکپارچەیی و سەربەخۆیی ئێرانیشدا یەکدەگرنەوە – و بێگومان بە ڕای ڕۆژنامەکە، لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی ئیسلامیشدا، هەرچەندە دان بەوەدا نانێت.

ناردنی سەربازانی ڕووسیا بۆ ئەم ناوچەیە تەنیا دەتوانێت نارەزایەتیی شەرعیی ئێمە بورووژێنێت. ئێمە هیواداین حکوومەتەکەمان بتوانێت بەرگریی لە بەرژەوەندییەکانمان بکات، کە بە شێوەیەکی تەواو لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی یەکپارچەیی و سەربەخۆیی ئێرانیشدا یەکدەگرنەوە – و بێگومان بە ڕای ڕۆژنامەکە، لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی ئیسلامیشدا، هەرچەندە دان بەوەدا نانێت.

لە ڕوانگەیەکی دیکەوە (کە لە ڕاپۆرتە پێشتر ئاماژەپێکراوەکەی ژمارە ٣٤٦دا باسی لێوە کراوە)، دۆخی کوردستان، سەبارەت بەو چاکسازییانەی کە دەبێت لەوێدا بخرێنەگەڕ، بووەتە مایەی گفتوگۆی کۆمیسیۆنێکی وەزاریی کە وەزیرانی جەنگ، ناوخۆ، داد، بازرگانی و کشتوکاڵی لەخۆگرتووە. وا دەردەکەوێت کە ئەم کۆمیسیۆنە، بە مەبەستی پەسەندکردنی دەستبەجێیان، زۆرینەی ئەو پێشنیازانەی پەسەند کردووە کە لەو ڕاپۆرتەدا هەبوون کە لەلایەن گرووپی پەرلەمانتارانی ئەرمەنەوە پێشکەش بە حکوومەت کراوە. لەنێو ئەم پێشنیازانەدا، من تیشک دەخەمە سەر ئەوانەی کە تایبەتن بە بواری سەربازیی کە

ئەمانەن:

١-   هێشتنەوەی ئۆردووی پێویست لەو ویلایەتانەی ئەرمەنییان تێدا دەژین.

٢-   ناردنی جەندەرمەی دەرچووی قوتابخانە بۆ ئەو ویلایەتانە.

٣- ڕێگەدان بە دانیشتووانی ئەو ناوچانە کە خزمەتی سەربازیی ناوچەیی (لەناوچەکەی خۆیان) بکەن.

سەبارەت بە دوو پێشنیازەکەی یەکەم، ئەمە هاوتای ئەوە دەبێت کە جەندرمە هەم لە ڕووی ژمارە و هەم لە ڕووی کوالێتییەوە وەکوو پێویست نین بۆ پاراستنی ئاسایش، دەبێت پەنا بۆ سوپا ببرێت. بەڵام بۆ ئەوەی لەبەردەستدا بن، دەبێت بەسەر ویلایەتە باسکراوەکانی سەرەوەدا دابەش بکرێن. ئەمەش پێویستی بە ڕێکخستنەوەیەکی تەواوی ئۆردووەکان دەبێت، کە دەبێتە هۆی ئەوەی سنوور بێ پاسەوان بمێنێتەوە. بۆیە گونجاوە وا دابنرێت کە ئەم پێشنیازانە، تەنانەت ئەگەر پەسەندیش بکرێن، ئەگەری جێبەجێکردنیان لەم زووانەدا کەم بێ.

بەڵام سەبارەت بە دوا پێشنیاز، ئەوەی سەربازەکانی ئەو ویلایەتانەی باس کراون ئەمە دەبێتە هۆی بە «ئەرمەنییکردنی arméniser » سوپا لەو ناوچانەدا، کە بێگومان بە دڵنیاییەوە تورکەکان قەبوڵی ناکەن.

***

سەبارەت بەو چاکسازییانەی کە دەبێت لەوێدا بخرێنەگەڕ، بووەتە مایەی گفتوگۆی کۆمیسیۆنێکی وەزاریی کە وەزیرانی جەنگ، ناوخۆ، داد، بازرگانی و کشتوکاڵی لەخۆگرتووە. وا دەردەکەوێت کە ئەم کۆمسیۆنە، بە مەبەستی پەسەندکردنی دەستبەجێیان، زۆرینەی ئەو پێشنیازانەی پەسەند کردووە کە لەو ڕاپۆرتەدا هەبوون کە لەلایەن گرووپی پەرلەمانتارانی ئەرمەنەوە پێشکەش بە حکوومەت کراوە.

بەڵگەنامەی ژمارە ٤

(کۆپی)

٢٠ی ئازاری ١٩١٧ (نهێنی)

ژەنەڕاڵ دی لا پانۆز، ئەتاشەی سەربازیی لە باڵیۆزخانەی

فەرەنسا لە لەندەن بۆ وەزیری جەنگ لە پاریس.(ئەرکانی گشتی سوپا، بیرۆی دووەم، پاریس).

ڕەوشی هێزەکانی تورک لە میزۆپۆتامیا و کوردستاندا.

شانازیی ئەوەم هەیە کە ئەم نەخشەیە هاوپێچ دەکەم، کە وێنەیەک دەکێشێت لەسەر بنەمای ئەو زانیارییانەی لەلایەن کۆلۆنێل سێر مارک سایکسەوە لە نووسینگەی وەزارەتی جەنگ پێم دراون لەبارەی هێڵەکانی پەیوەندی لە کوردستان و مێزۆپۆتامیا. ئەم نەخشەیە یارمەتیت دەدات لە هەڵسەنگاندنی ئەوەی کە سوپاکانی تورکیا، کە وا دەردەکەوێت لە ئێران و مێزۆپۆتامیاوە بەرەو کوردستان پاشەکشە دەکەن، چۆن ڕەنگە جووڵەکانیان ئەنجام بدەن.

١- ڕێگەکانی پەیوەندیی نێوان مووسڵ-بەغدا و ئێران:

لە نێوان مووسڵ و بەغدا ڕووباری دیجلە هەیە کە کەشتیوانی هاتووچۆی ئاویی لە جەزیرە، لە باکووری مووسڵەوە دەست پێ دەکات و تا ڕادەیەک ئاسانە.

ئەم بەشەی دۆڵەکە بە ڕێگەیەک حزمەتگوزاریی پێ دەگات کە پەیوەندییەکی تا ڕادەیەک باش دابین دەکات و بڕیار بوو لە داهاتوودا هێڵێکی شەمەندەفەری بۆ زیاد بکرێت. بەشێک لەم هێڵە شەمەندەفەرییە، لەنێوان بەغدا و سامەڕا و تەنانەت کەمێکیشی تر بەرەو باکوور، تەواو کراوە و لەلایەن تورکەکانەوە بەڕێوە دەبرا. لە مووسڵەوە بۆ بەغدا، ڕێگەیەکی دیکەی زۆر باش هەیە کە دەکەوێتە ڕۆژهەڵاتی ڕووباری دیجلە و بە ڕێگەی هەولێر-کەرکووک-بەعقووبەدا دەڕوات. لە دۆڵی دیجلەوە بەرەو ئێران، ڕێگەکانی گواستنەوە کە هەن بەم شێوەیەی خوارەوەن:

١- ڕێگەی بەغداد بۆ کرمانشان، کە لە کفرییەوە لە ڕێگەی پێشوو جیادەبێتەوە و پاشان بە کەرکووک و قەسری-شیریندا تێدەپەڕێت. ئەم ڕێگەیەش لە دۆخێکی زۆر باشدایە و وەک ڕێڕەوێکی گەیاندنە بۆ ئەو ئەو فەیلەقە تورکانەی کە هەمەدانیان داگیر کردبوو، بەکاردەهات.

٢- ڕێگای کۆیە بۆ سنە بە ڕێگەی سلێمانی، بەڵام لەوێوە بۆ سنە لە وەرزی بارانبارینیدا بە ئەستەم تێدەپەڕێت.

هەواڵنامەی کتێب

٣- ڕێگای مووسڵ و ساجبولاق بە ڕێگەی هەولێر و ڕواندز. ئەم ڕێگایە بەشێکی بە باکووری ڕۆژهەڵاتی هەولێردا تێدەپەڕێت؛ لە ڕۆژهەڵاتی ڕواندزەوە ڕێگایەکی باش لەگەڵیدا جیا دەبێتەوە کە ورمێ، لە نزیک زەریاچەی هەمان ناو، بە کەرکووکەوە دەبەستێتەوە لە ڕێگەی ڕانیەوە Rania. ئەم ڕێگایەی دواییە بۆ جووڵەی کاروانەکانی سوپا بە درێژایی بەرەی تورکیا سوودبەخشە.

٤- ڕێگەی ڕاستەوخۆ لە مووسڵەوە بۆ ورمێ بەڕێگەی نەهری. ئەم ڕێگایە تەنها لە هەردوو سەرەکەیدا لە دۆخێکی باشدایە، واتە لە نزیک مووسڵ و لە نێوان نەهری و ورمێ.

بە کورتی، ئەو ڕێگە گواستنەوانەی کە لە ڕۆژهەڵاتی دیجلەدا هەن، لەنێوان مووسڵ و بەغدا و ئێران، تەنها چوار ڕێگای سەرەکی پێکدێنن، کە گەشتکردن پێیاندا لە وەرزی زستاندا زۆر قورسە.

ڕێگای مووسڵ و ساجبولاق بە ڕێگەی هەولێر و ڕواندز. ئەم ڕێگایە بەشێکی بە باکووری ڕۆژهەڵاتی هەولێردا تێدەپەڕێت؛ لە ڕۆژهەڵاتی ڕواندزەوە ڕێگایەکی باش لەگەڵیدا جیا دەبێتەوە کە ورمێ، لە نزیك زەریاچەی هەمان ناو، بە کەرکووکەوە دەبەستێتەوە لە ڕێگەی ڕانیەوە Rania. ئەم ڕێگایەی دواییە بۆ جووڵەی کاروانەکانی سوپا بە درێژایی بەرەی تورکیا سوودبەخشە.

ناوچەی نێوان مووسڵ و سیواس:

لەم ناوچەیەدا، بە درێژایی ڕووباری دیجلەی سەروو و لە ڕۆژهەڵاتی ڕووبارەکەدا، چەندین ڕێگا هەن، ئەوانیش ئەوانەن:

١- ڕێگای مووسڵ بۆ سیواس بە ڕێگەی نسێبین، دیاربەکر و خارپووت. ئەم ڕێڕەوە زۆر گونجاوە بۆ هاتووچۆ و بە شێوەیەکی بەرفراوان بۆ جووڵە لاوەکییەکانی سوپای تورک بەکاردەهێنرا.

٢- لەنێوان مووسڵ و دیاربەکر، بە ڕێگایەکی دیکە تەواو دەکرێت کە بە درێژایی ڕووباری دیجلە درێژ دەبێتەوە

و بە جەزیرەدا تێدەپەڕێت.

٣- لە کۆتاییدا، لە نسێبینەوە، ڕێگایەکی باش دەچێت بۆ ڕەئسول ئەلعەین، کە وێستگەی کۆتایی هێڵی شەمەندەفەری ئێستایە لە کۆنستانتینۆپلەوە(٣). ئەو ڕێگایانەی لەو سێ ڕێگایەی سەرەوە لێدەبنەوە و بەرەو قەوقاز دەڕۆن، بەم شێوەیەی خوارەوەن:

١- ڕێگای جەزیرە بۆ وان، لە نزیک زەریاچەی وان. ئەم ڕێگایە دۆخێکی خراپی هەیە و تەنیا لە وەرزی وشکەساڵیدا دەتوانرێت بەکاربهێنرێت.

٢- ڕێگای دیاربەکر بۆ بیتلیس، لە ڕۆژهەڵاتی زەریاچەی وان. دوو ڕێگای هەیە: یەکێکیان لە دیاربەکرەوە بۆ شالێک Challek و لەوێشەوە بۆ بیتلیس دەڕوات؛ ئەمەیان باشترین بژاردەیە. ڕێگاکەی تر ڕاستەوخۆ لە دیاربەکرەوە بۆ بیتلیس دەڕوات.

٣- ڕێگای خەرپووت بۆ ئەرزەڕۆم بە ڕێگەی دار هەنی Dar yeni و ئۆغنات Oghnat. ئەمە ڕێگایەکی زۆر باشە. لە دار هەنییەوە، ڕێچکەیەکی کە گومان لە کوالیتییەکەی دەکرێ، ڕاستەوخۆ دەچێت بۆ دیاربەکر.

ڕێگای خەرپووت بۆ ئەرزەڕۆم بە ڕێگەی دار هەنی Dar yeni و ئۆغنات Oghnat. ئەمە ڕێگایەکی زۆر باشە. لە دار هەنییەوە، ڕێچکەیەکی کە گومان لە کوالیتییەکەی دەکرێ، ڕاستەوخۆ دەچێت بۆ دیاربەکر.

٤- ڕێگای سیواس بۆ ئەرزینجان. ڕێگەیەکی زۆر باشە، بە شێوەیەکی بەرفراوان بۆ جووڵەی سوپای تورکیا کە لە ئانادۆڵیاوە دێن بەکاردێت. ڕێگایەکی بێ نرخ خارپووت بە سیواسەوە دەبەستێتەوە بە ڕێگەی ئێگین لەسەر ڕووباری فوراتەوە.

پوختەکەی، لەم ناوچەیەدا ڕێگایەکی بازنەیی هەیە کە لە مووسڵەوە بۆ سیواس درێژ دەبێتەوە بە ڕێگەی نسێبین، دیاربەکر و خارپووت. لەم ڕێگەیەوە سێ ڕێگای سەرەکی لێ

هەواڵنامەی کتێب

دەبنەوە کە یەك بەدوای یەکدا دەچن بۆ بیتلیس، ئەرزەرۆم و ئەرزینجان. ئەمە لە بنەڕەتدا، تۆڕی ڕێگاوبانەکانی کوردستان و مێزۆپۆتامیا پێکدەهێنێت. نەخشە هاوپێچەکە دۆخی گشتیی ئێستەی هێزە تورکییەکان نیشان دەدات کە لە بەشی ڕۆژهەڵاتی ئاسیای بچووکدا دەجەنگن. ئەم هێزانە نیوەبازنەیەکی گەورە پێکدەهێنن، کە تەوەرەکەی بریتییە لە ڕێگای سەرەکیی بەغداد-مووسڵ-نسێبین-سیواس. ئەم ڕێگایە ڕێڕەوی سەرەکییە بۆ جووڵەی لاوەکیی هێزەکان. هێزە چەکدارەکانی تورکیا، بە شێوەیەکی گشتی، دابەش بوون بەسەر سێ گرووپی سەرەکیدا:

لە باکوور، سوپای سێیەم بەرەی نێوان ترێپۆلی و ئەرزینجان دەگرێتەوە. پەیوەندییەکان لەگەڵ ئەنادۆڵ لە ڕێگەی سیواسەوە دەپارێزێت. لە باشووری ڕۆژئاواوە سوپای دووەم هەیە، کە بەرەی لە خەیگییەوە تا بیتلیس دەگرێتەوە، واتە پاسەوانی ڕێگەکانی پەیوەندی دەکات لەگەڵ سەرووی ڕووبارەکانی فوڕات و دیجلە و بەتایبەتیش، پاسەوانی دوو ڕێگە نایابەکە دەکات لە بیتلیسەوە بۆ دیاربەکر و لە ئۆغناسییەوە بۆ خارپووت. لە ڕۆژئاوای خێگی ناوچەیەک هەیە کە بە کردەوە تێپەڕین تێیدا مەحاڵە و تەنیا لەلایەن دەستە غەیرە نیزامییەکانی کوردەوە داگیر کراوە.

لە باشووری ڕۆژهەڵاتی بیتلیس ناوچەیەک هەیە کە بە کردەیی بۆ یەکە گەورەکان تێپەڕین تێیدا مەحاڵە، ئەم ناوچەیە لە باشووری ڕۆژهەڵاتی بیتلیسەوە تا نەهری درێژ دەبێتەوە. گرووپێکی بچووکی هێزەکانی تورکیا ناوچەی نەهری-سلێمانی یان داگیر کردووە، واتە ئەو ناوچەیەی

لە باشووری ڕۆژهەڵاتی بیتلیس ناوچەیەك هەیە کە بە کردەیی بۆ یەکە گەورەکان تێپەڕین تێیدا مەحاڵە، ئەم ناوچەیە لە باشووری ڕۆژهەڵاتی بیتلیسەوە تا نەهری درێژ دەبێتەوە. گرووپێکی بچووکی هێزەکانی تورکیا ناوچەی نەهری-سلێمانی یان داگیر کردووە، واتە ئەو ناوچەیەی دەکەوێتە باشووری زەریاچەی ورمێ وە.

دەکەوێتە باشووری زەریاچەی ورمێ وە. سوپاکانی پێکهاتووی ئەم هێزە ڕێگاکانی بەرەو مووسڵ لە ورمێ، ساجبولاغ و سنە دادەخەن. لە کۆتاییدا، دوا گرووپ، کە بە سوپای شەشەم ناسراوە، ناوچەی نێوان خانەقین و فوراتیان لە باکووری بەغدا داگیر کردووە. ئەم سوپایە لە لایەکەوە، ئەو دوو فەیلەقە تورکییە پێکدێنێت کە تازەگی لە هەمەدان و کرماشان پاشەکشەیان کردووە. لە لایەکی دیکەوە پاشماوەی سوپای تورک لە کوت، کە لە بەغدا دەرکراون و لە ئێستەدا هێڵی شارەبان لەسەر دیالە، دێلتاوە لەسەر ڕووباری دیجلە و ڕەماددی لەسەر ڕووباری فوراتیان داگیر کردووە.

ئەمانە دۆخی گشتیی سوپاکانی تورکیا لە ئاسیای بچووک پێك دەهێنن. ئۆپەراسیۆنەکانی ڕووسەکان دژی سوپای دووەم و سێیەمی تورکیا هێشتە دەستیان پێ نەکردۆتەوە؛ ئەمەش بە ئەگەری زۆرەوە بەهۆی سەرمای توند و ئاستەنگییەکانی پەیوەندییەوەیە کە بەهۆی بەفربارینەوە دروست بوون. لە ڕۆژهەڵاتی مووسڵەوە، سوپای جەنەڕاڵ چێرنۆزۆبۆڤ Chernozuboff هێشتە هێرشێکی جددیی دەست پێ نەکردووە، بەڵام وا دیارە کە جووڵەی لەو شێوەیەی دەست پێ کردووە. لەم نێوەندەدا، سوپای بەریتانیی جەنەڕاڵ مۆد لە لایەک و هێزە ڕووسییەکانی جەنەڕاڵ باراتۆڤ Baratoff ، لە دوای سوپای شەشەمی تورکیا کەوتوون کە وا دیارە بەرەو مووسڵ پاشەکشە دەکات. بۆیە بە سەیرکردنی نەخشەکە، مووسڵ وەک ئەو خاڵە دەردەکەوێت کە دەستەی ئەرکانی گشتیی تورکیا هەوڵی بەرگریکردن لێی دەدات و هێزەکانی لەسەری کۆدەکاتەوە. دەگوترێت کە دوو لیوا لە مووسڵن، لەنێویاندا لیوای ٤١ و ڕەنگە لیوای ٤٨یش.

ئایا بەرگریکردن لە مووسڵ کارێکی وا ئاسانە؟

ئەگەر سوپای بەریتانیا بتوانێت بەردەوام بێت لە پێشڕەوییەکەی و ئەگەر، سەرباری ئەوەش، سوپاکەی جەنەڕاڵ چێرنۆزۆبۆڤ سەرکەوتوو بێت لە پاڵنانی تورکەکان بۆ ناوچەی نێوان نەهری و سلێمانی؟ ڕەنگە تورکەکان کاتیان نەبێت بۆ هێنانی پشتیوانیی بەرچاو، کە ناچار دەبن لە بەرەکانی ترەوە بیهێنن جگە لە بەرەی ئەرمێنیا. سەرەڕای ئەوەیش، لە ناوچە بیابانییەکەی باشووری نسێبیندا، هۆزە عەرەبییەکان هەن کە هەڵوێستیان بەرامبەر بە تورکەکان دۆستانە دیار نییە، بەتایبەتی لە دوای سەرکەوتنەکانی بەریتانیا و داگیرکردنی بەغدادەوە.

هەواڵنامەی کتێب

ئەگەر ئەم هۆزانە، کە ژمارەیان نزیکەی ١٢،٠٠٠ عەرەبە، ڕاپەڕن، دەتوانن هەڕەشە لە ڕێگەکانی پەیوەندیی نێوان مووسڵ، نەسیبین و ڕۆژئاوا بکەن، کە کۆتایی هێڵی شەمەندەفەرە. لە ئەگەری ڕوودانی هەر حاڵەتێکدا، ڕەنگە فەرماندەیی گشتیی سوپای تورکیە ناچار بکرێت بیر لە پاشەکشەکردن بکاتەوە بەرەو دیاربەکر و بەرگریی ڕێکبخات بە درێژایی هێڵێکی نیوەبازنەیی کە لە ڕۆژهەڵاتی دیاربەکرەوە دەست پێ دەکات، بە ڕەسئولعەیندا تێدەپەڕێت و تا باشووری حەڵەب و سەر زەریا درێژ دەبێتەوە. نەخشەیەکی وردی ئەم ناوچەیە دەریدەخات کە لەم بەرەیەدا چەندین شوێنی بەرگریکردنی ئاسان هەن، لەگەڵ هێڵێکی شەمەندەفەر و ڕێگەیەکی باش لە دیاربەکرەوە بۆ حەڵەب بۆ جووڵەی هێزەکان. دەکرێت هێرشێک بۆ سەر ئەم شوێنە یان لەلایەن ڕووسەکانەوە لە دیاربەکرەوە یان لەلایەن بەریتانییەکانەوە لەلای حەڵەبەوە دەست پێ بکرێت. پێشڕەویکردن بەرەو ئەم شارە سوپای تورکیە ناچار دەکات پاشەکشە بکات بەرەو چیاکانی تۆرۆس و بە شێوەیەکی یەکجارەکی دۆڵی دیجلە و فوڕات پاک دەکاتەوە.

بۆیە ئاشکرایە کە چەندە گرنگە بۆ تورکەکان کۆنترۆڵی ڕێگەکانی نێوان بیتلیس و دیاربەکر و ئۆغنات و خارپووت بکەن. هەروەها دەبێت ئاماژە بەوەش بکرێت کە، لە ئێستەدا، ئەوەی تورکەکان لە هەموو شتێک زیاتر لێی دەترسن پێشڕەویی ڕووسییەیە بەرەو سیواس، هەر بۆیەش هەرگیز هیچ هێزێکیان لە هێزەکانی سوپای سێیەم نەکێشاوەتەوە.

پەراوێزەکان

(١) تازە زانیم کە ڕووسەکان یەکە سەربازییەکانیان بە درێژایی ڕێگەی خۆی بۆ ورمێ بڵاو دەکەنەوە.

(٢) تورکیا و ئێران تازە گەیشتوونەتە ڕێککەوتنێک سەبارەت بەم خاکە جێی ناکۆکییە.

(٣) وا بڕوا دەکرێت کە ڕێڕەوەکە درێژ کرابێتەوە بۆ ماردین، لە باکووری ڕۆژهەڵاتی ڕەئسولعەین.

(ماویەتی)

یادداشتی (٢٩) کەسایەتی شاری کۆیە بۆ سوڵتان مەحموودی دووەمی عوسمانی لە ئەیلولی ١٨٢٣ز

لەژێر ڕۆشنایی بەڵگەنامەیەکی ئەرشیفی عوسمانیدا

د. موحەممەد گەلاڵەیی*

پێشەکی:

ئەرشیفی عوسمانی وەك دەریایەکی لە بنەهاتووی مێژووی زیاتر لە چوار سەد ساڵەی کورد و کوردستانە لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، هەر پەڕەیەکی نێو ئەم ئەرشیفە دەوڵەمەندە کەرەستەیەکی بنەڕەتی نووسینەوەی مێژوویەکی نادیاری گەلەکەمانە، کە تا ئێستایش بەشی هەرە زۆر و بەتایبەتیش وردەکاری نێو مێژووی ئەو چوار سەد ساڵەیە هێشتا بە تەواویی نەنووسراوەتەوە.

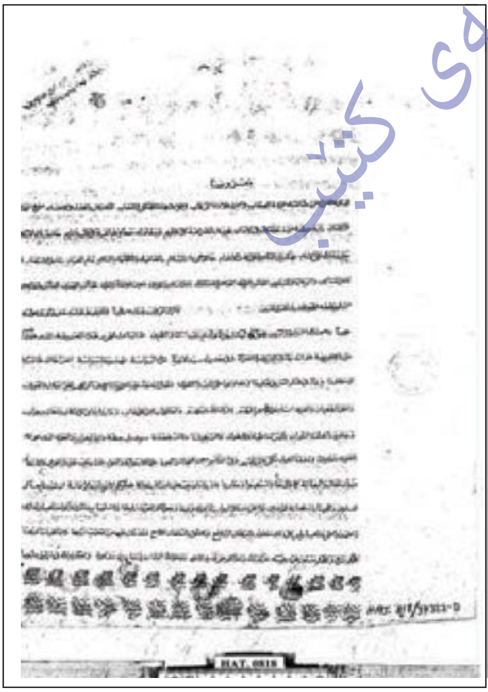

ئەم بەڵگەنامەیەی لەم وتارەدا خراوەتەڕوو، باس لە قۆناغێکی سەختی ململانێی نێوان میرەکانی بابان لەسەر خاکی کۆیە دەکات، چونکە هەر دوای مردنی (ئەوڕەحمان پاشای بابان) لە ساڵی ١٨١٣ز، کێشمەکێشمی دەسەڵات و ململانێ لەسەر میراتگری کورسی میرایەتی بابانەکان هاتەکایەوە، بەتایبەتیش لەنێوان (مەحموود پاشای ئەوڕەحمان پاشای بابان) و براکانی لەلایەك، لەلایەکی تریش لەنێوان مام و ئامۆزاکانییدا، کە هەندێك مێژوونووس لەوانە: نەوشێروان موستەفا ئەمین لە کتێبەکەیدا (میرایەتی بابان

هەواڵنامەی کتێب

لەنێوان بەرداشی ڕۆم و عەجەم دا)، مەحموود پاشا بابان: بە هەڵتەکاندنی بنچینەی ئەمارەتی بابان ناوزەد دەکات، ئەم ململانێیە چ کاتێك هاتەکایەوە؟ هەر دوای ئەوەی (سەعید پاشا) ی والیی بەغدا بەڕێوەبردنی ناوچەکانی بابان، کۆیە و هەریری بە (مەحموود پاشای بابان) بەخشی لەدوای مردنی باوکی (ئەوڕەحمان پاشا)، بەڵام ئەم بارودۆخە نوێیەی میرایەتی بابان ڕووبەڕووی ئاڵنگاریەکی سەختی ناوخۆیی بوویەوە، کە هەر یەك لە براکانی مەحموود پاشای بابان (عوسمان بەگ، عەزیز بەگ، حەسەن بەگ و سلێمان بەگ) و مام و ئامۆزاکانی (عەبدوڵلا بەگ، ئەحمەد بەگ، عومەر بەگ، خالیدی ئەحمەد پاشا و کوڕەکەی موحەممەد بەگ)، کە هەر یەکێك لەمانە ببوونە داردەستی والییەکانی بەغدا (سەعید پاشا و داود پاشا) و شازادەکانی قاجاری لە کرماشان (عەبباس میرزا) و تەورێز (موحەممەد عەلی میرزا)، جا بۆیە میر و میرزادەکانی بابان بۆ ماوەی دە ساڵ زیاتر لەدوای مردنی (ئەوڕەحمان پاشای بابان) ببوون بە ملۆزم بۆ گیانی یەکتری و تینوو بە خوێنی سەری یەکتری، کە هەر یەکێك لەمانە بۆ چەندینجار سوپای والیی بەغدا (عوسمانی) و سوپای شازادەکانی کرماشان و تەورێز (قاجار) یان دەهێنایە سەر شاری سلێمانی (پایتەختی بابانەکان)، هەروەها کەرکوك وەك (ناوەندی کارگێڕی عوسمانی)، کۆیە و ناوچەی هەریریش، کە هەر جارەی لە ئەستۆی میرزادەیەکی بابان دابوو، بۆیە زۆربەی جار شاری کۆیە دەکەوتە نێوان بەرداشی ململانێی نێوان میرەکانی بابان لەلایەك و عوسمانی و قاجاریش لەلایەکی تر.

به کورتی شاری کۆیە ببوو بە مەیدانی شەڕی نێوان ئەو لایەنەنانەی ئاماژەیان پێکرا، کە لە زۆرجاردا گەیشتۆتە حاڵەتی زۆر مەترسیدار، وەك مێژوونووسی شاری کۆیە (مامۆستا تاهیر ئەحمەد حەوێزی) لە بەرگی دووەمی کتێبەکەی بەناونیشانی (مێژووی کۆیە) دەگێڕێتەوە، کە لە ساڵی ١٢٣٦ی کۆچی ١٨٢٠-١٨٢١ی زایینی هێزێکی قاجاری بە سەرکردایەتی (ئیبراهیم خان) ی حاکمی سابڵاغێ (مەهاباد) هاتۆتە سەر شاری کۆیە و بازاڕی کۆیی سووتاندووە، ئەنجامی ئەم ماڵوێرانییەش تەنها دانانی (عوسمان بەگ)ی برای (مەحموود پاشا) بووە لە جێگەی موحەممەد پاشای ئامۆزای بە فەرمانڕەوای کۆیە! ئەمەش هەر هەمووی لە ئەنجامی ململانێی نێوان میرەکانی بابان بوو لە پەلکێشکردنی ناوچەکانی حوکمڕانیان، لەوانە: شاری کۆیە بۆ مەیدانی شەڕێکی نەبڕاوەی نێوانیان، لەدوای ئەم ڕووداوە جارێکی تر (مەحموود پاشای بابان) لە هاوینی ١٨٢٣ هێرشی هێنایەوە سەر شاری کۆیە، بەڵام وەك مێژوونووسی کورد (مامۆستا

موحەممەد ئەمین زەکی بەگ) لە کتێبەکەیدا (تاریخی سلێمانی وە وڵاتی) نووسیویەتی، کە لەدوای ڕێککەوتنی عوسمانی و قاجاری لە چوارچێوەی (ڕێککەوتننامەی ئەرزەڕۆمی یەکەم ١٨٢٣ز)دا، مەحموود پاشای بابان بە فەرمانڕەوایی بابان لە سلێمانی دانرا، مامەکەیشی (عەبدوڵا پاشا) بە فەرمانڕەوایی شاری کۆیە ناسێندرا.

شایانی باسە؛ (عەبدوڵلا پاشا) لەدوای بڕانەوەی ئەم هەرایە بەخۆی کەوتووە، کە هێرش و کاولکاریەکانی (مەحموود پاشای بابان)ی برازای بۆ سەر شار و ناوچەکانی کۆیە و دەوروبەری لە ڕێگەی نووسینی یادداشتی کەسایەتییەکانی ئاینی، بازرگانی و سەرۆك خێڵەکان و خەڵك بەگشتی بۆ سوڵتانی عوسمانی (مەحموودی دووەم ١٨٠٨-١٨٣٩) ڕووی مەزڵومیەتی خۆی بۆ سوڵتان لە ڕێگەی وروژاندنی ڕای گشتی و ئیمپراتۆریای عوسمانی دژ بە (مەحموود پاشای بابان) دەربخات! ئەمەش بە ئامانجی گەیشتنەوەی بە کورسی میرایەتی و دەسەڵات لە شاری سلێمانی، وەك: پایتەختی بابانەکان، نەوەك بۆ مانەوەی دەسەڵاتی لە شاری کۆیە و هەریر و ناوچەکانی دەردۆری. بۆیە پەنای بۆ خەڵك بردووە، بەڵام لە ڕاستیشدا خەڵکی بابان لەو کاتیدا بە (سلێمانی، کۆیە و هەریر) لە ماڵوێرانبوونێکی بەردەوام دابوونە.

(عەبدوڵلا پاشا) لەدوای بڕانەوەی ئەم هەرایە بەخۆی کەوتووە، کە هێرش و کاولکاریەکانی (مەحموود پاشای بابان)ی برازای بۆ سەر شار و ناوچەکانی کۆیە و دەوروبەری لە ڕێگەی نووسینی یادداشتی کەسایەتییەکانی ئاینی،

هەرچەندە دواندنی سوڵتان لە لایەن خەڵك بەگشتی و بەتایبەتیش دەستەبژێری ئاینی، بازرگان و سەرۆك خێلەکان بۆ ئەو سەردەمی و بەتایبەتی لە شوێنێکی دوورە دەستی وەك کۆیە، خۆشناوەتی، هەریر و دەوروبەری و پێکگەیشتنی ئەو خەڵکە دەستەبژێرە جۆراوجۆرە و واژۆکردنی یادداشتێکی (١٥) ڕستەیی بە زمانی عەرەبی نەوەك بە زمانی تورکی

عوسمانی مانا و دەلالەتێکی زۆری لەو سەردەمیدا هەیە، ئەمەش نیشانەیە بەوەی هێشتا دەسەڵاتی مەرکەزی عوسمانی لەو ناوچەیەدا بوونی نەبووە. بەڵام لەپشت دەرگا داخراوەکانی بەغدا و بەتایبەتی (داود پاشای والیی بەغدا) بیر لەوە کراوەتەوە، کە شاری کۆیە، هەریر، ناوچەکانی خۆشناوەتی، پشدەر و بتوێن تا دەگاتە دەروازەکانی شاری دوکانی ئەمڕۆ لەسەر سینەیەکی زێر بە (میر موحەممەد پاشای ڕواندز) ببەخشێت، ئەمەش بۆ بڕاندنەوەی ململانێی میرانی بابان لەسەر شاری کۆیە و دەوروبەری و بچووککردنەوە و گەڕاندنەوەی بازنەی ململانێکان بۆ نێو پایەختی بابانەکان (شاری سلێمانی)، بۆیە لەدوای مێژووی ناردنی ئەم یادداشتە چارەنووسی شاری کۆیە لە بابانەوە بۆ سۆران دەگۆڕێت، کە ئەمە خۆی هەر باسێکی سەربەخۆیە، بۆیە دەچینە سەر باسی ناوەرۆکی ئەم یادداشتە بە پوختەکراوەیی.

پشدەر و بتوێن تا دەگاتە دەروازەکانی شاری دوکانی ئەمڕۆ لەسەر سینەیەکی زێر بە (میر موحەممەد پاشای ڕواندز) ببەخشێت، ئەمەش بۆ بڕاندنەوەی ململانێی میرانی بابان لەسەر شاری کۆیە و دەوروبەری و بچووککردنەوە و گەڕاندنەوەی بازنەی ململانێکان بۆ نێو پایەختی بابانەکان (شاری سلێمانی)، بۆیە لەدوای مێژووی ناردنی ئەم یادداشتە چارەنووسی شاری کۆیە لە بابانەوە بۆ سۆران دەگۆڕێت،

ناوەرۆکی یادداشتی (٢٩) کەسایەتییەکەی شاری کۆیە:

ئەم بەڵگەنامەیە؛ بە زمانی عەرەبی بە شێوازێکی ڕوون و ڕەوان لە (١٥) ڕستەدا نووسراوە، لەم نامەیەدا کە ئاراستەی سوڵتان مەحموودی دووەمی عوسمانی کراوە، بەشێوەیەکی سەرەکی چەند پرسێکی گرنگ لە خۆ دەگرێت:

پێشەکی: هەروەکو لە نووسینی نامەی فەرمی و ئەدەبی نامە نووسینی سەردەمی دێریندا هەبووە، یەکەمجار بە ناوی خوای گەورە و میهرەبان دەستپێکراوە، ئینجا کەسی دواندراو (سوڵتان) بە ستایشێکی لە ڕادەبەدەر و بیرهێنانەوەی دەستەواژەکانی

وەك: خەلیفـەی خـودا، پارێـزەری ئاییـن و وڵاتـی موسـڵمانان، دادپـەروەری نێـوان خەڵـكان، لـە خۆگـری مسـكێن، هاووڵاتیـان و موسـڵمانان، هەروەهـا بیرهێنانـەوەی چەندیـن ئایەتـی قورئانـی پیـرۆز و فەرمـوودی حەزرەتـی فەخـری كائینـات موحەممـەد موسـتەفا (درودی خـوای لەسـەر بێـت)، لـە سـەرەتا و نـاوەڕۆك و كۆتایـی ئـەم نامەیـەدا. كـە تێیـدا گوزارشـت لـە هـاوكاری و ئارامگرتـن، دادپـەروەری، یەكرِیـزی و هـاوكاری نێـوان موسـڵمانان لەسـەر بنەمـای چاكـە و لـە خـوا ترسـان دەكـەن، هەروەهـا هەڵگرتنـی بەرپرسـیاریەتی لەلایـەن سـوڵتان، كاربەدەسـتان و زانایانـەوە.

ناواخـن: لـە ناواخنـی ئـەم یادداشـتەدا بـۆ سـوڵتانی عوسـمانی فەرموودەیەكـی حەزرەتـی پێغەمبـەر موحەممـەد موسـتەفا (درودی خـوای لەسـەر بێـت) بیرهێنراوەتـەوە و دەفەرمووێـت: پاڵپشـتی براكـەت بـە، ئەگـەر زاڵـم و مەزڵوومیـش بێـت. هەروەهـا ئایەتێكـی قورئانـی پیرۆزیشـیان بیرهێناوەتـەوە: یارمەتـی یەكـتری بـدەن لەسـەر چاكـە و لـە خـوا ترسـان. ئینجـا سـكاڵاكاران هاتـوون؛ باسـی هێرشـەكەی مەحمـوود پاشـای بابـان دەكـەن، كـە چـی بـە سـەر هێنـاون؟ بۆیـە نووسـیوویانە لـە ئەنجامـی هێرشـەكاندا: مەحمـوود پاشـای بابـان لەگـەڵ سـەربازانی عەجەمـی ئەهلـی زولـم، زۆرداری، تاریكـی و فەسـادی لـە هەمـوو شـوێن و كاتێـك دورێیـچ و ئاگربارانـی كردوویـن، بۆیـە داوای هـاوكاری و یارمەتیـدان لـە سـوڵتان دەكەیـن، كـە سـەربازی موسـڵمانانیان بـۆ بنێرێـت و لـەو دۆخـەی تێیدانـە ڕزگاریـان بـكات، هەروەهـا نەیاندانـە دەسـتی ئـەو كەسـانەی كـە مەزهەبـی ئیدرسی(شـافیعی)یان واز لێهێنـاوە، كـە پشـت بـە مەزهەبـی شـەیتانی دەبەسـتن، ئەمـەش بـۆ هەمـوو لایـەك و هەتـا سـوڵتانیش ڕوون و ئاشـكرایە، هـەر بۆیەشـە تكایەكـی زۆر تایبـەت بـە هێنانـەوەی بـە وشـەیەكی قورئانـی (البـوار) كـە لـە سـوورەتی ئیبراهیـم -دا هاتـووە، داوا لـە سـوڵتان دەكـەن فرییـان نەداتـە نێـو ئاگـر و بـە هیلاكچوونـەوە!

كۆتایـی: لـە كۆتایـی یادداشـتەكەدا فەرموودەیەكـی پێغەمبـەر موحەممـەد موسـتەفا (درودی خـوای لەسـەر بێـت) بیرهێناوەتـەوە، كـە هەمـوو كەسـێك لـە ئاسـتی هاووڵاتییەكانـی خۆیـدا بەرپرسـیارە. هەروەهـا هیـوای سـەركەوتنی سـوڵتانیان لـە كار و كاروبارەكانیـدا خواسـتوویانە، كۆتـا قسەشـیان ئـەم دوعایـە بـووە: **خودایـە سـەركەش و**

هەواڵنامەی كتێب

یاخییەکان ڕیسوا و تێکشکاو بکەیت و هەر لەنێو دۆزەخدا بە هیلاك و لەنێو بچن.

واژۆکاران:

لەم بەڵگەنامەیەدا (٢٩) کەسایەتی شاری کۆیە بە کار و پیشەی جیاواز واژۆیان لەسەر یادداشتەکەیان بۆ سوڵتان مەحموودی دووەمی عوسمانی کردووە، ئەو زانیارییانەی لە بەرامبەر ناوی کەسایەتییەکان نووسراون، دوای گەڕانێکی زۆر بە نێو سەرچاوەکان و پشت ڕاستکردنەوەیان بووە، بەڵام ئەو ناوانەی هیچ زانیارییەك لە بەرامبەر ناوەکانیان نەنووسراوە، تەنها لەبەر نەبوونی زانیاری بووە، ئەمەش لە ئەنجامی کۆمەڵێك گەڕان بە نێو سەرچاوەی تایبەتمەند بە مێژووی زانایان، کۆیە، خۆشناوەتی و دەوروبەریدا، ئەمە سەرەڕای ئەوەی هەندێك لە واژۆکارانی نێو ئەم یادداشتە مۆریان بەکارهێناوە، بەڵام وێنەی مۆرەکان لە بەڵگەنامەکەدا بەتەواویی نادیارن یان زۆر کاڵبوونەتەوە، بۆیە ئەمەی خوارەوەتەڕوو ناوی واژۆکارانی شاری کۆیە و دەوروبەریەتی:

سکاڵاکار مەلا ئەبوبەکر: ناوی ئەبوبەکرە کوڕی موحەممەدی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی فەقێ ئەحمەدی دایەخەجێیە، خەڵکی شاری کۆیە بووە، مەلایەکی بەتوانا و چاکی شارەکەی بووە، هەروەها لە مزگەوتی منارەی کۆیە وانەی زانستە شەرعییەکانی بە قوتابییانی سەردەمەکەی داوە، لە هەمان کاتیشدا ناوبراو خاوەن هەشت بەرهەمە لە نووسین، نووسینەوەی قورئانی پیرۆز و نووسینی شەرح لەسەر دانراوە زانستە شەرعییەکان بووە، بەڵام مێژووی وەفاتی دیار نییە.

سکاڵاکار مەلا عەبدوڵڵا: ناوی مەلا عەبدوڵڵا کوڕی مەلا عەبدولڕەحمانی جەلییە و ناسناوی (واسیق بیللاە) بووە، لە ساڵی ١٨٠٢ز دوای مردنی باوکی (مەلا عەبدولڕەحمانی جەلی) لە جێگەی ئەودا دەبێتە پێشنوێژ و وتارخوێن، ناوبراو زانایەکی ژێهاتی، خاوەن شیان و شارەزایی زانستی بووە، هەروەها تەریقەتی نەقشبەندی لە شاری سلێمانی لەسەر دەستی حەزرەتی مەولانا خالیدی نەقشبەندی (قدس الله سره العزیز) وەرگرتووە، بەڵام لەدوای چوونی بۆ حەج و گەڕانەوەی بە شاری بەغدا لە ساڵی ١٨١٧ز حەزرەتی مەولانا خالیدی نەقشبەندی پلەی خەلیفایەتی پێدەبەخشێت، ئەمەش لەدوای شەش مانگ مانەوەی لە بەغدا، لە هەمان کاتیشدا

خاوەن کۆمەڵێك نووسینی دانراو و نووسینی حاشییە لەسەر دانراوە زانستە شەرعییەکان. شایانی باسە؛ مامۆستا مەلا عەبدوڵڵای جەلی زادە بە پەتای چاوەقوڵکێ (تاعون) لە ساڵی ١٨٣٠ز وەفاتی کردووە.

سکاڵاکار مەلا موستەفا: برای مەلای ئەبوبەکری دایەخەجێیە لە شاری کۆیە.

سکاڵاکار مەلا تەها:

سکاڵاکار مەلا ساڵح: ناوی مەلا ساڵحی ئەفەندی کوڕی ئیبراهیم زیارەتییە، زانایەکی خاوەن کەرامەت و لە خوا ترس بووە، هەروەها برازای مامۆستا مەلا عەبدولڕەحیمی زیارەتی بووە، کە مامۆستای هەر یەك لە حەزرەتی مەولانا خالیدی نەقشبەندی و مامۆستا مەلا موحەممەدی خەتێ بووە.

سکاڵاکار مەلا عەبدولقادر: ناوی عەبدولقادری کوڕی موحەممەدی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی ئەحمەدی دایەخەجێیە و خەڵکی شاری کۆیە بووە، برای هەر یەك لە مەلا ئەبوبەکر و مەلا موستەفا بووە، زانایەکی خاوەن توانا بووە، بەتایبەتی لە تەفسیری قورئانی پیرۆز، کە بە دوو بەرگ تەفسیری بۆ قورئانی پیرۆز نووسیووە، هەروەها ناوبراو لە ساڵی ١٧٨٣ز کۆمەڵێك کتێبی تریشی نووسیووەتەوە.

سکاڵاکار مەلا خالید: لەوانەیە مەلا خالیدی کونەفلوسی بێت، کە هاوسەردەمی مەلا عەبدولڕەحمانی جەلی باپیرە گەورەی مەلا گەورەی کۆیێ (مەلا موحەممەد) بووە، چونکە مەلا عەبدولڕەحمانی جەلی زادە (١٧٤١/١٧٤٢-١٨٠٢ ژیاوە) واتە: مەلا عەبدولڕەحمانی جەلی زادە ٢١ ساڵ بەر لە هێرشی بابانەکان بە هاوکاری سوپای قاجاریان بۆ سەر شاری کۆیێ کۆچی دواییکردووە. کەواتە: هەر ئەو مەلا خالیدەی کونەفلوسییە، بە هانای ناوبراو دەچێت لەکاتی بڵاوبوونەوەی تۆمەتی بە شیعەبوونی مەلا عەبدولڕەحمانی جەلی زادە، بۆیە پارێزگاری لێدەکات و هەڵوێستی خۆی دەبێت، ئەمەش دوایین هەڵویستی نابێت، بەڵکو لەکاتی هێرشی قاجاریان و بابانەکان بۆ سەر شار و ناوچەکەیان (خۆشناوەتی) هەڵوێستی هاوتەریبی کۆمەڵێك زانا و کەسایەتی و خەڵکی شاری کۆیە دەبێت، بەڵگەیەکی تریش ئەوەیە، کە

هەواڵنامەی کتێب

میرەکانی خۆشناویش لەسەر ئەم بەڵگەنامەیە ئیمزایان کردووە، کەواتە: بە لە سەدا هەشتا زیاتر وای بۆ دەچم هەر مامۆستا مەلا خالیدی کونەفلووسی بێت، لەبەر ئەو بەڵگانەی خراونەتەڕوو.

سکاڵاکار مەلا عەبباس: لەوانەیە مەلا عەبباس کوڕی مەلا مەحموودی کوڕی عەبباسی کوڕی سلێمان بووبێت، باوکی ئەم زانایە موفتی شاری کۆیە بووە لە ناوەڕاستی سەدەی هەژدەهەمدا، بەڵام بۆ ماوەی دوو مانگ گەشت بۆ شاری حەڵەب دەکات و دواتر دیمەشق و خاکی حیجاز بە مەبەستی ئەنجامدانی فەریزەی حەج و دواتر گەڕاوەتەوە لە شاری دیمەشق لە ساڵی ١٧٥٩ز هەر لەوێ کۆچی دواییکردووە، بۆیە دەکرێ ئەم مەلا مەحمووده خێزان و منداڵەکانی لە شاری کۆیە بەجێیهێشتن، چونکە لە پێشووتردا گەشتکردن بە تەنها بووە، کەم جاری وابووە بە خێزانی بووبێت، بە تایبەتیش گەشتی زانستی و حەجکردن لە خاکی حیجازدا.

سکاڵاکار مەلا موحەممەد دایەخەجێ: ناوی ئەم زانایە دەچێتەوە سەر زانایانی بنەماڵەی دایەخەجێ لە شار کۆیە، چونکە لە بەڵگەنامەکەدا کە واژۆی کردووە، نووسیوویەتی: **سکاڵاکار مەلای موحەممەدی دایەخەجێ،** کە ئەمە بۆ مێژووی زانایانی بنەماڵەی دایەخەجێ شتێکی نوێیە، هەر بۆیە لەم بارەیەوە دوو گریمانە دەخەینەڕوو. گریمانەی یەکەم: لەوانەیە ئەم زانایە کوڕی یەکێك لەم زانایانە مەلا ئەبوبەکر یان مەلا موستەفا یان مەلا عەبدولقادر بووبێت. چونکە باوکییان ناوی موحەممەد بووە، بۆیە ڕێگەی تێناچێ ئەم زانایە (موحەممەدی دایەخەجێ) کوڕی موحەممەدی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی ئەحمەدی دایەخەجێ بووبێت!، هەروەها لەڕووی ئەدەب و ڕێزیشەوە ناگونجێت ئەو زانایانە یەکەمجار ناوی خۆیان نووسی بێت، ئینجا ناوی باوکیان، کە ئەمە دابونەریتێکی پەیڕەوی لێنەکرابووە، بۆیە هەر دەبێت کوڕی ئەو زانایانەی سەرەوە بێت کە ناومان هێناون، لەبەر خۆشەویستی بۆ بنەماڵەکەی لە دوای ناوی خۆی یەکسەر ناسناوی بنەماڵەکەی نووسیووە. گریمانەی دووەم: ئەگەرێکی لاوازە، ئەم زانایە لە پاش وەفاتی باوکی لە دایکبووبێت و بە ناوی باوکی کرابێتەوە، ئەمەش لە سەرچاوەکانی بەردەست و تا نووسینی ئەم وتارەش هیچ زانیارییەکی ئەوتۆ بۆ گریمانەی دووەم پشتڕاست بکاتەوە، بەردەست نییە!

سکاڵاکار مەلا ڕەسووڵ: ناوی مەلا ڕەسووڵ ئەفەندی کوڕی مەلا عەبدوڵڵای کوڕی مەلا عومەری گڕاوی بووە.

سکاڵاکار مەلا مەحموود ئەسوەد:

سکاڵاکار سەید موستەفا:

سکاڵاکار سەید موحەممەد:

سکاڵاکار سەید عەبدولسەلام:

سکاڵاکار سەید عەبدوڵڵا:

بەندە موسا:

بەندە ئەبابەکر:

بەندە موستەفا عزیز:

بەندە فەقێ موستەفا:

بەندە جەرجیس ساڵح:

بەندە مەحموود لاچین:

بەندە عەبدوڵڵا:

بەندە یونس حاجی جەرجیس:

بەندە مەحموود کوڕی فەقێ موحەممەد:

بەندە خضر ساڵح:

بەندە عەبدولڕەحمان:

بەندە موستەفا بەگی خۆشناو:

بەندە ئیبراهیم بەگی خۆشناو:

بەندە عوسمان بەگی خۆشناو: میری تیرەی میر مەحمەلی بووە.

هەڵسەنگاندن:

لە ئەنجامی خوێندنەوە و هەڵسەنگاندنی ئەم یادداشتە لەبەر ڕۆشنایی سەرچاوە باوەڕپێکراوەکان، دەتوانین کۆمەڵێك خاڵی سەرەکی وەك هەڵێنجاندنێکی زانستی بخەینەڕوو:

هەواڵنامەی کتێب

یەکەم: نووسینی یادداشت، مەزبەتە و سکاڵا کولتوورێکی لەمێژینەی دەستەبژێرە جیاوازەکانی کۆمەڵی کوردەواری بووە لە سەردەمی ئیمپڕاتۆریاکانی خۆرهەڵات، بەتایبەتی لە ئیمپڕاتۆریای عوسمانی، کە سەرەڕای ئەوەی ئەم یادداشت و مەزبەتانە لە خەمی تاکەکەسی تا گشتی نووسرابن و هەڵگری هەر پەیام و داواکارییەك بووبن، ئەوا خۆی لە خۆییدا هەڵگری مێژووی سەردەمی خۆیان لە ڕووی سیاسی، جڤاکی، ئابووری، ڕۆشنبیری و هەتا سەربازیش.

دووەم: مێژووی ئەو یادداشتە دەگەڕێتەوە بۆ ئەیلولی ٦ی ئەیلولی ١٨٢٣ز، واتە نزیکەی ٢٠٣ ساڵ بەر لە ئەمڕۆ، کە شاهێدی گێڕانەوەی مێژوویەکی خوێناوییە لەنێوان کوڕەکانی ئەوڕەحمان پاشای بابان و برا و برازاکانی، کە خاکی کۆیە بۆتە مەیدانێکی گەرمی ململانێی نێوان میراتگرانی کورسی میرایەتی بابان بۆ ماوەی دە ساڵی تەواو لە ماوەی ساڵانی ١٨١٣-١٨٢٣ز، بەڵام لەگەڵ واژۆکردنی ڕێککەوتننامەی نێوان عوسمانی و قاجاری (ئەرزەڕۆمی یەکەم ١٨٢٣ز) و دەرکەوتنی هێز و هەژموونی (میر موحەممەد پاشای ڕواندز) لە کایەی ناوچەکەدا، کۆتایی بە هەژموونی بابانەکان لە شاری کۆیە و دەوروبەری دەهێنن، ئەمەش لەدوای بیرکردنەوە و موبارەکەی دەسەڵاتدارە ناوەندخوازە ناوچەییەکان وەك: والیی بەغدا (داود پاشا) بۆ هەژموونکردنی سۆران لە بەرامبەری بابان.

سێیەم: نزیکەی ٢٠٣ ساڵ بەر لە ئەمڕۆ؛ دەستەبژێرە جیاوازەکانی شاری کۆیە و دەوروبەری توانیوویانە بۆچوونێکی هاوبەش لە خەمی شارەکەیان و دەوروبەری بۆ دابینکردنی دواڕۆژ و هێنانەکایەی سەقامگیری بۆ ناوچەکەیان گەڵاڵە بکەن و ڕاستەوخۆ سوڵتانی عوسمانی بدوێنن، کە بە هانایان بچێت و هێزیان بۆ بنێرێت، تکایەکی ڕوون و ڕەوانی ئاڕاستە ناوبراو دەکەن، کە وەك بەرپرسیاریەتییەك هاووڵاتییەکانی بپارێزێت، هەروەها فڕێیاننەداتە دۆزەخەوە، کە مەبەستیان بەردەوامی شەڕ و ماڵوێرانی بووە لە شاری کۆیە و دەوروبەری بەهۆی هێرشی بەردەوامی میراتگرانی بابان لەگەڵ سوپاکانی والیی بەغدا و شازادەکانی قاجاری لە کرماشان و تەورێز، کە ئەم دەبڕینە بۆ ئەو سات و سەردەمی جێگەی تێڕامانی زیاترە لە جارێك، کە چۆن ئەو دەستەبژێرانە دۆخەکەیان گەیشتۆتە ئاستێك، کە

وشـەیەکی قورئانـی وەك (البـوار) بەکاربهێنـن، کـە مانـای لەناوچـوون و بەهیـلاك بردنێکـی دۆزەخانەیـە! بـە کورتـی و پوختـی جەختکردنەوەیـە لـەوەی سـوڵتانی عوسـمانی بـە کاری خـۆی ڕابێـت، دەسـت و بردێـك بـۆ چاككردنـی ژیانـی خەڵکـی کۆیـە و دەوروبـەری بـە هەمـوو پێکهاتـە کۆمەڵایەتییەکانییـەوە بـکات.

چـوارەم: لـە کـۆی ئـەم (٢٩) کەسـە لەسـەر یادداشـتەکە واژۆیـان کـردووە، نزیکـەی (١١) زانـای ئاینـی بـە ناونیشـانی (مـەلا)، هەروەهـا (٤) سـەید لـە ساداتی سـەیدەکانی کۆیـە و دەوروبـەری و سـێ بەگـی عەشـیرەتی خۆشـناو، لەگـەڵ (١١) کەسـایەتی تـری کۆیـە و دەوروبـەری، کـە سـەرجەمیان لـە ڕووی ئاینـی، کۆمەڵایەتـی، بازرگانـی و جەمـاوەری کەسـانی کاریگـەر و نـاسراو بوونـە، بۆیـە بەیەکگەیشـتنی ئـەم دەسـتەبژێرانە بـۆ دەربازکردنـی شـارەکەیان لـە شـەڕ و ململانێـی میرەکانـی بابـان و سـوپای والییەکانـی بەغـدا و دەسـەڵاتدارانی قاجـاری، هەنگاوێکـی زۆر ئەرێنـی و ئازایانـە بـووە، بەتایبەتـی لـە دواندنـی سـوڵتانی عوسـمانی (مەحمـوودی دووەم) بەهانایـان بچێـت، لەهەمانکاتیشـدا هیـچ بەهایەکیـان بـۆ والیـی بەغـدا (داود پاشـا) دانەنـاوە، ڕاسـتەوخۆ نامەیـان بەشـێوەیەکی ڕوون و ڕەوان بـە زمانـی عەرەبـی بـۆ سـوڵتان نـاردووە، داوای ناردنـی ڕاسـتەوخۆی سـوپای عوسـمانیان کـردووە، ئەمـەش بـۆ نەهێشـتنی دووبارەبوونـەوەی شـەڕی میرەکانـی بابـان و لەناوبردنـی هەژموونـی دەرکەوتـووی میـر موحەممـەد پاشـای ڕوانـدز لـەو کات و سـاتیدا.

پێنجـەم: هەرچەنـدە لەنێـو دۆسـییەکانی ئەرشـیڤی عوسـمانیدا، هیـچ وەڵامێکـی ئـەم یادداشـتە بـۆ دەسـتەبژێرانی کۆیـە لەلایـەن سـوڵتان و دامەزراوەکانـی عوسـمانی بەردەسـتی توێـژەر نەکەوتـووە، بـەڵام بەبـێ وەڵامیـش نەماوەتـەوە، چونکـێ ڕووداوەکانـی دواتـر دەسـەلمێنن، کـە چـۆن داود پاشـا بـە ڕەزامەنـدی ئیسـتانبوڵ شـاری کۆیـە، هەریـر، خۆشـناوەتی، پشـدەر، بتوێـن و دوکان لەسـەر سـینییەکی زێـر بـە (میـر موحەممـەد پاشـای ڕوانـدز) دەبەخشـێت، ئەمـەش بـۆ زیاتـر ترسـاندنی شـازادەکانی قاجـاری لـە تەورێـز و کرماشـان و کەمکردنـەوەی هەژموونیـان بەسـەر میرنشـینی بابـان و ناوچەکانـی ژێـر دەسـەڵاتیان، لەلایەکـی تریـش بچووككردنـەوەی دەسـەڵاتی بابانـەکان و گەڕاندنـەوەی ململانێکانیـان لەسـەر کورسـی میرایەتـی بـۆ نـاو پایتەختـی

میرنشـینەکەیان (سـلێمانی) لـە دەرئەنجامیشـدا هـەر ئـەو سیاسـەتەی لێکەوتـەوە، کـە عوسـمانییەکان لـە ڕێگـەی دەسـەڵاتداره ناوەندخـوازە ناوچەییەکانـی وەك والیـی بەغـدا دەیخواسـت کەوتـەوە.

لیستی سەرچاوەکان:

یەکەم: بەڵگەنامەی چاپکراو:

سـادات ئەرۆگلۆ-سـادات عەبباس(ئامـادەکار)، بەڵگەنامەکانـی کۆیسـنجاق لـە ئەرشـیڤی عوسـمانیدا، بـەرگ١، پـڕۆژەی: هیـوا شـێخ جەنگـی، سەرپەرشـتیار: د. مەغدیـد سـەپان، چاپخانـەی پەنجـەرە، تـاران، ب.س.چ.

دووەم: کتێب (سەرچاوە و ژێدەر):

طاهـر أحمـد حویـزی، مێـژووی کۆیـە، بەرگـی دووەم-بەشـی یەکـەم، چاپخانـەی نمیـر، بەغـدا، ١٩٨٤.

کرێـکار عبدالرحمـن عزیـز خۆشـناو، مێـژووی هـۆزی خۆشـناو، بـەرگ٢، چ٢، ب.ن.چ، ب.ش.چ، ٢٠٢٥.

محەممەدئەمیـن زەکـی بـەگ، تاریخـی سـلێمانی وە وڵاتـی، چ٢، چاپخانـەی شـڤان، لـە بڵاوکراوەکانـی بنکـەی ژیـن: بـۆ بووژاندنـەوەی کەلەپـووری بەڵگەنامەیـی و ڕۆژنامەوانیـی کـوردی، سـلێمانی، ٢٠٠٦.

مـەلا طاهـر مـەلا عبداللـە بەحرکەیـی، مێـژووی زانایانـی کـورد، بـەرگ١-٣، چ٢، نووسـینگەی تەفسیر بـۆ بڵاوکردنـەوە و ڕاگەیانـدن، ٢٠١٦.

نەوشـێروان مسـتەفا ئەمیـن، بـەدەم ڕێـگاوە گوڵچنیـن: مێـژووی سیاسـی (میرایەتـی بابـان لەنیـوان بەرداشـی ڕۆم و عەجـەم دا)، کتێبـی سـێیەم-بەرگی یەکـەم، الـدار العربیـة للعلـوم نـاشرون، بیروت-لبنـان، ٢٠١٤.

***پرۆفیسۆری یاریدەدەر لە مێژووی نوێ و هاوچەرخ لە زانکۆی سۆران.**

چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەی (ئەلنەفیر) لەگەڵ بەڕێز جەلال تاڵەبانی

وەرگێرانی: سامی قادر

ئەم دیدارە ڕۆژنامەوانییە، کە ڕۆژنامەی (ئەلنەفیرە)، لەگەڵ مام جەلال ئەنجامی داوە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٩٠. ڕۆژنامەکە لە ساڵی ١٩٨٨ ڕاگەیاندنی بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق بە زمانی عەرەبی لە پاکستان دەریدەچواند، لە دوو ژمارەدا چاوپێکەوتنەکە بڵاوکراوەتەوە، بەشی یەکەمی لە ژمارەی شەش کە لە مانگی هەشتی ١٩٩٠ و بەشی دووەمی لە ژمارە حەوت لە مانگی دووی ١٩٩١ بڵاوکراوەتەوە. دیارە ڕۆژگاری دیدارەکە ئەو کاتەیە کە لە دنیادا، سەرەتای درککردنە بە کەم بایەخبوونی ئایدیۆلۆژیای مارکسیزم لەمیانەی ڕاگەیاندنی بەرنامە چاکسازییەکانی گۆرباتشۆف بەناوی دووبارە بنیاتنانەوە و وشەفافیەت (بیریسترویکا و گلاسنۆست) کە بەرەنجامی ئەم چاکسازییە بووە هۆی هەرەسی ئۆردوگای ڕۆژهەڵاتی واتە بلۆکی سۆسیالیست و سیستەمی کۆمۆنیستی لە وڵاتانی ئۆردوگاکە یەک لەدوای یەک.

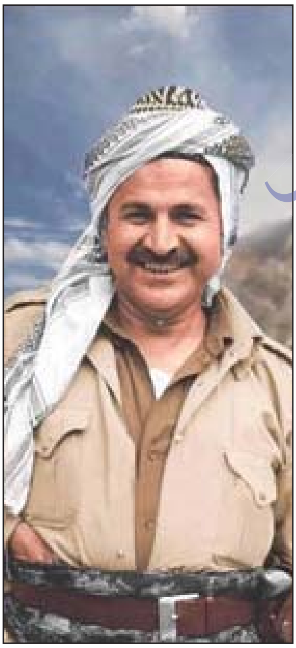

بێگومان کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان باڵێکی سەرەکی یەکێتیی نیشتمانی کوردستان، کە سەرۆک مام جەلال سکرتێری گشتی بوو لەم ڕوانگەوە ڕۆژنامەی ئەلنەفیر دەیەوێ مام جەلال بخاتە ئەو هەڵوێستەوە کە مارکسیزم سوودی بۆ کورد نەبووە و نابێت و گەڕانەوە بۆ جیهانبینی ئیسلامی دروست ترە بۆ پشتیوانی و سەرخستنی بزووتنەوەی کوردایەتی. لە دوتوێی وەڵامەکاندا دەردەکەوێت مام ستراتیژیەتی خەباتەکەی بە تاقە ستراتیژیک نەبەستۆتەوە بەڵکو ئەو هەمیشە هەموو شێواز و ڕیگایەکی لەپێناو سەرخستنی دۆزی ڕەوای کورد گرتۆتە بەر و هەوڵیداوە هەموو توانا و وزەکان لە بەرەیەکدا دژ بە دوژمنەکانیان کۆبکاتەوە و پێی وایە کاتی ئەوە هاتووە کاری

بەرهەمدار ئەنجام بدرێ و واز لە دروشم و دروشمبازی بهێنرێت کە هیچی لێ بەرهەم نەهاتووە، لە وەڵامەکانیدا بۆ پرسیاری ڕۆژنامەکە مام هۆکاری شکست خواردن بۆ ئەوە دەگێڕێتەوە کە پشت بە تاقە تیۆرێک یان ستراتیژییەتێک بەسترێت دیارە لەمەش مەبەستی پراکتیزەکردنی مارکسیزمە کە تەنیا دروشم بووە چونکە جیاوازییەکی زۆر لەنێوان تیۆری و پراکتیزەدا هەیە، هەروەها لە نیوان گۆتە و کرداردا، کە ئەمە بەسەر حزبە ئیسلامییەکانیش دروستە. مام باوەڕ دەکات کە ئیسلام چارەسەرە بەڵام چۆن و لە کوێ؟ کوردێکی مارکسیست پێش هەموو شتێک لەلایەن شیوعیەتەوە دژایەتی دەکرێ، هەروەها کوردی موسڵمان لەلایەن ئەو دەوڵەتە بەناو ئیسلامی و ئەوانەی ئیدعای ئیسلامیەت دەکەن خوێن و سەروماڵی حەڵال دەکرێ بۆیە جیاوازییەکی گەورە هەیە لە نێوان تێوری و پڕاکتیکدا. کەواتە چارەسەر لای مام ئەوەیە کە لە واقیعی کورد لە دۆخی زاتی و بابەتیانەی کورد خۆی سەرچاوەی گرتبێ و پێویستە بە پلەی یەکەمیش پشت بەخۆی ببەستێ و چارەسەرەکان بەرهەمی هزری بیرمەند و ڕووناکبیران و تێکۆشەرانی خۆی بێت نەک لە دەرەوە بهێندرێت. لە وەڵامەکاندا جۆرێک لە بێهیوایی مام، سەبارەت بە پشتیوانی دەوڵەتانی ئیسلامی بۆ کێشەی کورد دەبینرێت بۆیە جەخت لەسەر پشتبەخۆبەستن و تیۆری چەپکە گوڵ دەکاتەوە. ئەمەی خوارەوە دەقی چاوپێکەوتنەکەیە، کە لە زمانی عەرەبییەوە کراوە بە کوردی و پەراوێزەکان هی وەرگێڕە.

مام باوەڕ دەکات کە ئیسلام چارەسەرە بەڵام چۆن و لە کوێ؟ کوردێکی مارکسیست پێش هەموو شتێك لەلایەن شیوعیەتەوە دژایەتی دەکرێ، هەروەها کوردی موسڵمان لەلایەن ئەو دەوڵەتە بەناو ئیسلامی و ئەوانەی ئیدعای ئیسلامیەت دەکەن خوێن و سەروماڵی حەڵال دەکرێ بۆیە جیاوازییەکی گەورە هەیە لە نێوان تێوری و پڕاکتیکدا.

بەناوی خودای گەورە و میهرەبان

بڵاوکراوەی ئەلنەفیر شادمانە بەوەی ببێتە مەکۆیەک بۆ ئاڵوگۆڕی بیروڕا لەسەر پرسە گشتییە ئیسلامییەکان یان تاوتوێکردنی پرس یان کێشەیەکی دیاریکراو لە جیهانی ئیسلامیدا. پرسی کورد یەکێکە لە پرسە گرنگەکانی جیهانی ئیسلامی و لەنێو ئەو کێشانەدایە کە پێویستی بە گرنگیپێدانی جدی و پێشکەشکردنی چارەسەری سەرکەوتوو هەیە. لە کاتێکدا ئێمە پێمان وایە کە چارەسەری ئەم پرسە، وەک هەموو پرسەکانی دیکەی جیهانی ئیسلامی، لە دەرەوەی چوارچێوەی میتۆدی ئیسلامیدا نییە، کە لە باوەڕی ئیسلامییەوە سەرچاوە دەگرێت کە گەلی کوردیش دەگەڕێتەوە سەر ئەو باوەڕە، هەروەک ئەو گەلانەی کە شانبەشانی ئەوان دەژین و دراوسێیانن.

بەم باوەڕبوونەشمان پێمان وایە پێویستیمان بە دیالۆگی بابەتی و هێمنانە لەگەڵ هەموو ئەو لایەنانەی کە بیرکردنەوەیان بۆ ئەم بابەتە کەم تا زۆر جیاوازە لە بیرکردنەوەی ئیسلامیانە. ئامانجی تریشمان بەرچاو ڕۆشنکردنی گەلی کورد و گەلانی موسلمانی تری دراوسێیە بە شێوەیەکی تایبەت، سەبارەت بە چارەسەرە پێشنیارکراوەکان بۆ ئەم کێشەیە، بۆ ئەوەی بتوانن ڕۆڵ و بەرپرسیارێتی خۆیان بەرامبەر ئەم پرسە لە چوارچێوەیەکدا بگێڕن کە بتوانێت ببێتە هۆی چارەسەری دروست، کە مافەکانی ئەو گەلانە زامن دەکات و ئەو هاوبەندی و پەیوەندییانە زیندوو بکاتەوە کە بەیەکیانەوە گرێدەدات، کە زۆرێک لە فاکتەرەکان بوونەتە هۆی پچڕانیان لە زۆر بۆنەدا. لەم ڕوانگەیەوە پەیامنێری ئەلنەفیر لەگەڵ بەڕێز

دیالۆگی بابەتی و هێمنانە لەگەڵ هەموو ئەو لایەنانەی کە بیرکردنەوەیان بۆ ئەم بابەتە کەم تا زۆر جیاوازە لە بیرکردنەوەی ئیسلامیانە. ئامانجی تریشمان بەرچاو ڕۆشنکردنی گەلی کورد و گەلانی موسلمانی تری دراوسێیە بە شێوەیەکی تایبەت، سەبارەت بە چارەسەرە پێشنیارکراوەکان بۆ ئەم کێشەیە،

هەواڵنامەی کتێب

جەلال تاڵەبانی ڕابەری یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان ئەم چاوپێکەوتنەی ئەنجامدا.

ئەلنەفیر: بە پشتبەستن بەو قەناعەتە نوێیەی خۆت، وەک لە گۆڤاری (ئالای ئیسلام)دا ئاماژەی پێکراوە، بۆ پاشەکشە لە مارکسیزم وەک چارەسەرێک بۆ پرسی کورد، بەنیازیت گۆڕانکاری ستراتیژی لە بزووتنەوەکەتدا بکەیت؟

تاڵەبانی: بەناوی خودای گەورە و میهرەبان و بەناوی گەلی شۆڕشگێڕی کوردستانەوە سوپاسی ئێوە دەکەم [1]کە ئەم پرسیارانەتان ئاڕاستە کردووم داواتان لێدەکەم وەڵامەکان وەک خۆی بەڕاستی و بەوردی بخەنە ڕوو، بەهیوای ئەوەی هەڵوێستە ڕاستەقینەکانی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان لەسەر هەر بابەتێک کە لەگەڵمان دەیوروژێنن بۆ ڕوونبکەینەوە. پێش ئەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە بدەمەوە، دەمەوێت سەرنجتان بۆ دوو خاڵی گرنگ ڕابکێشم:

١- ئەو چارەسەرە تیۆریانەی مارکسیزم، ئیسلام، دیموکراسی، یان بزووتنەوە ناسیۆنالیستەکان پێشنیاری دەکەن، وەک چارەسەری تیۆری شتێکە و...

٢- بەکارهێنان و پراکتیزەکردنی لە مەیدانەکەدا سەبارەت بە پرسی کورد شتێکی ترە. ئەزموون تا ئێستا سەلماندوویەتی کە پراکتیزەی کردەیی مارکسیزم سەبارەت بە پرسی کورد شکستیخواردووە. بۆ نموونە ئێستا یەکێتیی سۆڤیێت دوای زیاتر لە حەفتا ساڵ بەسەر سەرکەوتنی شۆڕشی سۆسیالیستیدا دان بەوەدا دەنێت کە لەوێدا چارەسەری دروست بۆ پرسی کورد نەکراوە. لەم دواییانەدا

بەکارهێنان و پراکتیزەکردنی لە مەیدانەکەدا سەبارەت بە پرسی کورد شتێکی ترە. ئەزموون تا ئێستا سەلماندوویەتی کە پراکتیزەی کردەیی مارکسیزم سەبارەت بە پرسی کورد شکستیخواردووە. بۆ نموونە ئێستا یەکێتیی سۆڤیێت دوای زیاتر لە حەفتا ساڵ بەسەر سەرکەوتنی شۆڕشی سۆسیالیستیدا دان بەوەدا دەنێت کە لەوێدا چارەسەری دروست بۆ پرسی کورد نەکراوە. لەم دواییانەدا کۆمەڵێك ڕاستی سەرسامکەر و نامۆ و سەیر و سەمەرە لەسەر زاری کورد و سۆڤیێتییەکان بڵاوکرانەوە

١- ١٩١ - لەسەر داوای بەڕێز تاڵەبانی بەبێ هیچ گۆڕانکاری و سڕینەوەیەک وشە بە وشە قسەکانی بڵاودەکەینەوە. (ئەلنفیر)

کۆمەڵێک ڕاستی سەرسامکەر و نامۆ و سەیر و سەمەرە لەسەر زاری کورد و سۆڤییێتییەکان بڵاوکرانەوە، لەوانە ئەوەی کە لەجیاتی بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکانی لەسایەی پراکتیزەکردنی سۆسیالیستیدا، پراکتیزەکردنی زانستییانەی مارکسیزم لە یەکێتیی سۆڤییێتدا، لەبری بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکانی وەک پرەنسیپەکانی مارکسیزم دەیڵێت لەڕووی تیۆرییەوە، کورد لە هەموو مافێک بێبەش کرا، ئاوارە کرا، لە ماڵ و حاڵی خۆی دەرکرا، و لە سەرانسەری یەکێتیی سۆڤییێتدا بڵاوکرانەوە. ئێستا دوای حەفتا ساڵ هەوڵ دەدەن بگەڕێنەوە گوند و شارۆچکە و شوێنەکانی خۆیان و بەهرەمەند بن لە مافە نەتەوەییەکانیان. لێرەدا تێبینی دەکەین:

١- شکستهێنان لە پراکتیزەی کردەیی.

٢- کەلێنێکی بەرچاو لە نێوان تیۆری و پراکتیکدا هەیە، لە نێوان ئیدیعا و کرداردا، لە نێوان گۆتن و کرداردا. ئەگەر بەدواداچوون بۆ هەڵوێستی لایەنە کۆمۆنیستەکان بکەین لە وڵاتانەی کوردستانیان بەسەر دابەشکراوە، وەک تورکیا، ئێران، عێراق، دەبینین ئەم هەڵوێستە کردەییانە شکستیان خواردووە لەوەی چارەسەرێک بۆ پرسی کورد بدۆزنەوە یان تەنانەت بە دروستی بیخەنەڕوو. ئەم هەڵوێستانە لە نێوانی پشتیوانیکردن لە شۆڕشەکانی کورد لە هەندێک کاتدا و دژایەتیکردنی لە هەندێک کاتی تردا، لە نێوان پشتیوانیکردن لە داواکارییەکانی کورد لە هەندێک کاتدا و دژایەتیکردنیان لە هەندێکی دیکەدا جیاواز بووە. ئەم ڕاستییە دەیسەلمێنێت کە مارکسیزم وەک پراکتیزەیەکی کردەیی نەیتوانیوە چارەسەرێک بۆ پرسی کورد بدۆزێتەوە، چ لەسەر ئاستی

لاپەڕەیەك لە گۆڤاری (النفیر)

دەبینین ئەم هەڵوێستە کردەییانە شکستیان خواردووە لەوەی چارەسەرێك بۆ پرسی کورد بدۆزنەوە یان تەنانەت بە دروستی بیخەنەڕوو. ئەم هەڵوێستانە لە نێوانی پشتیوانیکردن لە شۆڕشەکانی کورد لە هەندێك کاتدا و دژایەتیکردنی لە هەندێك کاتی تردا، جیاواز بووە.

بەکارهێنان لە یەکێتیی سۆڤییێت و چ لەسەر ئاستی تیۆری و سیاسی لەو وڵاتانەی کە کوردستان دابەش دەکەن، کە پارتە کۆمۆنیستەکانیان ڕۆڵێکی ناسراویان هەیە لەو وڵاتانەدا. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە مارکسیزم چارەسەری تیۆری بۆ پرسی نەتەوەیی پێشکەش نەکردبێت. بە پێچەوانەوە مارکسیزم، سەدەیەک زیاترە، پرسی مافی چارەی خۆنووسین بە مانا لینینییەکەی وروژاندووە، کە لە نووسینەکانی لینیندا ئاماژەیە بۆ ئەم مافە نەک لە پراکتیکەکانی دەوڵەتی لینیندا. هەر گەلێک چەندە بچووک و پێشکەوتوو یان دواکەوتوو بێت، مافی تەواوی هەیە دەوڵەتی نەتەوەیی سەربەخۆی خۆی پێکبهێنێت و ماف و ئازادییەکانی بەبێ دەستێوەردانی دەرەکی لەسەر خاک و نیشتمانەکەی و بە ئازادییەکی تەواوەوە پراکتیزە بکات. لە ڕووی تیۆرییەوە دەبینین لینینیزم داوای مافی چارەی خۆنووسینی گەلانی کردووە و زۆر دژایەتی لکاندنی زۆرەملێی کردووە، واتە لکاندنی گەلێکی بچووک بە گەلێکی گەورەترەوە بەبێ ئیرادەی خۆی و بەبێ ئازادی ڕەهای خۆی. هەروەها دژی چەوسانەوەی نەتەوەیی و ئاسمیلەکردن و دەربەدەرکردن و زەوتکردنی مافەکانی گەلان بوو. لە کاتێکدا بە کردەوە بینیمان کە پراکتیزەی سۆڤییێتی لە یەکێتیی سۆڤییێتدا تەنانەت بە دانپێدانانی سەرکردەکانی سۆڤییێت لە ئێستادا، ناڕەوا و پێچەوانەی ئەو پرەنسیپانە و هەموو ئەم ئیدیعایانە و هەموو ئەو شتانەی لەو سەردەمەدا ڕەوی پێدەدا، لەبیرمە کە گەنج بووم، وابوو درکم بە هەستەکان و لێکۆڵینەوەم لە هەلومەرجی گەلی کورد دەکرد. لەو کاتەدا و لە ساڵی ١٩٤٥ سوپای سۆڤییێت لە کوردستانی ئیران بوونی هەبوو.

پرسی مافی چارەی خۆنووسین بە مانا لینینییەکەی وروژاندووە، کە لە نووسینەکانی لینیندا ئاماژەیە بۆ ئەم مافە نەك لە پراکتیکەکانی دەوڵەتی لینیندا. هەر گەلێك چەندە بچووك و پێشکەوتوو یان دواکەوتوو بێت، مافی تەواوی هەیە دەوڵەتی نەتەوەیی سەربەخۆی خۆی پێکبهێنێت و ماف و ئازادییەکانی بەبێ دەستێوەردانی دەرەکی لەسەر خاك و نیشتمانەکەی و بە ئازادییەکی تەواوەوە پراکتیزە بکات.

ئێمە پێمان وابوو کە یەکێتیی سۆڤیێت تاکە فریادرەس و ڕزگارکەری گەلی کوردە، سۆسیالیزم بەهەشتی لە ئاسمانەوە بۆ سەر زەوی بۆ هێناوین و گەلی کورد، لەسەر دەستی یەکێتیی سۆڤیێت و لە ڕێگەی بیرۆکەی مارکسیزمەوە، چاکە و ئازادی و سەربەخۆیی و مافی تەواو و بەختەوەری و هەموو شتێکی دیکەی پێدەگات. بەڵام ئەنجامەکە چی بوو؟ دەرئەنجامەکەی چی بوو؟ ئێستا کورد لە یەکێتیی سۆڤیێتدا، دوای حەفتا ساڵ تێپەڕین بەسەر شۆڕشی ئۆکتۆبەردا، دەڵێن ئێمە لە ماڵ و گوند و شارەکانی خۆمان دەربەدەرکراوین و داوای گەڕانەوە دەکەن، کە ئەمەش سەرەتاییترین مافە. بەم شێوەیە بە پراکتیزەی کردەیی مارکسیزم لە خستنە ڕووی چارەسەری دروست بۆ پرسی کورد شکستی خوارد. بەڵام لە لایەنی تیۆریەوە، دان بە زامنکردنی مافەکان و بانگەشە بۆ پراکتیزەکردنی ئەو مافانە و دابینکردنی کەشوهەوای گونجاو بۆ ئەمە لەخۆدەگرێت. بۆیە ئێمە پێمان وایە ئەو ئەزموونانەی کە بزووتنەوەی کورد پێیدا تێپەڕیوە و تەنانەت ئەزموونەکەی لەگەڵ داواکاری ئیسلام کە لە پرسیاری دووەمتاندا هاتووە، دوو ڕاستی بۆ گەلی کورد سەلماندووە:

یەکەمیان: ئەوەیە کە چارەسەری کێشەکانی گەلی کورد دەبێ لە واقیعی کورد و لە هەلومەرجی خودی و بابەتیی گەلی کورد و بەگوێرەی پێداویستییەکانی گەشەکردن و پێشکەوتنی، سەرهەڵبدات.

دووەم: پێویستە گەلی کورد پشت بەخۆی و خاڵە بەهێزەکانی خۆی ببەستێت، بە بەکارهێنانی عەقڵی بیرمەند و ڕۆشنبیر و تێکۆشەرەکانی چارەسەر هەڵێنجی بۆ ئەو کێشانەی بە دەستیەوە دەناڵێنێت، نەک لێرەو و لەوێ،

لاپەڕەیەك لە گۆڤاری (النفیر)

سۆسیالیزم بەهەشتی لە ئاسمانەوە بۆ سەر زەوی بۆ هێناوین و گەلی کورد، لەسەر دەستی یەکێتیی سۆڤیێت و لە ڕێگەی بیرۆکەی مارکسیزمەوە، چاکە و ئازادی و سەربەخۆیی و مافی تەواو و بەختەوەری و هەموو شتێکی دیکەی پێدەگات. بەڵام ئەنجامەکە چی بوو؟

هەواڵنامەی کتێب

له دەرەوە یان لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاواوە چارەسەر هاوردە یان کۆپی بکات.

ئەلنەفیر: ئیسلام گۆتە و کردار بەیەکەوە دەبەستێتەوە، واتە لە نێوان تیۆری و پراکتیکدا. خودا دەفەرموێت: (یا أیها اللذین آمنوا لم تقولون مالا تفعلون) [٢] ئیسلام لە پراکتیزەکردنی ئەم پرەنسیپەدا بە درێژایی چاخەکانی مێژوو بەکارهێنانێکی کردەیی پێشکەش کردووە بۆ سازان لە نێوان گەلان و نەتەوەکان لە یەک کۆمەڵگەی ئیسلامیدا بەبێ ئەوەی ئەم بۆشاییەی دەربکەوێت کە باستکرد لە نێوان تیۆری و پراکتیکدا کە مارکسیزم - لینینیزم دەریبڕیووە. پێتان وا نییە ئیسلام، لەسەر بنەمای ئەوە، چارەسەری پرسی کوردە؟

تاڵەبانی: حەز دەکەم لەم وەڵامەشدا ڕاشکاوانە بم. هەروەها دەتوانین ئیسلام لە چەمک و ئەحکام و بنەماکانیدا وەربگرین وەک ئەوەی لە قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر و زۆرێک لە خەلیفەکانی ڕاشدین هاتووە، لەسەرووی هەموویانەوە ئیمام عەلی کوڕی ئەبی تالیب، کە من زۆر سەرسامم پێی، هەروەها لە بەکارهێنانەکانی ئەو وڵاتانەی کە ئیدیعای ئیسلامیان دەکرد و ئاڵای ئیسلامیان هەڵگرتبوو، جا ئێمە هاوڕابین کە ئەمانە بەڕاستی حکومەتی ئیسلامی بوون یان نەخێر. پراکتیزەی ئەو وڵاتانەی ئیسلامیان گرتەبەر، لە زۆرێک لەو پراکتیزانەی کە لە دونیادا دەیبیستین، لەڕووی نادادپەروەری بەرامبەر بە گەلی کورد، نزیکەی خراپتر بوون. بۆ نموونە دەوڵەتی عەباسی لە دوا ساڵانی ژیانکردنی یان تەنانەت لە

هەروەها دەتوانین ئیسلام لە چەمک و ئەحکام و بنەماکانیدا وەربگرین وەک ئەوەی لە قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر و زۆرێک لە خەلیفەکانی ڕاشدین هاتووە، لەسەرووی هەموویانەوە ئیمام عەلی کوڕی ئەبی تالیب، کە من زۆر سەرسامم پێی، هەروەها لە بەکارهێنانەکانی ئەو وڵاتانەی کە ئیدیعای ئیسلامیان دەکرد و ئاڵای ئیسلامیان هەڵگرتبوو

٢ - سورەتی سەف، ئایەتی دووەم. ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! بۆداخێون و کردەوەی بەدودا نییە؟

دەسپێکی ساڵانیدا، سەرەڕای ئەوەی کە کورد خزمەتی کردووە، دەبینین کوردیان کوشتووە و لە گەلی کوردیان داوە. دەوڵەتی عوسمانی، کە گەلی کورد لە دامەزراندن و بیرۆکەکانیدا بوو، بەڕاستی گەلی کورد لە نێو موڕابیتەکانی ئیسلامدا بوو، لە ئەندەلوسەوە، لە جەزایرەوە بۆ سنوورەکانی بولگاریا، لە سنوورەکانی هیندستان و چینەوە بۆ سنوورەکانی یۆنان، لە قەفقازەوە تا یەمەن. لەوێ بۆ ئیسلام خەباتی کرد و قوربانی زۆر زۆریدا. گەلی کورد لە مێژوودا شەرەفێکی گەورەی پێبڕاوە، وەک چۆن یەکێک لە ڕۆڵەکانی بەناوی سەلاحەددینی ئەیوبی سەرکردایەتی سوپاکانی کرد بۆ بەرگریکردن لە ئیسلام. ئەو ئیسلامانەی ئێستا لە ڕۆژهەڵات ماون و بوونیان هەیە، فەزلەکەی بۆ ئەو سەرکەوتنە دەگەڕێتەوە کە سەلاحەددین بەدەستی هێنا، کاتێک لەشکرکێشی و هەڵمەتی خاچپەرستانی دژی ئیسلام بەرپەرچ دایەوە و تێکشکاند. بەڵام گەلی کورد چ قازانجێکی لەو دەوڵەتانە چنییەوە کە بانگەشەی ئیسلامی بوونیان دەکرد؟ دابەشبوونی کوردستان، زەوتکردنی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد، چەوسانەوەی گەلی کورد، دەربەدەرکردنی ڕۆڵەکانیان، مامەڵەکردن لەگەڵ گەلی کورد وەک گەلێکی پلە دوو و سێی موسڵمان. کاتێک دێینە سەر ئەو ئەزموونانەی کە گەلی کورد لێرەدا پێیدا تێپەڕیوە سەبارەت بە دەوڵەتە ئیسلامییەکان، دەبینین کە بە بڕوای من، پراکتیکەکانی نێو دەوڵەتانی (ئیسلامی)یش هەڵە و پێچەوانەی بنەما ئیسلامییەکان بوون. با بێینە سەر ئەو ئایەتە پیرۆزەی کە دەڵێت بسم الله الرحمن الرحيم (يا أيها الناس انا خلقناكم من ذكر و انثى وجعلناكم شعوبا وقبائل

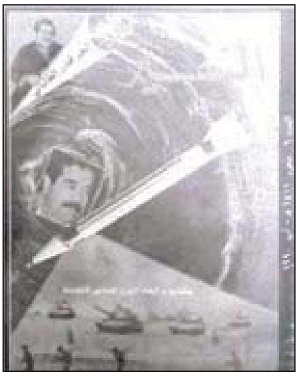
گۆڤاری (النفیر)

وەك چۆن یەكێك لە ڕۆڵەكانی بەناوی سەلاحەددینی ئەیوبی سەركردایەتی سوپاكانی كرد بۆ بەرگریكردن لە ئیسلام. ئەو ئیسلامانەی ئێستا لە ڕۆژهەڵات ماون و بوونیان هەیە، فەزلەكەی بۆ ئەو سەركەوتنە دەگەڕێتەوە كە سەلاحەددین بەدەستی هێنا، كاتێك لەشكركێشی و هەڵمەتی خاچپەرستانی دژی ئیسلام بەرپەرچ دایەوە و تێكشكاند.

لتعارفوا ان اکرمکم عند الله اتقاکم) ([3]) . باشە ئایەتەکە ڕاشکاوانە دەڵێت کە خودا ئێمەی وەک گەل و هۆز دروست کردووە. ئەو ئێمەی دروست کردووە بۆ ئەوەنا کە شەڕ و دوژمنایەتی یەکتر بکەین، بەڵکو بۆ ناسینی یەکتر و ڕێزگرتن لە یەکتر، دان بە مافەکانی یەکتردا بنێین. بەڵام ئێستا دەبینن ئەو وڵاتانەی بانگەشەی ئیسلام و پارێزگاری لە ئیسلام دەکەن، دان بەوەدا نانێن گەلی کوردیش، وەک ئەوانیتر گەلە.

سەرنجێک لە ئەلنەفیرەوە: ئایا ئەمە لە بنەماکانی ئیسلامەوە سەرچاوەی گرتووە یان لە لادانی دەسەڵاتداران؟

تاڵەبانی: ئەمە لە تێکدانی ئیسلام، لە دژایەتیکردنی ئیسلام، لە پێچەوانەی بنەماکانی ئیسلامەوە سەرچاوە دەگرێت. بەڵام هەروەک چۆن مارکسیزم بانگەشەی ئەوە دەکات کە پراکتیزە ستالینییەکان پێچەوانەی بنەماکانی مارکسیستی و کرۆکی لینینیزمن، دەتوانین بڵێین ئەم پراکتیزانە کە ناوی ئیسلامیان هەڵگرتووە، لە ڕاستیدا پراکتیزەی دژ و تێکدەرانەیە کە پێچەوانەی کرۆکی ئیسلام و دەقی ڕاشکاوانەی قورئانی پیرۆزن. بۆ نموونە ئێمە تەنانەت لەگەڵ موسڵمانانی کۆنەپەرستیشدا تووشی کێشەیەکی گەورە دەبین. ئەوانە هەمیشە دوژمنایەتی گەلی کورد دەکەن، دانیان پێدا نانێن و تەنانەت کاتێک داوای مافی خۆیان دەکەن، بە یاخی و تێکدەر و تاوانبار دەیانژمێرن. سەبارەت بە موسڵمانە شۆڕشگێڕەکان، ئێستا کێشەیەکی گەورە هەیە، بۆ نموونە لەگەڵ زۆرێک لە بزاووتە

باشە ئایەتەکە ڕاشکاوانە دەڵێت کە خودا ئێمەی وەک گەل و هۆز دروست کردووە. ئەو ئێمەی دروست کردووە بۆ ئەوەنا کە شەڕ و دوژمنایەتی یەکتر بکەین، بەڵکو بۆ ناسینی یەکتر و ڕێزگرتن لە یەکتر، دان بە مافەکانی یەکتردا بنێین.

٣- سورەتی حوجورات، ئایەتی ١٣.ئەی خەڵکینە! هەر لە نێر و مێوێکەوە ئێوەمان وەدی هێناوە و کردومانن بە چەند گەلێک و چەند هۆزێک هەتا یەکتری بناسن. بەڕێزترینتان لای خودا پارێزگارترەکانتانن.

ئیسلامییەکان. با بۆ نموونە کۆماری ئیسلامی وەربگرین، کە لە ئەنجامی شۆڕشێکی بەرفراوانی جەماوەری دامەزرا، بەڵام تا ئێستا شۆڕشی ئیسلامی لە ئیران دانی بە بوونی گەلێک بە ناوی گەلی کورد، نەناوە. هەمیشە دەڵێن (مردم کورد) واتە خەڵکی کورد، دان بە (خلق کورد)دا نانێت. کە بە واتای گەلی کورد دێت، کە قورئان بە ئاشکرا دانی پێداناوە، ئێمە واتە من و تۆ و کاکە محەمەد، کە کوردین. ئایا خوداکەمان کاتێک ئێمەی دروست کرد ڕاوێژی پێکردین؟ ئێمە چیمان دەوێت؟ ئێمە کێین؟ خودامان ئێمەی بە کورد دروست کردووە، بوونی ئێمەش وەک کورد فەرمانی خودایە. دژایەتیکردنی ئەمە دژایەتیکردنی فەرمان و ئیرادەی خودایە. ئینکاری بوونی گەلی کورد، کە پەروەردگاری جیهانیان دروستی کردووە، دژایەتیکردنی فەرمان و ئیرادەی پەروەردگاری جیهانیانە. بۆیە دەبێت جیاوازی بکەین لە نێوان پراکتیک و بەکارهێنان لە لایەک و تیۆری و گۆتە لە لایەکی ترەوە. بەداخەوە چارەسەرەی چاوەڕوانکراو بەناوی ئیسلامەوە بەڕای من هێشتا پرسی کوردی یەکلایی نەکردووەتەوە. بەڵام ئێمە پێمان وایە چارەسەرێکی ئیسلامی ڕاستەقینە دەتوانێت پرسی کورد چارەسەر بکات. چۆن؟ پێشتر سێ ساڵ لەمەوبەر لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ ڕۆژنامەی کەیهانی ئیرانیدا ڕامگەیاندبوو کە گەلی کورد گەلێکە لە ئوممەی ئیسلام. ئەگەر ئوممەی ئیسلام بە کۆی گشتی وەربگرین، دەبینین ئوممەی ئیسلامی لە گەلان پێکدێت کە خودا دروستی کردوون. ئەم گەلانە بریتین لە کورد، عەرەب، فارس، ئازەری، پاکستانی، ئەندەنوسی، مالیزی و تاد، لە گەلانی ناسراودا. گەلی کورد گەلێکی ئوممەی ئیسلامییە، بە

ئایا خوداکەمان کاتێک ئێمەی دروست کرد ڕاوێژی پێکردین؟ ئێمە چیمان دەوێت؟ ئێمە کێین؟ خودامان ئێمەی بە کورد دروست کردووە، بوونی ئێمەش وەک کورد فەرمانی خودایە. دژایەتیکردنی ئەمە دژایەتیکردنی فەرمان و ئیرادەی خودایە. ئینکاری بوونی گەلی کورد، کە پەروەردگاری جیهانیان دروستی کردووە، دژایەتیکردنی فەرمان و ئیرادەی پەروەردگاری جیهانیانە.

هەواڵنامەی کتێب

حوکمی قورئان و بە دەقی قورئان و بە ئیرادەی پەروەردگاری جیهانیان یەکسانە بە گەلانی دیکەی ئوممەی ئیسلامی. بۆیە گەلی کورد وەک گەلی تورک، عەرەب، ئازەر، فارس، یان ئەفغانی وایە؛ هەمان ئەو مافەی هەیە کە ئەوان هەیانە و هەمان ئەو ئەرکەی لەسەرە کە ئەوان لە سەریانە، ئەگەر باوەڕمان بەم ئایەتانە هەبێت. کە بێگومان ئێمە باوەڕمان پێی هەیە. ئەگەر دڵسۆز بین لە جێبەجێکردنی دەقەکەیدا، وە ئەگەر ئەو ئایەتە پیرۆزە لەبیر نەکەین کە دەڵێت: (یا ایها اللذین أمنوا لِمَ تقولون مالا تفعلون کبر مقتا عند الله ان تقولوا مالا تفعلون)[٤] ئەگەر بیر لەم ئایەتە بکەینەوە، دەبینین ئەوانەی نکۆڵی ئەم ڕاستییە دەکەن (خودا زۆر لەوە توڕەیە) کە ئەمە ئەوانیش دەگرێتەوە. دواتر ئێمە گەلێکین لە نێو گەلانی ئوممەی ئیسلامیدا، ئێمە هەمان ماف و بەرپرسیارێتی ئەوانمان هەیە. ئەگەر هەموو جیهانی ئیسلامی یەک دەخەین، ئەوا بەخێربێن بۆ ئەم یەکخستنە ئیسلامییە هەمەلایەن و گشتگیرە. چی لەمەوە دەست دەکەوێت؟ تەنها جێبەجێکردنی ئەحکامەکانی ئیسلام نییە و بەس، بەڵکو قەوارەیەکی گەورە و گشتی کە چەند پێگەی ستراتیژی بەرچاو و خاوەن سەرچاوەی ئابووری فراوان و زەبەلاح و توانای مرۆیی بێئەندازەی هەیە. لە ئەنجامدا ئەم قەوارەیە توانای ژیانکردن و مانەوەی دەبێت لەم سەردەمەدا، کە قەوارە بچووکەکان ناتوانن گەشە بکەن، دووەم. لەناو ئەم قەوارە گەورە ئیسلامییەدا نەتەوەی کورد یەکدەگرن، نەتەوەی عەرەب یەکدەگرن، ئەو گەلانەی پێشتریش ناویان هات بە هەمان شێوە. ئەگەر ئەمە چارەسەر

بە حوکمی قورئان و بە دەقی قورئان و بە ئیرادەی پەروەردگاری جیهانیان یەکسانە بە گەلانی دیکەی ئوممەی ئیسلامی. بۆیە گەلی کورد وەك گەلی تورك، عەرەب، ئازەر، فارس، یان ئەفغانی وایە؛ هەمان ئەو مافەی هەیە کە ئەوان هەیانە و هەمان ئەو ئەرکەی لەسەرە کە ئەوان لە سەریانە، ئەگەر باوەڕمان بەم ئایەتانە هەبێت.

٤- سورەتی سەف، ئایەتی ٢ و ٣ .ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! بۆ داخێون و کردەوەی بەدودا نییە؟ خوا زۆر لەوە توڕەیە کە ئێوە شتێک بڵێن و ولۆ نەکەن.

بێت بۆ یەکخستنی کوردستان، مانای ئەوەیە کە نەتەوەی کورد لەجیاتی دابەشبوون بەسەر چوار یان پێنج وڵاتدا، ئەو کاتە لە چوارچێوەی یەک دەوڵەتدا دەبێت کە دەوڵەتی ئیسلامییە. خاڵێکی دیکە سەبارەت بەم دەوڵەتە ئیسلامییە ئەوەیە کە دەبێت یەکسانی لە نێوان گەلەکانیدا هەبێت. واتە هەر گەلێک بەپێی ئایەتی (وأمرهم شوری بینهم) (٥) بەپێی ڕاوێژ کاروباری خۆی بەڕێوە دەبات، کاروباری ناوخۆی خۆی بەڕێوە دەبات. بەم شێوەیە ئێمە جۆرێک لە فیدرالیەتمان دەبێت، بۆ ئەوەی وەک لە ڕۆژنامەی کەیهاندا ئاماژەم پێدا، یەکێتیی کۆماری ئیسلامیمان دەبێت لە جیهاندا، وەک یەکێتیی کۆمارە سۆسیالیستیەکانی سۆڤیێتمان دەبێت. بەڵام ئەم یەکێتییەی کۆمارە ئیسلامییەکان بەهۆی خواستی ڕاستگۆییانەی گەلان بۆ دامەزراندنی ئەم یەکێتییە و بەهۆی پابەندبوونیان بەڕێزگرتن لە ئیسلام بەهێزتر و پتەوتر دەبێت. کەواتە چارەسەر لە یەکخستنی جیهانی ئیسلامی و گەلانی ئوممەی ئیسلامی- جەخت لەسەر گەلان دەکەمەوە- لە دامەزراندنی کۆمارە ئیسلامییەکاندایە لە جیهاندا وەک ئامانجێکی باڵا و دوور مەودا و ستراتیژی- چۆنت پێخۆشە وای ناو لێبنێ - بەڵام ئەمە چارەسەرە. لە چوارچێوەی ئەم چارەسەرەدا، چارەسەری ناوچەیی یان نیشتمانیی بۆ پرسی کورد و عەرەب و ئازەر بەدی دێت. هەموو ئەم گەلانە لەم چوارچێوەیەدا یەکدەگرن. بەڵام تا ئەو چارەسەری ئیسلامییە بەدی دێت، ئێمە ڕامانگەیاندووە کە گەلانی دیکەی ئوممەی ئیسلامی چ مافێکیان هەیە دەبێ بۆ ئێمەش هەبێ چ ئەرکێکیان لەسەرە ئەوە لەسەر

ئەگەر ئەمە چارەسەر بێت بۆ یەککخستنی کوردستان، مانای ئەوەیە کە نەتەوەی کورد لەجیاتی دابەشبوون بەسەر چوار یان پێنج وڵاتدا، ئەو کاتە لە چوارچێوەی یەک دەوڵەتدا دەبێت کە دەوڵەتی ئیسلامییە. خاڵێکی دیکە سەبارەت بەم دەوڵەتە ئیسلامییە ئەوەیە کە دەبێت یەکسانی لە نێوان گەلەکانیدا هەبێت. واتە هەر گەلێك بەپێی ئایەتی (وأمرهم شوری بینهم) بەپێی ڕاوێژ کاروباری خۆی بەڕێوە دەبات.

هەواڵنامەی کتێب

٥- سورەتی شورا، ئایەتی ٣٨.کارگەلیشیان بە ڕاوێژە.

ئێمەش دەبێت. وەک چۆن گەلی عەرەب مافی ئەوەی هەیە خاوەن دەوڵەتی خۆی بێت، گەلی کورد، گەلی تورک، گەلی ئازەر و تاد بە هەمان شێوە ئەو مافەیان هەیە.

بۆیە ئێمە لێرەشدا بەپێی تێروانینی هەندێک بزاووتی ئیسلامی، لەناو ئیسلامدا، تەنانەت لەناو هەندێک بزووتنەوەی شۆڕشگێڕیش، بێبەشین. ئەوان ئێمە لە پۆلی سێیەم دادەنێن، وامان لێدەکەن پاژێکی گەل بین لەناو گەلانی ئوممەی ئیسلامیدا، لە کاتێکدا ئێمە بەڕاستی گەلێکین لەناو ئوممەی ئیسلامیدا. بۆ نموونە هەندێک ڕەوتی ئیسلامی لە عێراق دەڵێن گەلی کورد لە عێراق بەشێکە لە گەلی عێراق، گەلی عێراقیش عەرەبن. بەم شێوەیە مافەکانمان وەک گەلێک لەناو نەتەوەی ئیسلامیدا زەوت دەکەن، مافەکانمان لێ زەوت دەکەن کە بە ئایەتی پیرۆزی قورئان دەستمان کەوتووە: (وجعلناكم شعوبا و قبائل)(٦) بۆیە دەبێت جیاوازی بکەین لە نێوان ئیدیعا و پراکتیکدا. بە تێڕوانینی ئێمە، ئەو چارەسەرە ئیسلامیانەی کە ڕەوتە ئیسلامییەکان لە عێراق و ناوچەکەدا پێشنیاری دەکەن، لەگەڵ بنەما و کرۆکی ئیسلامدا ناگونجێت. بەڵکو چارەسەرێکن کە دیدگای شۆڤێنی یان دیدگای نەتەوەی زاڵ و دەسەڵاتدار تێکەڵ کراوە، ئەم چارەسەرانەی کە بەناوی ئیسلامەوە خراونەتەڕوو، لە پراکتیزەی کردارەکیدا نا ئیسلامین، هەروەک چۆن مارکسیزم نەیتوانی چارەسەرێک دابین بکات، ئەم ڕەوتە ئیسلامیانەش نەیانتوانی چارەسەری دروستی ئیسلامیانە بۆ پرسی کورد دابین بکەن. ئێستا سەیری وڵاتانی ئیسلامی بکەن، بۆ نموونە با کۆماری ئیسلامی

لە کاتێکدا ئێمە بەڕاستی گەلێکین لەناو ئوممەی ئیسلامیدا. بۆ نموونە هەندێک ڕەوتی ئیسلامی لە عێراق دەڵێن گەلی کورد لە عێراق بەشێکە لە گەلی عێراق، گەلی عێراقیش عەرەبن. بەم شێوەیە مافەکانمان وەک گەلێک لەناو نەتەوەی ئیسلامیدا زەوت دەکەن، مافەکانمان لێ زەوت دەکەن کە بە ئایەتی پیرۆزی قورئان دەستمان کەوتووە

النفير

لاپەڕەیەک لە گۆڤاری (النفير)

٦- سورەتی حوجورات، ئایەتی ١٣.ئێوەمان وەدیهێناوە و کردومانە بە چەندگەلێک و چەند هۆزێک

ئیران وەربگرین. کۆماری ئیسلامی کە دژایەتی ئۆتۆنۆمی و چارەسەری ڕۆژئاوایی یان ڕۆژهەڵاتییانە دەکات، دەبووایە چارەسەری ئیسلامییانە بۆ پرسی نەتەوەکان بە شێوەیەک دابین بکات کە کۆماری ئیسلامی ئیران بکاتە ڕووناکی بەخش و نموونەیەک بۆ یەکگرتوویی جیهانی ئیسلامی. کۆماری ئیسلامی ئیران هەموو ئەو مەرجانەی هەیە، بەو پێیەی لە کورد، تورک، فارس، ئازەر، تورکمان، عەرەب، بەلووچ پێکهاتووە. دەیتوانی ئیران بکاتە ناوەندێکی ڕاکێشان بۆ ئەوەی هەموو ئەم گەلانە کە مافە نیشتمانیی و ئیسلامی و کۆمەڵایەتی و سیاسی و نەتەوەییەکانیان بەدەست هێناوە و باقی بەشەکانی خۆیان ڕابکێشن، نەک جیابوونەوە لە ئیران. واتە کاتێک دەوڵەتی ئیسلامی بەهەشتی چاوەڕوانکراوی ئیسلامی بێت، ئەوا بۆ نموونە لەبری ئەوەی بەلووچەکانی ئیران بیر لە جیابوونەوە و پەیوەست بوون بە دەسەڵاتی کۆنەپەرستانەی پاکستان بکەنەوە، بەلووچەکانی پاکستان بیر لە جیابوونەوە لە پاکستان و پەیوەست بوون بە بەلووچەکانی ئیران دەکەنەوە کە بە مافەکانیان بەهرەمەندن. وە ئەگەر گەلی کورد لە کوردستانی ئیران بە مافەکانی خۆی بەهرەمەند بووبێت، کوردەکانی تورکیا و عێراق و سوریا و یەکێتیی سۆڤیێت بیریان لەوە دەکردەوە بچنە پاڵ ئەم گەلە کە بەهرەمەندن بە مافەکانیان. کەسێک کە بەهرەمەند بێت بە ماف و ئازادی و ڕزگاری، ناتوانێت بیر لە پەیوەست بوون بە دۆزەخی کۆیلایەتی و وەبەرهێنان و ئیستغلال و تاد بکاتەوە. ئەگەر بنەما ئیسلامییەکان بەڕاستی جێبەجێ بکرێن، ئەگەر ئیران ببوایەتە نموونەیەک بۆ یەکێتیی چاوەڕوانکراوی کۆمارە ئیسلامییەکان، دەکرا ببێتە ڕووناکی بەخش و ناوەندێکی ڕاکێشان بۆ هەموو بزاووتە ئیسلامییەکان لە سەرانسەری جیهان و هەموو گەلانی موسڵمان، بە تایبەت ئەگەر خۆمان لە لێکدانەوە تائیفییەکان بۆ مەسەلەکان بەدوور بگرین، دڵنیابین لەوەی کە ئیسلامی ڕاستەقینە، وەک ئەوەی محەمەد پراکتیزەی کردووە، ڕێنوێنە، ئەو ئاڵایەیە کە هەمووومان لە سایەیدا بە ئارامی دەژین. بەڵام کاتێک تەنها وەک گۆتە بۆ فریودانی گەلی کورد بەکاردێت، جارێک بە ناوی ئیسلامەوە، جارێک بە ناوی مارکسیزمەوە، جارێکی تر بە ناوی دیموکراسی، برایەتی، یان یەکێتیی نیشتمانییانەی عێراقی یان تورکی، ئەم بابەتانە لە هیچ کەسێک شارراوە نییە و لە ڕووی تیۆری و پراکتیکیەوە دژایەتی بنەما ڕەسەنەکان دەکەن. وەک چۆن ئەو پراکتیکانەی کە بەناوی ئیسلامەوە ئەنجام دەدرێن دژایەتی بنەما ئیسلامییە ڕاستەقینەکان دەکەن، ئەو پراکتیکانەی کە بە ناوی مارکسیزمەوەش ئەنجام دەدرێن، پێچەوانەی ئەو پرەنسیپە مارکسییانەن کە مارکسیزم ڕایگەیاندووە.

کێ پشتیوانی گەلی کوردە؟

ئەلنەفیر: لە ڕێگەی ئەزمونی درێژخایەنی خۆتەوە لە بواری سیاسیدا، لە نێو وڵاتانی جیهان هاوپەیمانێکی ڕاستەقینەت بۆ گەلی کورد بینیوە؟

تاڵەبانی: بە هەموو داخ و تاڵییەکەوە پێت دەڵێم نەخێر، هاوپەیمانی ڕاستەقینەی گەلی کورد لەنێو دەوڵەتاندا نییە. دەوڵەتانێک هەن بانگەشەی ئەوە دەکەن، هەندێک جار نیشان دەدەن، یان هەندێک جار خۆشەویستی یان هاوسۆزی بۆ گەلی کورد نیشان دەدەن. بەڵام بۆ ئەوەی ئەم دەوڵەتانە هاوپەیمانێکی ڕاستەقینە بێت، وەک چۆن ڤێتنامی باکوور بۆ نموونە هاوپەیمانێکی ڕاستەقینەی ڤێتنامی باشوور بوو، من لە ڕۆژهەڵات یان ڕۆژئاوا، لە هەردوو جیهانی ئیسلامی و مەسیحییدا، هیچ نەتەوەیەکم نەبینیوە کە ڕۆڵی پشتیوانێکی ڕاستەقینە و مرۆڤدۆستانە و ڕاسەقینەی گەلی کورد بگرێتە ئەستۆ یان بگێڕێت. بەڵکو گەلی کورد دەستی کردووە بە پەیداکردنی هاوسۆزی و پشتیوانی لە جیهاندا لە زۆرێک لە بزاووتە ئیسلامییەکان. لە جیهانی عەرەبی ئێستادا بزاووتی ئیسلامی، بزاووتی کۆمۆنیستی تا ڕادەیەک، بزاووتی ناسری و ئەو بزاووتانەی کە ئاڵای ڕزگاری و دیموکراسییان هەڵگرتووە، هاوسۆزی ئێمەن. بەڵام دەبووایە بزاووتی ئیسلامی لە جیهانی عەرەبی و ئیسلامیدا لە ڕیزی پێشەوەی داکۆکیکار و پێشەنگ و هێزی پشتیوانی ڕاستەقینەی گەلی کورد بێت، چونکە گەلی کورد گەلێکی موسڵمانە کە قوربانییەکی زۆری بۆ ئیسلام داوە و ئێستاش بەهۆی ئیسلامییەکەی و ڕۆڵییان لە ئیسلامدا ئازار دەچێژن. ڕق و کینەی زایۆنیستی عەفلەقی، ڕق و کینە عەفلەقیەی کە بووە هۆی شەڕی قڕکردن لە دژی گەلی کورد، لە حەقیقەتدا نوێبوونەوەی شەڕی خاچپەرستەکانە لە دژی گەلی کورد، تۆڵەسەندنەوەیە لە گەلی سەلاحەددین کە لە دژی لەشکرکێشی و هەڵمەتی خاچپەرستان شەڕیان کرد. خاچپەرستە نوێیەکان وەک میشێل عەفلەق و داروەستەکەی بە ناوی عەرەبایەتییەوە دێن و تۆڵە لە گەلی کورد دەکەنەوە بەهۆی ڕۆڵی بەرگریکردنیان لە ئیسلام و جیهانی ئیسلامیش متەقی لێوەنایەت و هەندێک جار چەپڵەش لێدەدەن و پشتیوانی ئەو تاوانانە دەکەن کە بەرامبەر گەلی کورد ئەنجام دەدرێن. ئەو تاوانە ترسناکانەی بەرامبەر گەلی کورد ئەنجامدرا لە هەڵەبجە بە بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی دژی موسڵمانانی کورد بوو. مرۆڤ چۆن بێدەنگیی بزاووتە ئیسلامییەکان و وڵاتانی ئیسلامی و ڕێکخراوە ئیسلامییەکانی

جیهان لە بەرامبەر ئەم تاوانە ترسناکە لە جیهاندا قبوڵ بکات یان ڕوون بکاتەوە؟ دەکرێ چی بگوترێ؟ بۆ نموونە کۆمەڵێک وڵات هەن کە بانگەشەی ئیسلامی بوون دەکەن. پاکستان بە فەرمی وڵاتێکی ئیسلامییە، سعودیەش وڵاتێکی ئیسلامییە. ئەم وڵاتانە لەبری ئەوەی پشتیوانی گەلی کورد بکەن، بە پارە و چەک و کەرەستەی قڕکردنی گەلی کورد پاڵپشتی حکومەتی عێراقیان کرد. ئایا ئەم هەڵوێستە پێچەوانەی ئەحکام و بنەماکانی ئیسلام نییە؟!

ئەلنەفیر: کەواتە گەلی کورد بەتەنیا ماوەتەوە و پشت بەخۆی دەبەستێت. ئایا شێوازێک هەیە بۆ یەکخستنی ڕیزەکانی ئۆپۆزسیۆن بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ڕژێمی عێراق؟ وە ئەو بنەمایە چییە کە لەسەری بنیات بنرێت؟

تاڵەبانی: باوەڕم بەوە نییە گەلی کورد تەنیا بێت. باوەڕم وایە گەلی کورد دۆستێکی زۆری بەدەستهێناوە. پرسیارەکەت لەسەر وڵاتان بوو، منیش وتم یەک وڵات نییە. نەمگوت دۆستی گەلی کورد نییە. من باوەڕم وایە کۆمەڵێک ڕێکخراوی ئیسلامی و عەلمانی هەن کە پشتیوانی گەلی کورد دەکەن. لە دونیای عەرەبیدا باسی ئەو بزاووتە ئیسلامی و کۆمۆنیستی و ناسری و بزاووتی دیکەم بۆ ئێوە کرد کە پشتیوانی گەلی کورد دەکەن. لە ئەوروپا چەندین ڕێکخراوی ئیسلامی و حیزبی سۆسیال دیموکرات و کۆمۆنیستی و سەوز و دیموکرات و داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ هەن کە هەموویان هاوسۆزی گەلی کورد و دۆزی دادپەروەرانەکەی کوردن. کەواتە گەلی کورد تەنیا نییە بەو مانایەی کە کەس دەنگی بەرز ناکاتەوە بۆ بەرگریکردن لێیان، بەڵکو گەلی کورد هاوپەیمانێکی ڕاستەقینەی لە نێو گەلاندا نییە.

گەلی کورد گەلێکی موسڵمانە کە قوربانییەکی زۆری بۆ ئیسلام داوە و ئێستاش بەهۆی ئیسلامییەکەی و ڕۆڵیان لە ئیسلامدا ئازار دەچێژن. ڕق و کینەی زایۆنیستی عەفلەقی، ڕق و کینە عەفلەقیەی کە بووە هۆی شەڕی قڕکردن لە دژی گەلی کورد، لە حەقیقەتدا نوێبوونەوەی شەڕی خاچپەرستەکانە لە دژی گەلی کورد، تۆڵەسەندنەوەیە لە گەلی سەلاحەددین کە لە دژی لەشکرکێشی و هەڵمەتی خاچپەرستان شەڕیان کرد.

هەواڵنامەی کتێب

ئەمەیە کە من لەگەڵیدا هاوڕام. بۆیە دەبێت گەلی کورد پشت بەخۆی ببەستێت و ئەمەش لە کرۆکی ئەحکامەکانی ئیسلامدایە، (قل اعملوا فسیری الله عملکم) [٧]ئیسلام نەیگوت چاوەڕێ بکە وەک خەڵکی موسا پێیان وت (اذهب انت و ربک فقاتلا انا ها هنا قاعدون).[٨] ئیسلام ئەمە ڕەتدەکاتەوە. ئیسلام دەڵێت (لیس للانسان الا ما سعی).[٩] کەواتە، گەلی کورد جگە لەوەی خەباتی بۆ دەکات، هیچی تری نییە، جگە لەوەی کە تێدەکۆشێت، هیچی تری نییە. کەواتە، گەلی کورد دەبێت تێکۆشان و خەبات و کار بکات و خوای گەورە کارەکانیان دەبینێت ان شاءالله. کەواتە، لێرەدا پێویستمان بە جێبەجێکردنی پرەنسیپێکە، کە پرەنسیپی پشت بەخۆبەستنە، پرەنسیپی پشتبەستن بە هێزی خود، کە پرەنسیپێکی ئیسلامیشە. لە ئیسلامدا باسی لێوە کراوە و قورئانی پیرۆز بۆ هەموو گەلێک و هەموو تاکێک و هەموو گروپێک یەکلایی کردووەتەوە. کەواتە ئێمە وەک گەلی کورد پێویستە ڕیزەکانمان یەکبخەین و وزەی خۆمان کۆبکەینەوە و سوود لە هەموو هێزە باشەکانی کورد کە لەسەر گۆڕەپانەکە ئامادەن، بە تایبەت لە قۆناغی بەرگریکردن لە بوون و مافەکانی گەلی کورد کە ئێستا پێیدا تێدەپەڕین، وەربگرین.

شێوازەکانی یەکخستنی هەوڵەکان

سەبارەت بە ئۆپۆزسیۆنی عێراقیش پێموایە گەلی عێراق کە لە دوو گەلی سەرەکی عەرەب و کورد پێکهاتووە، هەروەها هێزی زۆریان هەیە کە لە دژی حوکمڕانی دیکتاتۆری عەفلەقی تاوانبار لە عێراق خەبات دەکەن. ئەم هێزانەی ئۆپۆزسیۆن دەبێ یەکبگرن. ئەگەر ناتوانن لە بەرەیەکدا یەکبگرن، ئەوا با لە شێوەی هاوکاری، لە شێوەی یەکێتیی، لە شێوەی میساقی کاردا یەکبگرن. با لانیکەم لەسەر خاڵێک یەکبگرن، ئەویش خاڵی ڕزگارکردنی عێراقە لە دیکتاتۆرییەت و ئەو شەڕە تاوانکارییەی کە سەدام حوسێن ناوی لێناوە قادسیە، کە ئێمە پێی دەڵێین قادسیەی سەدامی تاوانبار و نەگبەت.

---

٧ - سورەتی تەوبە، ئایەتی ١٠٥.دەسا وەکار کەون ، کاری ئێوە بە زوویێکی لای خودا دەبینرێ.

٨ - سورەتی مائیدە، ئایەتی ٢٤.ئەوا خۆت و پەروەندت بچن دەگژیان ڕابچن و چاریان بکەن، ئەوا ئێمە لێرە دانیشتوین و چاوەنۆڕین.

٩ - سورەتی النجم، ئایەتی ٣٩.مرۆ بۆخۆی خەبات نەکا هیچ پاداشتێکی پێ ناگات.

ئەلنەفیر: ڕای ئێوە چییە لەسەر ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامی لە عێراق کە بنکەکەی لە ئیرانە؟ وەک شێوازێک کە مەبەست لێی یەکخستنی هەوڵەکانی ئۆپۆزسیۆنە لە عێراق؟

تاڵەبانی: ئێمە پێمان وایە ئۆپۆزسیۆنی عێراق پێویستی بەشێوازێکی تری جیا لە شێوازی ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامی لە عێراق هەیە. ئێمە ڕێز لەو برایانە دەگرین کە لە ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامیدا کاردەکەن، شانازی بە تێکۆشانەکانیان دەکەین، ڕۆڵیان بە نرخ و بەرز دەنرخێنین، هەروەها بە ڕێزەوە سەر دادەنەوێنین لەبەردەم شەهیدەکانیان و قوربانییە گەورەکانیان، بە تایبەت قوربانیی شەهید محەمەد باقر ئەلسەدر و قوربانیدانی شەهیدانی بەشەرەفی بنەماڵەی ئەلحەکیم، کە لە قوربانگای ئازادی و ڕزگاری عێراقدا چەندین قوربانییان پێشکەش کرد.

بەڵام ئێمە پێمان وایە شێوازی ئەنجومەنی باڵای شۆڕشی ئیسلامی وەک چوارچێوەیەکی هەمەلایەنە بۆ ئۆپۆزسیۆنی عێراق ناگونجێت. ئێمە پێمان وایە کە بەرەیەکی هەمەلایەنە، یان هاوکاری، شێوازی گونجاوە، یان بابڵێین وشەی هاوکاری وەک ئەوەی کرێکارانی پۆڵەندی بەکاریان دەهێنا. هەروەها کار بکەین بۆ سودوەرگرتن لە ئەزموونی نەتەوەکانی تر، بۆ نموونە لە شێوەی هاوکاری، یەکێتییەک، یان کۆمەڵەیەک کە هەموو هێز و لایەنەکان کۆبکاتەوە، بەبێ هەڵاوێردنی هیچ هێزێک و یەکخستنی هەموو لایەک و کۆکردنەوەی هەموو وزەکان لە خەبات بۆ ڕزگارکردنی عێراق لە دیکتاتۆریەت و جەنگ.

سەبارەت بە ئۆپۆزسیۆنی عێراقیش پێمواية گەلی عێراق کە لە دوو گەلی سەرەکی عەرەب و کورد پێکهاتووە، هەروەها هێزی زۆریان هەیە کە لە دژی حوکمڕانی دیکتاتۆری عەفلەقی تاوانبار لە عێراق خەبات دەکەن. ئەم هێزانەی ئۆپۆزسیۆن دەبێ یەکبگرن.

هەڵوێست لە بزووتنەوەی ئیسلامی

ئەلنەفیر: بزووتنەوەی ئیسلامی چەکدار هێزێکی نوێیە لەسەر گۆڕەپانی کوردستان. چۆن مامەڵەی لەگەڵدا دەکەن؟

تاڵەبانی: بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق بە ڕابەرایەتی هاورێ و برامان شێخ عوسمان، لە سەرەتای دامەزراندنیەوە هاوپەیمانی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان بووە. یەکێتیی لە سەرەتادا هاوکار بوو لەگەڵ ئەم بزووتنەوەیە، کاتێکیش ناوچەی ئازادکراوی فراوان لەژێر دەستەڵاتمان بوو، ناوچەیەک کە خەڵکی بتوانن تێیدا نیشتەجێبن، لەگەڵ ئەم بزووتنەوەیە گەیشتن بە ڕێککەوتن و ڕازی بووین بە هاتنی چەکدارەکانیان بۆ ناوچە ڕزگارکراوەکانمان، ئیمکاناتی پێویستمان بۆ دابینکردن. ئێمە ڕێککەوتنێکی پتەو و تۆکمەمان لەگەڵ سەرکردایەتی ئەم بزووتنەوەیە هەیە، لە سەرویانەوە برای بەڕێزمان شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، بەگشتی لە ڕووی پرەنسیپ و دیدگای ستراتیژییەوە. ئێمە پێمان وایە پەیوەندی نێوان یەکێتیی و بزووتنەوەی ئیسلامی دەبێ پتەو و تۆکمە و فراوان بێت. بەڵام ڕەنگە هەندێک جار لەناو بزووتنەوە یان یەکێتییدا کەسانێک هەبن کە بە جۆرێک لە گرژی و نابەرپرسیارێتی، یان دەمارگیرانە مامەڵە بکەن. لێرەدا ئەم دەرفەتە دەقۆزمەوە بۆ ئەوەی بۆچوونی خۆم لەسەر بابەتێکی زۆر گرنگ لە مێژووی کورددا باس بکەم. ئەو کوردانەی دڵسۆزی گەل و نیشتمان و جەماوەری گەلەکەیانن، نابێ ڕاستییە مێژووییەکانی خەباتی گەلی کورد لەبیربکەن. خەباتی ڕزگاریخوازی دادپەروەرانەی گەلی کورد بەوە جیا دەکرێتەوە کە سەرەتا لە حوجرەکان و لەسەر دەستی کەسایەتییە ئایینییە بەڕێزەکانی کورد سەری

ئێمە ڕێککەوتنێکی پتەو و تۆکمەمان لەگەڵ سەرکردایەتی ئەم بزووتنەوەیە هەیە، لە سەرویانەوە برای بەڕێزمان شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، بەگشتی لە ڕووی پرەنسیپ و دیدگای ستراتیژییەوە. ئێمە پێمان وایە پەیوەندی نێوان یەکێتیی و بزووتنەوەی ئیسلامی دەبێ پتەو و تۆکمە و فراوان بێت.

هەڵداوە. بزووتنەوەی فیکری و ئەدەبی کوردی لە کوێوە دەستی پێکرد؟ بەناوبانگترین شاعیر و نووسەرانی نەمری کورد کێن، ئەحمەد خانی کێ بوو؟ ئەحمەد خانی کێ بوو؟ کەسایەتییەکی ئایینی و زانا و مامۆستا و پێشنوێژی مزگەوت بوو. حاجی قادر کۆیی- حاجی قادر کۆیی چی بوو؟ مەولەوی، نالی و ژمارەیەکی زۆری تر. هەموو ئەوانەی خزمەتیان بە ئەدەبی کوردی و ڕێنێسانسی کورد کرد و وایان لە گەلی کورد کرد لە ماف و بوون و داواکارییەکانی تێبگات، لە کوێوە دەستیان پێکرد؟ لە کوێ سەریان هەڵدا؟ ئەوان لە حوجرەی مزگەوتەکانەوە دەرچوون و وەک کەسایەتی ئایینی دەستیان پێکرد، وەک ڕۆشنگەری ئایینی لەناو خەڵکدا کاریان دەکرد. بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە سەدەی نۆزدەهەمەوە دەستی پێکرد. سەرکردەکانی ئەم بزووتنەوەیە کێبوون؟ شێخ عوبەیدوڵلا نەهری. عوبەیدوڵلای نەهری کێ بوو؟ شێخ سەعید، شێخ عەبدولقادر، هەموویان کەسایەتی ئایینی بوون. بەهەمان شێوە قازی محەممەدی نەمر، سەرۆکی یەکەم کۆماری کوردی، شێخ و کەسایەتییەکی ئایینی بوو، هەروەک چۆن مەلا مستەفا بارزانی نەمریش مەلا بوو. کەسایەتییە ئایینییەکانی کورد نابێ ئەم ڕاستییە لەبیر بکەن: کاتێک بزووتنەوەی دژی نادادپەروەری و ستەمکاری لە کوردستان دەستی پێکرد، وەک دوو لاشە لەسەر دوو قاچ دەستیان کرد بە ڕۆیشتن، لەسەر دوو خاڵ ڕۆیشتن: خەباتی ڕزگاریخوازی کورد و هزری ئیسلامی. هەر بزووتنەوەیەکی ئیسلامی ئەم ڕاستییە مێژووییە پشتگوێ بخات، ڕەگ و ڕیشەی دەبردرێت، ڕەگ و ڕیشەی خۆی. هەر بزووتنەوەیەکی پێشکەوتنخواز و عەلمانی کورد کە نکۆڵی لەو ڕاستییە بکات، بناغەیەکی مێژوویی خەباتی کوردیش لە ڕەگەوە هەڵدەبڕێت و دەیچڕێنێت. ئەمە حەقیقەتێکی بابەتییە، نەک شتێک کە من دامهێنابێت، یان ئێوە هەڵتان بەستبێت، نە تەنیا لەلایەن شێخێک لە شێخە تێکۆشەرە کوردەکانی وەک شێخ عوسمانەوە گوتراوە. بەڵکو ڕاستییەکی مێژووییە، لە مێژووی کورددا بوونی هەیە، بە خوێن ئاودراوە و نووسراوەتەوە. بۆیە نابێ ئەم حەقیقەتە فەرامۆش بکرێت. سەبارەت بە هەندێ مەسەلە هەندێک جار، کەسێک دێتە پێشەوە و دەڵێت ئیسلام باوەڕی بە نەتەوە نییە. من پێم وایە ئەمە پێچەوانەی ئیسلامە چونکە ئیسلام دەڵێت (وجعلناكم شعوبا وقبائل). ڕاستە ئیسلام باوەڕی بە هەندێ لەو بیرۆکە نەتەوەییانە نییە کە سەریان هەڵداوە، ئەوانیش فەناتیزم. شۆڤێنیزم و جیاکارییە، بەڵام ئیسلام نکۆڵی لە بوونی گەلان ناکات، بەڵکو لە ئایەتێکی پیرۆزدا باسیان دەکات.

هەواڵنامەی کتێب

جگە لەوەش ئیسلام کولتوورەکانی گەلانی موسڵمانی زیندوو کردەوە. سەیری عەرەب بکەن، کێ جگە لە ئیسلام زمانی عەرەبی زیندوو کردەوە و پاراستی؟ ئەگەر قورئان بە عەرەبی نەبووایە چارەنووسی نەتەوەی عەرەب یان زمانی عەرەبی چی دەبوو؟ هەندێک جار بە ناوی ئوممەیەتەوە- ئوممەیەتی کۆمۆنیستی، ئوممەیەتی ئیسلامی، یان ئوممەیەتی سۆسیالیستی- هەندێک کەس دێن و نکۆڵی حەقیقەتە ئیسلامییەکان دەکەن، نکۆڵی بناغە و پێکهاتە و توخمەکانی دەکەن. بۆ نموونە بزاووتی ئیسلامی بەڕاستی بزاووتێکی ئوممەیانەیە (لافرق بین عربی واعجمی الا بالتقوی) [١٠] (إن اکرمکم عند الله اتقاکم) [١١] ئیسلام هەموو کەسێک دەگرێتەوە: ڕەش، سپی، زەرد، سوور، ڕەنگ گەنمی، قاوەیی، کورد، تورک، عەرەب، فارس، ئەفریقی، ئاسیایی و تاد. بەڵام ئیسلام نکۆڵی لە بنەچەی ئەو گەلانە ناکات، نکۆڵی لە بوونیان، نکۆڵی لە دابەشبوونی کۆمەڵایەتیان ناکات. کەواتە هەندێکجار هەندێ لە تێنەگەیشتن یان خراپ بەکارهێنانی هەندێک ڕاستی هەیە بە بیانووی ئەوەی ئیسلام ئوممەییە، هەربۆیە ڕێگەپێدراو نییە باس لە ناڕەزایەتییەکانی کورد یان تورک بکرێت. ئەمە پێچەوانەی ئیسلامە. ئیسلام دەفەرموێت جیهانێک لە یەکسانی و دادپەروەری لە نێوان موسڵماناندا دروست بکەین، هەروەها دەبێ جیهانی برایەتی و یەکسانی بێت، نەک وەک هەندێک دەوڵەتانی ئیسلامی دەیکەن. بە تێڕوانینی ئێمە دەوڵەتانی ئیسلامی ئیسلامەتییان جێبەجێ نەکردووە. بۆیە ئەو چارەسەرانەی بەناوی ئیسلامەوە پێشکەشی کێشەکانیان کردووە، شکستخواردوو بووە. ئێستا پێویستە و دەبێ بزاووتی ئیسلامی شۆڕشگێڕ لە جیهاندا چارەسەری ڕاستەقینە بۆ کێشەکان پێشکەش بکات تا بتوانێت ڕەزامەندی خودا و ڕەزامەندی خەڵک بەدەست بهێنێت. ئەمە لە کرۆکی ئیسلامدایە. بەبێ ئەم چارەسەرە، بزاووتی ئیسلامی سەرکەوتوو نابێت، هەروەک چۆن بزاووتی کۆمۆنیستی لە عێراق و ئێران و تورکیا و شوێنەکانی دیکە سەرکەوتوو نەبوو. ئەگەر بزاووتی ئیسلامی لەسەر بنەمای ڕەسەن نەبێت و ڕێز لە خواستی خەڵک نەگرێت، کە لە ئیرادە و خواستی خوداوەیە، ئەوا سەرکەوتوو نابێت و ناگاتە ئامانجەکانی و بە هیچ شێوەیەک ئیسلامی ڕاستەقینە نابێت. بۆ ئەوەی بەڕاستی ئیسلامی بیت، بەس نییە تەنها دروشمی ئیسلام بەرز بکەیتەوە و ئیدیعا بکەیت و ڕیشێکی درێژ وەک ئەوەی بەڕێزت بەردەیتەوە و نوێژ بکەیت. ئەمە بەس نییە.

١٠ - فەرمودەی پێغەمبەر د . خ .

١١ - سورەتی حوجورات ئایەتی ١٣. بەڕێزترینتان لای خودا پارێزگارترەکانتانن.

پەیوەندی بە جێبەجێکردنی بنەماکانی ئیسلام و کرۆکی ئیسلامەوە هەیە. پابەندبوونە بە ئەتەکێت و بەها و ئەحکام و ڕەفتارەوە هەموو ئەمانە یەکێکن لە پێداویستییەکانی کرداری ئیسلامی ڕاستەقینە.

تیۆری چەپکە گوڵ

ئەلتەفیر: دوای ئەم دۆخە سیاسییە ئاڵۆزە ئایا پێت وایە دەرفەتێک بۆ چارەسەری سیاسییانە بۆ پرسی کورد لەسەر بنەمای دانوستان لەگەڵ حکومەتی عێراقدا هەبێت؟

تاڵەبانی: من یەکێکم لەوانەی باوەڕم بە چەمکێک هەیە کە من پێی دەڵێم چەپکە گوڵ هەروەک چۆن چەپکێک لە گوڵی جۆراوجۆر جوانترە لە یەک گوڵ لەناو گوڵدان دانرابێت، بە هەمان شێوەش دەبێت لەم سەردەمەدا چەندین ڕێگە و چارەسەر لەبەرچاو بگیرێت. بۆ نموونە خەبات یەک ئوسلوب نییە؛ جیهاد یان خەبات بە یەک ئوسلوب نییە، هەروەها هەمووی خەباتی چەکداری نییە. خەبات خەباتی فیکری، ئایدیۆلۆژی، سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، هونەری، ژیاری و چەکداری لەخۆدەگرێت. بە هەمان شێوە چارەسەر بۆ ئەم پرسە هاوچەرخانە یەک چارەسەر نییە، یەک شێوازی نییە. هەمیشە چارەسەری سەربازی و سیاسی و ئاشتیانە نییە. پێویستە هەموو گریمانەکان لەبەرچاو بگرین. بە بڕوای من چارەسەری سیاسی گشتگیرترین و باشترین و نموونەیی ترینە. بەڵام ئایا ئەم چارەسەرە سیاسییە لەگەڵ دەسەڵاتێکی فاشیستی کە نەتوانێت کێشەکان لەگەڵ کورەکەی خۆی چارەسەر بکات، دەکرێت؟ لەگەڵ سەرکردەیەکی (دیکتاتۆر) کە نەتوانێت کێشەکانی لەگەڵ

من یەکێکم لەوانەی باوەڕم بە چەمکێک هەیە کە من پێی دەڵێم چەپکە گوڵ هەروەک چۆن چەپکێک لە گوڵی جۆراوجۆر جوانترە لە یەک گوڵ لەناو گوڵدان دانرابێت، بە هەمان شێوەش دەبێت لەم سەردەمەدا چەندین ڕێگە و چارەسەر لەبەرچاو بگیرێت. بۆ نموونە خەبات یەک ئوسلوب نییە؛ جیهاد یان خەبات بە یەک ئوسلوب نییە، هەروەها هەمووی خەباتی چەکداری نییە.

هەواڵنامەی کتێب

هاوسەرەکەی هاوبەشی ژیانی و کوڕەکەی و براکەی و برازاکەی و خاڵۆزاکەی و برای خێزانەکەی چارەسەر بکات؟ ئایا مرۆڤ دەتوانێت کێشەکەی لەگەڵ دیکتاتۆرێکی وەها بێباک چارەسەر بکات؟ پێم وایە وەڵامی ئەم پرسیارە ڕوونەش نکۆڵی لە ڕەوایەتی و گرنگی چارەسەری سیاسی ناکات. چارەسەری سیاسی چارەسەری قبوڵکراوی نێودەوڵەتییە، بۆیە ناتوانین چارەسەری سیاسی ڕەت بکەینەوە. بۆ نموونە ناتوانین بڵێین ئێمە دیالۆگ یان دانوستان وەک بنەمایەکی ڕەها ڕەتدەکەینەوە، یان چارەسەری سیاسی ڕەتدەکەینەوە. تەنانەت پێغەمبەریش درود و سەلامی خوای گەورەی لەسەر بێت، ڕەتی نەکردەوە دانوستان لەگەڵ موشریک و مەسیحی و جولەکە و ئەوانی تردا نەکات کاتێک بارودۆخ پێویستی پێی بوو. ئایەتەکە دابەزی: (لکم دینکم ولی دین)([١٢]) بەڵام کاتێک بارودۆخی تر هاتە پێشەوە، لەپێناو ئیسلامدا شەڕی لەگەڵ موشریکەکان و ئەوانی تریش کرد، وە نە دیالۆگ و نە دانوستانیشی ڕەتدەکردەوە. کەواتە ناتوانین لە یەک فۆرمدا چەق بەستووبین بەوەی بۆ نموونە بڵێین ئێمە چارەسەری سیاسی و ئاشتیانە و دانوستان ڕەتدەکەینەوە و تەنها چارەسەری سەربازی قبوڵ دەکەین. ئێمە خەبات دەکەین. خەباتی سیاسی، خەباتی سەربازی، خەباتی هزری، خەباتی ئابووری، خەباتی میدیایی و تاد..، هەر چارەسەرێکیش قبوڵ دەکەین، کە ئەگەر هەلومەرجێکی گونجاو هاتە ئاراوە کە تێیدا چارەسەرێکی سیاسی دادپەروەرانە و ئاشتیانە بۆ پرسی کورد بەدی بهێنێ، ئەوا بەخێرهاتنی لێدەکەین. کێ هەیە ئاشتییەکی دادپەروەرانە ڕەتکاتەوە، ئیسلام بە (سەلام

چارەسەری سیاسی چارەسەری قبوڵکراوی نێودەوڵەتییە، بۆیە ناتوانین چارەسەری سیاسی ڕەت بکەینەوە. بۆ نموونە ناتوانین بڵێین ئێمە دیالۆگ یان دانوستان وەك بنەمایەکی ڕەها ڕەتدەکەینەوە، یان چارەسەری سیاسی ڕەتدەکەینەوە. تەنانەت پێغەمبەریش درود و سەلامی خوای گەورەی لەسەر بێت، ڕەتی نەکردەوە دانوستان لەگەڵ موشریك و مەسیحی و جولەکە و ئەوانی تردا نەکات کاتێك بارودۆخ پێویستی پێی بوو. ئایەتەکە دابەزی: (لکم دینکم ولی دین)

١٢ - سورەتی کافیروون، ئایەتی ٦.دینی خۆتان بۆ خۆتان و منیش دینی خۆم بۆ خۆمە.

وعەلێک) دەست پێدەکات. بەڵام ئێستا ئێمە پێمان وایە کەسێکی وەک سەدام حسێن بە پاشخان و ڕەفتار و سروشت و بیرۆکەکانی و دیکتاتۆریەتە تاکڕەوانەکەی گوناهبارە، هەموو ئەمانە بەربەستێکی گەورە و نزیک لە مەحاڵ، یان تەنانەت مەحاڵ، لەبەردەم هەر چارەسەرێکی سیاسی لەگەڵ کەسێکی لەو جۆرە پێکدەهێنن. بەڵام سەدام حوسێنیش وەک ستەمکار و تاوانبارانی دیکە، قابیلی ڕۆیشتن و ڕووخاندن و مردنە. گۆڕستانەکان پڕن لە لاشەی ئەو کەسانەی کە پێیان وابوو بەبێ فەرمانی ئەوان خۆر هەڵنایەت، بەبێ فەرمانی ئەوان دونیا ناجووڵێت تەنها بە فەرمانی ئەوان نەبێت. ئێستا لە کوێن؟ ستەمکاران لە کوێن...؟

کێشەی عێراق و چارەسەری نموونەیی

ئەلنەفیر: بەسەرنجدان لە نەخشەی ئاڵۆزی سیاسی و نیشتمانیی و ئایینی عێراق، تێڕوانینی ئێوە بۆ چارەسەری نموونەیی بۆ پرسی عێراق چییە؟

تاڵەبانی: ئێمە پێمان وایە چارەسەری نموونەیی بۆ کێشەی عێراق،

یەکەم: ڕزگارکردنی عێراقە لە دیکتاتۆرییەت و کۆتاییهێنان بە هەموو جۆرەکانی دیکتاتۆریەت و سەرکوت و ستەمکاری و نادادپەروەری و زۆرداری و گەیشتن بەو شتەی کە ئیسلام پێی دەڵێت شورا (ڕاوێژکاری) و ئەوەی سەردەمی مۆدێرن پێی دەڵێن دیموکراسی. بەدیهێنانی حوکمڕانییەکی شورایی ڕاستەقینە، حوکمڕانییەکی دیموکراسی ڕاستەقینە، کە خەڵک بەڕاستی بەشداری لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆیدا بکات بە هەڵبژاردنی فەرمانڕەوا و دەوڵەتمەدارەکانی، هەڵبژاردنی نوێنەرەکانیان، بۆ ئەوەی ئەم وڵاتە لەلایەن هاووڵاتیانی خۆیاوە بەڕێوە بچێت.

دووەم: داننان بە بوونی گەلی کورد وەک گەلێکی موسڵمان لەناو ئوممەی ئیسلامیدا نەک تەنها وەک پاژێک لە نەتەوەیەکی تر لەناو ئوممەی ئیسلامیدا. دەرەنجام، حوکمڕانی لە عێراقدا دەبێت لەسەر بنەمای یەکسانییەکی تەواو لە نێوان عەرەب و کورد و لە نێوان هەردوو گەلەکەدا بێت، کە یەکسانی سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی، کولتووری، نەتەوەیی و نیشتمانیی تاد..یەکسانییەکی ڕاستەقینە نێوان هەردوو گەل بگرێتەوە.

ئەلنەفیر: تەنانەت ئەگەر لەژێر دەسەڵاتی یەک نەتەوە و یەک دەوڵەتیش بێت؟

هەولێر ئەلعەی کتێب

تاڵەبانی: من پێموایە لەم هەلومەرجەدا پێویستە لەسایەی یەک دەوڵەتدا بێت، بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە ئەم دەوڵەتە دەوڵەتێکی تێکەڵاو بێت کە نەتەوەی عەرەب بەڕێوەی ببات. بەڵکو دەوڵەتێکی یەکگرتووی عێراقی بێت، بە مانای دەوڵەتێکی عێراقی فیدراڵی بێت، کە حکومەت لە دەستی خەڵکدا بێت، لە ڕێگەی نوێنەرە ڕاستەقینەکانیانەوە، یەکسانییەکی تەواو تێدا بەدی بهێنرێت. من پێم وایە ئەمە شێوازێکی نموونەییە بۆ دۆخی ئێستای عێراق. هەروەها پێمان وایە عێراقیش وەک ئێران دەتوانێت ناوەندێکی ڕاکێشان و کۆکردنەوە و هێز و یەکخستن بێت بۆ جیهانی ئیسلامی. هەروەها عێراق دوو گەلی سەرەکی لەخۆدەگرێت: گەلی عەرەب و گەلی کورد. گەلی کورد لە دەرەوەی عێراق درێژکراوەی هەیە، گەلی عەرەبیش لە دەرەوەی عێراق درێژکراوەی هەیە. ئەگەر سیستەم لە عێراق دادپەروەری و ڕاوێژکاری و دیموکراسی بێت و ماف و ئازادی بۆ هاووڵاتیان دابین بکات و بەختەوەری و خۆشگوزەرانی و ڕزگاری بۆ خەڵک بەدەست بهێنێت، ئەوا عێراق دەتوانێت ناوەندی ڕاکێشان و یەکگرتوویی بێت، نەک ناوەندی دابەشبوون و پارچە پارچەیی، بەڵکو هۆکارێک بێت بۆ یەکخستن و یەکگرتوویی.

ئەلنەفیر: بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق پێشنیاری چارەسەرێکی ئیسلامی گشتگیر بۆ ئەو کێشەیە دەکات، کە تێیدا هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا یەکسان دەبن، لەگەڵ ئازادییەکی هەمەلایەنە بۆ ڕەوتەکانی دیکەی ناو بازنەی ئیسلام. هەڵوێستت چییە لەسەر ئەمە؟

تاڵەبانی: هەروەک پێم وتیت پەیوەندیمان لەگەڵ بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراقدا باشە. بێگومان لەسەر زۆر خاڵ هاوڕاین کە لە بەیاننامە هاوبەشەکانی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان و بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستان دەرکەوتووە. لەم بەیاننامە هاوبەشانەدا داوای زۆر شتمان کردووە و لەو داواکاریانەش کە پێکەوە خەبات دەکەین بۆ بەدەستهێنانی. بێگومان ئێمە ناکۆکیمان هەیە و لێکدانەوەی جیاوازیش هەیە لە نێوان ئێمە و براکانمان لە بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق. بۆ نموونە ئێمە باوەڕمان بەوە نییە کە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا بەیەکەوە کۆبکرێنەوە. ئێمە پێمان وایە چین و توێژ لە کۆمەڵگادا هەن کە خیانەتیان لێکردووین. بۆ نموونە لە کوردستانی عێراقدا ئێمە پێمان وایە چینی دەرەبەگ خیانەتیان لە گەلی کورد کرد و بوون بە سەرۆک جاش

و فرسان، لە کاتێکدا چینی جوتیار بۆ بەرگریکردن لە ماف و بوونی گەل بە ئازایەتی بەرگری کرد. بۆیە ئێمە لەگەڵ چینی جوتیار و دژی چینە دەرەبەگەکان وەستاوین، هەرچەندە چینی دەرەبەگیش بانگەشەی ئەوە دەکەن کە موسلمانن. ئێمە پێمان وایە کە هەروەها لەمەش درۆ دەکەن. بۆیە ئێمە پێمان وایە، جگە لە مافە ئیسلامییەکان، پێویستە هەندێک چاکسازی بنەڕەتی جێبەجێ بکرێن، وەک چاکسازی کشتوکاڵی، چاکسازی ڕزگارکردنی کۆمەڵگا لە پەیوەندییە کۆنینە دەرەبەگی و خێڵەکیانەی، کە گەلی کورد پێیەوە کۆت و بەند کراوە و بۆتە بەربەست لەبەردەم پێشکەوتن و گەشەسەندن و ئازادیدا.

ئێمە پێمان وایە لەم سەردەمەدا، وەک ئاماژەم پێدا، لەسایەی ئەم بارودۆخە نێودەوڵەتی و ناوخۆییە ئاڵۆزەدا، ناتوانیت کێشەکان بۆ یەک چارەسەر کورت بکەیتەوە. پێویستە تیۆری چەپکە گوڵ ڕەچاوبکەین، ئەم چەپکە گوڵە وەربگرین. کە گوڵی ئیسلامی، گوڵی مۆدێرن و گوڵی فلانی تاد، هەموو ئەم گوڵانە لە چوارچێوەی هەمان چەپکە گوڵدا بوونیان هەیە. زۆرێک لە کێشە کۆمەڵایەتییەکان، وەکو کێشە کۆمەڵایەتی و سیڤیلیەکان، تەنیا لە ڕێگەی چارەسەری ئیسلامییەوە نەبێت، چارەسەر ناکرێن. ئێمە وەک گەلێکی موسڵمان ناتوانین ئەم هەموو مەسەلانە لەبەرچاو نەگرین. بۆ نموونە لەگەڵ براکانمان لە بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق گەیشتینە ڕێککەوتن، کەی؟ پێش ڕزگارکردنی کوردستان، کە ناوچە ئازادکراوەکان ئەوە یاسا سیڤیلیەی باڵی بەسەردا کێشاوە بریتیە لە یاسای ئیسلامی، داوامان لێکردن لە هەموو ناوچە ئازادکراوەکاندا دادوەر

ئێمە پێمان وایە لەم سەردەمەدا، وەک ئاماژەم پێدا، لەسایەی ئەم بارودۆخە نێودەوڵەتی و ناوخۆییە ئاڵۆزەدا، ناتوانیت کێشەکان بۆ یەک چارەسەر کورت بکەیتەوە. پێویستە تیۆری چەپکە گوڵ ڕەچاوبکەین، ئەم چەپکە گوڵە وەربگرین.

بن. ئێمە لە لێواری جێبەجێکردنی ئەم ڕێککەوتنە بووین کاتێک شەڕی ئیران و عێراق کۆتایی هات و هێزەکانی عێراق بۆ داگیرکردنەوەی ناوچە ئازادکراوەکان کەوتنە هێرش و پەلاماردان. بەڵام ئێمە پێمان وایە پرسەکانی عێراق ئەوەندە ئاڵۆزن کە ناتوانرێت لە یەک چوارچێوەدا قەتیس بکرێن.

موسڵمانان بۆچی بێدەنگی؟

ئەلنەفیر: ئێوە فەرمووتان کە بزاووتە ئیسلامییەکان ڕۆڵی چاوەڕوانکراوی خۆیان لە سەرکۆنەکردنی تاوانەکانی بەعس دژی گەلی کورد نەبینیوە. ئایا هۆکاری بێدەنگیان مەیلی حیزبە کوردییەکان بۆ سۆسیالیستی و چەپگەرایی نەبوو؟

تاڵەبانی: نەخێر، من باوەڕم وایە هۆکارەکەی کەمترخەمییە لە لایەنی ئەو بزاووتە ئیسلامیانە. بێجگە لەو حیزبانە، بزووتنەوەیەکی ئیسلامی لە کوردستان هەیە، دەبووا پشتیوانی ئەم بزووتنەوەیەیان بکردایە. پێویست ناکات بزاووتە ئیسلامییەکان لە جیهانی ئیسلامی و عەرەبیدا پشتگیری لە لقی کوردستانی حیزبی شیوعی عێراق بکەن. لانی کەم دەبووایە پشتیوانی خەباتی گەلی کورد و بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراق بکەن. بۆیە هەموو ئەمانە بیانوو و درۆ و ئیدیعا و هەڵبەستراون بۆ پاساوهێنانەوە بۆ کەمتەرخەمی و جێبەجێنەکردنی ئەرکی خۆیان. بۆ نموونە هەمان شت لە لایەن ئۆردوگای ڕۆژئاوا یان ڕۆژهەڵاتییەوە پێت دەوترێت: چونکە تۆ سۆسیالیزم قبوڵ ناکەیت، وڵاتانی سۆسیالیستیش تۆیان ناوێت و بە هۆی ئەوەی، تۆ دۆستی یەکێتیی سۆڤێتیت و دوژمنایەتی یەکێتیی سۆڤێت ناکەیت، بۆیە ڕۆژئاوا دژی تۆ دەبێت. ئەمانە هەمووی لێکدانەوە

من باوەڕم وایە هۆکارەکەی کەمترخەمییە لە لایەنی ئەو بزاووتە ئیسلامیانە. بێجگە لەو حیزبانە، بزووتنەوەیەکی ئیسلامی لە کوردستان هەیە، دەبووا پشتیوانی ئەم بزووتنەوەیەیان بکردایە. پێویست ناکات بزاووتە ئیسلامییەکان لە جیهانی ئیسلامی و عەرەبیدا پشتگیری لە لقی کوردستانی حیزبی شیوعی عێراق بکەن.

و ڕوونکردنەوەن. کێشەی کورد کێشەیەکی ڕەوایە...کێشەی گەلێکی موسڵمانە. پێویستە هەموو موسڵمانێک پشتگیری ئەم کێشەیە بکات، بەبێ گوێدانە ئەوەی کێ ئامادەیە. ئایا هیچ گەلێکی موسڵمان هەیە کە ئەم بزاووتانەی تێدا نەبێ؟ ئایا دەتوانن گەلێکی موسڵمانم پیشانبدەن لە دونیادا کە لە ڕیزەکانیدا حیزبی کۆمۆنیستی و بزووتنەوەیەکی سۆسیالیستی و بزووتنەوەیەکی چەپگەرای لە لا خۆی نەبێت؟ ئەگەر ئەمە هۆکارەکەی بێت، ئەوا نابێت کەس پشتیوانی هیچ کام لە گەلانی موسڵمان بکات. میسر وەک نموونە وەربگرە. لە میسریش حیزبێکی کۆمۆنیستی و حیزبێکی ئیسلامی و حیزبێکی ناسری هەیە. عێراق، سوریا، یان هەر وڵاتێکی تر وەربگرن، حیزبی بەعسی و ناسری و حیزبی شیوعی تێدا دەدۆزیتەوە. بۆچی سەدان زانای موسڵمان بە دیناری بەردەستی سەدام حوسێن لە بەغدا کۆبوونەتەوە بۆ ئەوەی فەتوای پشتیوانی لێبکەن؟ ئایا ئەو بەعسی و حیزبی و سەرکردەکەی مەسیحی نەبوو؟ بەگوێرەی حوکم و دەقی قورئان دروست نییە جولەکەیەک یان مەسیحییەک حوکمڕانی بەسەرماندا بکات. کەواتە بۆ پشتگیری گەلی کورد ناکەن؟ با پشتگیری یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان نەکەن، با پشتگیری حیزبی سۆسیالیستی کوردستان نەکەن، با پشتگیری بزووتنەوەی ئیسلامی بکەن لە کوردستانی عێراق.

لە میسریش حیزبێکی کۆمۆنیستی و حیزبێکی ئیسلامی و حیزبێکی ناسری هەیە. عێراق، سوریا، یان هەر وڵاتێکی تر وەربگرن، حیزبی بەعسی و ناسری و حیزبی شیوعی تێدا دەدۆزیتەوە. بۆچی سەدان زانای موسڵمان بە دیناری بەردەستی سەدام حوسێن لە بەغدا کۆبوونەتەوە بۆ ئەوەی فەتوای پشتیوانی لێبکەن؟

پرسیارێکی سەرسوڕهێنەر

ئەلنەفیر: ئایا شانازی بە ئیسلامەکەتەوە دەکەیت؟

تاڵەبانی بە پێکەنینەوە وەڵام دەداتەوە، وەک ئەوەی

هەواڵنامەی کتێب

بەو پرسیارە سەری سوڕمابێت: بێگومان ئەوە پرسیارە کابرا؟

یەکەم: ئیسلام ئایینی گەلەکەمان و ئایینی ئێمەشە. لەبیرت نەچێت کە من لە بنەماڵەیەکی ئایینیم. پاشان، لەبیرت نەچێت کە ئیسلام ڕۆڵێکی گەورەی لە مێژووی کورددا هەبووە. من وەک موسڵمانێک و وەک کوردێک شانازی بە ئیسلامەوە دەکەم، نەک هەر وەک موسڵمانێک، بەڵکو وەک کوردێکیش، چونکە گەلی کورد، گرنگترین شانازی گەلی کورد ئیسلامەکەیەتی، هەروەها گرنگترین دەستکەوتە مێژووییەکانی گەلی کورد ئیسلامین، گرنگترین شانازیش بەشدارییە ئیسلامییەکانیەتی. بە هەمان شێوە ئیسلام ئایینی گەلەکەمانە. ئێمە خەبات بۆ گەلەکەمان دەکەین، بۆیە هۆکار زۆرن بۆ شانازبوونم بە ئیسلامەکەمانەوە، موسڵمانم، کوردم، خەباتم کردووە بۆ گەلەکەم، و لە دوا ساڵەکانی تەمەن دام، لەبەر ئەوەی مرۆڤ لەم ڕۆژانەدا، لەم قۆناغەی تەمەندا، دەگەڕێتەوە بۆ لای پەروەردگارەکەی.

ئەلنەفیر: لە کۆتایی دیدارەکەماندا سوپاسی جەلال تاڵەبانی سکرتێری گشتی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان دەکەین.

تاڵەبانی: سوپاس، و هیوادارم تەواوی چاوپێکەوتنەکە بڵاوبکەیتەوە

گۆڤاری پێشمەرگە
بڵاوکراوەیەك لە چیاکانی زاگرۆسدا

یووسف مەنتك- ئەڵمانیا

کاتێک لە باکووری کوردستان بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد چووە قۆناغی خەباتی چەکداری، بۆ پەروەردە و هۆشیاری گەریلاکان لە چیاکانی کوردستان پێویستی بە گۆڤار و چاپەمەنی هەبوو، یەکێک لەو گۆڤارانە کە تاکو ئێستا وەک پێویست تیشکی نەخراوەتە سەر و لای کوردستانیان و توێژەران ناسراو نییە، گۆڤاری پێشمەرگەیە، دەرکردنی ئەو گۆڤارە بە چەندین قۆناغی سەختدا تێپەڕیوە، بەدەستخستن و گەیشتن بە ئەرشیفی ڕابردوویی خەباتی چەکداری تەواوی هێزە کوردییەکان کەمێک زەحمەتە بەتایبەتی بۆ دەست ڕاگەیشتن بە چاپەمەنییەکانی پەکەکە.

نەبوونی ئەرشیف هۆکارێکە بۆ نەبوونی زانیاری لەسەر وێستگە گرنگەکانی مێژوویی کورد، بۆ ئەو مەبەستە من توانیم بگەم بەو هەڤاڵەی کە لە سەرەتای دەرکردنی گۆڤاری پێشمەرگە تا دوا ژمارە ڕۆڵی سەرەکی هەبووە و زەحمەتی زۆری کێشاوە، ئەویش هەڤاڵ ئەحمەد ئاکتاش بوو لە چەند پێوەندییەکدا گوتی"دەرکردنی گۆڤاری پێشمەرگە من و حمید ئاقجی دەرمان دەکرد، هاوکاری چەند هەڤاڵێکیش هەبوو، لە ساڵی ١٩٨٥ەوە تا ساڵی ١٩٨٩ بڕوا بکەم تا ساڵی ١٩٩٠ یش دەرچوو، من دوو ژمارەم لایە ٥٨ و ٥٩ هی ساڵی ١٩٨٩ یە، ئەو چیرۆکە زۆر کۆنە، من کتێبێکم نووسیوە هێشتا چاپ نەبووە لەوێدا باسم کردووە، قەبارەی

حەمید ئاڤچی

گۆڤارەکە نزیکەی سەد لاپەڕە بوو جارناجار کەم و زیادیش دەبوو، سەرەتا تا ژمارە دە بە زمانی کوردی بوو". بارودۆخی هەڤاڵ ئەحمەد لە ڕووی تەمەن و تەندروستییەوە وەک پێویست نییە، بەو هۆکارە بە پێویستم نەزانی زۆر ئازاری بدەم.

دوای ژمارە دە گۆڤارەکە بە زمانی کوردی و تورکی دەردەچووە، ڕۆژنامەنووس لوقمان گوڵدۆڤی وای گوت.

دواجار هەڤاڵ ئەحمەد ئەو نووسینەی خۆی بۆ ناردم کە باسی چاپکردنی گۆڤارەکە و هەڤاڵ شەهید حمید ئاڤجی و ئامێرە بچوکەکەی چاپەکە دەکات، منیش کردم بە ڕێنووسی ئارامی شێوەزاری سۆرانی ناوەڕاست لەگەڵ نووسینەکەی ئەو دامناوە.

لە پێوەندیدا لەگەڵ ڕۆژنامەنووس لوقمان گوڵدۆڤیدا،

گۆڤارەکە نزیکەی سەد لاپەڕە بوو جارناجار کەم و زیادیش دەبوو، سەرەتا تا ژمارە دە بە زمانی کوردی بوو». بارودۆخی هەڤاڵ ئەحمەد لە ڕووی تەمەن و تەندروستییەوە وەك پێویست نییە

ئەو بابەتێکی لەسەر ئەو گۆڤارە نووسیوە لە ڕۆژنامەی ئورگور پۆلەتیکا بڵاوی کردۆتەوە، قسەوباس زۆرکرا، سەبارەت بەدەستخستنی تەواوی ژمارەکان، پێدەچێت لە ئەرشیف دا هەبێت، بەڵام لەم بارودۆخەدا زەحمەتە مرۆڤ دەستی پێڕابگات، ئەو گوتی من هەوڵدەدەم پێی بگەم.

وەک پێویست ئەو زانیارییانەی هەبوون سەبارەت بە گۆڤاری پێشمەرگە لێرەدا دام ناوە، گۆڤاری پێشمەرگە جێیەکی گرنگ دەگرێت لە مێژووی ڕۆژنامەگەری خەباتی شاخ، وێنەکانی هێندەکیان هەڤاڵ ئەتمەد ئاکتاش بۆی ناردم بەشێکیش لە نووسێنەکەی ئۆزگور پۆلەتیکا وەرم گرتووە.

نووسینەکەی هەڤاڵ ئەحمەد ئاکتاش من کردوومە بە شێوەزاری سۆرانی ناوەڕاست ڕێنووسی ئارامی.

گۆڤاری پێشمەرگە جێیەکی گرنگ دەگرێت لە مێژووی ڕۆژنامەگەری خەباتی شاخ، وێنەکانی هێندەکیان هەڤاڵ ئەتمەد ئاکتاش بۆی ناردم بەشێکیش لە نووسێنەکەی ئۆزگور پۆلەتیکا وەرم گرتووە. نووسینەکەی هەڤاڵ ئەحمەد ئاکتاش من کردوومە بە شێوەزاری سۆرانی ناوەڕاست ڕێنووسی ئارامی.

با بگەڕێینەوە ورمێ و چیرۆکی چاپکردنی گۆڤاری پێشمەرگە

کاتێک لە شاخ بووین، هەڤاڵێ ئێمە حمید ئاقجی، هەموو ئەو نووسینانەی بۆ ئێمە دەنووسران کۆی دەکرنەوە و بۆ ئێمەی دەهێنا. ئەو نووسینانەی تایپ نەکرابوون، من بە ئامێری چاپی بچووکی مێژوویی خۆشەویست، تایپم دەکرد، هێندەک دەستکاری دەکرا و مۆنتاژمان دەکرد و دەچووە قۆناغی چاپکردن..

دارشتن و ئامادەکاری بۆ چاپکردن پێویستی بە کار و هۆشیارییەکی زۆر هەبوو. بۆ گونجاندن لەگەڵ لاپەڕەکاندا دەبووا هەموو دەق و وێنەکان ببڕدرێن. پێوانەکردن و بڕینەکان دواتر دەبووا لەسەر قاڵبی کاغەزی گۆڤارەکە دابنرێن، پێویستی بە کات و کارێکی زۆر هەبوو، ئێمە هەموو ئەو ئامادەکارییەمان لە ماڵی کۆمۆنەی خۆماندا

هەواڵنامەی کتێب

دەکرد، من و هەڤاڵ حمید و ئەو هەڤاڵانەی یەکێک یان دووان ئەو کاتە لەوێ ئامادە بوون، کاری چاپەکەمان جێبەجێ دەکرد.

ئەو هەموو هیلاکی و هاوکارییە بەشی نەدەکرد، لەگەڵ ئەوەشدا فڕۆکەکانی سەدام نەک تەنیا بە ڕۆژ بەڵکو لە شەوانیشدا لە شارەکانی ئێرانیان دەدا.

دەتوانم بڵێم لە ساڵەکانی (١٩٨٧ و ١٩٨٨)دا دوکانەکانی نێو بازاڕ نەیاندەتوانی کاری خۆیان بەئاسانی بکەن، بۆیە دوکانی فۆتۆکۆپی، خاوەنی ئەو دوکانەی گۆڤارەکەی خۆمان لێ چاپ دەکرد، هەموو ئامێر و کەلوپەلەکانی چاپی خۆی دەرهێنابوو، بردبوویە ماڵی خۆی لەنێو باخچەکانی ورمێ، بەناچاری ئێمەش دەچووینە باخچەکان کاری چاپی خۆمان لەوێ جێبەجێ دەکرد.

لە ساڵەکانی (١٩٨٧ و ١٩٨٨)دا دوکانەکانی نێو بازاڕ نەیاندەتوانی کاری خۆیان بەئاسانی بکەن، بۆیە دوکانی فۆتۆکۆپی، خاوەنی ئەو دوکانەی گۆڤارەکەی خۆمان لێ چاپ دەکرد، هەموو ئامێر و کەلوپەلەکانی چاپی خۆی دەرهێنابوو، بردبوویە ماڵی خۆی لەنێو باخچەکانی ورمێ، بەناچاری ئێمەش دەچووینە باخچەکان کاری چاپی خۆمان لەوێ جێبەجێ دەکرد.

ئێستا من بابەتی ئامێری چاپە مێژووییەکەی خۆمان لەبیر ناکەم، گرنگترین و پڕ ماناترین چیرۆکی چاپکردن و ئامێری چاپەکەمانە.

لەبەر ئەوەی تەلێکی ژێر پیتێکی ئامێرەکە کەوتبووە خوارەوە، بۆ چاککردنەوەی هەڤاڵان لە شارەوە ناردبوویان بۆ لای ئێمە.

کاتێک هەڤاڵەکەمم بینی، یەکێک لە هەڤاڵەکانی سەرەتای خەباتی حیزب بوو، هەڤاڵی خەباتکار حمید ئاڤجی بوو، تورەگەکی لە پشتی خۆی هەڵدابوو. لەپێش ئێمەی دانا و گوتی " دەبێ ئێوە ئەو خەباتکارەی ئێمە چاک بکەنەوە، دەردی وی دەرمان بکەن".

کە سەیرم کرد و بینیم ئەوە خەباتکاری ماندوونەناسی منە، بچم بۆ هەر شوێنێک بە دوامدا دێت، کورت و کرمانجی

PÊŞMERGE

Önderimiz Diyor ki:

PÊŞMERGE

1989

15 AGUSTOS BAYRAMINDA

ARTIK SAVAŞAN BİR HALKIZ

گۆڤاری پێشمەرگە

ئەو دەست بەردارم نابێت. با زیاد لەسەری نەڕۆم. کاتێک چاوم لە کارگەری پیرۆزی ماندووناس کرد، من زۆر کەیف خۆش بووم، وەک ئەوە وابوو چاوم بە دۆستێکی سەرەتای خەبات کەوتبێت.

چاککردنەوەی زۆر زەحمەت نەبوو، بە مانایەکی تر برینەکەی زۆر ترسناک نەبوو، یەکسەر دەستم بۆ گیرفانم برد و قەڵەمەکەم دەرهێنا، بە قەڵەمەکەم تەڵەکەم دەرهێنا و خستمەوە شوێنی ئەو پیتەی لێی دەرهاتبوو، یەکسەر چاک بۆوە، وەک مرۆڤەکی نەخۆش یا بریندار هەستێتەوە سەرپێیان و بڕوات.

بەکورتی بەخێرایی ئێمە برینی برینداراەکەمان دەرمان کرد و دەستمان بە کاری خۆمان کرد.

هەڤاڵی ماندووناس حمید ئاڤجی و هەموو ئەو هەڤاڵانەی لەوێ بوون، زۆر کەیف خۆش بوون، بەس

یەکسەر دەستم بۆ گیرفانم برد و قەڵەمەکەم دەرهێنا، بە قەڵەمەکەم تەڵەکەم دەرهێنا و خستمەوە شوێنی ئەو پیتەی لێی دەرهاتبوو، یەکسەر چاک بۆوە، وەک مرۆڤەکی نەخۆش یا بریندار هەستێتەوە سەرپێیان و بڕوات.

هەواڵنامەی کتێب

بەتایبەتی حمید وەک ئەوە وابوو منداڵێکی نەخۆشی هێنابێتە لای دکتۆری و تەندروستی باش بێت و یەکسەر بگەڕێتەوە ماڵەوە.

نەک ئەوە بەڵکو مانگی دواتر دیسان خۆی و هەڤاڵەکەیان ناردەوە لای من. هەموو کاری نووسین و تایپ و نەخشەسازی چاپکردن کەوتە سەر شانی ئێمە.

هەڤاڵ حمید زۆر چالاک بوو ڕاوەستانی نەبوو، بێ کار نەیدەتوانی، بۆیە هەرگیز کیلۆیەک زیادی نەدەکرد، هەمیشە لاواز بوو، هەر بۆیە ناویان نابوو سۆمورگە حسن.

چیرۆکی ناوی وی سەرنج ڕاکێشە، شایانی گێڕانەوەیە، نیشانەی گفتوگۆی سەردەم و قۆناغێکە. لە سەردەمی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو، یەکێک لە تەوەری بابەتە سەرەکییەکانی گفتوگۆکان، پێگەی کوردستان بوو، ئایا کوردستان کۆلۆنی - داگیرکراوە یا نا؟.

جارێک لە ئامەد گفتوگۆیەکی گەرم لەنێوان هەڤاڵانی ئێمە و چەپی تورکان دەبێت، هەڤاڵانی ئێمە سەبارەت بە کۆلۆنیالیزەکردنی کوردستان ناتوانن لێدوانەکانی چەپی تورکان قبوڵ بکەن، هەڤاڵ حمید توڕە دەبێت و دەڵێت" باش سەیرم بکەن، دەبێ بەناچاری قبوڵ بکەن، دان بەوەدا بنێنن کە کوردستان کۆلۆنیالیزە"!.

دواى ئەو گوتنە هەموو ئەوانەی لەوێن توڕەیی و هەڵچوونیان نامێنێت و دەست دەکەن بە پێکەنین، لەو ڕۆژەوە هەڤاڵ حمید تا ڕۆژی شەهیدبوونی ١٩٨٥/٨/١٧ بە سۆمورگە حسن دەمێنێتەوە.

بەداخەوە پێش هەموو شت من داوای لێبووردن لە هەڤاڵی شەڕەفمەندم حمید دەکەم، بە تایبەت ئەو خەباتی

ئەحمەد ئاکتاش

جارێك لە ئامەد گفتوگۆیەكی گەرم لەنێوان هەڤاڵانی ئێمە و چەپی توركان دەبێت، هەڤاڵانی ئێمە سەبارەت بە كۆلۆنیالیزەكردنی كوردستان ناتوانن لێدوانەكانی چەپی توركان قبوڵ بكەن، هەڤاڵ حمید توڕە دەبێت و دەڵێت» باش سەیرم بكەن، دەبێ بەناچاری قبوڵ بكەن، دان بەوەدا بنێنن كە كوردستان كۆلۆنیالیزە»!.

زۆری کرد و خوێنی خۆی لەو ڕێگایەدا ڕشت. من لەبیرم کردبوو.

ڕۆژێک کۆمەڵێک لە هەڤاڵانی ئێمە وابزانم لە برۆکسل لە کەنەکە بووین، قسە و باسی ئێمە لەسەر ڕۆژنامەگەری و چاپەمەنی بوو، لەو گفتوگۆیەدا هەڤاڵ حەیدەر مونزور (دێرسیمییە) کەوتە نێو گفتوگۆکەوە بەدەنگی بەرز گوتی "بەڵێ هاوڕێیان ئێوەش دەڵێن ئێمە ڕۆژنامەنووسین، ئێستا ئێوە لە ئەورووپان و بە ئاسوودەیی کاری ڕۆژنامەوانی دەکەن، ئێوە هەقی ئەوەش نادەن"، بەدەنگی بەرز و ڕەخنەگرانە بەردەوام بوو، هەمووان ڕوویان لەویکرد و بە مەراقەوە گوێیان بۆ گرت، لە قسەکانی بەردەوام بوو و گوتی " ئێوە ڕۆژنامەگەری ڕاستەقینە و شۆڕشگێڕانەتان نەبینیوە، لە چ هەل و مەرجێکی سەختدا ئەو کارە شەڕەفمەندانە کراوە، بێگومان ئێوە نازانن؟".

ڕووی لە من کرد و گوتی "فەرموو تۆ بۆ باسی سەردەمی خۆتان و سۆمورگە حسن و چاپەمەنی ئێمە لە وڵاتدا سەرەتای چاپکردنی گۆڤاری پێشمەرگە و ورمێ و زاگرۆس و.. هتد ناکەی؟".

من لەجێی خۆم سارد بووم و بۆ ساتێک وەستام، چونکە لەو کاتەدا ئەو کار و خەباتەم لەبیر نەبوو، نزیکەی لەبیرم کردبوو، بۆیە من چاوەڕێی گفتوگۆیەکی وا و بابەتێکی وا نەبووم.

بێگومان دوای ساتێک وەستان هەڤاڵان ڕوویان لە من کرد و منیش بەکورتی باسی ئەو سەردەمەم بۆ کردن (من لەسەر ئەو چیرۆکە چەند لاپەڕەیەکم نووسیوە، بۆیە لێرە دەوەستم).

بەڵێ دەبێت من ڕستەکی زیاد بکەم، لەسەر ئەو کەموکورتییەی خۆم، دەبێ بەڵێن بەخۆم و خوێندکاران بدەم، دەبێ شوێنپێی هاوڕێ شەڕەفمەندەکەم هەڵبگرم، وەک عاشقێک بە دوایدا بگەڕێم، پرسیار بکەم و بیدۆزمەوە. دەبێ ئەو خەباتکارەی دۆزی کوردستان، لە مۆزەخانەی مێژوویی کوردستان دابنێیین، ئەوەش وەک ئەرکێک دەکەوێتە سەر شانم.

ئەو نووسینە بە ڕێنووسی لاتینی شێوەزاری کرمانجی، ڕۆژنامەنووس و گەریلای مەفرەزە سەرەتاییەکانی خەباتی چەکداری پارتی کرێکارانی کوردستان، هەڤاڵ ئەحمە ئاکتاش بۆی ناردووم سەبارەت بە چیرۆکی دەرکردنی گۆڤاری پێشمەرگە.

هەواڵنامەی کتێب

Em Vegerin Urmiyê Û Çîroka Çapkirina Kovara PÊŞMERGE.

Hevalê me Hemid AVCI, dema destpêkê li çiya, hema hema hemû nivîs dinivîsandin, dianîn ji me re, nivîsên ku nehatibûn nivîsandin, min bi daktiloya me ya dîrokî ya biçûka delal, dinivîsî û hinek redaksiyon û hinek mîzanpaj dikir û em derbasî karê çapkirinê dibûn.

Karê mîzanpajê û amadekirina ber çapê gelek ked û hişyarî dixwest. Lazim bû me hemû nivîsandin, li gorî rûpelan, rûpel jî li gorî wêne û nivîsan bihata birîn. Lê pîvana van birînan û paşê li ser kaxizên qalibên kovarê bi cîhkirina wan perçeyan yek bi yek, gelekî ked, dem û baldarî dixwest.

Me ev amadekarî hemû li mala xwe ya Komun dikirin. Ez û heval Hemid û ji hevalên wê wextê li wir hazir yekî an duduyan bi hev re, ev karê çapemeniyê dimeşand.

Ev hemû amatoriya me qey têrê nedikir, îcarê firokên şer ên Seddam, ne bi roj tenê, êdî bi şevê jî li bajarên Îranê didan. Hema hema ez dikarim bêjim, di her du salên dawîyê(٨٨-١٩٨٧) de, êdî dikanên bajaran nikaribûn karê xwe bi hêsanî bidana meşandin.

Lewma dikana fotokopiyê, an jî xwediyê çapxana ku me kovara xwe lê çap dikir, maşîn û amûrên xwe yên çapê hemû derxistibûn, biribûn mala xwe ya di nava bax û bexçeyên Urmiyê de. Ji neçarî em jî diçûn nava bexçeyan, me karê xwe yê çapemeniyê li wir pêk dianî.

Eha ez ê mijara daktîloya me ya dîrokî ji bir nekim, jixwe ji mijarên herî giring û watedar yek jî, çîroka vê maşîna me ya nivîsandinê, ango ev daktilo ye.

Ji ber ku têl(yay, rasor)eke binê herfekê/tîpekê jê ketibû, ji bo ku bê çêkirin/tamîrkirin, hevalan ew şandibû bajêr, cem me.

Min carê dît ku hevalê me, yek ji hevalê destpêkê yê "berî Partiyê", hevalê kedkar Hemid AVCI, xistiye tûrê xwe yê pişte, anî danî ber me û got "lazime hûn vê kedkara me sererast bikin, derdê wê derman bikin"!

Min bala xwe daye ku, ev hevala min a kedkar e û ez biçim kuderê ew ê jî bide pey min û were wir. Kurt û kurmancî ev dev ji min bernade. Lê bêyî ku ez lê zêde bikim, dema ku çavên min li vê kedkara pîroz ket, weke ku çavên min li hevaleke/î min a/ê şoreşger, yek têkoşêra/ê destpêkê bikeve, ez ewqas kêfxweş bûm.

Jixwe tamîra wê jî ne zahmet bû. Bi gotineke din, birîna wê ne xedar bû, ne giran bû, hema min wê gavê destê xwe avêt bêrîka xwe, pênûs jê kişand û min têla wê jê derxist û xiste şûna ya ji

cihê herfê derketibû, hema yekser çêbû, weke miroveki nexweŞ an birîndar sax bibe û rabe ser xwe û bimeŞe!

Bi kurtayî me birîna birindara xwe zû derman kir û yekser dest bi karê xwe kir.

Hevalê me yê kedkar û fedekar Hemid AVCI û hevalên li wir amade, hemû jî, gelek kêfxweŞ bûn, lê bi taybetî Hemîd; weke ku zarokekî xwe yê nexweŞ anibe ser doktor û tenduristiya wî baŞ bûbe û vegerîne malê.

Lê na herê, heyva din dîsa hevala li gel wî ji min ra Şand û hema hema hemû karê nivîsandinê û mîsanpajê û çapkirinê kete ser milên me.

Hevalê Hemîd, gelek çalak bû, rawestan lê nebû, bê xebat tebata wî nedihat. Lewma qet kîlo nedigirt û her lawaz/zeîf bû. Ji bo vêna navê wî kiribûn Sömürge Hesen!

Çîroka wî ya vî navî jî balkêŞ e, hêjayê gotinê ye û her wiha nîŞaneya nîqaŞa serdemê û çaxekî ye jî. Di wê demê de (salên ٧٠ê yan), yek ji mijara navendî ya gengeŞiya statuya Kurdistanê bû: Kurdistan Mêtingeh e(Sömürge) ye, ya na?

Carekê dîsa, li Amedê, nîqaŞ di nava hinek hevalên me û çepên Tirkan da germ dibe. Hevalên me, dikin nakin bi çepên Tirkan yên li hemberî wan vê gotina Mêtingehiya Kurdistanê nikarin bidin qebûlkirin. Û Heval Hemid hêrs dibe, dibe uf û kufa wî û dibêje "hema li li min baŞ binere, tu yê êdî ji neçarî qebûl bikî ku 'Kurdistan Sömürge' ye"!

PiŞtî vê gotinê, hemû kesên li wira amade ne, ew hêrs û tundî û tûjî radibe, herkes des bi kenan dike. Îcar, ji wê rojê û pê ve navê Heval Hemîd, heta ku roja Şehîd bikeve jî, wek Sömürge Hesen dimîne!

Şehadeta wî jî, bi destê xiyaneta çend Kesên hevalbendên PDKê pêk tê. Cenaza wî jî teslîmî Qereqola Tirkan dikin(١٧,٨,١٩٨٥).

Mixabin û ez berî her kesî lêborînê ji hevalê xwe yê bi rûmet Hemîd dixwazim ku min ev xebata wisa bi rûmet û bi taybetî jî ku wî ewqas ked û xwêdan û di encamê de xwîna xwe jî rijand di vê rê de, min ji bîr kiribû. Rojekê em komek heval li cîhekî -dibe ku li Bruksele li KNKê bûn û mijara sohbeta me çapemenî û rojnamegerî bû.

Di wê sohbetê de, Hevalê Heyder Munzur(ji Dêrsimê ye), ji niŞka ve û bi dengekî bilind kete nava sohbetê û got:

هەوراز ئامەدی کتێب

“Erê hevalno, ma hûn jî dibêjin qey em xebatkarên çapemeniyê ne? Hûn nuha li Ewrûpayê, di nava rihetiyê de karê çapemeniyê didin meŞandin û hûn heqê wê jî nadin.” Wisa bi toneke dengê bilind û rexnegirî gotina xwe domand û her kes fitilî ser wî û bi meraq gohdar kirin.

Axaftina xwe domand û got:“We esas çapemeniya rast û ŞoreŞgerî nedîtiye! Di çi bêderfetan/bêîmkaniyan de, di çi zahmetiyan de ev karê bi rûmet dihate kirin, helbet hûn nizanin?”

Û fitilî berê xwe da min û got:

“De kerem bike ma tu çima bahsa wî zemanê xwe û Sömürge Hesen û çapemeniya me ya welat a destpêkê û çapkirina kovara PÊŞMERGE û Urmiye û Zagrosan û hwd....nakî?”

Ez di cih de sar bûm û ez hinekî sekinîm, ji ber ku ew xebat, wê gavê ne di bîra min de bû, hema hema min ji bîr kiribû. Lewma ez ne li hêviya axaftinek û mijareke wisa bûm.

Bêgûman piŞtî hinek rawestandinê, jixwe hevalan jî berê xwe da min û min jî êdî bi kurtayî bahsa wê demê kir, ji hevalan re. (min li ser vê çîrokê di rûpelên din de jî hinek nivîsiye, lewma ez li vira qut dikim).

Lê belê divê hevokek din jî lê zêde bikim. Jiber ku li ser vê kêmasiya xwe divê ez sozekê; him bidim xwe û him bidim xwendekaran. Ev jî ew e ku: Divê ez bidim ser Şopa wê hevala xwe ya hêja û bi rûmet, divê weke evîndarekî ez lê bigerim, lê bipirsim û bibînim û divê em wê kedkara doza Kurdistanê, bixin muzeya dîrokî ya Kurdistanê. Ev, weke peywirekê/wezîfeyekê dikeve ser milên min.

گۆڤارێک بۆ گەریلا بە ئامێری بچوکی چاپکردن بەنێوی پێشمەرگە

ئەو نووسینە لەلایەن ڕۆژنامەنووس لوقمان گوڵدیڤێ نووسراوە لە ڕۆژنامەی ئۆزگوور پۆلەتیکادا بڵاوکراوەتەوە بە ڕێنووسی لاتینی شێوەزاری کرمانجی سەروو لە ئەڵمانیا، منیش دەقەکەی ئەوم کردە شێوەزاری سۆرانی ناوەڕاست ڕێنووسی ئارامی لەگەڵ دەقە ڕەسەنەکە دامنایەوە. زانیاری وردی تێدایە سەبارەت بە گۆڤاری پێشمەرگە و ئەو ستافەی کاریان تێدا کردووە، ڕووداوەکانی ڕۆژگاری ئەوێ ڕۆژێ جێی باش دەگرێت لە نووسینەکەدا.

گۆڤارێک بۆ گەریلا بە ئامێری بچوکی چاپکردن بەنێوی پێشمەرگە:

دوای دەستپێکردنی خەباتی چەکداری پارتی کرێکارانی کوردستان لە ١٥ی ئاب، گۆڤاری پێشمەرگە بۆ گەریلاکانی یەکەکە دەرچوو. گەریلا ڕۆڵێکی گەورەیان لە چاپ و بڵاوکردنەوەیدا هەبوو. جێگای ئاماژەیە کار و خەباتی شەهید حسن بۆ گۆڤارەکە زۆر گرنگ و ڕۆحی بوو.

گۆڤاری پێشمەرگە

دەستپێکی گۆڤاری پێشمەرگە:

لە دەستپێکردنی قۆناغی خەباتی چەکداری پەکەکە لە ١٥ی ئابدا، لە چیاکانی کوردستان گۆڤارێک بەنێوی پێشمەرگە لەنێو ڕیزەکانی گەریلادا چاپ و بڵاو دەکرایەوە، چیرۆکی ئەو گۆڤارە هێندە ئاسایی نەبوو. پرۆسەکانی کۆکردنەوە و بابەتەکان و تایپکردن و هەم چاپکردنی نموونەکان بۆ دووبارە لەبەر گرتنەوەیان و چاپکردنیان، هەموو پرۆسەکان نائاسایی بوون.

لە بارودۆخی شەڕی نێوان عێراق و ئێراندا بوو، کە لە سنووری سێگۆشەی داگیرکراوی کوردستان یەکیان دەگرتەوە. گۆڤاری پێشمەرگە بە قەبارەی ١٠٠ لاپەڕە، ژمارە هەبوو بە لاپەڕەی زیاتریش چاپ دەکرا .

لە چاپکردنی ژمارە سەرەتاییەکانییدا شەهید حامید ئەڤچی ناسراو بە سۆمورگە حسن ڕۆڵی بەرچاو و گەورەی هەبوو. کەسێکی تریش بە نێوی ئەحمەد ئاکتاش ڕۆڵی سەرەکی هەبووە لە دەرخستنی گۆڤارەکە. ئەحمەد ئاکتاش بەشدارییەکی گەورەی هەبووە لە دەرکردنی دە ژمارەی سەرەتایی گۆڤارەکەدا، گۆڤار مانگی جارێک دەردەچوو،

گۆڤاری پێشمەرگە

هەواڵنامەی کتێب

به بەرهەمی شەهید سۆمورگە حسن و ئەحمەد ئاكتاش و عەبدوالڕەحمان چادرچی، بۆ چاپكردن ئامادە دەكرا، ئەو چاپكردنە ئاسایی نەبوو.

سەبارەت بە ئامادەكردنی بابەتی نووسینی گۆڤارەكە ئەحمەد ئاكتاش دەڵێ"هەر ناوچەیەكی گەریلا بابەتی دەنارد، بابەتی حزبیش هەبوو، ئەركی كۆكردنەوەی بابەت و دابەشكردنی گۆڤارەكە تا ڕادەیەكی زۆر لە ئەستۆی سۆمورگە حسن بوو، ئەو مانگی ١٥ ڕۆژان لە ماڵی ئێمە بوو لە نزیك شاری ورمێ لە گوندی زێوەی.

١٥ ڕۆژیش لە هەرێمی گەریلا دەگەڕا، ئەوەش هێندە ئاسان نەبوو(ئەو باس لە كۆتایی ساڵی ١٩٨٤ و سەرەتای ساڵی ١٩٨٥ دەكات) شەڕی ئێران و عێراق هەبوو.

لە لایەكی تر هێزی دیكەش هەبوون، لە گوندی ئێدلبێ لە ناوچەی (عادڵ بەگ)، لە نزیك سنوور لەنێوان هەردوو داگیركار عێراق و توركیا. لەنێوان شەمزینان و گەڤەردا. شەهید حسن دەچووە لای گرووپەكانی گەریلا، لە باكوور لە شەمزینان، چەلێ، گەڤەڕ تا شەرناخ. لە باشوور دەچووە خواكورك، خنێرە، لۆلان، باسیان، دەشتی حەیات، عادڵ بەگ، تا دەگاتە حەفتەنیین. لەنێو گەریلادا نووسینەكانی كۆ دەكردنەوە، گۆڤاری چاپكراوی پێشمەرگەی دەگەیاندە گرووپەكانی گەریلا، شەهید حەسەن بەپێ ڕۆیشتن دەچووە هەموو ئەو شوێنانە. هێندەك جار دوو مانگ جارێك دەچووە شوێنێك. لەبەر ئەوەی زەحمەت بوو لە ماوەی ١٥ ڕۆژدا بچێتە هەموو ئەو شوێنانە".

گۆڤاری پێشمەرگە

سەرەتای چاپكردن

كاتێك لەگەڵ ئەحمەد ئاكتاش قسەم دەكرد، باسی

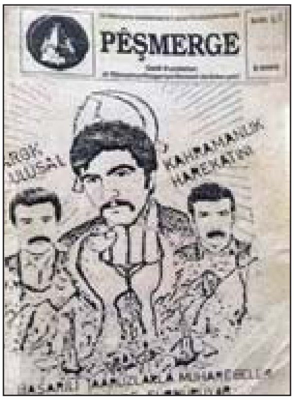

گۆڤاری پێشمەرگە

ئامێرێکی چاپی ماندووی کرد. ئامێرێکی چاپی وەها مرۆڤ دەبێ بیدۆزێتەوە و لە مۆزەخانەی نیشتمانی دابنرێت. بۆچی؟

ئێمە باسی ئامێرێکی چاپی گەورە دەکەین، کە لایەنی کەم دوو ژمارە بڵاوکراوەی سەرخۆبوونی پێ چاپکرا (١).

سەبارەت بەو ئامێری چاپە ئەحمەد ئاکتاش دەڵێ" لە باگۆکێ ئەوەی هەڤاڵان پێیان دەگۆت ئەشکەوتی دووقات. ژمارەکانی سەرخۆبوون بە ئامێرێکی چاپی گەورە تایپ کران، بەڵام ئێستا لەبیرم نەماوە، ئەو ئامێرانە لەکوێ پەیدا کرابوون.

دەبینیت هەمووما‌ن لەنێو کاروباری دەوڵەت دابووین، فەرهاد کورتای بەڕێوەبەری ناوچەی کارە کارەباییەکان بوو. من بیرم نایە ئەو ئامێرەی چاپەمان لەکوێ پەیدا کردبوو، لەسەر داوای هەڤاڵان ئەو ئامێرەمان بردە ڕۆژهەڵاتی ناوین (٢).

کاتێک ئێمە چووینە ڕۆژهەڵات (کوردستان)، بۆ پەروەدەکردنی گرووپی گەریلاکان پێداویستییەکانی پەروەردە، پەرتووک پێویست بوون.

گرووپێکی گەورە نزیکەی ٣٠٠ کەس لە لوبنانەوە هاتبوون، ئەوان لە ناوچەکانی گەریلا بوون، سەرۆکایەتی نەیتوانی بوو یەکسەر ئەوان پەروەردەبکات. ئێمە بۆ نووسینی پەرتووک ئەو ئامێری چاپەمان بە کارهێنا. واتە ئێمە بەو ئامێری چاپە پەرتووکەکانمان چاپکرد گەیاندمانە دەستی گەریلا، تا بۆ مەشق و ڕاهێنان بەکاری بهێنن. من دەڵێم پەرتووکەکانی نێوان ساڵانی ١٩٨٠ تا ١٩٨٤ هەمووی بەو ئامێری چاپە چاپکرا، من نووسیومە، دوران کەڵکان پێداچۆتەوە".(٣)

دەبووا هەمان ئامێری چاپ بۆ گۆڤاری پێشمەرگە بەکار بهێنرێت، بەڵام تایپەکە خەراپ ببوو. ئەحمەد ئاکتاش لەبیرییەتی بۆ ئامادەکردنی گۆڤاری پێشمەرگە، ڕۆژێک سۆمورگە حسن ئامێری چاپەکەی هێنا تێک چووبوو، هێنایە لای هەڤاڵ ئەحمەد و گوتی " هەڤاڵان، گوتیان هەڤاڵ ئەحمەد شارەزایی باشی لەو ئامێرەدا هەیە، هی خۆیەتی، لە ماردینەوە هێناوییە بۆ لای ئێمە، چۆنی چاک دەکاتەوە با بیکات".

ئەحمەد ئاکتاش ئامێری چاپەکەی چاککردۆتەوە، گۆڤاری پێشمەرگە بەو ئامێری چاپە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چاپکراوە. ئەو نووسخانەی بە فۆتۆکۆپی و دەرزی لە ورمێ ئامادەدەکران، لەلایەن سۆمورگە حسن بەسەر گرووپی گەریلادا دابەش دەکران.

هەواڵنامەی کێتبێ

له كاغەزی شەمێ بۆ چاپکردن

کاتێک باسی چاپی گۆڤارەکە دەکرێت، ئەوە چاپێکی ئاسایی نەبوو.

سەرەتا دەقەکە لەسەر کاغەزی شەممێ دەنووسرا، ئەگەر هەڵەیەک هەبووایە دەبووا سەرەتا هەڵەکە ڕاست بکرابووایەوە، چاوەڕێ بکرێت تا وشک دەبۆوە. دواتر دەقەکە کۆپی دەکرا، بە مقەس دەبڕدرا، بە چەسپ قایم دەکرا، گۆڤاری پێشمەرگە تا بیست دانە ئامادە دەکرا. لەبەر ئەوەی خزمەتگوزاری پۆستە لەم وڵاتانەدا چالاک نەبوو، دوو دانە وەک نەریت دەنێردرا بۆ ئەوروپا، لەوێ چاپ دەکرایەوە، لەو چاپەش بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوین ڕەوان دەکرا.

شاعیری گۆڤارەکە شەهید حسن بوو

ڕۆڵی شەهید سۆمورگە حسن لە کۆکردنەوەی بابەت و چاپکردن و دابەشکردنی بەسەر گرووپی گەریلاکاندا وای کرد سەبارەت بەو لە ئەحمەد ئاکتاش بپرسم.

شەهید حسن لە هەر ژمارەیەک شیعرێک بە کوردی دەنووسێت تا ئەو کاتەی شەهید دەبێت. ئایا شیعرەکانی نووسخەی چاپیان هەیە؟

ئەحمەد ئاکتاش گوتی " لەلای من نووسخەی ساڵی ١٩٨٩ هەیە، ئەوانەی ساڵانیپێشووترم لەبەر دەستدا نییە، لە دە ژمارەی سەرەتادا بەشداریم هەبوو، ئەوکات بڵاوکردنەوە بە گشتی بە زمانی کوردی بوو، هەڤاڵ حسن لە هەر ژمارەیەکدا شیعرێکی بڵاو دەکردەوە، بەداخەوە ئەو ژمارانە لەبەر دەستی مندا نییە، دەکرێت لە ڕۆژهەڵات لە ئەرشیفدا هەبێت".

هەروەها لەنێو قسەکانییدا باسی چیرۆکێکی شەهید سەفکان و شەهید حەسەن دەکات، " پێش ئەوەی شەهید بێت بە ساڵێک پێشتر یا ساڵی ١٩٨٣ بوو، پێش چاپکردنی پێشمەرگە بوو. لە گوندی زێوێ، ئێمە لە ماڵی کۆمۆن بووین شەهید سەفکان و شەهید حسن لەوێ بوون. شەهید سەفکان لە زۆر بواری هونەریدا بەهرەداربوو وەک هونەری ساز و نیگارکێشاندا. وێنەیەکی شەهید حەسەنی کێشا، وێنەکە زۆر جوان و سەرنج ڕاکێش بوو، هەڤاڵ حەسەن زۆر دڵی بە وێنەکە خۆش بوو گوتی" ئەگەر من شەهید بووم ئەو وێنەیە بکەنە پۆستەری شەهید بوونم، ئەگەر هەڵە نەبم دوایی شەهیدبوون هەڤاڵان وەسییەتەکەیان بەجێ هێنا".(٤)

وێنەی شیعرەکانی شەهید حسن بەرهەمێکن پێویستە لە ئەرشیفی نەتەوەیی کوردا بپارێزرێن. ئەحمەد ئاکتاش ئاماژە بەوە دەکات شیعرەکانی لەسەر نیشتمان و بابەتی گشتی

بوون. بێگومان ئەو شیعرانە لە بەرهەمی گرنگی ئەدەبی کوردین. لێرەوە ئەرکی من ئەوەیە خۆم بگەیەنمە ئەو شیعرانە و بیاندۆزمەوە. وەکو دەزانم فەرماندە عەگید (محسوم کۆرکماز) گرووپەکی ناردبووە باشووری کوردستان، لەنێو گرووپەکەدا شەهید حسن و شەهید محمد شا کوندوز هەبوون، بۆ ئەوەی تێبینی و زانیاری لەسەر ڕێگاکە کۆ بکەنەوە، ئەو تێبینیانە بوونە بناغەی بوونی گەریلا لە باشووری کوردستان، ئەو بابەتە لەو بابەتانەیە کە پێویستە لەسەریان بنووسرێت.

حامد ئەڤچی خەڵکی کێرکۆسە، ئەو لە ساڵانی حەفتاکاندا لەنێو گرووپی ئاپۆچیانی ئامەددا بوو. دوای ئەوەی بوو بە مامۆستا، ئەندامێکی چالاکی گرووپی ئاپۆچییان بوو لە کێرکۆس. ئەحمەد ئاکتاش لە نووسینەکیدا باسی چیرۆکی ناوی سۆمورگە حسن دەکات.

سۆمورگە تورکییە بە مانای کۆلۆنی-داگیرکەر دێت، بەپێی ئەو چیرۆکەی ئەحمەد ئاکتاش بیستوویەتی، شەهید سۆمورگە لە ساڵانی ١٩٧٠ و ١٩٧٦ دا لەگەڵ چەپی تورکاندا زۆر گفتوگۆی کردووە، کە کوردستان کۆلۆنییە. داگیرکراوە، لەلایەن دەوڵەتی تورکیا، هەر چەندی ئەو قسەی کردووە، ئەوانی بەرامبەری دان بەوە دانانێنن، شەهید حسن هەڵدەچێت و زۆر تورە دەبێت، بەدەنگی بەرز دەڵێ" لە بەژن و باڵای تەنک و لاوازم بڕوانن، لاوەکان باش سەیرم بکەن، جوان سەیری بەژنی تەنک و جوانم بکەن، ئێوە تێبگەن، کوردستان کۆلۆنی - داگیرکراوە، یا نا؟

بەپێی ئەو چیرۆکە دوای ئەو مشتومڕە لەگەڵ چەپی تورکان، ناوی نرا سۆمورگێ حسن.

١- بەر لە بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامەی سەرخۆبوون وەک زمانحاڵی فەرمی پەکەکە، لە چیاکانی کوردستان بە سەرکردایەتی مەزلوم دۆغان وەک بڵاوکراوە چەند ژمارەیەک لە سەرخۆبوون بڵاوکرابۆوە، لەلایەن کادرانی پێشەنگی پەکەکە فەرهاد کورتای و مەمەد خەیری دورمووش هەستابوون بە دامەزراندنی چاپخانەیەک بۆ ئەو کارە، لەکاتی ئامادەکاری بۆ چاپخانەکە مەمەد خەیری دوورمووش لە ساڵی ١٩٧٩ لە قۆسەرێ گیرا.

٢ – مەبەست لە ڕۆژهەڵاتی ناوین، ئاماژەیە بۆ وڵاتی شام یانی، لوبنان، سوریا و فەلەستین.

٣ - لەنێو کتێبەکاندا، کێشە و چارەسەری ڕزکاری نیشتمانی کوردستان، ڕۆڵی هێز لە کوردستان، بەرەی خۆڕاگری یەکگرتوو دژی فاشیزم، بەڵگەنامەکانی کۆنفرانسی یەکەم، بەڵگەنامەکانی کۆنگرەی دووەم (ڕاپۆرتی سیاسی) و چەندانی تر.

ئەو نووسینە لەلایەن ڕۆژنامەنووس لوقمان گوڵدیڤێ لە ڕۆژنامەی ئوزگور پۆڵەتیکادا بڵاو کراوەتەوە، بە ڕێنووسی لاتینی شێوەزاری کرمانجی سەروو.

Bi daktîloyekê ji gerîla re kovarek: Pêşmerge

• Piştî pêngava 15'ê tebaxê kovara Pêşmerge ji bo gerîlayên PKK'ê hat derxistin. Di derxistin û çapkirina wê de jî gerîla bi roleke mezin radibûn. Nexasim jî kar û westana şehîd Hesen a ji bo kovarê, heyatî bûye.

LUQMAN GULDIVÊ/FRANKFURT

Piştî pêngava 15'ê Tebaxê, li çiyayên Kurdistanê, kovareke bi navê Pêşmerge di nava komên gerîla de dihat gerandin. Çîroka vê kovarê wiha ji rêzê nîne. Hem berhevkirina nivîsan, hem bi daktîloyê nivîsandina wan, hem çapa nimûneyên ji bo pirrkirinê… Ev pêvajo hemû jî ne asayî bûn. Di şert û mercên şerê Îran û Iraqê de di sêgoşeya sînorên sê dagirkerên Kurdistanê digihiştin hev, ev kar dihat kirin û Pêşmerge bi qederê 100 rûpelan her hejmar dihat amadekirin. Di derxistina hejmarên sala pêşî de rola şehîd Somurge Hesen (Hamit Avci) gelek bû. Kesekî din ku hingê di derxistina kovarê de bi roleke sereke rabû, Ahmet Aktaş e. Ahmet Aktaş di 10 hejmarên destpêkê yên kovarê de xwedî kedeke mezin e. Kovara ku mehê carekê hejmarek derdixist, bi keda şehîd Somurge Hesen, Ahmet Aktaş û Abdurrahman Çadirci ji weşanê re dihat amadekirin. Lê ev weşan ne weke weşaneke asayî bû.

Li ser pirsa nivîsên kovarê çawa dihatin berhevkirin, Ahmet Aktaş dibêje, “Herêmên gerîlayan her yekî nivîs amade dikirin. Wekî din nivîsên partiyê hebûn. Karê berhevkirina nivîsan û lê her wiha belavkirina li herêmên gerîla ya kovarê jî bi giranî li ser pişta şehîd (Somurge) Hesen bûn. Ew mehê 15 rojan li mala me ya li nêzî Urmiyê bû, li gundê

Zêwe. 15 rojan jî li herêmên gerîla digeriya. Ev jî ne hêsan bû. Hingê [behsa dawiya sala 1984'an û destpêka 1985'an dike] şerê Îranê û Iraqê hebû. Li aliyê din hêzên PDK'ê hebûn. Jixwe di dawiyê de bi destê PDK'ê hat şehîdkirin li gundê Êdilbê [li devera Adilbegê], nêzî sînorê di navbera dagirkeran Iraq û Tirkiyeyê de, di navbera Şemzînan û Geverê de. Şehîd Hesen diçû cem komên gerîla ên li Bakur li Şemzînan, Çelê, Gever heta bi Şirnexê û li Başûr li Xakurkê, Xinêre, Lolan, Basya, Deşta Heyatê, Adilbegê, heta bi Heftenînê.

Wî ji nav wan nivîs berhev dikirin û hejmarên Pêşmerge yên me çapkirî jî digihandin wan koman. Şehîd Hesen bi meşê diçû van cihan hemûyan. Carinan du mehan carekê diçû cihekî. Ji ber ku zehmet bû di nava 15 rojan de biçe van cihan hemûyan"

Daktîloya destpêkan

Gava ez bi Ahmet Aktaş re peyivîm, wî behsa daktîloyeke kedkar jî kir. Daktîloyeke welê, ku bi gotina wî divê mirov wê peyda bike û bixe muzexaneyeke neteweyî. Çima? Em behsa daktîloyeke portatîf dikin, a ku herî kêm 2 hejmarên bultena "Serxwebûn"ê(1) pê hatin nivîsandin. Ahmet Aktaş ji bo wê daktîloyê dibêje, "Li Bagokê, cihê ku hevalan jê re digot, Şikefta Duqat, ev hejmarên Serxwebûnê bi daktîloyeke portatîf hatin nivîsandin. Wele niha nayê bîra min me ew daktîlo ji ku peyda kiribû. Te dît, em hemû jî di kar û marên dewletê de bûn. Ferhat [Kurtay] mesele midûrê herêmê yê kar û barên elektrîkê bû. Lê nayê bîra min me daktîlo ji ku peyda kiribû. Li ser daxwaza hevalan ew daktîlo me biribû Rojhilata Navîn(2).

Piştî ku em çûn Rojhilat [-Kurdistanê], ji bo materyalên perwerdeya komên gerîla, kîtab lazim bûn. Ji Libnanê komeke mezin hatibû qederê 300 kesî. Ew li herêmên gerîla bûn. Serok nikarî wan yekser perwerde bike. Ji bo nivîsandina wan weke kitêb, me ew daktîlo bi kar anî. Yanî

هەواڵنامەی کتێب

me bi wê daktîloyê ew kitêb nivîsandin û gihandin komên gerîla da ku ji bo perwerdeyê bi kar bînin. Ez dibêjim, kitêbên ji 1980-1984'an hemû bi wê daktîloyê hatin nivîsandin. Duran Kalkan ew redakte dikirin, min jî ew dinivîsandin.(3)”

Heman daktîlo wê ji bo Pêşmerge jî bihata bikaranîn. Lê daktîlo xera bûbû. Ahmet Aktaş tîne bîra xwe ku ji bo amadekirina kovara Pêşmerge jî, şehîd Somurge Hesen, rojekê ew daktîloya xerabe bi xwe re aniye û gotiye, “Wele hevalan gotiye heval Ehmed ji vê amûrê baş fahm dike, jixwe ya wî ye, wî ji Mêrdînê anîbû ji me re û bibe bila ew çawa tamîr dike, bila bike”. Ahmet Aktaş ew daktîlo tamîr kiriye û Pêşmerge jî li Rojhilatê Kurdistanê bi wê daktîloyê hatiye çapkirin.

Ji kaxezên şemê ber bi çapê ve

Gava mirov behsa çapa kovarê dike, ev ne çapeke ji rêzê bûye. Beriya her tiştî nivîs li ser kaxezên şemî dihatin nivîsandin. Gava şaşiyek dibû jî, lazim bû bi ojeyê serê bihata girtin û heta ku zuwa bibe mirov xwe li bendê bigire û wê herfa şaş ji nû ve li ser wî cihê xelet binivîse. Piştre ew nivîs bi fotokopiyê dihatin zêdekirin. Piştre jî bi meqes û zemqê mîzampaj dihat kirin. Piştre ew jî bi fotokopiyê dihatin zêde kirin. Deh ta 20 nusxeyan dihatin amadekirin. Ji ber ku poste li van welatan weke adetê nedişixulî jî du nusxe dişandin Ewrûpayê. Li Ewrûpayê, ji van du nusxeyan, çapeke din dihat kirin, û nusxe vê çapê jî ji Rojhilata Navîn re dihatin şandin.

Nusxeyên ku ku wan bi fotokopî û zimbeyê (perçînê) li Urmiyê hazir dikirin jî, şehîd Somurge Hesen li komên gerîla digerandin.

Şairê kovarê şehîd Hesen bû

Rola şehîd Somurge Hesen di berhevkirina nivîsan, çap û belavkirina kovarê li komên gerîla de kir ku ez pirsa wî ji Ahmet Aktaş bikim.

Şehîd Hesen ji her hejmarê re heta ku şehîd dibe helbesteke bi Kurdî dinivîse. Gelo ev helbest û nusxeyên çapê hîna dimînin? Ahmet Aktaş dibêje, "Li cem min nusxeyeke ji sala 1989'an heye. Yên sala pêşî nînin. Jixwe min di çapa 10 hejmarên destpêkê de cihê xwe girt. Hingê weşan bi pirranî bi Kurdî bû. Heval Hesen di her hejmarê de helbestek diweşand. Lê mixabin, li ber destê min ew hejmar nînin. Dibe ku li arşîvên li Rojhilat de hebin."

Ew di navê de behsa anektodeke şehîd Sefkan û şehîd Hesen jî dike: "Berî ku şehîd bibe bi salekê bû ez dibêjim qey, yan jî sala 1983'yan bû. Beriya weşana Pêşmerge bû. Li gundê Zêwe, em li mala xwe ya kominê bûn. Şehîd Hozan Sefkan, şehîd Hesen li wir bûn. Şehîd Sefkan di gelek warên huner de jêhatî bû. Destên wî sivik bûn, ji tembûrê re jî ji wêneyan re jî. Hingê rabû portreyekî şehîd Hesen xêz kir. Wêneyekî gelekî baş bû. Hevalê Hesen, wêne gelekî eciband û got, 'Heger ez şehîd bibim, divê hûn vî wêneyî, ji min re bikin afîşa şehadeta min!' Ez ne şaş bim, hevalan wisa jî kir piştî şehadeta wî."(4)

Ew wêne, helbestên şehîd Hesen jî ji berhemên wisa ne ku divê di arşîvên neteweyî yên Kurdan de bên parastin. Ahmet Aktaş tîne bîra xwe ku helbest li ser welat û mijarên giştî bûne. Lê ew helbest bêguman ji berhemên muhim ên edeba Kurdî ne. Bila niha karekî li ber min be ku xwe bigihînim wan helbestan. Wekî din ez dizanim ku fermandar Egîd (Mahsûm Korkmaz) komeke ku têde şehîd Hesen û şehîd Mehmet Şah Gunduz hebûn, şandibû Başûrê Kurdistanê, da ku çavdêriyên xwe yên rê binivîsin. Ev çavdêrî jî bûn bingehê bicihbûna gerîla li Başûrê Kurdistanê. Ev mijar jî ji wan mijaran e ku divê li ser bê nivîsandin.

Serpêhatiya navê Somurge

Hamit Avci, ji Kercosê ye. Ew hîna di nîvê salên 70'yî de di nava

koma Apociyan a Amedê de bû. Piştî ku bû mamoste jî, ew li Kercosê jî endamekî çalak ê koma Apociyan bû. Ahmet Aktaş di nivîseke xwe ya ku wê hîna biweşîne de, behsa serpêhatiya navê "Somurge Hesen" dike. Somurge bi Tirkî ye û maneya wê "mêhtingeh" e. Li gorî serpêhatiya ku Ahmet Aktaş jî bihîstiye, şehîd Somurge salên 1976-1977'an de bi rêxistinên çepên Tirk re gelek minaqeşe kirine li ser wê yekê ku Kurdistan mêtingeheke dewleta Tirk e. Lê wî çi qasî hewl dabe jî, yên hemberî wî nehatine "rayê".

Li ser vê yekê, şehîd Somurge Hesen pirr aciz dibe, hêrsa wî radibe. Radibe ser xwe ji nişka ve û dibêje, li bejna min a lawaz û jar binihêrin: "Lo lawo hema li min binêrin û bala xwe baş bidin bejna min a zirav û tenik, hûn ê fahm bikin ku Kurdistan Mêtingeh e yan na?".

Li gorî rîwayetê, piştî vê minaqeşeya bi çepên Tirk re, navê şehîd Somurge Hesen, lê hatiye kirin.

1- Beriya weşandina rojnameya Serxwebûnê weke weşana fermî ya PKK'ê, li çiyayên Kurdistanê bi pêşengiya Mazlûm Dogan weke bulten çend hejmarên Serxwebûnê derketibûn. Jixwe ji kadroyên pêşeng ên PKK'ê Ferhat Kurtay û Mehmet Hayri Durmuş jî dest bi xebatên avakirina çapxaneyekê ji bo vî karî kiribûn. Di amadekariyên avakirina vê çapxaneyê de Mehmet Hayri Durmuş sala 1979'an li Qoserê hat girtin.

2- Rojhilata Navîn qest li vir Bîlad el-Şam e, yanî Libnan, Sûrî û Filistîn.

3- Di nava van kitêban de Kurdistan Ulusal Kurtuluş Problemî ve Çözüm Yolu, Kurdistanda Zorun Rolu, Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesî, 1. Konferans Belgelerî, 2. Kongre Belgeleri (Politik Rapor) û gelekên din hebûne.

خورشید ئاغای دزەیی
وەك پارێزەری هەولێر

ئامادەکردنی: ڕەهێڵ دزەیی

پێشەکی:

لە مێژووی دێرینی کۆمەڵایەتی کوردستاندا زۆر کەسایەتی هەبوون، کە بەهۆی ڕۆڵی کاریگەر و خزمەتگوزارییان لەناو کۆمەڵگەدا ناویان، هەمشە لەسەر زاران بووە. ئەو کەسایەتییانە زۆرجار لە خێزانە ناسراوەکاندا سەریان هەڵداوە و بە پێگەی کۆمەڵایەتی خۆیان دەبوونە سەرچاوەی ڕێز و باوەڕ لەناو خەڵکدا. لە کلتووری کوردیدا، یەرباری هەندێ دیاردەی خراپ و نشیرینی هەندێك ئاغا، کە بەداخەوە دژ بە جوتیار و خەڵکی گوند و ناوچەکانیان دەوەستانەوە، بەڵام لەتەك ئەوەدا بەشێك لە ئاغاکان زۆرجار نەک تەنها سەرکردەی خێزانەکانیان بوون، بەڵکو ڕۆڵی ناوبژیوان، ڕاوێژکار، و پشتیوانی خەڵکیان گێڕاوە.

هەواڵنامەی کتێب

ئەوەش بۆتە مایەی ئەوەی، کە جێگەی دەستان لە بەرەوپێشبردنی کۆمەڵگە دیاربێت. یەکێک لەو کەسایەتییانە "خورشید ئاغا" بوو، کە لە خێزانی دزەییەکان سەری هەڵداوە. ئەو برای "برایم ئاغا" بوو و هەردووکیان لە ناوچەکەدا بە کەسایەتیی بەڕێز و بەناوبانگ ناسرابوون. ژیانی خورشید ئاغا نموونەیەک بوو لە ژیانی کەسێک کە بە خەسڵەتە باشەکان و بە هەوڵی خزمەتکردنی خەڵک توانای ئەوەی هەبوو کاریگەرییەکی باش لەناو کۆمەڵگەدا دروست بکات. لەم وتارەدا باس لە ژیانی "(خورشید ئاغا" بنەماڵەکەی، کەسایەتی و خەسڵەتەکانی، ڕۆڵی لە کۆمەڵگەدا، پەیوەندییەکەی لەگەڵ برایەکەی بایز ئاغا و کاریگەرییەکانی لەناو ژیانی خەڵکدا دەکەین.

خورشید ئاغای دزەیی

٢٣٩١ - ٠٥٨١

بنەماڵە و بنەچەی ژیانی:

بایز ئاغا پێنج کوڕی هەبوو، برایم ئاغا کوڕە گەورەی بوو. دوای ئەو "خورشید ئاغا " لەدایکبوو، برایم ئاغا و خورشید ئاغا و ئەحمەد ئاغا دایکیان یەک بوو، ڕەحمان ئاغا و حەمەدەمین ئاغاش لە یەک دایک بوون. خورشید ئاغا لە ساڵانی ١٨٥٠ لەدایکبووە و لە ساڵی ١٩٣٢ کۆچی دوایی کردووە. خاوەنی شەش کوڕ بوو. خورشید ئاغا لە بنەماڵەیەکی ناسراوی دزەیی لەدایکبووە. ئەم بنەماڵەیە لە ناوچەکەدا بە ناوبانگ و پێگەی کۆمەڵایەتی ناسراو بوو. لە کۆمەڵگەی کوردیدا زۆرجار خێزانە گەورەکان ڕۆڵی سەرکردایەتییان گێڕاوە و خەڵکیش بەڕێز و باوەڕەوە سەیریان دەکەن. "خورشید ئاغا"ش لە ژینگەیەکدا گەورە بوو، کە فێری ڕێزگرتن لە خەڵک، میوانداری، و بەرپرسیارێتی بوو. ئەم شتانە لە سەرەتای ژیانیەوە کاریگەرییان لەسەر دروستکردنی کەسایەتییەکەی هەبوو. لە ماڵێکدا پێگەیشت، کە خەڵک زۆرجار بۆ گفتوگۆ و چارەسەری کێشەکان کۆدەبوونەوە. خورشید ئاغا فێری ئەوە بوو، کە گوێ لە خەڵک بگرێت و بەئارامی و دانایی بیر لە چارەسەری کێشەکان بکاتەوە.

ژیانی سەرەتایی و فێربوون:

لە سەردەمی منداڵی و لاوییدا "خورشید ئاغا" فێری زۆر نەریت و بەها کۆمەڵایەتییەکان بوو. دەبینرا، کە چۆن گەورەکان بە دادپەروەری کێشەکان چارەسەر دەکەن و چۆن میوانداری دەکەن. ئەو پەروەردەیە وای کرد، کە بەهێواشی و بە تێپەڕبونی تەمەن و ئەزموونی زیاتر وایکرد "خورشید ئاغا" ببێتە کەسێک، کە خەڵک باوەڕیان پێ هەبێت و وەک

خورشید ئاغا لە بنەماڵەیەکی ناسراوی دزەیی لەدایك بووە. ئەم بنەماڵەیە لە ناوچەکەدا بە ناوبانگ و پێگەی کۆمەڵایەتی ناسراو بوو. لە کۆمەڵگەی کوردیدا زۆرجار خێزانە گەورەکان ڕۆڵی سەرکردایەتییان گێڕاوە و خەڵکیش بەڕێز و باوەڕەوە سەیریان دەکەن. «خورشید ئاغا»ش لە ژینگەیەکدا گەورە بوو، کە فێری ڕێزگرتن لە خەڵك، میوانداری، و بەرپرسیارێتی بوو.

کەسێکی دانا و خاوەن ئەزموون سەیریان دەکرد. هەروەها، لە ژیانی سەرەتاییدا فێری هاوکاری و یارمەتیدان بوو. ئەو زۆرجار هەوڵی دەدا لەگەڵ خەڵک بەشداری لە کار و چالاکییەکان بکات و پەیوەندییەکی باش دروست بکات.

کەسایەتی و ڕۆڵی لە کۆمەڵگەدا:

خورشید ئاغا بە کەسێکی دانا، ئارام، و دادپەروەر ناسراو بوو. ئەم خەسڵەتانە وایان دەکرد، کە خەڵک ڕێزی زۆری لێ بنێن. یەکێک لە گرنگترین خەسڵەتەکانی میوانداری بوو. لە کلتووری کوردیدا میوانداری نیشانەی ڕێز و جوانی کەسایەتییە، و خورشید ئاغا بە باشترین شێوە ئەم نەریتەی دەپاراست. هەروەها بە بەخشندەیی ناسرا بوو. کاتێک کە کەسێک پێویستی بە یارمەتی هەبوو، ئەو هەوڵی دەدا بەپێی توانای خۆی یارمەتی بدات. لە کۆمەڵگەی کوردیدا، زۆرجار کەسانی خاوەن ڕێز ڕۆڵی ناوبژیوانیان دەبێت. "خورشید ئاغا"ش یەکێک بوو لەو کەسانە کە خەڵک بۆ چارەسەری کێشەکان دەچوونە لای. ئەو بە ئارامی گوێی لە هەردوو لای کێشەکە دەگرت و هەوڵی دەدا چارەسەرێک بدۆزێتەوە کە دادپەروەرانە بێت. هەروەها هەوڵی دەدا یەکگرتوویی لەناو خەڵکدا بپارێزێت، چونکە باوەڕی وابوو کە یەکگرتوویی هێزی کۆمەڵگەیە.

پەیوەندییەکەی لەگەڵ برایم ئاغا:

برایم ئاغا، کە برای خورشید ئاغا بوو، هەروەها کەسێکی ناسراو و خاوەن ڕێز بوو. پەیوەندیی نێوان ئەم دوو برایانە پەیوەندییەکی بەهێز و پڕ لە هاوکاری بوو. هەردووکیان لە کاروباری کۆمەڵایەتی و خێزانییەکاندا هاوکاری یەکدیان دەکرد و هەوڵیان دەدا بۆ پاراستنی ناوی خێزان و خزمەتکردنی خەڵک درێژە بەو خەسڵەتانە بدەن. ئەم یەکگرتووییە وای کرد. کە خێزانی دزەییان پێگەیەکی باشیان لە ناوچەکەدا هەبێت. دوای مردنی برایم ئاغا دەبووایە جێگرەوەیەک بۆ برایم ئاغا دابندرێت. لە کتێبی (دوو ساڵ لە کوردستان) ەکەی حاکمی سیاسی بەریتانیا لە هەولێر "کابتن دابلیو - ئاڕ" لە لاپەڕە ٢٧٢ دا ئەوها هاتووە (ئاماژەم بە خزمەکانیدا کە ئەوان بڕیار لەسەر کێ بدەن ئەو دادەنێم. بەهۆی ئەحمەد فەندیەوە "سەرۆک شارەوانی هەولێر" بڕیاری خۆیان پێگوتم بەوەی بڕیاریانداوە "خورشید ئاغا" سەرۆکی فەرمی ئەو عەشیرەتە بێ و لە مەخمور نیشتەجێ بێ) دەگێڕنەوە "خورشید ئاغا" لە ڕواڵەت دا زۆر بە برا گەورەی دەچوو، هەمان باڵای ئەوی هەبوو.

هەواڵنامەی کتێب

پەیوەندیی دزەییەکان لەگەڵ ئینگلیز:

لەو کاتانەی بەشێک لە عەشایرەکان بە هاندانی عوسمانییەکان پلانیان ئەوەبوو هێرش بۆ سەر هەولێر بێنن، ئەوەش وایکرد ترس و تۆقینێکی زۆر لەناو خەڵکی هەولێر دروستبێت، سەروماڵیان پارێزراو نەبێ. لەو کاتەدا خورشید ئاغا ڕۆڵی سەرەکی هەبوو لە پاراستنی هەولێر و سەروماڵی هەولێریان، بۆیە برایم ئاغا پێش مردنی ئامۆژگاری خورشید ئاغای برای کردبوو، کە پیشتوانی حکومەتە تازەکە بکات، واتا حکومەتی بریتانی، لەپێناو بەرژەوەندی گشتی، بۆ ئەوەی ناوچەکە و خەڵکەکەی لە مەترسی و ئاژاوەیی بەدووربن. خورشید ئاغا بەڵێن بە براگەورەی دەدات، کە لە قسەی دەرنەچێ و بۆ بەرژەوەندی گشتی و گەلی کورد پشتوانی حاکمی سیاسی هەولێر بیت. "کابتن دابلیو- ئاڕ" دەنووسێت (بەڵکو لە زاری خورشید ئاغا خۆیەوە زانیم کە برایم ئاغا بەر لە مردنی برایەکەی بە من سپاردبوو، داوای لە هەموو خانەوادەکەی کرد بوو، کە دەبێ لە خزمەتی مندا بن و بمپارێزن) لاپەڕە ۲۷۳ دوو ساڵ لە کوردستان. حاکمی سیاسی هەولێر، لە درێژەی باس و خواسە مێژوویەکەدا لەبارەی ڕووداوەکانی ئەو سەردەم، بەم شێوەیە سەبارەت ڕۆڵی خورشید ئاغا نووسیویەتی (لە بەربەرەکانیکردنی خەڵکانی گێرەشێوێن و پشێوی ئەو بڕبڕەی پشتی بەرگریمان بوو. ئەو

ڕەتی کردەوە کەلەکەی قوڵ بکا و نەرمی بنوێنێ، تەنانەت لە کاتێکیشدا "من و ئەحمەدەفەندی" ئامادەی ئەو کارە بووین. دەسەڵات و دامەزراوی ئەو هۆکاری دەربازبوونی ئەو شارۆچەکەیە بوون لەوەی هێرشی بکرێتە سەر، چونکە ئەگەر ئەومان لەگەڵدا نەبووایە ئەوا لەگەڵ گەیشتنی یەکەم نیاز خراپیی "شێخ عوبەیدوڵڵا" ناچار دەبوین ڕابکەین. لە هیچ کوردێکدا ئەو دامەزراویە و بەهێزە و تاک مەبەستیە بێ خەوش و بێ خۆپەرستییەم نەبینی، خورشید ئاغا لەو بوارەدا نموونەیەکی باڵایە. ئەمەش لەو ڕۆژە ڕەشانەدا دەرکەوت کە هەولێر تیایدا کەوتبووە ژێر هەڕەشەی عەشایەرەکان) لاپەڕە ٣٣٨- کتێبی دوو ساڵ لە کوردستان ناکرێت ڕۆڵ و پێگەی مەلا فەندی، کە ماڵەکەی لە باداوەی شاری هەولێر بوو نادیدە بگرین. ئەو ڕۆڵی گرنگی هەبوو لە بەرزڕاگرتنی ورەی خەڵکی هەولێر، وای لە هەمووان کردبوو دەستی یارمەتی بۆ حکومەتی نوێ درێژبکەن. هەر ئەو بە ئەحمەدەفەندی دەگوت چی بکات و هەر ئەویش بوو هەولی دەدا لەگەڵ ئاغاکانی خۆشناوەتی گفتوگۆ بکات و بۆ ئەوەی هەڵوێستی دروست وەربگرن و دووربن لە گێرەشێوێن.

ئۆمەر دزەیی چۆن ئەو مێژووە دەگێڕێتەوە:

هونەرمەند و نووسەری بواری فۆلکلۆر لە کتێبی "لە دووگرتکانەوە بۆ بنی دونیا" دەنووسێت (ئەمن لێرەدا مێژوو، نەک خزم خزمێنە، مەبەستمە. دەسا وەرن با بە ویژدانەوە لەم چەند وشەی ئینگلیزەکان خۆیان ورد ببینەوە کە خورشیداغا چ بەڵێنێکی بە برایماغای براگەورەکەی داوە، کە ئەمیان لەسەرەمەرگدا دەبێت داوای بەڵێنی لێ دەکات،

خورشید ئاغا بەڵێن بە براگەورەی دەدات، کە لە قسەی دەرنەچێ و بۆ بەرژەوەندی گشتی و گەلی کورد پشتیوانی حاکمی سیاسی هەولێر بیت. «کابتن دابلیو- ئارِ» دەنووسێت (بەڵکو لە زاری خورشید ئاغا خۆیەوە زانیم کە برایم ئاغا بەر لە مردنی برایەکەی بە من سپاردبوو، داوای لە هەموو خانەوادەکەی کرد بوو، کە دەبێ لە خزمەتی مندا بن و بمپارێزن).

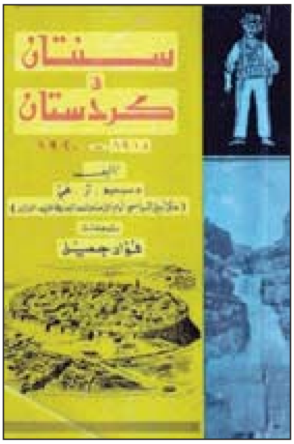

بەڵێنەکەشی ئەوە بوو کە پشتگیری حکومەتی نوێ بکات، هەمیشە بۆ بەرژەوەندی گەلی کورد. خەون و ئاواتی ئەو دوو برایە بووە لەو هەرا و هۆریایەی سالانی یەکەم جەنگی جیهاندا. جا توخوا ئەم هەستی کوردایەتییەی ئەم دوو سەرەک عەشیرەتە دزەییە ١٠٠ دانە ساڵ بەر لە ئەمڕۆ هەیانبوو، هی ئەوەیە کە کەس ناونیشانیان نەبیستبێ! کتێبەکانی مێژووی سیاسی کورد، هەر ناونیشان نەخەنە ناو پەڕەکانیانەوە!) لاپەڕە ١٢٦

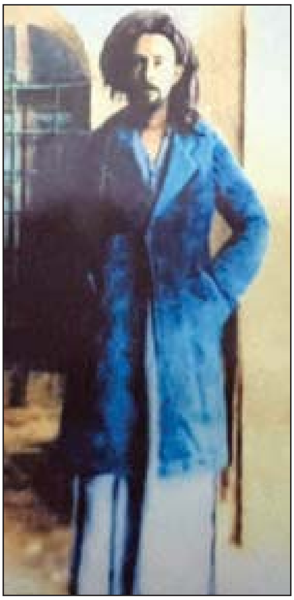

مشیری برایم ئاغای دزەیی
١٩٠٠ - ١٩٤٥

لە بەشێکی کتێبەکەیدا نووسەر دێتە سەر بابەتی پەیوەندی نێوان ئەحمەدەفەندی سەرۆکی شارەوانی هەولێر، لەگەڵ خورشید ئاغا، کە بڕیاریان دابوو ئەمن و ئاسایش دابین بکەن و پشتی خەڵك بگرن، لە بەرانبەردا دوو داواکاریان لە ئینگلیز و حاکمی سیاسی هەولێر هەبوو.

یەکەم: نابێ تورک بگەڕێتەوە بۆ ئەم وڵاتە و ڕێگە بە عەرەبیش نەدرێ حوکمی کورد بکات.
دووەمیش: بەخێرایی هێز بۆ هەولێر بنێردرێ، بۆ ئەوەی ئاژاوەچییەکان تێ بگەن کە زەبری حکومەتی هێشتان بەهێزە و حیسابی بۆ دەکرێت. لاپەڕە ١٢٧ - لە دووگرتکانەوە بۆ بنی دونیا : ئۆمەر دزەیی

دەتوانین بڵێین بەو کردەوەیان، ئەحمەدەفەندی بە یاوەری خورشید ئاغا هەولێریان لە نەهامەتی و ماڵوێرانی و ڕاوڕوتی عەشایرەکان پاراست.

حوسێنی مەلای و خورشید ئاغا:

بەپێی بنچەی خێزانی "حوسێنی مەلای" ئامۆزای خورشید ئاغایە و یەکێک بوو لەو کەسە نزیکانەی بە بەردەوامی لەگەڵ برایم ئاغا بوو دواتریش لەگەڵ خورشید ئاغا ژیا. حوسێنی مەلای ڕۆڵی بەرچاوی هەبوو لە دابینکردنی ئەمن و ئاسایش و ئارامی شاری هەولێر، بەتایبەتی لەو سەردەمی هەولێر ڕووبەڕووی ئاژاوەیی ببوو. (ئەو ئامادەباشیەی عەشایرەکان بۆ هەموو هەوڵێکی گونجاو هەیانبوو بۆ تالان و بڕۆکردن تیایدا. لەو هەشت ڕۆژەی دواتردا، حوسێنی مەلای ئەرکی پۆلیسی شارۆچکەکەی بەجێهێنا. سوپاس بۆ ئازایەتی

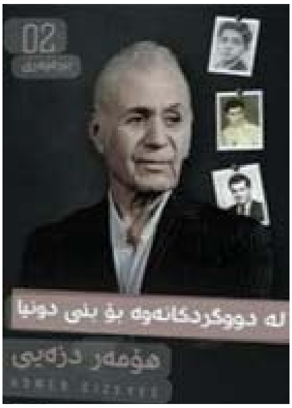

لە بەشێکی کتێبەکەیدا نووسەر دێتە سەر بابەتی پەیوەندی نێوان ئەحمەدەفەندی سەرۆکی شارەوانی هەولێر، لەگەڵ خورشید ئاغا، کە بڕیاریان دابوو ئەمن و ئاسایش دابین بکەن و پشتی خەڵك بگرن، لە بەرامبەردا دوو داواکاریان لە ئینگلیز و حاکمی سیاسی هەولێر هەبوو.

و دەسەڵاتەکەی کە توانی بەهۆیانەوە دەست بەسەر هەزاران کەسی چاوچنۆکی ناو عەشایەرەکاندا بگرێ، کە بە باشی چەکدار کرابوون. کۆنترۆڵ کردنەکەی بەتەواوی بوو، بەشێوەیەک هیچ تاوانێک ڕوینەدا) لاپەڕە٣٢٢ دوو ساڵ لە کوردستان.

هەروەها بۆ بەدیهێنانی ئاشتی خورشید ئاغا، حوسێنی مەلای بۆ لای خۆشناوەکان ناردبوو بۆ ئەوە ناوبژی نێوان عەشایەری خۆشناوەتی و حاکمی سیاسی بەریتانی بکات و ئاشتی بەرقەراربێت. خورشید ئاغا و مەلافەندی هاتن و پێیان گوتم کە حوسێنی مەلای لە سەردانەکی خۆشناوەتی گەڕاوەتەوە و کە پێشتر بۆ دانوستان لەگەڵیاندا ڕەوانە کرابوو نامەکی لە قادر بەگ هێنابۆوە" لاپەڕە ٣٢٨ دوو ساڵ لە کوردستان.

بێجگە لەوانەی باسمان کرد زۆربەی گەنجەکانی دزەییان بە سەرپەرشتی خورشید ئاغا لە ڕاگرتنی ئارامی و پاراستنی هەولێر و سەروماڵی هەولێریان لە ئاژاوەیی و تالانکردن بەشدار بوون، لەوانە ڕەحمان ئاغا برای خورشید ئاغا ئەرکی دابەشکردنی یارمەتی بەسەر ئەو پیاوانەدا لەئەستۆ گرتبوو کە بۆ یارمەتی حکومەت بانگ کرابوون، دابینکردنی خواردن بۆیان. حەمەدەمین ئاغا برای خورشید ئاغا و عەلی ئاغا کوڕە گەورەی خورشید ئاغا وەک نوێنەر بۆ لای عەشایرەکان ناردراون بۆ ئەوەی قسەیان لەگەڵ بکەن و هەوڵ بدەن لە ڕێگای دانوستاندن کێشەکان چارەسەربکەن.

گلەییەك لە نووسەری درامای ئادیابین:

لە زنجیرە درامای ئادیابین، بە ئاشکرا مێژوو شێوێندراوە

هەوالنامەی کتێب

و ئەو کەڵە پیاوەی بە شاهیدی بەریتانییەکان، جەنگاوەرێکی ئازا و خاوەن قسە و بڕیاری خۆی بوو، ئەو پارێزەری هەولێر بوو. کەچی لەم زنجیرە درامایە، بە کەسێکی ئاژاوەچی و بەشێوەیەکی ناشرین وێنایان کردووە و بە شێوەیەکی سوکاتیپێکردن ئینگلیزەکان دەستگیری دەکەن، تەنانەت ڕێزیان لە تەمەنی نەگرتبوو، ئەو لەو کاتەدا پیاوێکی پیر بوو نەک ئەو تەمەنەی لە دراماکە وێنەیان کردبوو. نووسین و دەرهێنانی زنجیرە دراما کە باس لە مێژوو بکات، بەرپرسیارێکی گەورەیە نوسەر دەبێ لەئاست ئەم ئەرکە پیرۆزەبێت و مێژوو نەشێوێنێ و شکۆ متمانەی خۆی لەدەست نەدات، بۆیە ناکرێ ڕۆڵی چەندین کەسایەتی ناوداری هەولێر نادیدە بکرێن، لە پاراستنی هەولێر. لەوانە خورشید و ئاغا و ئەو کەسایەتییانەی، کە لێرە باسکراون.

کۆتایی:

لە کۆتاییدا دەکرێت بڵێین خورشید ئاغا یەکێک بوو، لە کەسایەتییە ناسراوەکانی خێزانی دزەیی. ئەو و برایەکەی برایم ئاغا بەهۆی خزمەتکردنی خەڵک، پاراستنی یەکگرتوویی و دادپەروەری ڕێزی زۆریان لەناو کۆمەڵگەدا هەبوو. ژیانی خورشید ئاغا پیشان دەدات، کە ڕێز و ناوبانگ بە پارە یان هێز بەدەست نایەت، بەڵکو بە کردارە باشەکان و بە خزمەتکردنی خەڵک دروست دەبێت. بۆیە ناوی ئەو هێشتا لە بیر و یادەوەریی خەڵکدا ماوەتەوە و بەڕێز باس دەکرێت. کۆمەڵگە پێویستی بە کەسانێکی خاوەن دانایی و ڕێز هەیە کە بتوانن ئارامی و یەکگرتوویی بپارێزن. خورشید ئاغا یەکێک بوو لەو کەسانە کە بە هەڵسوکەوتی خۆی کاریگەرییەکی باش لەناو کۆمەڵگەدا دروست کردبوو. ئەو نموونەیەک بوو لە کەسایەتییەکی باش کە دەتوانێت لە ڕێگای دادپەروەری، میوانداری، و خزمەتکردنی خەڵک ڕێزی کۆمەڵگە بەدەست بهێنێت.

جارێکی تریش بابەتی پاکیزەکانی ئەنفال

فوئاد عوسمان
رۆژنامەنووسی و چالاکوانی بواری جینوساید

لە ماوەی ڕابردوودا بابەتی پاکیزەکانی ئەنفال، کە بە گوێرەی نووسراوێکی کۆپی (کە تاکو ئێستا پشتڕاست نەکراوەتەوە) بووە جێگای باس و خواسی هەم ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و هەمیش ڕوپەری ڕۆژنامەکان بەتایبەتی دوای ئازادکردنی عێراق،

نووسینی زۆر لەسەر نووسرا و چالاکوانان و ڕێکخراوەکان هەڵوەستەیان لەسەر کرد و داوایان کرد ڕاستی و دروستی ئەو نووسراوە کە بە ژمارە (١٦٠١) لە ١٩٨٩/١٢/١٠ کە لە بەڕێوەبەرایەتی موخابەراتی کەرکوک ئاراستەی بەڕێوەبەرایەتی گشتی موخابەرات کراوە ئاماژە بە ناو و تەمەنی ١٨ کچ کراوە کە تەمەنیان لەنێوان ١٢ بۆ ٢٩ ساڵ دەبێ، (نووسراوەکە دەڵێ بە ئیعازی ڕاستەوخۆی سەرکردایەتی سیاسی لیستی ژمارەیەك کچی ئەنفالکراوتان بۆ دەنرێرین بۆ ناردنیان بۆ یانە شەوانەکانی میسر)

ئەو بابەتە دوای بەدواداچوون هەرچەندە ماوەیەك بێ دەنگی لێکرا بەڵام کەسوکاری ئەو پاکیزانە بەردەوام بوون لە سۆراغ کردیان و هەردەم گوێ قولاغ بوون بۆ بیستنی هەر هەواڵێك لەبارەی

چارەنووسی ئەو پاکیزانە.

جارێکی تریش بابەتی پاکیزەکانی ئەنفال چۆن هاتەوە بەر باس؟

بەر لەوەی لە زنجیرە درامایەتی میسری بەناوی (نیران صدیقە) جارێکی تر پرسی ئەو پاکیزانە خزایەوە نێو باس و خواسی

خەڵك و باسەكە بەگەرمی باسی كرا و چەند ڕۆژنامەنووسێك هەر یەكەو بە شێوازێك كاریان لەسەر كرد، ئەوەش وای كرد كەسوكاری ئەو پاكیزانە ڕۆژی ٢٠٠٧/٣/١٠ بە ئیمزای (كامەران محمد جەوهەر) بەڕێوەبەری نووسینگەی كاروباری شەهیدان و ئەنفالكراوانی دووز خورماتوو داواكارییەكیان ئاراستەی وەزارەتی كاروباری شەهیدان و ئەنفالكراوان كرد تێیدا داوا دەكەن دیداری وەزیری كاروباری شەهیدان بكەن بۆ دیاریكردنی چارەنووسی ئەو ١٨ پاكیزە كە ناوەكانیان هاوپێچ كردووە و چەند خاڵیكی تریش هەر لە یاداشتەكە دیاری كرابوو.

دوای بڵاوبوونەوەی دەنگۆی بوونی چەند پاكیزەیەكی ئەنفال لە ولاتی میسر، بەتایبەتی دوای نیشاندانی درامای تەلەفزیونی نیران صەدیقە كە باس لە بوونی چەند كچێكی كورد دەكات لە یانە شەوانەكانی ئەو وڵاتە و چەند نووسینێكیش لەم بارەیەوە بڵاو كرایەوە گرنگترینیان نووسینێكی ڕۆژنامەنووس فەرمان عەلی بوو، وەزارەتی كاروباری شەهیدان و ئەنفالكراوان داواكارییەكی ئاراستەی ئەنجومەنی وەزیران كرد تاكو بەدواداچوون بۆ ئەم پرسە بكرێت.

نێچیرڤان بارزانی سەرۆك وەزیران و قوباد تاڵەبانی جێگری سەرۆك وەزیران بە گەرمی هاتنە سەرخەت و تەئكیدیان لە پشتیوانی هەر هەوڵێك كرد كە بۆ سۆراغكردنی ئەو پاكیزانە دەگیرێتە بەر

ئەوەبوو نێچیرڤان بارزانی سەرۆك وەزیران و قوباد تاڵەبانی جێگری سەرۆك وەزیران بە گەرمی هاتنە سەرخەت و تەئكیدیان لە پشتیوانی هەر هەوڵێك كرد كە بۆ سۆراغكردنی ئەو پاكیزانە دەگیرێتە بەر

ئەوەبوو نووسینگەی سەرۆك وەزیرانی ئەوكاتی حكومەتی ئەوكاتی هەرێم بە نووسراوی ٧٧٠٥ لە ٢٠١٣/٨/٧ بە ئیمزای بەڕێز نێچیرڤان بارزانی فەرمانی

پێکهێنانی لێژنەیەکی دەرکرد بە سەرۆکایەتی (مەلا یاسین کە ئەوکات نوێنەری یەکێتی نیشتمانی کوردستان بوو لە میسر و ئەندامیەتی (پەری نوری عەزیز- بەڕێوەبەری گشتی لە وەزارەتی کاروباری شەهیدان) (ڕەشوان جەلال ڕەزا فەرمانەبەری یاسایی لە وەزارتی کاروباری شەهیدان)
نوێنەری کەسوکاری ئەو ١٨ کچە کە ناویان لە داواکارییەکەدا هاتبوو

چالاکوانانی کۆمەڵگەی مەدەنی.

ئەگەر لە ڕابردوودا پرسی ئەو پاکیزانە بەشێوەیەکی نارسمی باس کرا بێت ئەوە دوای ئەو فەرمانە وەزارییەی ئەنجومەنی وەزیران ئەو پرسە یان ئەو مەلەفە بە ڕەسمی کرا، وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان زۆر بە پەرۆشی بۆ ئەم پرسە هاتە سەر خەت و کاری لەسەر کرد و بە حوکمی ئەوەی ئەو کاتە من بەڕێوەبەری ڕاگەیاندنی وەزارەتی کاروباری شەهیدان بووم لە نزیکەوە ئاگاداری ئەو پرسە بووم بۆیە بە پێویستم زانی لە گۆڤاری دیکۆمێنت ئەو چەند ڕاستییە بخەمە ڕوو.

ئەگەر لە ڕابردوودا پرسی ئەو پاکیزانە بە شێوەیەکی نارسمی باس کرا بێت ئەوە دوای ئەو فەرمانە وەزارییەی ئەنجومەنی وەزیران ئەو پرسە یان ئەو مەلەفە بە ڕەسمی کرا، وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان زۆر بە پەرۆشی بۆ ئەم پرسە هاتە سەر خەت و کاری لەسەر کرد

دوای دەرچوونی فەرمانی پێکهێنانی لێژنەکە، ڕاستەوخۆ (پەری نوری عەزیز) پەیوەندی لەگەڵ مەلای یاسین نوێنەری یەکێتی نیشتمانی کوردستان کرد و ناوەرۆکی کاری لێژنەکەی بۆ ڕوون کردەوە و دوای لێکرد بە زووترین کات لێژنەکە کۆبوونەوەی خۆی بکات، مەلا یاسین بۆ پەرۆشی بۆ پرسەکە هەر زوو وەڵامی دایەوە و هاتەوە کوردستان و دواتر کۆبوونەوەکان دەستیان پێکرد.
لە کۆنوسی کۆبوونەوەی لێژنەکە لە ڕێکەوتی

هەواڵنامەی کتێب

٢٠١٤/٥/١٧ لێژنەكە ڕاسپاردەی ئەوەی كردووە كە دەرهێنەری درامای (نیران صەدیقە) بانكێشتی هەرێم بكرێت بۆ باسكردنی ئەم بابەتە و حكومەتی هەرێمی تێچووی سەردانەكەی بگرێتە ئەستۆ ئەوە دوای ئەوەی هەوڵەكان بۆ چوونی لێژنەكە بۆ میسر و وەرگرتنی فیزە سەركەوتوو نەبوو.

لەو سەروبەینەدا لێژنەكە بەشێوەیەكی یاسایی دیداری لەگەڵ ئەو كەسانە كرد كە بە شێوەیەك لە شێوەكان باسیان لەو بابەتە كردبوو یان بڵاویان كردبووەوە و بە دواداچوونی بۆ ئەو نووسراوە كۆپیەش كرد كە ببووە جێگای مشتومڕی ڕێكخراوەكان و چالاكوانان

[AM ١١:٥٧ ٢٠٢٦/١٤/٣] ،Dlzar

ئەو دیدارانە هەمووی بە شێوەیەكی یاسایی كۆنووس كراوە و لە ئێستادا لە وەزارەتی كاروباری شەهیدان پارێزراوە حەز دەكەم لێرەدا بۆ مێژوو هەندێ لە وتەی ئەو كەسانە كە لێژنەكە وتەی لێ وەرگتوون لەگەڵ بەرواری قسەكانیان بە بەڵگە بكەم و لە گۆڤاری دیكۆمیت بڵاوی بكمەوە.

لە ڕێكەوتی ٢٠١٣/٨/٧ لێژنەكە كۆبوونەوەی ئاسایی خۆی كرد چەند پێشنیارێك سەبارەت بەو پرسە خرانە ڕوو لەوانە:

- **ئامادەكردنی دۆسی یاسایی بەو كەیسە**
- لێكولینەوە و بەدواداچوون بۆ هەموو زانیارییەك كە دەرباری ئەم پرسە بلاو دەكرێتەوە.
- دوو ڕێكەوت دیاری كرا ٢٠١٣/٨/١٥ بۆ كۆبوونەوە لەگەڵ كەسوكاری پاكیزەكان

٢٠١٣/٨/١٨ بۆ كۆبوونەوە لەگەڵ ڕێكخراوەكان و چالاكوانان

یەكەم/ لێژنەكە بە ئامادەبوونی سەرۆكی لێژنە لە ٢٠١٣/٩/٣ كۆبوونەوەی لەگەڵ (فەرمان عەلی) پەیامنێری یەكێ لە كەناڵەكانی ڕاگەیاندن كرد كە ساڵی ٢٠٠٦ بابەتێكی بڵاوكردەوە كە گوایە ٢ كچی لەم ١٨ پاكیزەیە لە وڵاتی مسر دۆزیوەتەوە، دیدارەكە لە دۆسێی بابەتەكە ئەرشیف كراوە.

دەقی قسەكانی فەرمان عەلی لە دۆسێی وەزارەتی شەهیدان پارێزراوە

لێژنەكە هەر زوو گومانی لە قسەكانی فەرمان عەلی لا دروست بوو گومان لە ڕاستی پرسەكە دروست دەبێ، لەبەر ئەوەی ئەو ئەگەر پرسەكەی بەلاوە گرنگ بوویێت و كاری لەسەر كردبێت چۆن ژمارەی موبایلی ئەو كچانەی لا نەماوە كە لێژنەكە داوای لێكرد دەڵێ

لام نەماوە، ئەوە لەلایەك لەلایەكی تر ناوی هوتێلەكەشی نەدا بە بیانوی ئەوەی لەبیری نەمابوو ئەوەش گومانێكی ترە.

لێرەوە گومانەكان لە قسەی ئەو ڕۆژنامە نووسە بەدی دەكرێ چونكە هیچ لوژیكێكی تێدا نییە ئەو بەدواداچوونی كردبێ و بۆ ماوەی مانگێك لەوێ مابێتەوە نەزانێ ناوی ئەو هوتێلەكە چییە سەرباری ئەوەی كە ناوی ئەو كۆمپانیایەشی نەدا كە لەگەڵی چووە بەس پێ دەچێ هەر كۆمپانیای عادل موتەحیدە بێت. ...

لێژنەكە لە ٢٠١٣/٨/٢٥ هەروەك لە كۆنووسی كۆبوونەی لێژنەكەدا هاتووە كە بە ئامادە بوونی ئارام ئەحمەد وەزیری كاروباری شەهیدان لەگەڵ بەڕێز (ڕێبەند سەعدوڵلا ئەحمەد) سەرنووسەری وێبسایدی باس نیوز كە لای ئەوان بابەتێك بڵاو كراوەتەوە كە ١٦ كچی ئەنفالكراو لە مسرن

لێژنەكە لە ٢٠١٣/٨/٢٥ هەروەك لە كۆنووسی كۆبوونەی لێژنەكەدا هاتووە كە بە ئامادەبوونی ئارام ئەحمد وەزیری كاروباری شەهیدان لەگەڵ بەرێز (ڕێبەند سەعدوڵلا ئەحمەد) سەرنووسەری وێبسایدی باس نیوز كە لای ئەوان بابەتێك بڵاو كراوەتەوە كە ١٦كچی ئەنفالكراو لە مسرن، من ناوەرۆكی قسەكان بلاو ناكەمەوە (لەبەر ئەوەی تەبەعیاتی یاسایی بەدواوەیە) قسەكانی ئەویش لە ئەرشیفدا هەیە، ئەوەندە نەبێ لێژنەكە بریاری دا سەردانی ئەو بازرگانە بكات كە زانیاری داوە، ئەوەشی بە لێژنەكە گوتووە تەنها جەنابی وەزیر دەتوانێ پەیوەندی بە بازرگانەكە بكات و ڕەقەمەكەی لای ئەوان پاریزراوە.

ئەوەش لێرە جێگای سەرنجە بەنهێنی هێشتنەوە ناوی خاوەن كۆمپانیاكە و نەدانی ناوەكەی بە لێژنكە خۆی لەخۆیدا وەكو ئەوە وایە كە هەواڵێك بلاو دەكرێتەوە دەگوترێ سەرچاوەیەك نەیویست ناوی ئاشكرا بكرێت یان لە سەرچاوەیەكەوە، ئەوەش جێگای گومانە

لە ڕێكەوتی ٢٠١٣/٨/١٨ لێژنەكە بە ئامادە بوونی بەرێز

هەواڵنامەی كتێب

ئارام ئەحمەد وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان لەگەڵ ژمارەیەك لە چالاکوانان و نووسەر و لێکۆڵەر کۆبۆوە ناوەکانیان و ئەو پێشنیارانەی کردیان هەمووی پارێزراوە بە پێویستی نازانم لێرەدا ناویان بهێنم.

دوای گفتوگۆیەکی تێروتەسەل هەریەك لەوانە پێشنیاری خۆی خستە ڕوو دواتر، لەلایەن لێژنەکە ٣ پێشنیار دەست نیشان کرا بەم شێوەیە:

-لێکۆڵینەوە بکرێت لەگەڵ فەرمان عەلی ڕۆژنامەنووس و عبداللە محمود کە بەڵگەکەی بلاو کردۆتەوە و تابان شێخ لەتیف.

- چالاکوانان هیچ زانیارییەك و لێدوان نەدەنە ڕاگەیاندنەکان

- سنورێك بۆ ڕاگەیاندنەکان دابندرێ بۆ ئەوەی ئەو کەیسە بەمەبەستی خراپ بەکارنەهێنرێت.

لە کۆبوونەوەی ٢٠١٣/٨/١٥ لێژنەکە بە ئامادەبوونی وەزیری کاروباری شەهیدان بەرێز ئارام ئەحمد هەروەك لە کۆنووسی کۆبوونەوەی لێژنەکەدا هاتووە دوو ئەندام بۆ لێژنەکە زیاد کراو و داوا کراوە کە لە ماوەی ساڵێك ئەو کەیسە یەکلایی بکرێتەوە،

لێژنەی بەدواداچوونی کەیسی ١٨ پاکیزەکە لە ٢٠١٣/٨/٢٧ بۆ بەدواداچوون بۆ ئەو بەڵگەیەی کە لە موخابەراتی کەرکوك دەرکراوە و لەلایەن (عبداللە کەریم محمود) کە ڕوژنامەنووس بووە بڵاو کراوەتەوە، دیداری لەگەڵ ساز کرد، (دەقی دیدارەکە پارێزراوە و لە ئەرشیفدا ماوە) سەبارەت بە خاوەنداریەتی بەڵگەکە و ئامانج لە بڵاو کردنەوەی پرسیاری لێ دەکات.

لێژنەی بەدواداچوونی کەیسی ١٨ پاکیزەکە لە ٢٠١٣/٨/٢٧ بۆ بەدواداچوون بۆ ئەو بەڵگەیەی کە لە موخابەراتی کەرکوك دەرکراوە و لەلایەن (عبداللە کەریم محمود) کە ڕوژنامەنووس بووە بڵاو کراوەتەوە،

لە درێژەی بەدواداچوونەکانی لێژنەکە، بە ئەندامیەتی

لێژنەکە کارمەندی یاسایی لەو لێژنەیە ڕۆژی ٢٠١٣/٩/١٩ لەگەڵ (ئاکۆ محمد وەهبی) کۆبووەوە بۆ وەرگرتنی زانیاری لەبارەی چۆنیەتی دەستکەوتنی ئەو بەڵگەنامەیە. دەقی قسەکانی لە ئەرشیفی دۆسیێکە لە وەزارەتی شەهیدان پارێزراوە.

لە کۆتایی قسەکانیدا دەڵێ (ئێمە لە ماوەیەکی کورت دوای ئەوە بەدواداچوونمان بۆ نووسراوەکە کرد بۆمان دەرکەوت ئەم نووسراوە دروست نییە کارمان پێ نەکرد..

ئاکۆ لە بەشێکی تری قسەکانیدا دەڵێ (ئەو بەڵگەیە ئەسلی نییە ئێمە متمانەمان پێی نەبووە ئەگەرنا من خۆم لە ڕێکخراوی هیومەن رایس هوچ کارم کردووە دەمدا ئەوان و یان لە شوێنێك لە پێشانیگایەك بلاوم دەکرد بەڵام ئەو نووسراوەم بەڕاست نەزانیوە، ئەوەش بەڵگەیەکی ترە کە ئەو بەڵگەنامەیە نادروستە و ڕاست نییە.

هەوڵی یەکێتی ژنانی کوردستان لەم بارەیەوە

یەکێ لە هەوڵەکانی تر بۆ بەدواداچوونی کەیسی ١٨ پاکیزەکە هەوڵێکی یەکێتی ژنانی

کوردستانە.

یەکێتی ژنانی کوردستان لە نووسراوێکدا کە ئاراستەی لێژنەی بەدواداچوونی کەیسی ١٨ پاکیزەکەیان کردووە، پوختی هەوڵەکانی خۆیان بۆ بەدواداچوونی ئەو کەیسە خستۆتە ڕوو، دوای ئەوەی لە ڕۆژی ٧ تاکو ٩ی حوزەیران ٢٠٠٤ وەفدێکی یەکێتی ژنانی کوردستان بەشداری کۆنگرەی ساڵانەی سێیەمی مونتەدای ژنانی عەرەبیان کردووە، نامەیەکیان داوەتە سوزان مووبارەك (خانمی یەکەمی ئەوکاتی میسر) دەڵێن بەڵام یاداشتەکەمان بێ وەڵام بوو (وێنەیەکی یاداشتەکەیان داوەتە لێژنەکە)

هەروەك لە نووسراوەکەی یەکێتی ژناندا هاتووە هەرچەندە متمانەیان بە بەڵگە بلاو کراوەکان نەبووە بەڵام لە ڕێگای نێردەیان ڕۆژنامەنووس (ئەحمد حەمە غەریب) بەدواداچوونیان بۆ کەیسەکە کردووە.

یەکێ لەو دیدارانەی کە لێژنەکە ئەنجامی داوە دیدارێکە لەگەڵ (ئەحمد حەمە غەریب) پەیامنێری ڕۆژنامەی ژیانەوە کە ڕاسپێردراوی یەکێتی ژنانی کوردستان بۆ بەدواداچوونی کەیسی ١٨ پاکیزەکەی ئەنفال.

ئەحمد حمە غەریب (بەدریژی باسی شێوازی کارکردنەکەی دەکات بۆ بەدواداچوونی

کەسیەکەی کە لێرەدا بە گرنگی نازانم هەموو باس بکەم.

لە کۆتایی قسەکانیدا دەڵێ (گەیشمە ئەو قەناعەتەی کە ئەو دیدارەی کە بەناوی ڕۆژنامەنووسێك بڵاو کراوەتەوە ناڕاستە و کەسی وا لە میسر نییە کە سەماکار بێت و کچە ئەنفال بێت.

ئەوەش بەڵگەیەکی تری ئەو بابەتەی باسی لێوە کراوە لەلایەن فەرمان عەلی ناڕاست و دروست کراوە.

بابەتێکی تر کە لێژنەکە بۆ بەدواداچوونی سەردانی میسری کرد بابەتی قسەکانی ڕوژدی سەعید خاوەنی کۆمپانیاکانی عادل موتەحیدە کە لە کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانی لە وەزارەتی شەهیدان ڕایگەیاند بوو کە ئەو دوو کچی ئەنفالی لە میسر دۆزیوەتەوە و دیداری لەگەڵ کردن، لێژنەکە بۆی دەرکەوت ئەو بابەتەش ناڕاستە و دروست کراوە، ئەوە دوای ئەوەی لێژنەکەی سەردانی میسریان کرد و ڕاستە ئەو دوو ژنی کوردی لە میسر دیوە بەڵام ئەنفالکراو نەبووینە بەڵکو یەکێیان خەڵکی خانەقین بووە و بە ئارەزوی خۆی شووی بە میسرییەك کردووە ڕوژدی سەعید بۆ مەرامی خۆی بەکاری هێناون.

سەرۆکی حکومەتی هەرێمی و جێگرەکەی چییان بە لێژنەکە گوت:

بەر لەوەی کارەکانی تەواو بێت لێژنەکە سەردانی ئەنجومەنی وەزیرانی کرد و چاوی بە سەرۆکی حکومەت و جێگرەکەی کەوت، سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران باسی کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکەی ڕوژدی سەعیدی کرد و گوتییە وەزیری کاروباری شەهیدان (نەدەبوو ئەو کۆنگرەی بۆ ڕێك بخەن) ڕووی لە منیش کرد کە وەکو وتەبێژی حکومەت لەگەڵ لێژنەکە بووم گوتی (بۆ ڕێگات دا ئەو کۆنگرەیە بکرێت) گوتم لەوێ نەبووم ئەوجا فیعلا ئەو ڕۆژە من لەوێ نەبووم لەوێش بوومایە وەزیری بڕیاری لەسەر دەدا نەك من.

جێگری سەرۆکی حکومەت کە زۆر پەرۆش بوو بۆ زانینی ئەنجامی کاری لێژنەکە و بە درێژی گوێی لێراگرتن و تەئکیدی کردەوە کە ئەم پرسە پرسێکی نیشتمانییە و گرنگە، کە هەر کاتێك هەواڵێك هەبێت بۆ ئەم پرسە بەدواداچوونی بۆ دەکەن

دوا ڕای لێژنەکە،

دوای ١١ مانگ لە بەدواداچوون بۆ کەیسی ١٨ پاکیزەکەی ئەنفال لێژنەکەی بەم شێوەیە دۆسێکەی داخست لە نووسراوێکدا دەڵێ، بۆمان دەرکەوت کە:

- نووسراوەکە دروستکراوی دەزگای هەواڵگری ڕژێمی عێراقی ڕووخاوە.
- بارزگانی پێکردنی چەند کەسانێك وەك ڕۆژنامەنووس و بازرگان بۆ ناوبانگ دەرکردن و دەستکەوتی ماددی بووە.

لە کۆتاییدا لێژنەکە بەو سێ خاڵە کۆتایی بە لیکۆلینەوەکانی هێنا:

- نادروستی نووسراوی دەزگای هەواڵگری ڕژێم ڕادەگەێنین
- بە خێزانی ئەو ١٨ پاکیزەیە و جەماوەری بەشەرەفی کوردستان ڕادەگەێنین کە ئەو قوربانیانەی تەنها ئەنفالکراون و ئەو پرسە دروستکراوە و دوورە لە ڕاستی.

دوا داواکاری لێژنکە بریتی بوو لە:

هەموو بەشداربووانی ناوزراندنی هەر ١٨ پاکیزەکە بدرێنە دادگا بۆ سزادانیان، ئەویش لە ڕێگای پێکهێنانی لێژنەیەکی یاسایی لە نوێنەری داواکاری گشتی و نوێنەری یاسایی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران و نوێنەری یاسایی وەزارەتی کاروباری شەهیدان.

دوای بەدواداچوونی لێکدانەوەی سەرجەم ئەو بابەتانەی کە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان سەبارەت بەو ١٨ پاکیزەیە بڵاو کراوەتەوە نادروست و مەرامی تایبەتی لەپشتەوە بووە، ئەوەی ڕوونە کە نەك تەنها ئەو ١٨ پاکیزەیە بەڵکو دەیان هەزار کچ و ژنی کورد تاکو ئێستا بێ سەروشوێنن و هەندێکیان لەو گۆڕە بە کۆمەڵانە دەدۆزینەوە کە ڕوح و دڵ لە ئاستیان دەتاسێ.

من نالێم ئەو نووسینەی من دوا نوووسین دەبێت و ئەو کەیسە دادەخات بەڵام دەگەینە ئەو سنورەی کە لە ئێستادا ئەو بەڵگانەی بڵاو کراونەتەوە نادروستن و بنەمایەکی دروستیان نییە لەوانەیە لە داهاتوودا سەرەداوی تر بەدەست بکەوێ لەبەر ئەوەی گومانی تێدا نییە نەك لە میسر بەڵکو لای شێخەکانی عەرەبی باشوری عێراق و تەنانەت لە خەلیجیش گومان دەکرێ کچی ئەنفالکراو هەبن و داڵدە درابن یان تەبەنی کرابن، لەبەر ئەوەی پرۆسەی ئەنفال ئەوەندە گەورە و قێزەون بووە تا هەتایە ئاسەرواری ون نابێت و بەڵگەی بزر و نادیار بەدەر دەکەون مەگەر کەسانی وەك تەیمور و فەرەج و ئەوانەی ڕزگاریان بووە بتوانن تەعبیر لە درندایەتی ئەو پرۆسەیە بکەن.

هونەرمەند و پێشمەرگە حەمەجەزا بەندیخانە دەکات بە قوتابخانە

د .عەبدولواحید ئیدریس

هەواڵنامەی کتێب

هونەرمەندی شۆڕشگێڕ و مەرگ بەزێن حەمەجەزا لەدوای هەرەسی شۆڕشی ئەیلول، شۆڕشێک بوو لەناو دڵی دوژمن، بەڵگەکان پێمان دەڵێن، ئەوەتە لە ١٦-٤-١٩٧٥ تەنیا مانگێک دوای هەرەس دەچریکێنێ:

کورد نابڕێتەوە خەیاڵتان خاوە
بەراتی نەجات بە خوێن نووسراوە

چریکەی ئەم هونەرمەندە لەسەر شانۆی ژێر سێبەری دوژمن لەشار دەبێتە مەتەرێزی بەرەنگاری و جۆشدانی کورەی شۆڕش دژی ستەمکارانی بەعس، مەقام و سروودەکانی پڕبوون لە پەیامی کۆڵنەدان و نەسرەوتن لە کاروانی تێکۆشان لە خەباتی ڕەوای گەلەکەمان، ساڵی ١٩٧٧ بە مەقامەکانی (عیشق و ئازادی) و (بووکی ئازادی) چرای نەبەزین لەناو دڵی

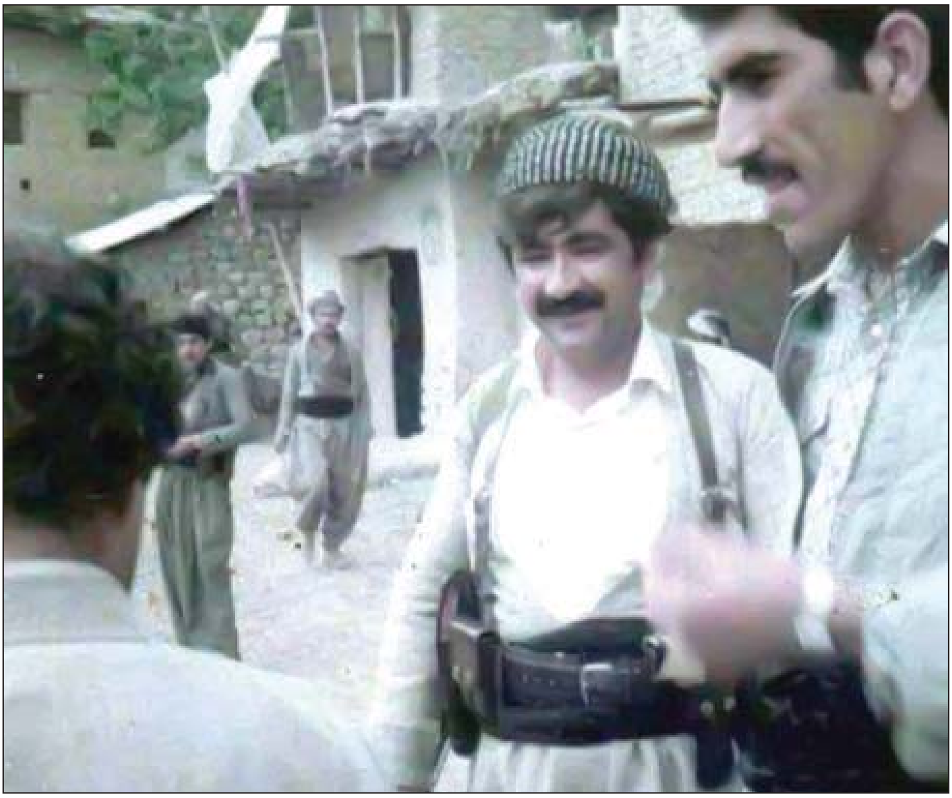

لەڕاستەوە :د .عەبدولواحید ،هونەرمەند محەمەد جەزا

شۆڕگێڕان دادەگیرسێنێ، بێباک لە گیران و زیندان لە نەورۆزی ١٩٧٧ لە گۆڕەپانی یاری لە هەولێر لەگەڵ تیپی مۆسیقای سلێمانی، لەناو گۆرانیی ڕۆمانسیدا بە مەقامێک جۆش و خرۆش بە جەماوەر دەبەخشێ و ترس و بیمیش دەخاتە دڵی جەلادەکانی ئەوێ ڕۆژێ:

دەمگرێ ئەمما لە گرتووخانە ڕق ئەستوورترم
دەمکوژێ ئەمما لە سەر داوا ڕەواکەم سوورترم
لێمدەدا ئەمما بە گژ جەلادەکەم دادێمەوە
کوردم و ناتوێمەوە ،ناتوێمەوە، ناتوێمەوە

باجی وتنی ئەم مەقامە ڕۆژی دواتر دەبێتە میوانی زیندان، بەڵام بە هیمەتی دۆستانی

کە کاربەدەست بوون، زوو ئازاد دەکرێت بە مەرجێک چیتر گۆرانی سیاسی نەچڕێت، بەڵام حەمەجەزای هونەرمەندی گەل بەردەوام دەبێت لەسەر ئەو ڕێچکەیە، ئاهەنگەکان بە هەل دەزانێ بۆ چڕینی ئەو جۆرە شیعرانەی پڕن لە هاندان و جۆشدان دژی داگیرکەر.

تا ئەو ڕۆژەی سەنگەری شار دەگوازێتەوە شاخ لە ساڵی ١٩٨١، چەندان جار بانگی (دائرەی ئەمن) کراوە و هەڕەشەی لێکراوە، زیاتر لە شەش جار گیراوە لە (ئەمنی هەولێر، ئەمنی سلێمانی، ئەمنی کەرکوک....) هەرجارەی چەند ڕۆژ لەژێر تەعزیب و فەلاقەدا بووە، بەڵام گەر دۆست و خەلکی دڵسۆز بە حەمەجەزا نەبووانە، هەرگیز ئازاد نەدەکرا و ئێمەش بێ بەش دەبووین لە چریکە و سۆزی زیاتری ئەو هونەرمەندە شۆڕشگێڕە، لە وەڵامی ناحەز و بەکرێگیراوەکانی ڕژێمیش بە شیعرێکی خەیام وەڵامی دەدانەوە:

ئەگەر بێ دینم، ئەگەر بێ ئیمانم
ئەگەر سەرخۆشی مەیخانەکانم
هەرکەس بە جۆرێ لە من تێ دەگات
منیش ئەو کەسەم هەر خۆم دەیزانم

لە ئاهەنگی نەورۆزی سورداش لە ساڵی ١٩٨٤ بە ئازادی لە شاخ بەم مەقامە دیسان بۆ دۆست و ئازیزانی دوپاتکردەوە کە ئەو کێیە و لە کوێیە.

لەم نووسینەدا تەنیا سێ بەڵگەنامە و نووسراو دەخەینە ڕوو کە گەواهین بۆ زیندانکردنی ئەم هونەرمەندە شۆڕشگێڕە:

١- بەڵگەنامەی یەکەم لە ١٤-٩-١٩٧٨ حەمەجەزا کە فەرمانبەرە، بە نووسراوێک بەڕێوەبەرەکەی ئاگادار دەکاتەوە کە داواکراوە بچێتە (دائرەی ئەمن) لە پرسگەی (دائرەی ئەمن) ئامادەبێت، کۆمەڵێک ئیمزای بەرپرسەکانی فەرمانگەکە لەسەر نووسراوەکە هەیە.

٢- بەڵگەنامەی دووەم ٥-٤-١٩٧٩ هی (دائرەی ئەمن)ی سلێمانییە بۆ بەڕێوەبەرایەتی

هەواڵنامەی کتێب

کشتوکاڵی هەولێر کە حەمە جەزا لەوێ فەرمانبەر بووە، لە بەڵگەنامەکە دەڵێت (محمد جەزا علی لای ئێمە زیندانی بووە بە هۆکاری ئەمنی لە ١-٤-١٩٧٩ تا ٥-٤-١٩٧٩

٣-سێیەم بەڵگەنامە فەرمانی کارگێڕی کشتوکاڵی هەولێرە لەسەر نووسراوەکەی (دائرەی ئەمن)ی سلێمانی بۆ گەڕانەوە و پەیوەندیکردنی حەمەجەزا بە فەرمانگەکەی و ئەو ماوەیەی زیندانی بووە، بە مۆڵەتی ئاسایی بۆی بژمێردێ.

ئەوەش بەڵگەنامەکان:

انا محمد جزا موظف في مركزكم حيث تم تبليغي من معاونية
امن بلدة اربيل بتاريخ ٩/١٤/ ٩٧٦ بحضوري في استعلامات
مديرية الامن العامة للتفضل بالعلم رجاءً

محمد جزا علي
موظف شعبة مصلحة الاستثمارات
اربيل
٩/١٤ ٩٧٦

السيد مدير الادارة
يرجى التفضل بالاطلاع لطفاً

المهندس
ناظم المديرية
٩/١٤

السيد رئيس القسم
للتفضل بالعلم والاطلاع لطفاً
٩٧٦/٩/١٤

الملاحظ
٩/١٤

بەڵگەنامەی یەکەم

الجمهورية العراقيـــة

((علموا أبناءكم ترد من يتصدر امتكم))

الامانـــــة
العامة لادارة الزراعة والاصلاح الزراعي
الهيئة العامة للزراعة والاصلاح الزراعي / اربيل
مديرية الادارة وشؤون الافـــراد
الافـــراد / الموظفين

العدد / ٦/ ١/
التاريخ / / ٨/ ٩٧٦

١٠٥٨٠
١٢

امـــــــر اداري

بناءً على ما جاء بكتاب مديرية أمـــن محافظة السليمانية المرقم ١٣١٢٥ في ٥/ ٨/ ٩٧٦ المتضمن توقيف السيد محمد جزاء علي الكاتب في هذه الهيئة بتاريخ ١/ ٨/ ٩٧٦ . واطلاق سراحه بتاريخ ٥/ ٨/ ٩٧٦.

١) باشر بوظيفته بتاريخ ٧/ ٨/ ٩٧٦ ق ٠ ظ

٢) تعتبر الفترة أعلاه المشار اليها اجازة اعتيادية وبراتب تام .

المدير العام بالوكالـــــة

نسخة الى /م

الامانة العامة لادارة الزراعة والاصلاح الزراعي / للتفضل بالعلم مع التقدير

مديرية أمـــن محافظة السليمانية / كتابكم المشار اليه اعلاه / للعلم لطفاً.

الافـــراد / حســن

الاضبارة الشخصية / مع المرفق

الموما اليـــه / .....

جلال ٨/ ٤ ....

بەڵگەنامەی دووەم

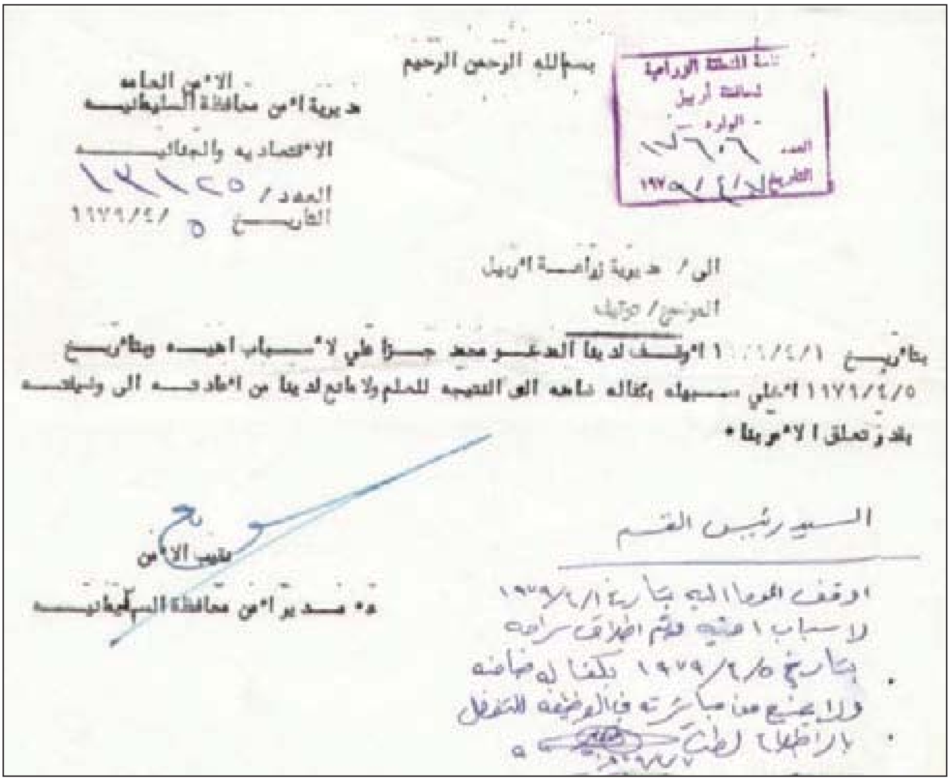

بسم الله الرحمن الرحيم

الأمن العامة
مديرية أمن محافظة السليمانية
الاقتصادية والعمالية
العدد / ١٢١٢٥
التاريخ ٥/ ٤/ ١٩٧٩

الى / مديرية زراعة اربيل

الموضوع / توقيف

بتاريخ ١/ ٤/ ١٩٧٩ أوقف لدينا المدعو محمد حمزة علي لأسباب امنية وبتاريخ ٥/ ٤/ ١٩٧٩ أخلي سبيله بكفالة ضامنة الى القضية للحكم ولا مانع لدينا من اعادته الى وظيفته بعد تحقق الأمر بها .

مدير الأمن
ع. مدير أمن محافظة السليمانية

السيد رئيس القسم
اوقف الموما اليه بتاريخ ١/ ٤/ ١٩٧٩ لاسباب امنية وتم اطلاق سراحه بتاريخ ٥/ ٤/ ١٩٧٩ بكفالة ضامنة ولا يمنع من مباشرته في الوظيفة للتفضل بالاطلاع

بەڵگەنامەی سێیەم

پرۆژەیەك بۆ:

زیندوکردنەوەی کار و کۆششی باوکی دیپلۆماسییەتی نەتەوەی کورد ژەنەراڵ شەریف پاشای خەندان

هیوا ناسیح

ئەو پرۆژەیەی بەردەستان، ئامانج لێی ڕیزگرتنە لە کار و خەباتی بێوچانی سیاسیەتمەدار و ڕۆشنبیری دیاری کورد (شەریف پاشای خەندان) کە وەك کەسایەتییەکی بەهێز لە سەدەی نوزدە و بیستدا ڕۆڵێکی گرنگی لە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورددا هەبووە. لەسەر ئەو بنەمایە ئێمەش وەك گۆڤاری دۆکیومێنت، لە ژمارە (٢) نامەیەکی بڵاونەکراوەی (جەنەڕاڵ شەرف پاشای خەندان)مان بڵاوکردەوە، کە نووسەر و وەرگێڕی ئازیز (د. نەجاتی عەبدوڵڵا) لە ئەرشیفی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیاد دەستی خستبوو، کردوویەتی بە کوردی.

کاتێکیش دەستنووسی پرۆژەکەمان لە لایەن نووسەر و ستافی ئامادەکاری باڵاوە پێگەیشت پێمانباشبوو، بۆ خاتری ئەوەی ماف بۆ خاوەن ماف بگەڕێتەوە، لێرە بڵاوی بکەینەوە. دیارە ئەو پرۆژەیە لە ٢٠٢٤/٧/٢٤ لە ئیتاڵیا لەلایەن (د. جاسم خۆشناو) ئامادەکراوە، بە مەبەستی ئەوەی تەواوی خاڵ و ئامانجەکانی ئەو پرۆپۆزەڵە جێبەجێبکرێت. هەرچەندە تا بڵاوکردنەوەی ئەو پرۆژەیە لە گۆڤاری دۆکیومێنت نەتواندراوە ئامانجی پرۆژەکە وەك پێویست و وەکخۆی کە هەیە، بخرێتە بواری جێبەجێکردن. هۆکارەکانیش بەشێکی تەکنیکی و بەشەکەی دیکەش ئەو خاڵانەن، کە جەنابی (دکتۆر جاسم خۆشناو) لە کۆتایی پرۆژەکە باسیکردوون.

پێشەکی: شەریف پاشا کێیە؟

ژەنەڕاڵ شەریف پاشای خەندان (١٨٦٥-١٩٥١)، ناوی محەمەد کوڕی سەعید پاشای کوڕی حسێن پاشای کوڕی ئەحمەد ئاغای خەندانە. سەعید پاشا، واتە باوکی شەریف پاشا، کەسایەتییەکی ناودار بووە، چەندین پۆست و پایەی لەناو دەوڵەتی عوسمانی هەبووە و لەوانە سەرۆکی شورای دەوڵەت و هەروەها وەزیری کاروباری دەرەوە. شەریف پاشا ساڵی ١٨٦٥ لە شاری سلێمانی لەدایکبووە، لە سەردەمی عوسمانیدا، باوکی گەلێ پلە و پایەی گەورەی پێسپێردراوە و بنەماڵەی خەندان هاوکارێکی نزیکی پاشاکانی بابان بوونە و دوای کۆتایی هاتنی دەسەڵاتی بابانەکان، لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەمدا سەعید پاشا چۆتە ئەستەمبوڵ. شەریف پاشا کە هاوپۆلی شێخ مەحمود بەرزنجی بووە لە حوجرەکەی خواجە ئەفەندیدا، لە ئەستەمبوڵ درێژە بەخوێندن دەدات و لەوێ ئیتاڵی و فەرەنسی و یۆنانی فێر دەبێت. ساڵی ١٨٨٥ دەچێتە پاریس و خوێندنی عەسکەری تەواو دەکات و دەبێ بە ژەنەڕاڵ. ساڵی ١٨٩٠ لە تەمەنی بیست و پێنج ساڵیدا خێزان پێکدەهێنێت. هاوسەرەکەی کچی عەباس حیلمی حاکمی میسر و ئامۆزای مەلیک فاروقی پاشای میسرە، ساڵی ١٨٩٨ دەکرێتە باڵیۆزی دەوڵەتی عوسمانی لە سوید و ماوەی ١٠ ساڵ لەو پۆستەدا ماوەتەوە. لە سەرەتای دامەزراندنی ڕێکخراوی «ئیتحاد و تەرەقیی تورکی»یەوە پەیوەندی لەگەڵ گەلێک لە سەرانی ئەو ڕێکخراوەدا هەبووە، ساڵی ١٩٠٨ دەگەڕێتەوە ئەستەمبوڵ و لەگەڵ ئەمین عالی بەدرخان و شێخی شەمزینیدا کۆمەڵەی تەعالی و تەرەقیی کورد دادەمەزرێنێت. لێرەوە کەسایەتی شەریف پاشا وەک سیاسەتمەدارێکی کورد دەردەکەوێت.

ساڵی ١٩٠٩ لە پاریس حزبی ڕادیکالی عوسمانلی دادەمەزرێنێت و هەر هەمان ساڵیش گۆڤاری «مەشروتییەت» لە پاریس دەردەکات. ئەم گۆڤارە ٥٥ ژمارەی لێ دەرچووە، بانگەواز بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی دەستووری پەرلەمانی دەکات، ئەمەش لەو بیروباوەڕەی شەریف پاشاوە سەرچاوەی گرتووە، کە مافی هەموو نەتەوە و کۆمەڵەیەکی ژێر دەستە تەنیا لە دەوڵەتێکی دیموکرات و دەستووریدا پارێزراوە. ساڵی ١٩١٢ لەگەڵ شێخ عەبدولقادری کوڕی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا بە تاوانی کوشتنی سەدری ئەعزەم فەرمانی لەسێدارەدانی دراوە، بەڵام هەڵهاتووە و چووتە میرنشینی مۆناکۆ.

ساڵانی جەنگی یەکەمی جیهانی شەریف پاشا چالاکییەکی ئەوتۆی نەنواند و خۆی بۆ ڕووداوەکانی پاش جەنگ ئامادەکرد بەو هیوایەی بتوانێ لە بارودۆخێکی گونجاوتردا

داکۆکی لە مافی نەتەوەکەی بکات. لە کۆتایی حوزەیرانی ساڵی ١٩١٨ دا لە شاری مارسیل چاوی بە سێر پێرسی کۆکس Sir Percy Cox کەوت و داوای لێ کرد وەک کاربەدەستێکی حکومەتی بریتانیا چارەنووسی نەتەوەی کورد پشت گوێ نەخات.

گەورەترین چالاکی سیاسی شەریف پاشا لە مانگی ئازاری ١٩١٩دا دەرکەوت، ئەو کاتەی کە سەرۆکایەتی وەفدێکی کورد دەکات، وەک نوێنەرێکی متمانە پێبەخشراوی کورد و شێخ مەحمودەوە، یاداشتێکی پێشکەشی کۆنگرەی ئاشتی پاریس کرد، لە چوارچێوەی یاداشتنامەکەیدا نەخشەیەکی کوردستانیشی لەگەڵدا بووە. ئەو نەخشەیەی کە ژەنەراڵ شەریف پاشا کێشاویەتی و پێشکەشی کۆنفرانسی ئاشتی کردووە، وەک یەکەمین نەخشەی کوردستانی گەورە دەناسرێت کە لە ئاستێکی

سالانی جەنگی یەکەمی جیهانی شەریف پاشا چالاکییەکی ئەوتۆی نەنواند و خۆی بۆ ڕووداوەکانی پاش جەنگ ئامادەکرد بەو هیوایەی بتوانێ لە بارودۆخێکی گونجاوتردا داکۆکی لە مافی نەتەوەکەی بکات.

هەواڵنامەی کتێب

فەرمی و نێودەوڵەتیدا بەکارهێنرابێت. لە سەرەکیترین داواکارییەکانی یاداشتنامەکەشیدا داوای دەوڵەتی سەربەخۆ بۆ کورد دەکات، داوای کرد دەوڵەتێکی سەربەخۆ بۆ کورد دابمەزرێ. بەهۆی یاداشتنامەکەیەوە هاوپەیمانان ناوی کوردیان خستە بەندەکانی ٦٢ و ٦٣ و ٦٤ی پەیمانی سێڤرەوە کە مانگی ئابی ساڵی ١٩٢٠ پەسەند کرا. لە ١٩٢٠/٣/١ یادداشتنامەیەکی دیکە پێشکەش بە ئەنجومەنی باڵای کۆنفرانسەکە دەکات لەگەڵ نەخشەیەکی کوردستانی گەورەدا.

لە سەرەکیترین داواکارییەکانی یاداشتنامەکەشیدا داوای دەوڵەتی سەربەخۆ بۆ کورد دەکات، داوای کرد دەوڵەتێکی سەربەخۆ بۆ کورد دابمەزرێ. بەهۆی یاداشتنامەکەیەوە هاوپەیمانان ناوی کوردیان خستە بەندەکانی ٦٢ و ٦٣ و ٦٤ی پەیمانی سێڤرەوە کە مانگی ئابی ساڵی ١٩٢٠ پەسەند کرا.

هەر لەو سەروبەندەدا کە جیهان گۆڕانکاری زۆری تێدا ڕوویداوە و گۆڕانکارییەکان خێرا بوون، لەنێوان مانگی حەوت و دەی ساڵی ١٩١٩ ژەنەڕاڵ شەریف پاشا، دوو نامە دەنێرێت بۆ بەلفۆڕی وەزیری دەرەوەی بەریتانیا و تێیدا داوای دەوڵەتێکی کوردی دەکات. هەروەها پێشنیار دەکات، کە سەرەتا ئەو دەوڵەتە بە نهێنی ئامادە بکرێت و

پاشان بخرێتە بەردەم کۆنگرەی گەلان. هەر لەو نامانەدا ئەوە ڕادەگەیەنێت، کە کوردان ئەویان وەک سەرۆکی دەوڵەتی کوردی هەڵبژاردوە.

وەزیری دەرەوەی بەریتانیا، نامەیەک بۆ نوێنەری بەریتانیا لە بەغدا دەنووسێت، تێیدا ڕەزامەندی دەنووێنێت بە دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی بە سەرۆکایەتی ژەنەڕاڵ شەریف پاشا، بەڵام نوێنەری سامی لە بەغدا ڕەتی دەکاتەوە و دەڵێ کوردان خێڵەکین و هەستی خێڵەکییان هەیە نەک نەتەوەیی. هەر ئەوکاتیش ناکۆکی لەنێوان ژەنەڕاڵ شەریف پاشا و شێخ عەبدولقادری نەهری دروست دەبێت، بەوەی شێخ داوای ئۆتۆنۆمی دەکات و بروسکە دەکات بۆ کۆنگرەی ئاشتی و ژەنەڕاڵیش خەون دەبینێ بە دروستکردنی دەوڵەتێکی کوردی.

پاشان بەهۆی هەوڵەکانی ژەنەڕاڵ شەریف پاشا و داخوازی کوردەکانەوە، لە ڕێکەوتنامەی سیڤەر لە ساڵی ١٩٢٠، بەگوێرەی مادەکانی (٦٢، ٦٣،٦٤) پێکهێنانی دەوڵەتی کوردی وەک مافی کورد، دیاری دەکرێت و دەوڵەتی تورکیاش بەمە ڕازی دەبێت. لە باشووری کوردستانیش بزووتنەوەی شێخ مەحمود سەر هەڵدەدات و دژی ئینگلیز دەوەستێ، هاوکات نوێنەرانی شارەکانی باکووری کوردستان (ئورفە، وان، بەتلیس، مەلاتیا، دەرسیم، دیاربەکر و تاد) لە ڕێگەی نوێنەرەکانیانەوە ڕایدەگەیەنن کە نایانەوێت لە تورکیا جیا ببنەوە! بەمەش خەونی دەوڵەتەکەی ژەنەڕاڵ شەریف پاشا لەگۆڕ دەنرێ و ڕێکەوتنامەی لۆزانیش ئەمە دەچەسپێنێت.

دوای ئەوەش ژەنەڕاڵ شەریف پاشا، لە هەوڵ و تێکۆشانی خۆی بەردەوام دەبێت و چەندین دیدار ئەنجام دەدات و چەندین نامە بۆ سەرکردە و باڵوێزخانەکان دەنێرێ. لەوانە، دووجار، لە بارەی پرسی کوردەوە، نامە بۆ مۆسۆلینی، سەرۆکی ئیتاڵیا دەنێرێ. سێ ساڵ پاش ئەوە و لە کۆنفرانسی لۆزاندا هەموو ئاواتەکانی شەریف پاشا هەرەسیان هێنا و کارێکی خراپیان کردە سەر باری دەروونی. لە دوای پەیمانی لۆزان، بە زۆری، لە فەڕەنسا، ئیتاڵیا و مسر ژیاوە، لە ساڵی ١٩٢٢ لە ئیتاڵیا کچێکی بە ناوی مەلەک یان مەلیکە لە دایک دەبێت کە لە ساڵی ١٩٤٨ هاوسەرگیری لەگەڵ بەگزادەیەکی ئیتالی دەکات، دوو کچ و کوڕێکیان دەبێ، ئێستا تەنیا کچەکانیان لە ژیان ماون.

لە کۆتایی ساڵی ١٩٥١دا لە شاری کەتەنزارۆ Catanzaro لە ئیتاڵیا کۆچی دوایی کرد، گوایە پێش مەرگی وەسیەتی کردبوو تەرمەکەی بسوتێنن و خۆڵەمێشەکەی بکەنە ناو

دەریاوە چونکە خاوەنی دەوڵەت نییە بەلام تاکو ئێستا بە بەڵگە ئەوە ساخ نەبۆتەوە. ئەوەی ئاشکرایە گۆڕەکەی لە شاری کەتەنزارۆیە، بە کێلێکی مەڕمەری سپی داپۆشراوە و لەسەریشی، بە زمانی فەڕەنسی، نووسراوە "جەنەڕال شەریف پاشا Le General Chierif Pascha". د. جاسم خۆشناو لە ١٣ حوزەیرانی ٢٠٢٤ سەردانی گۆڕەکەی کرد و ڕۆژی ١٤ هەمان مانگ چاوی بە یەکێک لە کچەزاکانی شەریف پاشا، پەتریسیای تەمەن ٧٢ سالە، کەوت و پاشان لە هەمان شار کۆڕێکی بە زمانی ئیتالی بۆ سازکرا، کە جەماوەرێکی زۆر و کاربەدەستانی شارەکە ئامادەبوون.

لێرەوە دەزانین کە شەریف پاشا:

١. سەرۆکی یەکەمین وەفدی کوردی بووە لە گەورەترین کۆنگرەی ئاشتی جیهاندا لە سەدەی ڕابردوودا و ڕەوایەتی ئەمەشی لە مەلیکی کوردستان شێخ مەحمودی نەمرەوە وەرگرتوە، کە ناوبراو مەزبەتەیەکی بە خەڵک و عەشایەری کورد مۆرکرد بۆ ئەوەی ژەنەراڵ بکرێتە نوێنەری نەتەوەی کورد لە کۆنفرانسەکەدا.

٢. یەکەمین کوردە کە لە ئاستێکی بەرزی دیپلۆماسی و نێودەوڵەتیدا داوای دەوڵەتی سەربەخۆی بۆ کوردان کردووە.

٣. یەکەمین کوردە کە نەخشەی کوردستانی گەورەی کێشاوە و لەگەڵ یادداشتێکدا لە کۆنگرەیەکی نێونەتەوەیی و لە ئاستێ نێودەوڵەتیدا هاوپێچی یادداشتنامە و داوا ڕەواکانی میللەتی کورد، پێشکەشی بڕیاربەدەستانی ئەوکاتی جیهانی کردووە.

٤. یەکەمین کوردە لە سەدەی ڕابرووودا کە زۆرترین نامەی بۆ سەرۆکی وڵاتان و کونسڵ و بڕیاربەدەستان ناردووە بۆ بەدەستهێنانی مافەکانی گەلەکەی.

٥. ئەم کەسایەتییە زۆرترین هەوڵی دیپلۆماسی داوە بۆ دەوڵەتی کورد و بەدەست هێنانی مافەکانی گەلی کورد لەسەر ئاستی کوردستانی گەورەدا.

ئەم پرۆژەیە بۆ؟

ئەم کەسایەتییە بەرز و نیشتمانپەروەر و زانا و دیپلۆماتە لێهاتووە تا ئێستا کەمترین ڕێز لە هەوڵ و ماندووبوون و کارەکانی نراوە، جگە لە چەند کتێب و نامیلکەیەک لەسەری لەلایەن چەند نوسەر و خەمخۆرەوە، لەسەر ئاستی حکومی و هەرێمی کوردستان هیچ هەوڵێکی جدی بۆ ناساندن، ڕێزلێنان، بەرزڕاگرتن و زیندووکردنەوەی نەنراوە. بەجۆرێک

نەوەی نوێ زۆر بەدەگمەن دەیناسێت و زانیاریی لەسەر کار و خەباتی دیپلۆماتی ناوبراو هەیە، تەنانەت ئەوەندەی ئاگادار بین هیچ پەیکەرێکیشی لە شارەکانی کوردستان بۆ نەکراوە!

نووسەر لەسەر گۆڕی
شەریف پاشا

ئامانج لەم پرۆژەیە:

١. زیندووکردنەوەی ئەم کەسایەتییە ناوازە و بلیمەت و گەورەیەی کورد لای کەمی لەسەر ئاستی باشووری کوردستان و زێدەکەی خۆی (سلێمانی).

٢. ناساندنی بە نەوەی نوێ و توێژی ڕۆشەنبیران و مێژوونووسان و خەمخۆرانی کێشەی کورد.

٣. بەرزڕاگرتنی کۆشش و ماندووبوون و هەوڵەکانی دوای زیاتر لە سەد ساڵ لە کار و خەباتی ناوبراو.

٤. ئاشناکردنی ئەم کەسایەتییە دیپلۆماتە گەورە و گرنگە بە نەوەی نوێ، بەتایبەت توێژی دیپلۆمات و سیاسەتمەدارانی ڕۆژگاری ئەمڕۆی کورد، کە لە بواری دیپلۆماتیدا کاردەکەن.

٥. دۆزینەوە و کۆکردنەوەی ئەرشیف، بەڵگەنامە، کەلوپەل و نامەخانەی ناوبراو، ئەوەندەی کە مابێت و ڕزگارکردنی لە فەوتان و لەناوچوون. بە ئامانجی ئەوەی لە داهاتوودا مۆزەخانەیەکی تایبەت بە ناوبراو لە سلێمانی، گەر بکرێت لەو کۆڵان و خانووەی بنەماڵەکەیانی تێدا ژیاوە، بکرێتەوە.

٦. تێگەیاندنی نەوەی نوێی کورد و پێکهاتەکانی تری سەر خاکی کوردستان، کە خەون یان پرۆژەی دەوڵەتی کوردی و کوردستانی سەربەخۆ، ڕەگ و ڕیشەی هەیە

دۆزینەوە و کۆکردنەوەی ئەرشیف، بەڵگەنامە، کەلوپەل و نامەخانەی ناوبراو، ئەوەندەی کە مابێت و ڕزگارکردنی لە فەوتان و لەناوچوون. بە ئامانجی ئەوەی لە داهاتوودا مۆزەخانەیەکی تایبەت بە ناوبراو لە سلێمانی، گەر بکرێت لەو کۆڵان و خانووەی بنەماڵەکەیانی تێدا ژیاوە، بکرێتەوە.

و شتێکی نوێ یان زادەی بەرنامەی حزبێکی سیاسی وەیان سەرکردەیەکی ئەمڕۆ نییە.

٧. بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاریی سیاسیی نەتەوەیی و نیشتمانیی گەلی کوردستان و نەتەوەی کورد، دەرچوون لە ئامانجی بچووکی حزبایەتی و پارچەگەریی و ناوچەگەریی کوردستان.

پێشنیاز و هەنگاوی کرداری:

١. دۆزینەوەی میراتگر یان نەوەی ناوبراو و داوەترکردنی بۆ کوردستان و لە ڕێگەی ئەوانەوە کۆکردنەوەی کەلوپەل و بەڵگەنامەکانی.

٢. دروستکردنی پەیکەرێک لە شوێنێکی گونجاو و گشتی ئەو شارەی کە گۆڕی ناوبراوی لێیە لەسەر بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان یان ڕێکخراوێکی مەدەنی.

٣. نوێژەنکردنەوەی گۆڕەکەی بە شێوازێکی جوان، کە کولتور و مێژووی کوردەواری لە سیما و ڕوکاریدا ڕەنگبداتەوە، تا لە ئاستی پایە و ماندووبوونی ناوبراودا بێت.

٤. بە هەمئاهەنگی و هاوکاری لەگەڵ شارەوانی کەتەنزارۆ، ئەو شارەی ناوبراو دوارۆژەکانی ژیانی تێدا بردۆتە سەر، دۆزینەوە و پاراستن و نوێژەنکردنەوەی خان و جێگەی ژیانی.

٥. سازدان و ڕێکخستنی ڤیستیڤاڵێک بۆ ناوبراو، لەو شارۆچکەیەی ناوبراوی لێ ژیاوە، گەر نەگونجا لە باشووری کوردستان.

٦. ئامدەکردنی کتێبەک یانناملکەیەک لەسەر ژیان و

بە هەمئاهەنگی و هاوکاری لەگەڵ شارەوانی کەتەنزارۆ، ئەو شارەی ناوبراو دوارۆژەکانی ژیانی تێدا بردۆتە سەر، دۆزینەوە و پاراستن و نوێژەنکردنەوەی خان و جێگەی ژیانی.

خەباتی شەریف پاشا بە زمانی کوردی و ئیتالی و ئینگلیزی.

٧. بڕیاردان بە بەخشینی چەند دانە لە مێدالیایەکی ڕەمزی، کە وێنەی شەریف پاشای لەسەر نەخشێنرا بێت، بەخشینی بەو کەسانەی کە لەسەر ئاستی کوردستان بە گشتی، خەباتی سیاسی و دیپلۆماتیان، بە مەیدانی یان نووسین ئەنجام داوە، لە لایەن دەستەیەکی ئەکادیمی مێژوونوس و سیاسی پیشەیی و بێلایەنەوە کەسایەتییەکان دیاری بکرێن بۆ بەخشینی ئەم خەڵاتە.

٨. دروستکردنی پەیکەر لە شوێنێکی دیار و گرنگی شارە گەورەکانی کوردستان و ناونانی ڕاستەشەقام و گۆڕەپانێک لە ناوەندی شارەکاندا بە ناوی شەریف پاشاوە.

٩. کردنەوەی پەیمانگا، یان کۆلیجێک بە ناوی (شەریف پاشا) بۆ پێگەیاندنی کەسایەتی دیپلۆماسی و خوێندنی ئەو بوارە.

١٠. ناونانی هۆڵێکی سەرەکی و گشتی نێو پەرلەمانی کوردستان بە ناوی (هۆڵی شەریف پاشا).

١١. هەر پێشنیاز و بیرۆکەیەکی تر، کە توانای جێبەجێکردنی هەبێت و خزمەت بە ئامانجی ئەم پرۆژەیە بکات.

هەواڵنامەی کتێب

ناساندنێکی خاوەن پرۆژەکە:

د. جاسم تۆفیق خۆشناو، لە ساڵی ١٩٥٩ لە گوندی خۆران، لە بناری چیای سەفین لەدایکبووە، لە سەرەتای ساڵی ١٩٨١ دەگەوێتە ئیتالیا، لە زانکۆی شاری پیزە Pisa بەکالۆریۆسی لە زانستە سیاسییەکان، بەشی سیاسەت و یاسای نێودەولەتی بەدەست هێناوە، لە زانکۆی پادۆڤە Padova دکتۆرای لە مافی مرۆڤ وەرگرتووە، پاشان لە زانکۆی پیزە دکتۆرای لە پەیوەندییە نێودەولەتییەکان بەدەست هێناوە.

وەک توێژەر و مامۆستا لە زانکۆ کاری کردووە، لە دوای کەوتنی ڕژێمی سەدام. لە کۆتایی ٢٠٠٣ تا کۆتای ٢٠٠٥ لە زانکۆی سەلاحەدین، لە کۆلێژی زانستە سیاسییەکان وانەی وتووەتەوە و پاشان گەڕاوەتەوە ئیتالیا و بە کاری توێژینەوە و ئەکادیمی سەرقاڵە.

زیاد لە ٢٠ کتێب، نامیلکە و توێژینەوەی لەسەر دۆزی کورد بە زمانی ئیتالی بلاوکردۆتەوە، هەندێکیان کراونەتە کوردی.

بە بەردەوامی بەشداری کار و چالاکی کوردستانی کردووە، بە دەیان جار، پێش کەوتنی ڕژێمی سەدام حوسێن، سەردانی پەرلەمانی ئیتالی و فراکسیۆنەکان و وەزارەتی دەرەوە کردووە و پرۆژە و دۆسیەی سەبارەت بە دۆزی کورد خستوونەتە بەردەست، لە شوێنی تر بە بەڵگە و بەروار و وێنە ئاماژەیان بۆ کراوە.

بۆ پەیوەندیکردن:

jasimhoshnaw@gmail.com

لە فەیسبوک Jasim Xoshnaw

تێبینی پێویست:

- کۆپی ئەم پرۆژەیە پێشکەشی چەند لایەنێکی حکومی و ناحکومی دەکرێت، بێ ڕازیبوونی خاوەنی پرۆژەکە و هەماهەنگی لەگەڵی، کەس مافی بردن و بڵاوکردنەوە، یان جێبەجێکردنی پرۆژەکە، یان بەشێکی لێی نییە.
- کەی پێویست بوو، دەکرێت ئەنجامدانی پرۆژەکە، ئەو بەشەی کە لە ئەوروپا (ئیتالیا) ئەنجام دەدرێت بە تەخمینکردن تێچوونەکەی بخەملێنرێت.
- تەنها مەرجێکم ئەوەیە کە ئەم پرۆژەیە نەچێتە گیرفانی هیچ حزبێکی سیاسی هیچ پارچەیەکی کوردستانەوە، بەڵکو ئامانج لێی کێشەی میللەتی کوردستان و خاکەکەی بێت.
- ئامادەکردنی ئەم پرۆژەیە لە لایەن کاک هیوا ناسیح، چالاکوان و ڕۆژنامەنوس، دانیشتووی سویسراوەیە hiwanaseh@hotmail.com,
- کاک هیوا ناسیح سەرپشکە لە پێدانی کۆپی ئەو پرۆژەیە بە کەسایەتی و ناوەندە ئەکادیمییەکان، دەزگا حکومی و لایەنە خەمخۆرەکانی مێژووی کورد و کوردستان کە خۆی بە پەسەندی دەزانێ.

لەگەڵ ڕێز و سڵاوماندا...

وەرددانەوەی مێژووی کۆمەڵە

ڕەهبەر سەید برایم

بەشی دووەم

دوای بەیانی ١١ی ئازار گەنج و ڕۆشنبیرەکانی جەلالی-باڵی مەکتەبی سیاسی، دەیانویست ئەو بۆشاییە پڕبکەنەوە و ڕێکخستنێکی تازەی چەپ و مارکس-لینین دروست بکەن، بە ئەندێشەی ماو، (ئەو کادیرانەی خۆمان کەوا گەنج و بیروباوەڕی پێشکەوتنخوازییان هەیە، لەگەڵ ئەوەدان حزبێکی پێشڕەو دروست بکرێت).

لە هەلومەرجی ئەوکاتەی کۆمەڵی کوردستاندا! ئەو کۆبونەوەیەش لە بەغدا و لە گەڕەکی (ڕاغیبە خاتوون) و لە ماڵی ئێمە بەسترا! ئامادەبووانیش بریتی بوون لە (مام جەلال، شەهاب شێخ نووری، فازیلی مەلا مەحموود، فوئاد قەرەداغی، دلێر سدیق، ڕەفعەتی مەلا و فەریدون عەبدولقادر).

ڕۆشنبیر و چەپەکانی ناو باڵی (م.س) سێ دەستەبوون، (پاش پەیوەندیکردن و قسەکردن لەگەڵ هەرسێ دەستەکە و هاوڕێکانیان، پاش یەکەمین کۆبونەوەی تاوتوێکردن، ئەوا کۆبوونەوەیەکی ڕێکوپێك کرا بۆ بڕیاردان لە دامەزراندن و ڕەنگرشتن و نەخشە ڕێگای کارکردن و داڕشتنی هێڵە گشتییەکانی بەرنامەیەك لە ١٩٧٠/٦/١٠. بۆ دروستبوونی ڕێکخراوێکی سیاسی نوێ، کە بتوانێ شان بداتە بەر

هەواڵنامەی کتێب

دکتۆر محەمەد سابیر کەسایەتییەکی دیار و ئاگاداری کۆمەڵە و سەردەمێك بەرپرسی کۆمەڵە بوو، لە هەموو هەرێمی کوردستان، دەڵێت: (لە ڕاستیدا ئەو گروپەی ئیمە لە سلێمانی خۆمان بە بناغە دادەنا، بریتی بوو لە (کاك نەوشیڕوان و مەحموودی مەلا عێزەت و شازاد و بەندە و جەباری موهەندیس و کۆمەڵێ خەڵکی تر لە ڕیزەکاندا...

ئەرکەکانی قۆناغ، لە هەلومەرجی ئەوکاتەی کۆمەڵی کوردستاندا! ئەو کۆبونەوەیەش لە بەغدا و لە گەڕەکی (ڕاغیبە خاتوون) و لە ماڵی ئێمە بەسترا! ئامادەبووانیش بریتی بوون لە (مام جەلال، شەهاب شێخ نووری، فازیلی مەلا مەحموود، فوئاد قەرەداغی، دلێر سدیق، ڕەفعەتی مەلا و فەریدون عەبدولقادر).

دکتۆر محەمەد سابیر کەسایەتییەکی دیار و ئاگاداری کۆمەڵە و سەردەمێك بەرپرسی کۆمەڵە بوو، لە هەموو هەرێمی کوردستان، دەڵێت: (لە ڕاستیدا ئەو گروپەی ئیمە لە سلێمانی خۆمان بە بناغە دادەنا، بریتی بوو لە (کاك نەوشیڕوان و مەحموودی مەلا عێزەت و شازاد و بەندە و جەباری موهەندیس و کۆمەڵێ خەڵکی تر لە ڕیزەکاندا... وەك شەهید جەمال تاهیر و ئاوات عەبدول غەفور و دلێری برازای عومەر دەبابە)، سەرەتا سلێمانی یەك گروپ بوو، بەڵام دواتر بوو بە دوو گروپ، عێراقی و کوردستانی،

کاک نەوشێروان و کاک مەحموود ڕابەرایەتییان دەکرد، وا دانرابوو ئەو گروپەی سلێمانی کاکڵەی دروستکردنی کۆمەڵەی مارکسی-لینینی بێت، بەڵام کە چوونە بەغدا دوای ١١ی ئازار نازانم کە هۆکاری چی بوو کە کۆمەڵەی مارکسی-لینینی لە ١٩٧٠/٦/١٠ دروستبوو لە بەغدا لەماڵی فەرەیدون عەبدولقادر لە خانووەکەی ڕاغبە خاتوون، فازیلی مەلا مەحموود و فەریدون و فوئاد قەرەداغی و چەند کەسێکی تر بوونە سەرکردایەتی کۆمەڵە، خالە شەهاب لەوێوە هاتە ناو کۆمەڵە، کە ئەو گروپە دروستبوو، گروپی سلێمانی کە کاک نەوشێروان و کاک مەحموود و کاک حەمە چاوشین و کاک ڕەفعەتی مەلا هەموویان لە بەغدا بوون، ئەمانە پرسیان پێ نەکرا! کاتێکیان زانی کۆمەڵە دروستبووە، ئیمە پێش ئەوان ئەو فیکرەیەمان هەبوو کە ڕێکخراوێك دابنێین، چونکە ئێمە شانەی ڕۆشنبیرمان دامەزراندبوو هەفتانە دادەنیشتین، بەڵام بڕیاری دامەزراندن و پەیڕەو و پرۆگرامان نەبوو).

لەلایەکی دیکەوە ئاماژە بەوە دەکرێت کە ئەڵقەی ڕۆشنبیری دوو گروپ بووبێت، (زۆربەی هاوڕێیانی

گروپی سلێمانی کە کاک نەوشێروان و کاک مەحموود و کاک حەمە چاوشین و کاک ڕەفعەتی مەلا هەموویان لە بەغدا بوون، ئەمانە پرسیان پێ نەکرا! کاتێکیان زانی کۆمەڵە دروستبووە، ئیمە پێش ئەوان ئەو فیکرەیەمان هەبوو کە ڕێکخراوێك دابنێین، چونکە ئێمە شانەی ڕۆشنبیرمان دامەزراندبوو هەفتانە دادەنیشتین، بەڵام بڕیاری دامەزراندن و پەیڕەو و پرۆگرامان نەبوو).

هەواڵنامەی کتێب

حەڵقەی ڕۆشنبیری لە بەغدا بووین، بە بەردەوامی قسەمان دەربارەی دروستکردنی پارتێکی مارکسی-لینینی کوردستانی دەکرد، دابەشبووین بە دوو گروپەوە، گروپی یەکەم، نەوشیروان مستەفا، مەحموودی مەلا عیزەت، شازاد سائیب، من پەیوەنیم لەگەڵیان زۆر چاك بوو، بەڵام هیچ کۆبوونەوەیەکم لەگەڵ نەکردن.

گروپی دووەم، شەهید شەهاب شێخ نووری، فوئاد قەرەداغی، فەرەیدون عەبدولقادر، فازیل مەلا مەحموود، بەکر حسێن، دلێر سدیق ئەندازیار، ڕەفعەتی مەلا بوون، مام جەلال خانوویەکی بۆ فەرەیدوون لە بەغدا بەکرێ گرتبوو من لەوێ دوو کۆبوونەوەم لەگەڵ کردن وازم لێهێنا، چونکە هەندێ تێبینم لەسەر دوو برادەر هەبوو، گوێیان لێ نەگرتم برادەرەکانی سازمانی ئینقلاب بەتایبەتی ئیسماعیل و فوئاد قەرەداغی زۆر هەوڵیاندا بۆ گەڕانەوەم، پێم چاك نەبوو جارێکی تر بگەڕێمەوە و کاریان لەگەڵ بکەم).

مام جەلال خانوویەکی بۆ فەرەیدوون لە بەغدا بەکرێ گرتبوو من لەوێ دوو کۆبوونەوەم لەگەڵ کردن وازم لێهێنا، چونکە هەندێ تێبینم لەسەر دوو برادەر هەبوو، گوێیان لێ نەگرتم برادەرەکانی سازمانی ئینقلاب بەتایبەتی ئیسماعیل و فوئاد قەرەداغی زۆر هەوڵیاندا بۆ گەڕانەوەم، پێم چاك نەبوو جارێکی تر بگەڕێمەوە و کاریان لەگەڵ بکەم).

دەربارەی نەوشیروان مستەفا ئەمین و مەحموودی مەلا عیزەت لە سەرەتای ئەڵقەی ڕۆشنبیری کۆمەڵە لەگەڵ بوون بەڵام لە دەستەی دامەزرێنەر و سەرکردایەتی کۆمەڵە نەبوون، (ئەو و مەحموودی مەلا عیزەت، ئەو مەبەستی (نەوشیروان مستەفا ئەمین)، پەشیمان بوونەوە بێنە ناو کۆمەڵەوە، چونکە ناوهێنانی ئاشکرای مارکسزیم لینینزم بیروباوەڕی ماوتسی تۆنگ یان قەبووڵ نەبوو، هەروەها تێبینییان هەبوو لەسەر هەڵسوڕاوێکی چالاکی گروپەکەی شەهاب، جگە لەوە گوایا بە بێئاگاداری ئەوان کاری ڕێکخراوەیی کراوە و ئەمانیان لێ ئاگادار نەکردووە، واتە نەوشێروان و مەحموود، فەرەیدون عەبدولقادریش کە

باسی نەوشێروان دەکات دەڵێ: کە ئەو زانی مام جەلال بەشدارە وتی: من بەشدار نابم.

جگە لەوەی پێی وتراوە مام جەلال لە کۆمەڵەدایە، ئەویش قوشقی بووە، ئەو لەبەر ئەوە بووە کە ئەوسا نەوشێروان و گروپەکەی ڕێك نەبوون لەگەڵ مەکتەبی سیاسی و مام جەلالدا، جگە لەوە ئەو و مەحموود هەمیشە حەزیان بەوە بوو کە ڕیشسپی و ڕابەرن و هەموو شتەکان لە خۆیانەوە دەستپێبکات!

(مام جەلال مەوعیدێکی لە ئوتێل ڕەشیدی بەغدا بۆ دانابووم کە چووم، فوئاد قەرەداغی و بەکر حسێن لەوێ بوون، مام جەلال باسی ئەوەی کرد کە دوو گروپ هەیە چاکتر وایە هەوڵی یەکخستنەوەیان بدەین، برایانی سازمانی ئینقلابیش هەمان ڕایان هەبوو، چونکە هیچ خیلافێکی فیکریمان نەبوو، هەمووی یەك هێڵی فکریمان هەبوو، کە دەتوانین پێکەوە کاربکەین، پێموایە مام جەلال پەیوەندی لەگەڵ هەردوو گروپەکە هەبوو، پاش قسەکردن ئێمەش پێمان چاك بوو دوای پەیوەندیکردن بە مەحموودی مەلا عیزەت و شازاد سائیب و نەوشیروان مستەفا ئەمین بڕیار درا، کۆبوونەوەیەك لە ماڵی مەحموودی مەلا عیزەت لە بەغدا بکرێت، ئەو کۆبوونەوەیە کرا، قسەی زۆر لەسەر چۆنیەتی یەکگرتنەوە و وەرگرتنی ئەندام و ناوی ئەو ڕێکخراوەی کە دروست دەکرێت کرا، بەڵام نەگەیشتنینە هیچ ئەنجامێك) .

پاش ئەوەی نەوشیروان مستەفا ئەمین بەهۆی هەوڵی زۆری مام جەلال ڕۆیشت بۆ نەمسا، گروپەکەی کۆبوونەوە دەکەن، (ئێمە کۆبوونەوەیەکمان کرد کاك مەحموود و

(مام جەلال
مەوعیدێکی لە ئوتێل ڕەشیدی بەغدا بۆ دانابووم کە چووم، فوئاد قەرەداغی و بەکر حسێن لەوێ بوون، مام جەلال باسی ئەوەی کرد کە دوو گروپ هەیە چاکتر وایە هەوڵی یەکخستنەوەیان بدەین، برایانی سازمانی ئینقلابیش هەمان ڕایان هەبوو، چونکە هیچ خیلافێکی فیکریمان نەبوو، هەمووی یەك هێڵی فکریمان هەبوو، کە دەتوانین پێکەوە کاربکەین

هەواڵنامەی کتێب

نەوشێروان و سەرجەم گروپەکەی خۆمان ئەوانەی کاکڵەی گروپی سلیمانی بوون، کاك مەحموود گوتی: لەگەڵ ئەو کۆمەڵەیەی دروستبووە هاوبەشی ناکەم، کاك نەوشێروان گوتی: ئارەزووی خۆتانە، تا ئەو کاتە هیچ داواکارییەکمان بۆ نەهاتبوو، بەڵام زانیمان کە کۆمەڵە دروستبووە).

لە ڕۆژمێژووی ١٩٧٠/٦/١٠ لە بەغدا لە ماڵی (فەرەیدوون عەبدولقادر) لە خانووەکەی ڕاغیبە خاتوون، بۆ دامەزراندنی (کۆمەڵەی مارکسی-لینینی کوردستان) پەیڕەوی ناوخۆ و بەرنامەی کارکردنی ڕێکخستنەکان مام جەلال نووسی کە بە (کوردایەتی)ناسراوە!!

گروپی گۆڤاری ڕزگاری (نەوشیروان مستەفا ئەمین، د.محەمەد سابیر، مەحموودی مەلا عیزەت، حەمە چاوشین، ڕەفعەتی مەلا) لە بەغدا بوون پرسیان پێ نەکرا بەڵام زانییان کۆمەڵە دروست بووە!

مام جەلال وەك لێپرسراوی یەکەمی کۆمەڵە یەك لە ئەندامانی (م.س) و کۆمیتەی ناوەندی باڵی مەکتەب سیاسی (جەلالی) لە دامەزراندنی کۆمەڵە پێك نەکرد، متمانەی زیاتر بە لاوی تازە پێگەیشتوو و ڕۆشنبیر و هۆشیار و دەرچووی زانکۆ بوو!

(فەرەیدوون عەبدولقادر دەربارەی شەهید عەلی عەسکەری کە سەرکردەی وەچەرخان بوو، دەنووسێت (من مەسەلەی کۆمەڵەم لە کاك عەلی شاردەوە و داوام لێنەکرد کە بێتە ناو کۆمەڵەوە، دیارە ئەوەی زۆر پێناخۆش بوو، پاش ساڵێك کە سووسەی ئەو کاروچالاکییانەی کرد نامەیەکی سەرزەنشت ئامێزی بۆ ناردم کە دەڵێت: دەزانم ئێوە لەگەڵ مام جەلال خەریکی کاری سیاسین و لە منت

گروپی گۆڤاری ڕزگاری (نەوشیروان مستەفا ئەمین، د.محەمەد سابیر، مەحموودی مەلا عیزەت، حەمە چاوشین، ڕەفعەتی مەلا) لە بەغدا بوون پرسیان پێ نەکرا بەڵام زانییان کۆمەڵە دروست بووە!

شاردۆتەوە، چاوەڕوانم لێ نەدەکردی کە شتی وا لە من بشاریتەوە، ڕاستییەکەی بۆ من ناخۆش بوو، بەڵام نەدەکرا، بڕیارەکانی کۆمەڵە بشکێنم کە نەدەبوو جگە لە مام جەلال، بیر لە هێنانی هیچ سەرکردەیەکی کۆنی پارتی بکرێتەوە، چونکە پێمان وابوو ئەگەر ئەوانە بێنە ناو کۆمەڵەوە ئەوا دەبینە میراتگری عەقڵیەت و ناکۆکی و کێشەکانی جارانی ناو جوڵانەوەی کورد).

(بە دزییەوە دەستمان بە دروستکردنی کۆمەڵە دواى لە مەسەلەی دروستکردنی کۆمەڵەدا، من کۆمەڵە بووم، مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد و عومەر دەبابە و عەلی عەسکەری نەیان دەزانی من کۆمەڵەم لەبەر ئەوە لە خۆم دەترسام کە هەموو دەقیقەیەك کەشف ببم و ئەو کاتە بەدڵنیاییەوە لەلایەن پارتی و مەلا مستەفاوە دەکوژرام).

فوئاد قەرەداغی جەخت دەکاتەوە کەوا نەوشیروان مستەفا ئەمین ئەندامی سەرکردایەتی و ئەندامی دەستەی دامەزرێنەر نەبووە، بۆیە دەڵێت: (نەوشیروان مستەفا ئەمین، ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری کۆمەڵە نەبوو، بەڵام مام جەلال دەستەی دامەزرێنەر و یەکەم سکرتێری کۆمەڵە بووە).

فوئاد قەرەداغی جەخت دەکاتەوە کەوا نەوشیروان مستەفا ئەمین ئەندامی سەرکردایەتی و ئەندامی دەستەی دامەزرێنەر نەبووە، بۆیە دەڵێت: (نەوشیروان مستەفا ئەمین، ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری کۆمەڵە نەبوو، بەڵام مام جەلال دەستەی دامەزرێنەر و یەکەم سکرتێری کۆمەڵە بووە).

بۆچوون و لێکدانەوەی جیاواز هەیە لەسەر دەستەی دامەزرێنەری کۆمەڵە و گروپەکانی چونکە لەپاش شکستی باڵی (م.س) گوشاری پاراستن کارەکەیان زۆر بەنهێنی و ژێرزەمینی و شاراوە بووە، بەیاننامەی دامەزراندنی کۆمەڵە بڵاونەکراوەتەوە.

کۆمەڵەی مارکسی-لینینی کوردستان مێژووی دامەزراندنی خۆی دەگەڕێنێتەوە بۆ ١٠ی حزیران-یۆلیۆی

هەواڵنامەی کتێب

١٩٧٠ بەڵام تا ئێستا هیچ دۆکۆمێنتێکی نوسراو یان بەیاننامەیەکی دامەزراندنی نییە.

مەلا بەختیار پێی وایە دامەزراندنی کۆمەڵە پەلەی تێداکراوە، لە وەڵامی پرسیارێکدا دەڵێت: (من پێموایە دامەزراندنی کۆمەڵە پەلەی تێدا بووە، بۆ نمونە (مام جەلال) گروپێکی هەبووە، (کاك شەهاب) گروپێکی هەبووە، (نەوشیروان مستەفا) بەهەمان شێوە گروپێکی تری هەبووە، کە کۆمەڵە دادەمەزرێنن، هەر لە سەرەتای دامەزراندنەوە ناکۆکییەکی قووڵ لە ڕووی ئایدۆلۆژییەوە دەکەوێتە نێوان دامەزرێنەرانی کۆمەڵە، هەمووشیان لەناو جەلالییەوە پێکهێنراون، نەك لەناو خەباتی چینایەتی و سەندیکایی کرێکارانەوە، واتا: لەناو حیزبێکی شکست خواردووەوە، کە تەسلیم بە مەلایی بووەوە، کۆمەڵە دادەمەزرێ، سەرجەمیشیان خوێندەوار بوون، نەك کرێکار، (فوئاد قەرەداغی، ئەشرەف تاڵەبانی، فازڵی مەلا مەحموود) و چەند کەسی تر، گروپێك بوون بانگەشەی ئەوەیان دەکرد، کە کۆمەڵە دەبێت عێراقی بێت، بۆیە کۆمەڵە خستیانە ڕاپرسییەوە.

مەلا بەختیار پێی وایە دامەزراندنی کۆمەڵە پەلەی تێداکراوە، لە وەڵامی پرسیارێکدا دەڵێت: (من پێموایە دامەزراندنی کۆمەڵە پەلەی تێدا بووە، بۆ نمونە (مام جەلال) گروپێکی هەبووە، (کاك شەهاب) گروپێکی هەبووە، (نەوشیروان مستەفا) بەهەمان شێوە گروپێکی تری هەبووە، کە کۆمەڵە دادەمەزرێنن

چۆن دامەزرێنەرانی کۆمەڵە، لە سەروبەندی هەڵدێرانی سەرۆکی چین و شکستی شۆڕشی ڕۆشنبیرییەکەی، کۆمەڵەیان لەسەر ڕێبازی (ماو) بەهەڵە کۆپی کرد و شکستیان خوارد.

لە هاوینی ساڵی ١٩٧٥ ئاوات عەبدولغەفور بە فوئاد مەجید میسری و شاسوار جەلال (ئارام) ڕاگەیاندووە کە سەرکردایەتی کۆمەڵە بڕیاریداوە ئەرکی نووسینەوەی بەرنامەی حزبێکی مارکسی پێ سپاردوون، ئەوانیش داوای سەرچاوەیان کردبوو لەکاتێکدا هەردووکیان جێگە و ڕێگە و پێگەیەکیان لەناو کۆمەڵەدا نەبوو، ئاوات عەبدولغەفووریش کتێبی نووسەری فەلەستینی (مونیر شەفیق)ی بۆ هێنابوون، ئەوانیش پێکەنیبوون باوەڕ و قەناعەتیان بە تێزەکانی مونیر شەفیق نەبوو، ئامادەنەبوون بەسەرچاوە قبوڵی بکەن، پێیان سەیربوو بۆچی سەرکردایەتی کۆمەڵە ئەو ئەرکەی خستۆتە سەر هەردووکیان کە سەرکردایەتی نەبوون!

کۆمەڵە بەیاننامەی دامەزراندنی نییە، بەڵام دەستوور و بەرنامە و پەیڕەوی ناوخۆی هەبووە، دەبوو کۆمەڵە بەیانی دامەزراندنی بڵاوبکردبایە، چونکە پاش بەیانی ١١ی ئازاری ساڵی ١٩٧٠ بوو، لە بەغدابوون دەکرا بەنهێنی لەناو خۆیاندا بەیانەکەیان نووسیبا، وەکو دیکۆمێنتار، خۆشیان زۆربەیان لەگەڵ میری هاوپەیمان بوون، (پ.د.ك) دەیزانی کۆمەڵە هەیە، (پارتی زۆر باش ئاگاداری دروستبوونی کۆمەڵە بوو، ئێمە پێشتر باسی یەکگرتنەوەی هەردوو باڵی بارزانی و مەکتەبی سیاسیمان کرد، وتمان بەپێی شەرایتەکانی ئەو یەکگرتنەوەیە ئەندامانی باڵی م.س بەڕێژەی ١بە٣ تێکەڵ دەبوونەوە و لەناو ڕێکخستنەکانی لق و ناوچەدا

کۆمەڵە بەیاننامەی دامەزراندنی نییە، بەڵام دەستوور و بەرنامە و پەیڕەوی ناوخۆی هەبووە، دەبوو کۆمەڵە بەیانی دامەزراندنی بڵاوبکردبایە، چونکە پاش بەیانی ١١ی ئازاری ساڵی ١٩٧٠ بوو، لە بەغدابوون دەکرا بەنهێنی لەناو خۆیاندا بەیانەکەیان نووسیبا، وەکو دیکۆمێنتار، خۆشیان زۆربەیان لەگەڵ میری هاوپەیمان بوون، (پ.د.ك) دەیزانی کۆمەڵە هەیە

دەستبەکاربوون، لەناو ئەوانەدا خەڵکێك هەبوون لەنزیکەوە ئاگاداری دروستبوونی کۆمەڵە بوون و دوایی هەموو زانیارییەکیان لەمەڕ کۆمەڵە بە پارتی گەیاندبوو، دیاربوو دامودەزگاکانی پارتی لەو ماوەیەدا بەوردیی چاودێری دۆخەکەیان کردبوو. زانیاری تەواویشیان لەسەر هەندێ کەس لەلا بوو.

بەڵگەیەکی تریش بۆ ئەوەی کە پارتی ئاگای لە بوونی کۆمەڵە بوو، زستانی ١٩٧٤ پێش هەڵگیرسانەوەی شەڕ، مەفرەزەیەکی لقی چواری پارتی کە ناونرا بوو مەفرەزەی (هەتاو) لەسەر ڕێی گوندی (ئەڵڵایی) (عومەری سەید عەلی)یان ڕفاند و ماوەیەك بێ سەروشوێنیان کرد و پاشان ئازاد کرا و زۆری نەبرد شەڕ دەستیپێکردەوە).

فوئاد قەرەداغی دەڵێت: (ئەرکی نووسینی بەرنامە و پەیڕەوی ناوخۆی کۆمەڵە لە کۆبوونەوەیەکدا بە من سپێردرا، لە کۆبوونەوەی دواتر، لەلایەن دەستەی دامەزرێنەر کە فەرەیدوون عەبدولقادر یەکێکیان بوون پەسەندکرا و فەرەیدوون چاپی کرد و بەرگێکی جوانیشی بۆ دروستکرد، چاپی یەکەمی ئەو بەرنامە و پەیڕەوە تا ئێستا دیارنییە، هەرکاتێك دەرکەوت دەتوانن بەراوردی بکەن، لەگەڵ نووسینەکانی ئەو کاتەمدا، بۆ ڕاستاندنی ئەوەی کە کێ نووسیویەتی، لە ڕاستیدا ئێمە هەمووومان کۆك بووین لەسەر بەرنامەی ڕێکخراوێکی ماویستی پرەنسیپەکانی، بۆیە گرفتێکمان نەبوو لە داڕشتنی بەرنامەکاندا، هەرچەندە بەلێکدانەوەی ئەمڕۆم کارێکی بیرۆکراتییانەی تاك ڕەومان کردووە، بەبێ ئەوەی پێشەکی وەك پڕۆژەیەك بیخەینە بەردەم هاوڕێیانمان لە شانە سەرەتاییەکاندا، خۆمان نووسیمان و خۆمان پەسەندمان کرد و وەك دەستووری کاری کۆمەڵە دامان بەزانندە خوارەوە).

زۆر سەرچاوە ئاماژە بەوە دەکەن کە بەیاننامەی دامەزراندنی کۆمەڵەی مارکسی-لینینی کوردستان دەرنەکراوە، هەروەك (کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان، ڕێکخراوێکی چەپی بیروباوەڕی مارکسیست-لینینیستە، ساڵی (١٩٧٠)، لە سەروبەندی تێکشکانی باڵی مەکتەبی سیاسی پارتیی دیموکراتی کوردستان، لە تێکەڵبوونی ڕەوتە بیروباوەڕە لێکنزیکەکان پێکهاتووە.

لە ڕووی ئایدۆلۆژییەوە بیروباوەڕی زاڵ بەسەر ڕێکخراوەکەدا لە ڕووی ئایدۆلۆژییەوە بیروباوەڕی زاڵ بەسەر ڕێکخراواکەدا لە کاتی دامەزراندنیدا بیروباوەڕی ماوتسی تۆنگ بوو، ئەمەش بە ئاشکرا بە ناوەکەیەوە دیارە کە بریتیبوو لە کۆمەڵەی مارکسی-لینینی-ماوتسی

تۆنگ، لە ڕووی شێوەی کارکردنەوە، بڕیاردرا ڕێکخراوەکە بە شێوەیەکی نهێنی کاربکات و خۆی ڕابگەیەنێت، لەبەر ئەوە نە کۆنگرە بەسترا و نە بەیاننامەی دامەزراندن دەرکرا).

فوئاد قەرەداغی جێگری سکرتێری کۆمەڵە بوو، ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری کۆمەڵە، جەخت دەکاتەوە کە لە سەرەتای مێژووی کۆمەڵە دوو بەڵگەنامە هەبووە، (لە ڕێکخراوێکدا هێشتا تەمەنی نەگەیشتبووە ساڵێك و تەنها خۆی دوو بەڵگەنامەی هەبێت، کە ئەوانیش (بەرنامە و پەیڕەوی ناوخۆ، هەڵسەنگاندنی حزب وڕێکخراوەکانی کوردستان و عێراق)بێت.

(فوئاد قەرەداغی، کەسایەتی دووەم بوو پاش مام جەلال، هەر جارێك کۆبوونەوە کرابێت و مام جەلال ئامادە نەبووبێت، فوئاد قەرەداغی تا ساڵی ١٩٧٢ سەرپەرشتی کۆبوونەوەکانی دەستەی دامەزرێنەری کردووە، زۆربەی نووسین و بڵاوکراوەکانی کۆمەڵە لەلایەن فوئاد قەرەداخیەوە نووسراون، ئەم لە ڕووی ڕۆشنبیری سیاسییەوە کاریگەرترین کەسایەتی سەردەمە، بۆچوونی ئەم یەکلاکەرەوە بووە، لەوە دەچێت کەسایەتی فوئاد بۆ کاری (تیۆرسیۆن)ی حزبێکی ڕەسمی و ئاشکرا گونجاو بووبێت، نەك بۆ کاری ڕێبەرێکی هەڵوسڕاوی ڕێکخراوێکی ژێرزەمینی تازە دامەزراو) !.

زۆربەی نووسین و بڵاوکراوەکانی کۆمەڵە لەلایەن فوئاد قەرەداخیەوە نووسراون، ئەم لە ڕووی ڕۆشنبیری سیاسییەوە کاریگەرترین کەسایەتی سەردەمە، بۆچوونی ئەم یەکلاکەرەوە بووە، لەوە دەچێت کەسایەتی فوئاد بۆ کاری (تیۆرسیۆن)ی حزبێکی ڕەسمی و ئاشکرا گونجاو بووبێت، نەك بۆ کاری ڕێبەرێکی هەڵوسڕاوی ڕێکخراوێکی ژێرزەمینی تازە دامەزراو) !.

بەڵام هەموو گروپەکانی کۆمەڵە لەسەر ئەوە کۆکن کە مام جەلال دینەمۆ و ڕابەری کۆمەڵە بووە.

(مام جەلال ئەندامێکی دەستەی دامەزرێنەری کۆمەڵە و یەکەم سکرتێری بووە).

لە ئەنجامی یەکگرتنی سێ گروپی مارکسی-لینینی نێو باڵی (م.س)ی پارتیدا پاش ئەوەی فیکر و ڕێباز و

جیهانبینینەکەی گەڵاڵە بووە و دامەزرێندراوە، مام جەلال، نەوشیروان مستەفا ئەمین، شەهید شەهابی شێخ نوری، لێپرسراوانی ئەو سێ گروپە بوونە، ئەمە ئەو گێڕانەوە ڕەسمیە کە لەوێدا لەسەری ڕێکەوتن زۆر ڕای جیاوازتریش هەیە، کە خاوەنەکانیان، لە سەرەتای دامەزراندنی کۆمەڵەدا لەگەڵ بوونە، لەو سەروبەندەدا، جورئەتی ڕادەربڕینیان نەدەکرد، هەندێك لەو ڕایانە دەڵێن، کە نووسەری پەنجەکان (مەبەست نەوشێروان مستەفا)یە، لە دامەزراندنی کۆمەڵە هیچ دەورێکی نەبووە.

نەوشیروان مستەفا ئەمین، شەهید شەهابی شێخ نوری، لێپرسراوانی ئەو سێ گروپە بوونە، ئەمە ئەو گێڕانەوە ڕەسمیە کە لەوێدا لەسەری ڕێکەوتن زۆر ڕای جیاوازتریش هەیە، کە خاوەنەکانیان، لە سەرەتای دامەزراندنی کۆمەڵەدا لەگەڵ بوونە، لەو سەروبەندەدا، جورئەتی ڕادەربڕینیان نەدەکرد، هەندێك لەو ڕایانە دەڵێن، کە نووسەری پەنجەکان (مەبەست نەوشێروان مستەفا)یە، لە دامەزراندنی کۆمەڵە هیچ دەورێکی نەبووە.

بەڵام فوئاد قەرەداغی پێی وابووە مام جەلال هەموو دەستە و گروپێك بووە و ئاگاداربووە، هەریەك دەستە نەبووە، (کۆمەڵە دەستەیەك نەبووە بەناوی دەستەی مام جەلال-ەوە، ئێمە هەمووومان پەیوەندیمان بە مام جەلالەوە هەبوو، دواتر دوو گروپ پێکهات، یەکێکیان بریتی بوو لە شەهابی شێخ نووری و فەرەیدوون عەبدولقادر و فازیلی مەلا مەحموود و من و دلێر سدیقیش، بەم گرووپەوە پەیوەست بووین، ئەم گروپە پەیوەندی بە کۆمەڵێك هاوڕێی سلێمانییەوە هەبوو، گروپەکەی دی، نەوشیروان مستەفا و مەحموودی مەلا عیزەت و چەند کادرێکی لق و لێژنەی ناوچەی سلێمانی پارتی (باڵی م.س) کە دوای بەیاننامەی ئاداری ١٩٧٠ هاتبوونە بەغدا، هاوڕێیان داوایان لێکردم چاوم بە مام جەلال بکەوێت و بوونی گروپەکەمانی لەلا بدرکێنم، کاتێ قسەم لەگەڵ مام جەلال کرد، ئەو یەکسەر خۆشحاڵی خۆی نیشاندا و پێی وتم کە گروپێکی دیکەش هەیە، ناوی مەلا مەحموود و نەوشیروان مستەفای برد، هەستیشم کرد هەمووشتێك ئاگادارە، مام جەلال

پێشنیازی ئەوەی کرد کە ئێمە (ماویستییەکانی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی پارتی)گروپێك بین، هەوڵبدەین ئەو دوو گروپە یەکبخەین، بۆ ئەو مەبەستە قسەی لەگەڵ ڕەفعەتی مەلا و بەکر حسێن کرد و لەسەر ڕای من قسەکردنی لەگەڵ نورەدین عەبدولڕەحمان دواخست، ئەو هەوڵە بۆ یەکخستنی ئەو دوو گروپە لەلایەن مام جەلالەوە درا سەرکەوتوو نەبوو، بۆیە بڕیاری دامەزراندنی ڕێکخراوەکەمان دا).

(دامەزرێنەرانی کۆمەڵە تەنها چەند کەسێك نەبوون، بەڵکو هەموو ئەو هاوڕێیانە بوون کە کاریان بۆ دامەزراندنی کردووە، ئەوانەی دڵسۆزانە وەك کادیر هەڵدەسوڕان و بەخەمی پێکهاتنی ئەم ڕێکخستنەوەیە بوون، بۆیە پێم باشە بەو تێکۆشەرانە بووترێت هەڵسوڕاوانی سەرەتا.

هاوڕای ئەو بیرۆکەیە زۆر بووە بۆیە بە زوویی لەناو قوتابییان و خوێندەواران و لاوانی تێکۆشەر بڵاوبۆوە، ڕیشەی داکووتا!

(کۆمەڵە ساڵی ١٩٧٠ پێکهات، مام جەلال سەرەتای دینەمۆی بزاڤەکە بوو، دەستەی دامەزرێنەر ئەم شەشەبوون: (١-مام جەلال، ٢- شەهابی شێخ نووری، ٣-فوئاد قەرەداخی، ٤-فازیلی مەلا مەحموود، ٥-فەریدون عەبدولقادر، ٦-دلێر سدیق کۆیی) .

لە لایەکی دیکەوە مام جەلال کە تێکەڵ بە (پ.د.ك)بووەوە لەگەڵ مەلا مستەفا بارزانی ڕێککەوتبوون بۆ ئاشتبوونەوە و یەکخستنەوەی هەردوولا، بەڵام (مام جەلال لەگەڵ گەڕانەوە لە بەغداوە بۆ نێو پارتی دیموکرات و شۆڕشی ئەیلول لە ساڵی ١٩٧٠، ڕۆژی ١٩٧٠/٦/١٠ کۆمەڵەی مارکس و لینینی کوردستانی لەنێو دڵی پارتی دیموکرات و شۆڕشی ئەیلول بەنهێنی دامەزراند، لەجیاتی خزمەتکردنی بە شۆڕشی ئەیلول بەنهێنی کاری بۆ ئەو ڕێکخراوە نوێیە دەکرد).

ڕۆڵ و کاریگەری مام جەلال وەك ڕۆڵی کەسی یەکەمی هەر ڕێکخراوێك بوو، کە لە سەرەتای کارکردنیدا بێت، واتە ڕۆڵی سەرکردایەتی و ڕێکخەر، تەواوی ئەو ماوەیەی لە کۆمەڵەدا کارمکردووە و ئاگادارم مام جەلال سەرەتا بەهۆی وتووێژی هەردوو باڵەکەی پارتی بۆ یەکگرتنەوە و دوایش بەهۆی نیشتەجێبوونی لە چۆمان کەمتر دەیتوانی بەشدرای چالاکییەکانمان بکات، بەڵام پەیوەندییمان لە ڕێگەی نامەوە هەبوو، ئەوکاتانەشی بە سەردان بۆ بەغدا بهاتبایە کۆبونەوەمان دەکرد و ڕاستەوخۆ ئاگاداری کارەکانمان دەبوو.

هەواڵنامەی کتێب

لەلایەکی دیکەوە پێیان وایە کەوا نەوشیروان مستەفا ئەمین ڕۆڵی نەبووە لە دامەزراندنی کۆمەڵە، (کە نووسەری پەنجەکان مەبەست (نەوشیروان مستەفا ئەمین)ە، لە دامەزراندنی کۆمەڵەدا هیچ دەورێکی نەبووە، یان دامەزرێنەرانی کۆمەڵە، واتە ئەندامانی دوو گروپەکەی دیکە، ئامادەنەبوون و نەیانویستووە هاوکاریی ئەو بکەن، و ئەو بەجیا گروپێکی پێکەوە ناوە و پاشان بە هەوڵی مام جەلال خۆی و گروپەکەی تێکەڵ بە کۆمەڵە بوون).

کۆمەڵە لەژێر کاریگەری گروپێکی ناو حزبی تودەی ئێران کە جیا بووبوونەوە، لە (چین) گەڕابوونەوە، هاتنە بەکرەجۆ، کاریگەریان هەبوو لەسەر دروستبوونی کۆمەڵە، لەگەڵ گۆڤاری ڕزگاری زەمانی باڵی م.س کە بابەتی دەربارەی مارکسیزم-لینینزم-ئەندێشەی ماو-کوردایەتی و چینایەتی، بڵاودەکردەوە، جگە لەوەش مام جەلال لە ناوەڕاستی ساڵی ١٩٦٩ لە بەغدا کە گروپێك گەنج و ڕۆشنبیر و خوێندەواری باشی ناو باڵی م.س کۆدەکردەوە و خولی ڕۆشنبیری پێگەیاندنی بۆ دەکردن بابەتی سیاسی و بیری چەپی دەوروژاند، لەگەڵ کتێبخانەی (بیری نوێ) لە بەغدا کتێبخانەکە بە ناوی دارۆی شێخ نورییەوە بووە، شەهابی شێخ نوری سەرپەرشتی دەکرد، لە کۆمەڵە ناوی نهێنی (عوسمان) بوو، ئەو هۆکارانە بوونە هەوێنی دروستکردنی کۆمەڵە. (کتێبخانەی الفکر الجدید، کە گوایا هی سازما انقلابی بووە، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە شەهید شەهاب خاوەنی بووە).

مام جەلالیش دەڵێت: (ئێمە کتێبخانەی بیری نوێمان لە بەغدا دانابوو، وەك وەکیلی کتێبی چینی وابوو، هەرچیی کتێبی چینی دەهات دەیفرۆشت و بڵاوی دەکردەوە، من چارەسەری کێشە داراییەکەم دەکرد، ئیجازەکەی بەناوی دارۆی شێخ نووریەوە بوو شەهابی براشی سەرپەرشتی دەکرد).

لەو بوارەدا کتێبخانەی بیری نوێ دەورێکی گرنگی هەبوو بۆ بڵاوکردنەوەی بیری تازە، کتێبی دەبارەی جەنگی تەرجمەکرد بۆ کوردی، دوای ئەوە کتێبی (بژی جەنگی گەل) نەوشیروان مستەفا تەرجمەی کرد لەپاشان چەپکێك لە وتەکانی سەرۆك ماوتسی تۆنگی کە مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد و نەوشیروان مستەفا تەرجمەیان کرد، واتە کۆمەڵێك سەرچاوەی مارکسیی و بیری ماوتسی تۆنگ کەوتنە بازاڕەوە.

زەمینەی فکری و ڕۆشنبیری لەبارا بوو لەو بارودۆخە سیاسیەدا (بۆیە کە کۆمەڵە دامەزرا

بنکەیەکی فکری و سیاسی ئامادەبووی هەبوو).

بەڵام مەلا بەختیار ڕایەکی جیاواز دەردەبڕێ کە کۆمەڵە لەسەر بناغەیەکی شکستخواردوو دامەزراوە، (جارێ لە دامەزراندنەوە، کۆمەڵە، لە هەڵبژاردنی (ڕێبازی مارکسی-ماویزم)دا، هەڵەیەکی گەورەی کردبوو.. چونکە، جگە لەوەی پاشکۆیەتی بۆ چین، وەکو هەموو پاشکۆیەتییەك، سوودی نەبوو. تەنانەت تەوقیتی هەڵبژاردنی (ماویزم) لەدوای شکستی سەرۆکی چین بوو، لە شۆڕشی ڕۆشنبیریدا (١٩٦٦).

ماوتسیتۆنگ، نەك خۆی شکستی خواردبوو، بەڵکو باشترین سەرکردەکانی شۆڕش و پارتی کۆمۆنیستیشی لە دادگای ئاشکرای قەرەقۆشیدا، بەبێ تاوان و تەنها بە خەیاڵی نەرجسیەتی سەرۆکایەتی، نابوت کردبوو. ئێستا مێژوو، ئەو ڕاستیانەی دەرخستووە کە چ تاوانێك لەو شۆڕشە ڕۆشنبیرییەدا، دەرهەق پارتی کۆمۆنیست و سەرکردە هەرە بەتواناکان، کراوە. ملیۆنەها جوتیاریش لەناوبراون. ڕۆژگار ناچاری کردن یەکێك لەو سەرکردە سزادراوانە کە (تێنگ سیاو بینگ)ە.. بهێننەوە بۆ ڕابەرایەتی و چینیان گەیاندە لوتکەی پێشکەوتن. کەچی دامەزرێنەرانی کۆمەڵە، ڕێك ئەو دۆخە شکستخواردووەی سەرۆکی چین بۆ دامەزراندنی کۆمەڵە هەڵدەبژێرن. لەکاتێکدا، هەر لەو دۆخەدا، ڕێکخراوە ماویستەکان، کە زانیبوویان شۆڕشی ڕۆشنبیری کارەساتی لە وڵاتەکەدا خوڵقاندووە، پاشەکشەیان لە ڕێبازی ماویزم دەکرد. وەکو فەلەستینییەکان، یان تەواوی ڕێکخراوە ماویستەکانی ڕۆژئاوا، کەچی لەو هەلومەرجەدا، کۆمەڵە، لەسەر مۆدێلێکی شکستخواردوو، دادەمەزرێ. ئەم ڕێبازە،

ماوتسیتۆنگ، نەك خۆی شکستی خواردبوو، بەڵکو باشترین سەرکردەکانی شۆڕش و پارتی کۆمۆنیستیشی لە دادگای ئاشکرای قەرەقۆشیدا، بەبێ تاوان و تەنها بە خەیاڵی نەرجسیەتی سەرۆکایەتی، نابوت کردبوو. ئێستا مێژوو، ئەو ڕاستیانەی دەرخستووە کە چ تاوانێك لەو شۆڕشە ڕۆشنبیرییەدا، دەرهەق پارتی کۆمۆنیست و سەرکردە هەرە بەتواناکان، کراوە. ملیۆنەها جوتیاریش لەناوبراون.

هەتا ساڵی ١٩٧٦ بەردەوام دەبێ. کۆمیتەی هەرێمەکان بە ڕابەرایەتی شەهید ئارام، ڕێبازەکە هەتا دەگۆڕن و کۆمەڵە وەکو ڕێکخراوێکی چەپی دوور لە جەمسەربەندی دەچەسپێنن).

لە لایەکی دیکەشەوە مەلا بەختیار جەخت دەکاتەوە، لەسەر بناغەیەکی شکستخواردووی جەلالی دامەزراوە، (کۆمەڵە، لەدوای دۆخی شکستخواردووی پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان (جەلالییەکان) دادەمەزرێ. واتا: کادرەکانی کۆمەڵە، پەروەردەکراوی سەردەمی جەلالین و لەو سەردەمەشدا (سازمانی ئینقلابی حیزبی تودە) لە پەروەردەکردندا، ڕۆڵی سەرەکی گێڕاوە. ئەمە چی دەگەیەنێ؟

ڕێك ئەوە دەگەیەنێ، دامەزرێنەرانی کۆمەڵە، خۆیان لەو ئاستە تیۆرییەدا نەبوون، خولی پەروەردەی فەلسەفە بکەنەوە، سەرکردەکانی سازمانی ئینقلابی ئەم ئەرکەیان ڕاپەڕاندووە. هەر لەو کاتەدا (جەلالی) لەدوای بەیاننامەی ئازار، ناچار دەبێ لەگەڵ حیزبی دایك (پارتی- بارزانی) تێکەڵ ببێتەوە. تەنها قەواعیدی جەلالی لە ئۆرگانەکانی پارتی وەرگیراون، مەکتەبی سیاسی و سەرکردایەتییەکەیان، هیچ پلە و پۆستێکیان پێنەدراوە).

٦ی ئازاری ١٩٩١
لە دەفتەری بیرەوەرییەکانمدا

عوسمان هۆرمزیار

کات چێشتەنگاو بوو، هەوا خۆش بوو، دارەکان تازە چرۆیان کردبوو، شەوی ڕابردووش نمەبارنێك باریبوو، دەنگوباسی ڕاپەڕینەکەی شاری ڕانیە بە هەموو لایەك گەیشتبوو، شار ساڵانێك بوو هێزی هەستانەوەی نەبوو وەك ئێستا قیت و قنج بۆ خۆی دانیشتبوو، بەڵام ئەو ڕۆژە شار قوراغ بوو وەك ئەوەی شتێك ڕووی دابێ یان ڕوویدات،

خاتوو(ئومێد فەتاح)

دڵشاد خدر

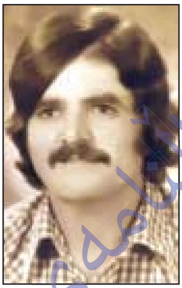
بەکر حاجی

سەلاح مەزن

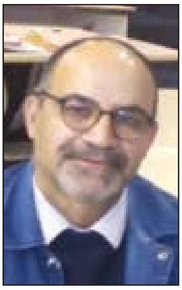
حەمە عەباس

شار ڕقی لە قەرز بوو و نەیدەویست ئازایەتی لە هیچ شارێکی تر قەرزبکا، پیاوانی ئەمن و ئیستیخبارات و جاشەکان مشەوەش دیاربوون و بەشەقامەکان بڵاوبوونەوە و هەموو لەسەر هەست و هەر چاوێکیان کردبوو بەسەد چاو، چاودێری دار و بەردیان دەکرد، لە کۆڵانە بەرینەکەی نێوان باغی شار و دەلاڵخانە و ڕێك لەو شوێنەی پێیان دەگۆ (مەیدانی عەمەلان) قەرەباڵغی پەیدابوو کیژە هەولێرییەك چووە سەر بۆدی ئەو پیکابە سپییەی لەوێ وەستابوو و تەوارئاسا یەك بەدەنگی خۆی هاواری کرد (بژی هێزی پێشمەرگە سەدام نزیکی مەرگە) (بڕووخێ بەعسی فاشی سەدام و ئەمن و جاشی)،

شار خرۆشا شار تێکقژقژا و خەڵکێکی زۆر هوتافەکەیان لێوەرگرتەوە و هاوارییان کرد بڕووخێ بڕووخێ، من ئەو کیژە هەولێرییەم دەناسی ئەو خاتوو (ئومێد)ی کچی تێکۆشەری ناسراو (مامۆستا فەتاح) بوو سەردەمانێك دراوسێمان بوون لە گەڕەکی ئازادی، تا دەهات قەرەباڵغییەکە زیادی دەکرد و پاشان خۆپیشاندان دەستی پێکرد و دڵشاد خدر و بەکر

حاجی و سەلاح مەزن و هاوڕێ سرود و حەمە عەباسی شاعیر لەوێ بوون، من ئەوانم دەناسی، ئەوان سەرپەرشتی خۆپیشاندانەکەیان دەکرد، لەگەڵ یەکەم نەعرەتی خاتوو ئومێد زەمین لەرزە ڕوویدا ئیدی هەم هەیبەتی بەعس شکا و هەم ترسی خەڵك شکا لەو دێوە زل و تۆقێنەرەی پێیان دەگوت بەعس، خۆپیشاندەران بەرەو شەقامی شێخەڵلا بەڕێکەوتن و ڕوو لە پردی سەیداوە بە هوتاف کێشانەوە ڕۆیشتن، سەرۆك جاشێك و جاشەکانی کە پێیان دەگوترا (مەفرەزە خاسە) گەیشتنە شوێنەکە و کاکی سەرۆك جاش فەرمانی بە جاشەکانی کرد تەقە لە خوپیشاندەران بکەن، گرژی پەیدابوو و هەندێك لە خۆپیشاندەران دەمانچەیان پێبوو تەقەیان لە جاشەکان کردەوە.

پێش ئەوەی هێزی زیاتر بێ خۆپیشاندەران بڵاوەیانپێکرد و هەر یەك بەلایەك خۆی دەربازکرد، ڕاستە ئەو خۆپیشاندانە نەبووە سەرتاسەری و هەموو شاری نەگرتەوە بەڵام بەعس ئەو سامەی جارانی نەما و خەڵك بەگشتی ترسیان شکا، ئەوەی ئەو قارەمانانەکردیان یاریکردن بوو بە ئاگر بەڵام ئەوان گاڵتەیان بەو ئاگرە هات، ئەوەی ئەو جوامێرانە کردیان پەنجەدرێژکردن بوو بۆ کونی مار بەڵام ئەوان هەردەپەنجەیان درێژکرد و ماریان حەپاساو و سەرسامکرد، ئەوان بوون بەردی بناغەی یاخیبوونیان دووبارە لەم شارە دانایەوە،

لە ساڵیادی ئەو خۆپیشاندانە سڵاو لە خاتوو (ئومێد فەتاح تۆفیق) لە هەر شوێنێك بێ لەم دونیا پان و بەرینە، خاتوو ئومێد ڕەمزی ژنانی هەولێرە و ناوێکی پڕشنگدارە لە مێژووی ژنانی شار. سڵاو لە کوڕە چەلەنگەکانی ئەوێ ڕۆژێ سڵاو لە دڵشاد خدر و سەلاح مەزن و حەمە عەباس و بەکر حاجی و هەموو ئەوانەی بتی ترسیان لەم شارە ورد و خاشکرد.

لە ساڵیادی ئەو خۆپیشاندانە سڵاو لە خاتوو (ئومێد فەتاح تۆفیق) لە هەر شوێنێك بێ لەم دونیا پان و بەرینە، خاتوو ئومێد ڕەمزی ژنانی هەولێرە و ناوێکی پڕشنگدارە لە مێژووی ژنانی شار. سڵاو لە کوڕە چەلەنگەکانی ئەوێ ڕۆژێ سڵاو لە دڵشاد خدر و سەلاح مەزن و حەمە عەباس و بەکر حاجی و هەموو ئەوانەی بتی ترسیان لەم شارە ورد و خاشکرد.

سۆران مەسیحیی
ناوێك، بۆ هەموو سەردەمەكان

محەممەد گۆران

كوڕە هەرزەكارێكی مەسیحیی ئەرمەن، لە كۆمەڵكوژییەكەی ساڵی ١٩١٥ی دەوڵەتی عوسمانی، كە تەنیا لەو ساڵەدا، یەك میلۆن و نیو ئەرمەنی، كە بەشی زۆریان كەوتبوونە ناوچەكانی باكووری كوردستان، جینۆساید كران. ئەو كوڕە ئەرمەنە، لە لایەن بنەماڵەیەكی ئامەد دەشاردرێتەوە و دوای چەند ساڵ و هێوربوونەوەی دۆخەكە، كوڕە ئاودیوی شاری قامیشلۆ دەبێت لە سنووری ڕۆژئاوای كوردستاندا. كە گەورەتر دەبێت، كچێكی ئەرمەن دەخوازێ و چەندین كچ و كوڕی دەبێت.

ئارام تیگران، گۆرانیبێژی بەناوبانگی ئەرمەن، دەڵێ: "ڕۆژەك باوكم ئێمەی كۆكردەوە، وتی ئەمن كە لە ژیاندا ماوم، بە خاتری كوردانە، ئێوەش كە هاتوونەتە ژیان، هەر بە خاتری كوردانە، چونكە ئەگەر من نەمابام، ئێوەش نەدەبوون، بۆیە داواتان لێدەكەم، هەرچی لەدەستتان دێ بۆ خزمەتكردنی كوردان درێخی نەكەن". ئەو ئامۆژگارییەی باوكی، وای كرد كە (ئارام تیگران) هەموو ژیانی خۆی بخاتە خزمەتی هونەر و ئاوازی كوردی.

هاوزەمان لەگەڵ كۆمەڵكوژی ئەرمەنەكان لە باكووری كوردستاندا، دەوڵەتی شكست خواردووی عوسمانییەكان لە جەنگی یەكەمی جیهانی، ویستیان هەمان كارەسات لە باشووری كوردستان (كوردستانی عێراق)یش، دووبارە بكەنەوە، مەسیحییەكانی هەولێر، بەتایبەتیش خەڵكەكەی شارەدێی عەنكاوە

هەواڵنامەی كتێب

مەلا ئاوات لەگەڵ شەهید سۆران

مەلافەندی، سەرجەم خێزانە مەسیحییەکان لە کۆشکەکەی خۆی لە باداوە و مزگەوتی گەورەی قەڵاتێ جێگیردەکات و پەنایان دەدات، هەر زووش، لەگەڵ محەمەد موفتی ئامۆزای، فەتوایەکیان دەرکرد: «پێویستە لەسەر هەمووان پارێزگاری لە خەڵکی عەنکاوە بکەن. هەر کەسێ دەستی بە خوێنی برا مەسیحییەکانمان سوور بێت، خودا لە ڕۆژی قیامەت سزای دەدات، سەرباری سزای خواش، بەپێی یاسا ڕووبەڕووی سزای دادگا دەبێتەوە».

کۆمەڵکوژ بکەن. مەسیحییەکانی عەنکاوە کە بەو پیلانەی عوسمانییەکانیان زانی، هەر زوو لە ترسی دووبارەبوونەوەی کۆمەڵکوژیی ئەرمەنەکان، پەنایان بۆ مەلافەندی لە گوندی باداوە برد. ئەو کەسایەتییە دیارەی شاری هەولێر (مەلافەندی) زۆر بە توندی ڕووبەڕووی ئەو هەوڵەی عوسمانییەکان بۆوە و لە کاتێکی زۆر هەستیاردا بووە فریادڕەس و پشت و پەنایان.

مەلافەندی، سەرجەم خێزانە مەسیحییەکان لە کۆشکەکەی خۆی لە باداوە و مزگەوتی گەورەی قەڵاتێ جێگیردەکات و پەنایان دەدات، هەر زووش، لەگەڵ محەمەد موفتی ئامۆزای، فەتوایەکیان دەرکرد: "پێویستە لەسەر هەمووان پارێزگاری لە خەڵکی عەنکاوە بکەن. هەر کەسێ دەستی بە خوێنی برا مەسیحییەکانمان سوور بێت، خودا لە ڕۆژی قیامەت سزای دەدات، سەرباری سزای خواش، بەپێی یاسا ڕووبەڕووی سزای دادگا دەبێتەوە".

ئەو هەڵوێستەی مەلافەندی، بووە هۆی ڕزگاربوونی مەسیحییەکان لە کۆمەڵکوژکردنیان، پاشتریش کە سوپای

عوسمانی لە هەولێر پاشەکشە دەکات و ئینگلیزەکان دەگەنە هەولێر، دۆخەکە ئارام دەبێتەوە و مەسیحییەکان دەگەڕێنەوە سەر ماڵ و موڵکی خۆیان لە عەنکاوە.

دوای حەفتا ساڵ لەو ڕووداوانە، خێزانێکی مەسیحیی کلدان لە عەنکاوە، لەجیاتی هەموو مەسیحییەکان، بە ڕووحی خۆیان ئەو قەرزەی کوردانی هەولێر و (مەلافەندی) یان دایەوە، بۆیە ئەگەر خێزانەکەی (ئارام تیگران) لە ڕۆژئاوا و شاری قامیشلۆ، بە خزمەتکردنی هونەر و فۆلکلۆر و ئاوازی کوردی هاتبنە نێو خەبات، ئەوە خێزانەکەی (پۆڵص صلێوا) بەتەواوی ئەندامانی خێزانەکەی هاتنە نێو خەباتی سیاسی و چەکداریی کورد. سەرەتا یەکێ لە ڕۆڵە هەرە ئازاکەی خۆیان بەخشی و پاشتریش سەرجەم ئەندامانی خێزانەکەیان لەو ڕێگەیەدا، کۆمەڵکوژ کران و بوونە قوربانی!

ئێستاکە، هەقە بپرسین، ئەو خێزانە مەسیحییە کێ بوون؟ ئەی ئەو ڕۆڵە ئازا و جانفیدایە کێ بوو، کە لە

دوای حەفتا ساڵ لەو ڕووداوانە، خێزانێکی مەسیحیی کلدان لە عەنکاوە، لەجیاتی هەموو مەسیحییەکان، بە ڕووحی خۆیان ئەو قەرزەی کوردانی هەولێر و (مەلافەندی) یان دایەوە، بۆیە ئەگەر خێزانەکەی (ئارام تیگران) لە ڕۆژئاوا و شاری قامیشلۆ، بە خزمەتکردنی هونەر و فۆلکلۆر و ئاوازی کوردی هاتبنە نێو خەبات

شەهید تەحسین کاوانی و شەهید سۆران

هەواڵنامەی کتێب

تاریکترین کاتەکانی مێژووی گەلی کورددا، دەیان تاوانبار و خوێنڕێژی لە کۆڵ کورد کردەوە و ڕەوانەی دۆزەخی کردن!

عەبدولمەسیح پۆڵص صلیوا یوسف، (پەلەندەر)، ناسراو بە (سۆران مەسیحی) لە ساڵی ١٩٥٦ لە شارەدێی عەنکاوەی سەر بە شاری هەولێر لەدایکبووە. ئەندامی ڕێکخستنە نهێنییەکانی کۆمەڵەی مارکسی لینینیی کوردستان (کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان) بووە، لە ساڵی (١٩٨١)دا دەبێتە پێشمەرگەی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان.

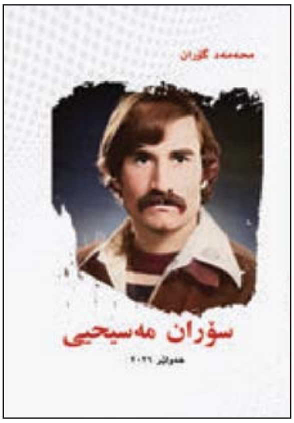

سۆران مەسیحی، دوای هەشت ساڵ پێشمەرگایەتی و شەش ڕۆژ پاش کۆتایی هاتنی شەڕی عێراق - ئێران، لە ڕۆژی ١٤ی ٨ی ١٩٨٨دا لە (پیرزین) لە لایەن خائین و خۆفرۆشێکەوە، کە هاوسەنگەر و هاوڕێی خۆی بووە، بەپێی پیلانێکی نەخشە بۆ داڕێژراوی "دائیرەی ئەمنی هەولێر"، شەهید دەکرێت.

پیلانەکەی "دائیرەی ئەمن" ئاوابوو کە بە فێڵ، سۆران لە لایەن هاوسەنگەرە خۆفرۆشەکەی، لە نزیک پیرزین بەرەو (دەواجن) کێڵگەی بەخێوکردنی مریشک بۆ لای زێرابی ئاو ببەن و بۆی لە بۆسەدا بن، کاتێک کە مەفرەزەکەی ئەمن دەگاتە ئەو شوێنە، ئینجا خۆفرۆش تەقە لە سۆران بکات و شەهیدی بکات. وەك چۆن نەخشەیان بۆ کێشابوو، دوای نزیکبوونەوەی مەفرەزەکەی ئەمن، خۆفرۆشەکە لە دواوە گوللەیەک لە پشتی سەری سۆران دەدات و شەهیدی دەکات. دوای ئەوە، مەفرەزەکەی ئەمن، ڕاستەوخۆ دەگەنەسەر تەرمی شەهید سۆران.

لە پاداشتی ئەو خیانەتە، وەك ئەوەی لە فایلەکەی شەهید سۆران، لە "ئەمنی هەولێر" نووسراوە، خۆفرۆش لە

سۆران مەسیحی، دوای هەشت ساڵ پێشمەرگایەتی و شەش ڕۆژ پاش کۆتایی هاتنی شەڕی عێراق - ئێران، لە ڕۆژی ١٤ی ٨ی ١٩٨٨دا لە (پیرزین) لە لایەن خائین و خۆفرۆشێکەوە، کە هاوسەنگەر و هاوڕێی خۆی بووە، بەپێی پیلانێکی نەخشە بۆ داڕێژراوی «دائیرەی ئەمنی هەولێر»، شەهید دەکرێت.

هەموو تۆمەتێک بەخشراوە، هەروەها سەد دینار و کلاشینکۆفەکەی شەهید سۆران-یشی وەکو دیاری وەرگرتووە!

دەزگای ئەمنی شاری هەولێر، تەنیا بەوەش ناوەستێ، لە ڕۆژی ١٧ی ٩ی ١٩٨٨دا، تەواوی کەسوکارەکەی شەهید سۆران، دایك و باوکی، لەگەڵ چوار خوشکی، هاوسەرەکەی سۆران و کچە چل شەوییەکەی، دەستگیردەکەن و لە ڕۆژی ٢٧ی ١٠ی ١٩٨٨دا، لە گوندی (مەچلووبە)ی عارەبان، یەك بە دوای یەك، گوللە بارانیان دەکەن.

دوای ڕاپەڕین و بەسەرچوونی سێ ساڵ بەسەر ڕووداوەکە، لە ڕۆژی ١٧ی ٩ی ١٩٩١دا، تەرمی شەهیدان (سۆران، دایکی، باوکی، حەمامە و سەبیحەی خوشکی) لە گۆڕستانی کارگەی قیڕ لە باشووری هەولێر، بە ڕێپێوانێکی جەماوەری، دانیشتوانی هەولێر و دەوروبەری، بۆ گۆڕستانی عەنکاوە دەگوازرێنەوە، بەڵام تاوەکو ئێستاکە، گۆڕی هەر یەک لە هاوسەر و کچەکەی سۆران (سێبەر و ژاڵە) لەگەڵ دوو خوشکەکەی شەهید سۆران (نادیە و شەزا) نەدۆزراونەتەوە.

هاوکات، لە مانگی ٨ی ساڵی (١٩٩١)دا، لە ڕۆژی دانانی وێنەیەکی دیواربەندی شەهید سۆران لە دەروازەی عەنکاوە، لە هەمان ئەو ڕۆژەی سۆرانی تێدا شەهیدکرا و دوای تێپەڕبوونی سێ ساڵ بەسەر ئەو ناپاکییە، مەفرەزەیەکی یەکێتی، لە تۆڵەی شەهید سۆران و هەشت ئەندامی خێزانەکەی، لە پێچەکانی سپیلک، خائین و خۆفرۆشەکە، دەکوژن و بە

هەر چوار خوشکی سۆران، لەگەڵ دایکوباوکی، لەگەڵ سێبەری هاوسەری
کە هەر حەوتیان لە گوندی مەچلووبە گوولەباران کران

هەواڵنامەی کتێب

سزای ڕەوای خۆی دەگەیەنن. بەڵام چیرۆکەکەی سۆران مەسیحیی بەوەندە کۆتایی نایەت! بەڵکو ئەو تێڕامان و سەرنجانە، پێویستیان بە وەڵامە، کە ڕووبەڕووی ئێمەی کورد دەبێتەوە و تاکو ئێستا، تەنانەت بچووکترین هەڵوەستەشمان لە ئاستیدا، نەکردووە! ئاخر چۆن دەکرێ بێدەنگ بمێنین لە بەرامبەر وەڵامی ئەو پرسیارانەدا:

سۆران، کوڕە مەسیحییەکی کلدان، بە هەموو هێز و ویژدان و باوەڕەوە، دێتە نێو شۆڕشێکی کوردانی موسڵمان، کە هەم لە نەتەوە، هەم لە ئایین، جیا بوو لە خوێن و مێژووەکەی خۆی، بەڵام هەر لە ناوچەی سۆران، کوردێکی خائین و خۆفرۆش، کە هاوڕێ و هاوسەنگەر و هاوبیری خۆی بووە، زۆر نامەردانە، لەپشتەوەڕا تەقەی لێ دەکات و شەهیدی دەکا، بەڕاستی ئەمە جێگەی تێڕامان و هەڵوەستە لەسەرکردنە!؟

جگە لەمەش، لە "شۆڕشی نوێ"دا، هەزاران پێشمەرگە شەهید کران، بەڵام هیچیان وەک سۆران، دوای خۆی کەسوکارەکەی کۆمەڵکوژ نەکران! ئەمەش دیسانەوە بۆخۆی جێگەی تێڕامانە؟ ئایا ڕژێمی بەعس، بۆچی دوای شەهیدکردنی سۆران، کەسوکارەکەیشی گوللەباران کرد؟! خەتای دایک و باوکی چ بوو؟! ئەی چوار خوشکەکەی کە هەموویان قوتابیی قۆناغی ئامادەیی و ناوەندی بوون!؟ ئەی هاوسەرەکەی؟ لە هەموو ئەمانەش جەرگبڕتر، کچەکەی سۆران، (ژاڵە) تەمەنی تەنیا چل شەو بوو!؟

بەعس بەم کارە نامرۆڤانەی ویستی چ پەیامێک بگەیەنێ؟ ئێوەش پێتان وانییە کە پەیامەکە ئەوە بووبێ، تاکو هەموو مەسیحییەکانی کوردستان ئاگادار بکاتەوە، کەوا هەر کەسێکی دیکەی مەسیحیی نزیک کێشەی کورد بکەوێتەوە، ئەوە سەرئەنجامی خۆی و خانەوادەکەی دەبێت؟!

گرێکوێرەیەکی دیکەش لەو مەسەلەیەدا هەیە، پەیوەستە بە بونیادی کەسێتیی کورد، کە تاکو ئێستاکە دەبووایە هەڵوەستەی لەسەر بکرێ و لە خۆمان بپرسین، کە بۆچی ئێمە وەهاینە!؟ کوردا! لەوپەڕی شۆڕشگێڕییەوە هەڵدەگەڕێتەوە، تا ئەوپەڕەکەی خیانەت لە مێژووی خۆی و نەتەوەکەی، ناوەستێ!

بەهۆی گرنگیی کتێبەکە، لە بە دیکۆمێنتکردنی ژیانی سۆران مەسیحیی، بەشێك لە پێشەکی کتێبەکەمان لە گۆڤاری دۆکیۆمێنت بڵاوکردەوە

عەبدولخالق مەعروف
قەڵەمێکی شەهید....لە بۆسەدا

یوسف محەممەد بەرزنجی

شەهید مامۆستا عەبدولخالق مەعروف، زانایەکی پایەبەرز، لێکۆڵەر و نووسەرێکی بەسەلیقە و پاک و بێگەرد بوو، زۆری تەمەنی خۆی لە پێشمەرگایەتی و نیشتمانپەروەریدا بەڕێکردبوو، لەگەڵ مامۆستا (عەبدولڕەقیب یوسف) سەرەتای هەشتاکان لە نزیک قەڵای شاری هەولێر دوکانی کارەبایی هەبوو، وا بزانم ناوی ئەدیسۆن، یان ئەنتێنا بوو، گەر بە هەڵەدا نەچووبم سەردانیمان کردووە، زۆر دۆست و نزیکی مامۆستا عەبدولڕەقیب بوو، لە شۆڕشی ئەیلولدا (١٩٦١ــ ١٩٧٤) پێکەوە پێشمەرگە بوون.

مامۆستایان زۆر یەکدیان خۆشدەویست، هەمیشە پشتگیری کارە ڕۆشنبیرییەکانی یەکدییان دەکرد، من لاو بووم، زوو زوو هاتوچۆی کەرکوک و هەولێرم بۆ کتێب و چاپەمەنییەکان دەکرد، ئەو واژۆ و بەرگرییەی مامۆستا عەبدولڕەقیب بۆ پاراستنی مێژوو و کەلەپوور کۆی دەکردنەوە، مامۆستا (عەبدولخالق)یش هەمیشە تێیدا بەشداربوو بە واژۆکردنی نووسراوەکانی مامۆستا عەبدولڕقیبی هاوڕێی، چەند جارێک مامۆستا (عەبدولڕەقیب) نامەی پێ دەناردم بۆ مامۆستا (عەبدولخالق) و خەڵکی دیکە و ئەوەی مامۆستا بۆم دەبردە لە دوکانەکەیی دەمدایە دەستی خۆی،

لەڕاستەوە: شەهید عەبدولخالیق مەعروف، شەهید عەبدولڕحمان قاسملو، سەعید ناکام، مەلا ڕەسول پێشنماز، نەناسراوە

زۆر پەیوەندی و ڕێز لە نێوانماندا هەبوو، ماوەیەکیش من لە سیاسەتدا کارم دەکرد، تەتەری ڕێکخراوی سلێمانی کۆمەڵەی ڕەنجدەران بووم بۆ سەرکردایەتی کۆمەڵە و ناوەندی کۆمەڵە، ماوەیەک شەهید (حەسەن کوێستانی) لێپرسراوی ناوەندی کۆمەڵە بوو لە گوندی (هەڵەدن)ی دۆڵی جافایەتی من سەردانیم دەکرد و هاوڕێم بوو، زۆر متمانەی بە من بوو، ئەوەندەی لەیادم بێت یەک دووجار نامەی دامێ بۆ مامۆستای ڕەحمەتی (عەبدولخالق مەعروف) و لە هەمان دوکان گەیاندمە دەستی، مامۆستا لە تەکنیکی ڕادیۆ و ئامێرە کارەباییەکاندا زۆر بلیمەت و شارەزا بوو، هەر کێشەیەک لە ڕادیۆکانی شۆڕشدا هەبووایە پرسیان بەو دەکرد و ئەویش وەک کەسایەتییەکی دڵسۆز چارەسەری دەکرد، زۆر بەداخەوە ئەم پیاوە بەنرخ و زانایەیان بەهۆی پیاوکوژ و تاوانبارەکانەوە لە ستەم

ئەوەندەی لەیادم بێت یەك دووجار نامەی دامێ بۆ مامۆستای ڕەحمەتی (عەبدولخالق مەعروف) و لە هەمان دوکان گەیاندمە دەستی، مامۆستا لە تەکنیکی ڕادیۆ و ئامێرە کارەباییەکاندا زۆر بلیمەت و شارەزا بوو

و زوڵمێکــی بێوێنــەدا لەناویــان بــرد، ئەوەنــدەی بزانــم شــەهید مامۆســتا عەبدولخالــق لەپــاش خــۆی زۆر نامــە و دەســتنووس و کتێبــی لەپــاش بەجێمــاوە، بــەڵام تــا ئێســتا لەلایــەن خانەوادەکەیــەوە فەرامۆشــکراوە و هیچێــک لــەو بەرهەمانــە چــاپ نەکــراون، بەهیــوام ئــەو دەســتنووس و ئەرشــیفەی مامۆســتا چــی دیکــە فەرامــۆش و لەیــاد نەکرێــن و چــاپ بکرێــن.

کورتەیەک لە ژیانی عەبدولخالق مەعروف

نووسەر و تەکنیکار، لەدایکبووی ساڵی (١٩٣٥)ی کەندیناوە لە پارێزگای هەولێر، ڕەچەڵەکی کۆمەڵایەتی دەچێتەوە سەر بنەماڵەیەکی ئایینی، خوێندنی ئایینی سەرەتایی لە کەندیناوە و دەوروبەری تەواو کردووە، ساڵی (١٩٥٤) چووە بۆ میسر بە مەبەستی خوێندن لە زانکۆی ئەزهەر، بەڵام هەوڵەکەی سەری نەگرتووە، پاش گەڕانەوەی بۆ عێراق، لە ساڵی (١٩٥٦)دا بووە بە پێشنوێژ (امام طابور) لە سووپای عێراق، هەمان ساڵ پەیوەندی بە پارتی دیموکراتی کوردستانەوە کرد و ژیانی سیاسی دەست پێکرد.

عەبدولخالق مەعروف لە تەمەنی لاوێتییەوە خولیای زانست و تەکنیك بوو، لەم بوارەدا هونەرێکی زۆری نواند. ساڵی (١٩٦٠) لە بەغدا ئێزگەیەکی ڕادیۆیی دروست کرد، ساڵی (١٩٦٣) پەیوەندی بە شۆڕشەوە کرد و لەو ماوەیەدا توانی ئێزگەیەکی ڕادیۆ لە گوندی ژاژڵە دابنێ. ساڵی (١٩٦٧) لە ماوەی ئاشتیی نێوان بەغدا و شۆڕشدا، کرایە بەڕێوەبەری گومرگی دوکان، بەڵام هەر ئاشتییەکە هەرەسی هێنا، دەستگیر کرا و ڕەوانەی بەندیخانەی بەغدا کرا و

لە ساڵی (١٩٥٦) دا بووە بە پێشنوێژ (امام طابور) لە سووپای عێراق، هەمان ساڵ پەیوەندی بە پارتی دیموکراتی کوردستانەوە کرد و ژیانی سیاسیی دەست پێکرد.

عەبدولخالق مەعروف لە تەمەنی لاوێتییەوە خولیای زانست و تەکنیك بوو، لەم بوارەدا هونەرێکی زۆری نواند.

ساڵی (١٩٧١) چوو بۆ چیکسلۆفاکیا بۆ خوێندن لە بواری ئەلکترۆنیک و پاش ساڵێك بە بڕوانامەی دبلۆمەوە گەڕایەوە. ساڵی (١٩٧٤) کاتێك شەڕلە نێوان کورد و بەغداد دەستی پێکردەوە، پەیوەندیی بە شۆڕشەوە کردو پاش هەرەس هێنانی شۆڕش گەڕایەوە بۆ هەولێر

لەوێوە بۆ موسڵ گوێزرایەوە، هەر کە ئازاد کرا، گەڕایەوە بۆ ناو شۆڕش. ساڵی (١٩٧١) چوو بۆ چیکسلۆفاکیا بۆ خوێندن لە بواری ئەلکترۆنیك و پاش ساڵێك بە بڕوانامەی دبلۆمەوە گەڕایەوە. ساڵی (١٩٧٤) کاتێك شەڕ لەنێوان کورد و بەغدا دەستی پێکردەوە، پەیوەندیی بە شۆڕشەوە کرد و پاش هەرەس هێنانی شۆڕش گەڕایەوە بۆ هەولێر، دواتر چوو بۆ ئەڵمانیا و لەوێ لە پێکهێنانی ڕێکخراوی ئەوروپای یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان بەشداربوو و بووە کارگێڕ تێیدا. هەر لەو ساڵەدا خۆیی و دکتۆر (کەمال فوئاد) لە بەرلینی ڕۆژئاوا یەکەم پەیوەندیی ڕاستەوخۆیان لەنێوان یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان و کۆمیتەی ناوەندی حزبی دیموکراتی کوردستانی ئێراندا دامەزراند. ساڵی (١٩٧٧) پاش گەڕانەوەی بۆ عێراق زۆرتر خەریکی بازرگانی و نووسین بوو، لە سیاسەت دوور کەوتەوە، بەڵام وەك دۆست و لایەنگری یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان مایەوە، هەرکات یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان ئەرکی پێ سپاردایە، بەبێ هیچ دوودڵییەك جێبەجێی کردووە، ساڵی (١٩٨٤)، بیر لەوە کرایەوە ئێزگەیەك وەك یەدەك لە دۆڵی بۆتێ دابنرێ و لەم سەروبەندەدا بە باش زانرا سوود لە شارەزایی عەبدولخالق مەعروف وەربگیرێ، لە تشرینی یەکەمدا عەبدولخالق مەعروف بەشێوەیەکی نهێنی لە شاری هەولێرەوە خۆی گەیاندە دۆڵی بۆتێ و لە ماوەی چەند ڕۆژێکدا ئێستگەکەی دانا. ساڵی (١٩٨٥) لەگەڵ هەریەك لە برایم ئەحمەد و محەمەد ڕەسوڵ هاوار و چەند پەنابەرێکی تری نیشتەجێی بەریتانیا، بەشداری لە پێکهێنانی مەڵبەندی ڕۆشنبیریی کورددا کرد کە دەزگایەکی ڕۆشنبیری ـ کۆمەڵایەتییە و

ئامانجەکەی پاراستن و گەشەپێدانی کەلتووری کوردی و یارمەتیدانی پەنابەرانی کوردە لە بەریتانیا. دە ساڵی کۆتایی ژیانی، بە دەوڵەمەندترین ماوەی ژیانی ڕۆشنبیری و زانستی دەژمێردرێن کە تێیدا دیارترین بەرهەمەکانی بڵاوکردەوە، لەوانە کتێبێکی دەربارەی ئیسلام کە گروپە توندڕەوە ئاینییەکان بە لادان لە ئیسلامیان دایە قەڵەم. ڕای زاڵ ئەوەیە کە پەیوەندییەك لەنێوان ئەو کتێبە و تیرۆرکردنی لە ١٠ی نیسانی ١٩٨٥ دا هەیە.

عەبدولخالق مەعروف ڕێزێکی تایبەتی لە شۆڕشدا هەبوو. ئەوەی ئەمە ساغ دەکاتەوە ئەوەیە کە لقی کەرکوکی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان، کاتێك ساڵی (١٩٨٥)دا چاپخانەی دانا، ناوی نا چاپخانەی عەبدولخالق مەعروف. هەروەها لە ساڵی (١٩٨٧)دا کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان، یەکێ لە کەرتەکانی ڕێکخستنی ئەو ڕێکخراوەی ناو نا کەرتی ڕێکخستنی عەبدولخالق مەعروف.

عەبدولخالق مەعروف ڕێزێکی تایبەتی لە شۆڕشدا هەبوو. ئەوەی ئەمە ساغ دەکاتەوە ئەوەیە کە لقی کەرکوکی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان، کاتێك ساڵی (١٩٨٥)دا چاپخانەی دانا، ناوی نا چاپخانەی عەبدولخالق مەعروف.

عەبدولخالق مەعروف (چاپخانە)

چاپخانەی لقی کەرکوکی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان، ساڵی (١٩٨٥) لە سەرگەڵو و لە دۆڵی جافایەتی دامەزراوە. ئامێرەکانی بریتی بوون لە دوو تایپی برازەر، ڕۆنیۆی مارکەی کاتل، کەتەر و مەکینەیەکی گەورەی دەرزی. ساڵی (١٩٨٦) بۆ گوندی یاخسەمەر گواسترایەوە. ساڵی(١٩٨٧) تایپ و فۆتۆ ستێنسڵ و چەند پێداویستییەکی چاپخانەکە لە ئێران کڕدران و گەیاندرانە ناو وڵات، بەڵام بەر لەوەی سوودیان لێوەربگیرێ، لە هێرشەکانی ئەنفالی یەك ساڵی (١٩٨٨) لە دۆڵی جافایەتی بەجێ هێڵدران و تیاچوون.

هەواڵنامەی کتێب

چاپخانەکە بە دوو کادیر بەڕێوە دەبرا کە بریتی بوون لە نووسەران (حەمە کەریم عارف، ئەحمەد عارف. لەو چاپخانەیەدا ژمارەکانی نێوان ٧ ـ ١٤ی گۆڤاری "گزنگ" و ژمارەیەکی گۆڤاری "نووسەری کوردستان" و چەند ڕۆمان و کۆمەڵە چیرۆك و دیوانە شیعرێك چاپ کراون. لە چلەکەیدا لە شاخ نامیلکەیەکی ١٦ لاپەڕیی چاپکرا و بڵاوکرایەوە، بەرهەمەکانی. ئەو بابەتانەی لێرە دایە لەو نامیلکەیەدا چاپکراوە.

شەهید ڕێبەری گەلە

چلەی شەهید عەبدولخالق مەعروف

بیرەوەرییەك دەربارەی

کاك (عەبدولخالق)ی مامۆستا و لێزان

نووسینی: مام جەلال

شۆڕشی ئەیلول هەڵگیرسا بوو، چالاکی پێشمەرگەی کوردستان لە پەرەسەندن بوو، کەچی دنیا ئەتووت کەڕولاڵە! نەدەنگێکی ناڕەزایی لێوە دەهات، لەسەر ئەو هەموو بۆردوومان و زوڵم و زۆرەی لە کورد دەکرا، نەهاواری کورد و چریکەی کوردستانیش بەگوێی ئازادیخوازانی هەندەراندا دەزرینگانەوە، زۆر کەسیش پێیی وابوو کە ئەوە سەبارت بە نەبوونی ئێستگە و نەهاتنی ڕۆژنامەنووسی بێگانەیە بۆ سەردانی کوردستان، هەر بۆیەش هەوڵێکی زۆر دەدرا بۆ بەدیهێنانی ئەو دوو پێویستیەی شۆڕشەکە بۆ خۆناساندن!.

دیارە ئەوێ دەمێش هەلومەرجی تایبەتی و بارودۆخی ڕۆژگار هەر سەخت و ناهەموار بوون، بەڵام پیاو ڕاست بڵێ وڵاتێکی سۆسیالیستی گەورەمان لە پشتەوە بوو، کەم و زۆر یارمەتی سیاسی و مادیشی دەدان بۆ ئێستەگەش هەر ڕوومان لەو کردبوو! ئەویش بەڵێنی پێ دابووین، بەڵام ئەوساش هاتووچۆ، هێنان و بردن هەر دژوار بوو، با بەدژواری ئێستەش نەبوو بێت.

بەڵام لە هەمووی گرنگتر پێویستمان بە لێزانێك هەبوو کە ئێستگەکە بخاتە کار و بەڕێوەی بەرێت! بۆیە بەدوای لێزانێکیش دا عەوداڵ بووین.

ئەوسا ڕێکخستن ڕایگەیاندبوو، کە مامۆستایەکی ئایینیمان هەیە، ئیمام "تابور"ی عەسکەرییە، زۆر زیرەك و بەتوانایە، زۆریش بە سەبر و سەلیقە و پەرۆشەوە ـ هەر

لەخۆشیەوە ــ بەدوای دروستکردنی ئێستگەیەکی بچووك و سادەدا دەگەڕێت، ئەو مامۆستایە لێزانەش ناوی کاك عەبدولخالق مەعروفە چەندین ساڵە ئەندامە لە ڕێکخستندا و جێگەی متمانە و باوەڕی تەواویشە، سەبارەت بەوەی کە ئەندامێکی کۆن و تاقیکراوەی ڕۆژی ڕەشی پاشایەتی و تەنگانە بووە، هەروەك لاوێکی ژیر و زیرەك و لێهاتووشە! خۆشی زۆر بە پەرۆشەوە هەوڵ دەدات بۆ هێنانەدی ئاواتێکی شۆڕشەکەمان کە ئێستگەیە، ئامادەشە بۆ هەموو جۆرە خۆبەختکردن و فیداکارییەك: بە دەست لە کار و وەزیفە هەڵگرتنیشەوە بەهاتنە دەر و پێشمەرگایەتیشەوە، ئەوە بوو مەکتەبی سیاسیی ئاگاداری کردەوە کە شۆڕش پێویستی پێی هەیە و ئەویش زۆر بە شادی و بە شەوق و شۆرەوە ڕێگەی شاخ و شۆڕشی گرتەبەر، بە هاتنەدەری

هەروەك لاوێکی ژیر و زیرەك و لێهاتووشە! خۆشی زۆر بە پەرۆشەوە هەوڵ دەدات بۆ هێنانەدی ئاواتێکی شۆڕشەکەمان کە ئێستگەیە، ئامادەشە بۆ هەموو جۆرە خۆبەختکردن و فیداکارییەك:

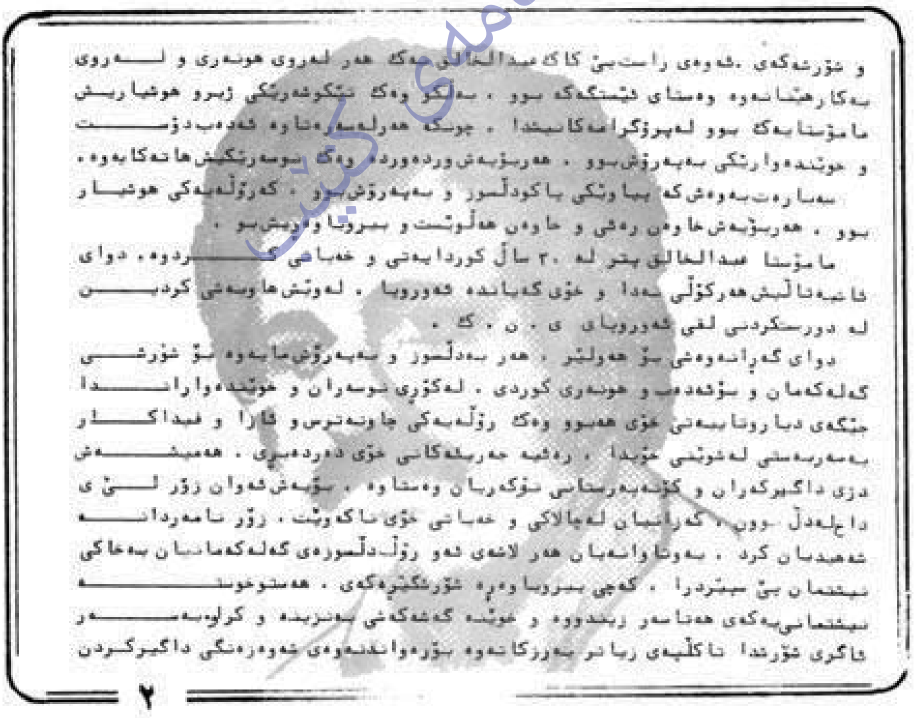
و شۆڕشەکەی .ئەوەی ڕاستبێ کاک عبدالخالق ەکە هەر لەڕوی هونەری و لــەڕوی
بەکارهێنانەوە وەستای ئیشتگەکە بوو . بەڵکو وەک ئەنکۆشەرێکی زیرو هوشیاریش
مامۆستایەکە بوو لەپەرۆگرامەکانیشدا . چونکە هەرلەسەرەتاوە ئەدەبدۆســت
و خوێندەوارێکی بەپەرۆش بوو . هەربۆیەش وردەوردە وەک نوسەرێکیش هاتەکایەوە .
بەبارەت بەوەش کە پیاوێکی پاکودڵسوز و بەپەرۆش بوو . کەڕۆڵەیەکی هوشیـار
بوو . هەربۆیەش خاوەن رەوشت و خاوەن هەڵوێست و بیروباوەڕیش بوو .
مامۆستا عبدالخالق پتر لە ۲۰ ساڵ کوردایەتی و خەباتی کـــردوە . دوای
ئاشبەتاڵیش هەرکۆڵی نەدا و خۆی گەیاندە ئەوروپا . لەوێش هاوبەشی کردبـــوون
لە دورستکردنی لقی ئەوروپای ی . ن . ک .
دوای گەڕانەوەشی بۆ هەولێر . هەر بەدڵسوز و بەپەرۆشمایەوە بۆ شۆڕشـــی
گەلەکەمان و بۆئەدەب و هونەری کوردی . لەکۆڕی نوسەران و خوێندەوارانـــدا
جێگەی دیاروتایبەتی خۆی هەبوو وەک ڕۆڵەیەکی چاونەترس و ئازا و فیداکـــار
بەبەرپەستی لەشوێنی خۆیدا . رەخنە جەربەکانی خۆی دەردەبڕی . هەمیشـــەش
دژی داگیرکەران و کۆنەپەرستانی نۆکەریان وەستاوە . بۆیەش ئەوان زۆر لـــێی
داخ لەدڵ بوون . گەرانیان لەچالاکی و خەباتی خۆی ناکەوێت . زۆر نامەردانـــە
شەهیدیان کرد . بەوتاوانەیان هەر لاشەی ئەو ڕۆڵە دڵسوزەی گەلەکەمانیان بەخاکی
نیشتمان بێ سپێردرا . گەچی بیروباوەڕە شۆڕشگێڕەکەی . هەستوخوستـــە
نیشتمانیەکەی هەتاسەر زیندووە و خوێنە گەشەکەشی بونزینە و گڕولوبـــەبەر
ئاگری شۆڕشدا تاکڵپەی زیاتر بەرزکاتەوە بۆ ڕەواندنەوەی ئەوەزەنگی داگیرکردن
٢

کاك عەبدولخالق ئیتر هەوڵ و تەقەلای دانان و دروستکردن و پەیداکردنی ئیستگەی کوردستان، ئیستگەی شۆڕش دەستی پێکرد! ئەوە بوو پاش ماوەیێك مەکتەبی سیاسی ناردیان بۆ ئەوروپا تاکو لەوێش باشتر فێری بەکارهێنانی جیهازی ئێستگە بێت، هەر بەڕاستیش وا بوو. دوای ئەوەی دەوڵەتێکی سۆشیالیستی دۆستی کورد جیهازەکەی پێ بەخشین کاك عەبدولخالقیش ژیرانە و وەستایانە خستییە گەڕ، لەوساوە شەهیدی نەمر بوو بە وەستای ئیستگەی کوردستان و شۆڕشەکەی.

ئەوەی ڕاست بێ کاك عەبدولخالق نەك لە ڕووی هونەری و لە ڕووی بەکارهێنانەوە وەستای ئێستگە بوو، بەڵکو وەك تێکۆشەرێکی ژیر و هۆشیاریش لە پرۆگرامەکانیشدا مامۆستایەك بوو، چونکە هەر لە سەرەتاوە ئەدەب دۆست و خوێندەوارێکی بەپەرۆش بوو،

هەر بۆیەش ووردە ووردە وەك نووسەرێکیش هاتەکایەوە.

سەبارەت بەوەش کە پیاوێکی پاك و دڵسۆز و بەپەرۆش بوو و کە ڕۆڵەیەکی هۆشیار بوو، هەربۆیەش خاوەن ڕا و خاوەن هەڵوێست و بیروباوەڕیش بوو.

مامۆستا عبدولخالق پتر لە سی (٣٠) ساڵ کوردایەتی و خەباتی کردووە، دوای نسکۆش هەر کۆڵی نەداو خۆی گەیاندە ئەوروپا، لەوێش هاوبەشی کردین لە دروستکردنی لقی ئەورووپای "ی. ن.ك".

دوای گەڕانەوەشی بۆ هەولێر، هەر دڵسۆز و بە پەرۆش بۆ شۆڕشی گەلەکەمان و بۆ ئەدەب و هونەری کوردی مایەوە. لە کۆڕی نووسەران و خوێندەواراندا جێگەی دیار و تایبەتی خۆی هەبوو وەك ڕۆڵەیەکی چاونەترس و ئازا و فیداکار بەسەربەستی لە شوێنی خۆیدا، ڕایە جەریئەکانی خۆی دەردەبڕی، هەمیشەش دژی داگیرکەران و کۆنەپەرستانی نۆکەریان وەستاوە، بۆیەش ئەوان زۆر لێی داخ لە دڵ بوون، کە زانیان لە چالاکی و خەباتی خۆی

مامۆستا عبدولخالق پتر لە سی (٣٠) ساڵ کوردایەتی و خەباتی کردووە، دوای نسکۆش هەر کۆڵی نەداو خۆی گەیاندە ئەوروپا، لەوێش هاوبەشی کردین لە دروستکردنی لقی ئەورووپای «ی. ن.ك».

دوای گەڕانەوەشی بۆ هەولێر،هەر بە دڵسۆز و بە پەرۆش مایەوە بۆ شۆڕشی گەلەکەمان و بۆ ئەدەب و هەنەری کوردی.

مامۆستا عبدالخالق معروف

دوای نیوەڕۆی ١٩٨٥/٤/٢٠ ، سێ نۆکەری حکومەتی داگیرکەری عفلقی ، بەفەرمانی راستەوخۆی دایەرەی ئەمنی هەولێر ، رێگەیان بە مامۆستا عبدالخالق معروف گرت . داوایان لێ کرد لەگەڵیان سواری ئوتومبێلەکەیان بێت کە ئەویش مل نادا . دەیبەنە بەر گوللە و لەسەر جادەی گشتی گەڕەکی ئازادی . ئەمیش دەکەن [illegible] دایەرەی ئەمنی هەولێر داوای لە ئەوقاف کردبوو کە ئەمر بدەن بەهەندێ کۆلکە مەلای چڵکاوخۆر بۆئەوەی [illegible] هێرش بکەنە سەر . ئەوەبوو تەنیا هەر یەکێک لەو چڵکاوخۆرانە بەدەنگیانەوە [illegible] .

مامۆستا عبدالخالق معروف رۆڵەیەکی دڵسۆزی کورد و کوردستان بوو . هەر لەسەرەتای لاوێتی دا هاوبەشی کردوە لە خەباتی رزگاری نیشتمانی دا . کاتێک مامۆستا عبدالخالق ، ئیمام [illegible] ، دەبێتە ئەندام لە پارتی دیموکراتی کوردستاندا . لە دوای هەڵگیرساندنی شۆڕشی ئەیلوولیش بە ساڵێک خۆی گەیاندە سەرکردایەتی پارتی لە ناوچەی ماوەت و هەوڵ و کۆششێکی زۆری دا بۆ دروست کردنی [illegible] شۆڕش .

٥

هەواڵنامەی کتێب

ناکەوێت، زۆر نامەردانە شەهیدیان کرد، بەو تاوانەیان هەر لاشەی ئەو ڕۆڵە دڵسۆزەی گەلەکەمانیان بە خاکی نیشتمان پێ سپێردرا، کەچی بیروباوەڕە شۆڕشگێڕەکەی، هەست و خوستە نیشتمانییەکەی هەتا سەر زیندووە و خوێنە گەشەکەشی بەنزینە و کراوە بەسەر ئاگری شۆڕشدا تا کڵپەی زیاتر بەرزکاتەوە بۆ ڕەوانەوەی شەوەزەنگی داگیرکەران و جەهالەت لە کوردستانی خۆشەویستماندا، هەربۆیە کاك عەبدولخالق هەر نەمر و سەروەرە!

کەچی بکوژەکانی سەرشۆڕ و ڕوو ڕەشن!

بەیاننامەی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان
دەربارەی شەهیدبوونی نووسەری تێکۆشەر
عەبدولخالق مەعروف

گەلی کوردی قارەمان!

ڕۆڵەی نەبەرد و دڵسۆزەکانی گەل ... نووسەرانی کوردستان!

هەڵگرانی مەشخەڵی ڕاستی و ئازادی!

ئەوا شاسوارێکی دیکەشتان، لە گەرمەی خەباتی پڕ شکۆمەندیدا، بە دەستڕێژی فاشیانەی دوژمنانی خاك و مرۆڤ و ئازادی... بە ئاگری ڕقی ڕەگەزپەرستانی لە کورد تۆقیوی بەغدا.... بە فیت و پلان و نەخشەی ڕەشی گۆشکراوانی مەمکی خیانەت و میللەت فرۆشی، لەسەر شۆستەیەکی بە خوێن تەڕی شاری هەولێری خۆڕاگردا، بەوپەڕی دڕندەیی و نامەردی... شەهیدکرا و خوێنی گەشی ڕژێنرایە سەر خاکی پیرۆزی کوردستانی مەڵبەندی شەهیدان.

بەڵێ... ئەی قەڵەم بە دەستە دلێرەکانی کوردستان! هاوڕێیەکی نووسەرتان ... ئەندامێکی کارامە و دڵسۆزی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان ــ کاك عەبدولخالق مەعروف کە بەو پەڕی جوامێری، قەڵەمە ڕەسەنەکەی خۆی، تفەنگی پێشمەرگانە ئاسا، لە ڕووی کۆنەپەرستان و دوژمنانی گەلدا هەڵکێشا بوو، پێ بەپێی ــ حەلاج ــ ی حەق ویست، بە خوێن دەستنوێژی عەشقیان پێ هەڵگرت، ئەویش بێباکانە لەڕووی دوژمن، ڕێبازی پیرۆزمەندی سەدان هەزار هەزاری ئەو شەهیدە نەمرانەی گرتە بەر کە لە قوڵایی مێژووەوە تا ئەمڕۆ، لەپێناوی ڕاستی و ئازادی ویستیدا گیانی پاکی خۆیان بەخت دەکەن و ئاوات دەخوازن مەشخەڵی خوێنی گەشیان، ڕێی سەرفرازی گەلەکەیان و مرۆڤایەتی ڕۆشن بکاتەوە.

بەیاننامەی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان

دەزگا ئەمنییە داپڵۆسێنەرەکانی ڕژێمی ڕەگەزپەرستی عێراق، بە فیتی چەند کۆنەپەرستێکی ناحەز و دەست و دەم و دڵ پیسی دوژمن بە کورد، لە شاری هەولێردا لە سەعات دوو و نیوی پاش نیوەڕۆی چوار شەممەی ڕێکەوتی ١٠/ ٤/ ١٩٨٥، بەوپەڕی نامەردی لە کاك عەبدولخالق مەعروف هاتنە دەست و شەهیدیان کرد، چونکە پێیان ئەستەم بوو کوردێکی بیر ڕۆشن و چاونەترس و دڵسۆزی وەکو شەهید عەبدولخالق ببینن، بە هەڵوێست و بە نووسین و بە کردەوە، خزمەتی گەلە ستەم دیدەکەی خۆی دەکات و بە هەموو توانایەکییەوە هەوڵ دەدا کۆت و پەیوەندە کۆنەپەرستییەکانی دەست و قاچی گەلی کورد بپچڕێنێ..

شەهید عەبدولخالق سەرەڕای ئەوەی لە بواری زانستیدا دەورێکی کاریگەری دەگێڕا و بە نووسراوە زانستییە چاپکراوەکانی، کتێبخانەی زانستی کوردی دەوڵەمەند دەکرد، لە مەیدانی ئەدەب و ڕۆشنبیری و لێکۆڵینەوەشدا، نووسەرێکی بەتوانا و چاونەترس و جوامێر بوو، دوا کتێبی شەهید عەبدولخالق ـ ئادەمیزاد لە کۆمەڵی کوردەواریدا ـ

دەزگا ئەمنییە داپڵۆسێنەرەکانی ڕژێمی ڕەگەزپەرستی عێراق، بە فیتی چەند کۆنەپەرستێکی ناحەز و دەست و دەم و دڵ پیسی دوژمن بە کورد، لە شاری هەولێردا لە سەعات دوو و نیوی پاش نیوەڕۆی چوار شەممەی ڕێکەوتی ١٠/ ٤/ ١٩٨٥، بەوپەڕی نامەردی لە کاك عەبدولخالق مەعروف هاتنە دەست و شەهیدیان کرد.

هەواڵنامەی کتێب

هەوڵدانێکی گەرم بوو بۆ ڕیسواکردن و ئاشکراکردنی زۆر لەو ڕاستیانە کە کۆنەپەرستان لە کۆمەڵانی خەڵکی کوردیان دەشاردەوە، بۆیە لەگەڵ بڵاوبوونەوەی کتێبەکە هەموو بازرگانانی ئایین، بەتایبەتی مەلا خۆفرۆشکەی مزگەوتی ئازادی لە هەولێر، بە دنەدانی دەزگا ئەمنییەکانی ڕژێم، لە شەهید عەبدولخالق ڕاپەڕین و کەوتنە جوێن پێدان و تۆمەت پێ کرتنی لە دوایشدا بە دەستی ڕژێم بە شەهید دانیان دا، وەك ئەوەی شەهید عەبدولخالق گوندەکانی گۆپتەپە و زەنگەنە و قەشقە و پاقلان و کانی وەتمان و دەیان گوندی دیکەی بە تۆپ و تەیارە سوتاندبێ یان مزگەوت و تەکییەکانی ئەم گوندانەی کاول کردبێ... یان شەهید عەبدولخالق سەدان جوتیاری کوردی موسڵمانی کوشتبێ و هەزاران خێزانە کوردی موسڵمانی دەربەدەر و ئاوارە کردبێ.

ئەی کۆمەڵانی خەڵکی دلێری کوردستان:

لە مێژووی گەلی کورددا بەگشتی و لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا بەتایبەتی، مەلا و پیاوە ئاینییەکانی کورد، هەمیشە

دەزگا ئەمنییەکانی ڕژێم، لە شەهید عەبدولخالق ڕاپەڕین و کەوتنە جوێن پێدان و تۆمەت پێ کرتنی لە دوایشدا بە دەستی ڕژێم بە شەهید دانیان دا، وەك ئەوەی شەهید عەبدولخالق گوندەکانی گۆپتەپە و زەنگەنە و قەشقە و پاقلان و کانی وەتمان و دەیان گوندی دیکەی بە تۆپ و تەیارە سوتاندبێ یان مزگەوت و تەکییەکانی ئەم گوندانەی کاول کردبێ...

پێشەنگی کاروانی ڕۆشنبیری کوردی بوونە و هەندێ نموونەی دەگمەنیان نەبێ، ئەگینا ئەوانی تر هەمیشە لە بەرەی گەل و لە دژی داگیرکەراندا وەستاون و قەت ڕۆژێ لە ڕۆژان نەبوونەتە داردەستی دوژمن و لە دژی خواستی گەلەکەی خۆیان نەکەوتوونەتە کار... کەچی ئەمڕۆ هەندێ مەلای خۆفرۆش و ئایین فرۆش خەریکن بە فیتی داگیرکەران، نەك هەر ئەم نەریتە مێژووییە نیشتمانپەروەرییە دەخەنە ژێر پێی خۆیان، بگرە وەکو سەگی هار چنگی خۆشیان بە خوێنی ڕۆشنبیران و دڵسۆزانی کوردی وەکو شەهید عەبدولخالق سوور دەکەن.

ئێمە باوەڕمان وایە، هێزی پێشمەرگەی کوردستان، قەت لەم جۆرە تاوانە خۆش نابێ، هەموو ئەو کەسانەش بە سزای گەل و شۆڕش دەگەیەنێ کە لەم دوا دوایەی سەدەی بیستەمدا، لەم ڕۆژگارە شکۆدارەی سەرکەوتنی شۆڕشی گەلاندا خەبات دەکەن نەك هەر بە هەڕەشە ... بگرە بە چەك بەرپەرچی پێشکەوتنخوازانی کورد بدەنەوە.

ئەی قەڵەمە نەترسەکانی کورد یەکگرن..

یەکگرتن لە ڕووی ئەم گەردەلوولە تاریکەی کۆنەپەرستاندا... یەکگرن و با خوێنی گەشی شەهیدی نەمرمان عبدالخاق مەعروف، ڕووناك کەرەوەی ڕێی خەبات و سەرکەوتنمان بێ.....

با هەر نەمر بێ یادی شەهیدی ڕێگەی ڕاستی ... ڕێگەی وشەی ڕەسەن و بیری پێشکەوتنخواز، ڕێگەی ئازادی کاك عەبدولخالق مەعروف ...

با هەر سەرشۆڕبن ئەو چڵکاوخۆرانەی وەکو ماری ژەهراوی لەسەر خوانی خیانەت و خوێنی دڵسۆزانی کورد دا پەپکە دەبەستن

یەکێتیی نووسەرانی کوردستان/ شاخ

***

بنکەی چاپەمەنی ئاسۆس

یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان

چاپخانەی شەهید جەعفەر

ساڵی ١٩٨٥

بەرهەمە چاپکراوەکانی شەهید عەبدولخالق مەعروف

١-ئەنتینا، کە کتێبێکی زانستی تەکنیکییە لە ساڵی ١٩٧٧دا بە چاپی گەیاندووە.

٢-تەکنیکار، کتێبێکی زانستی تەکنیکییە لە ساڵی ١٩٨١دا بە چاپی گەیاندووە.

٣-دیوانی نالی و کێ ڕاستە،کتێبێکی لێکۆڵینەوەیە لە ساڵی ١٩٨٤دا بە چاپی گەیاندووە.

٤-ئادەمیزاد لە کۆمەڵی کوردەواریدا. لێکۆڵینەوەیە لە ساڵی ١٩٨٤ بە چاپی گەیاندووە.

٥-اجهزه الارسال زانستی تەکنیکییە بە زمانی عەرەبی لە ساڵی ١٩٧٩دا بە چاپی گەیاندووە

سەرنج:

ئەونامەیلکەیەی لە شاخ لە چلەکەیدا بڵاوکراوەتەوەو بەتایپی دەستی ئۆڵەمپیاو بەنیو ئەیفۆڕچاپکراوە، ١٦ لاپەڕەیە، لە چاپخانەکانی یەکێتی بۆ ڕێزلێنان لەو مامۆستا تێکۆشەرو نووسەرە بڵاوکراوەتەوە، لەڕووی ڕێنوس ودارشتنەوە کەموو کورتی تێدایە بەبەراورد بە ئاستی چاپ و ڕێنووسی ئەمڕۆ، بەڵام ئێمە لەبەر پاراستنی ڕەسەنایەتی و بەڵگەی ئەوێ ڕۆژێ وەک خۆی و ڕێنوسی ناو نامیلکەکە چاپمان کردۆتەوەو وەک ئەمانەتی نوسین دەسکاریمان نەکردووە.

ئێستا وەك دۆکیومێنتپارێزی

ئا: دۆکیومێنت

لە ئەدەبەوە بەرەو لوتکەی شاخەکان

پێشەکی:

ئەو بەشەمان بەمەبەستی ڕووداوگەلێك دانا، کە خۆی دروستبوونی ڕووداوەکە لە جەوهەردا کارێکی دۆکیومێنتارییە، بەڵام لە زۆر کاتان خۆمان بەخۆمان دەڵێین، چونکە ئەو کارە ئێستا ڕوونەداوە، بۆیە خۆمان دەپارێزین لە باسکردنیان و دوای دەخەین بۆ کاتێك کە لە ڕووی زانستییەوە پێی دەگوترێت بەڵگە و کەرەستەی (دۆکیومێنتاری). بە بۆچوونی ئێمە ئەوانەی ئێستاش، کە ڕوودەدەن و لە ڕووی بابەتییەوە زۆر تایبەتن و ڕەنگە جارێکی دیکە ڕوونەداتەوە، دەچێتە خانەی میدیای بەڵگەییەوە. هۆکار زۆرن بۆ ئەو ناونانەوە، چونکە دانسقەیی و سەرکێشیی و کەم وێنەیی کارەکە بەلای ئێمەوە گرنگە، کە بە دۆکیومێنت بکرێت. هەڵبەتە بەهۆیەوە میدیای (کەرەستەپارێزی) دواجار شتێکمان بۆ تەوسیق دەکات، کە لە دوارۆژدا خزمەتێکی گەورە بە دونیای تایبەت بەو بوارەمان دەکات، کە تێیدا ڕوویداوە. بۆ نموونە لە جیهانی وەرزشی شاخەوانیدا،

لە مێژووی کورد ڕووینەدا کەسێکی وەك (محەمەد باوەکر) لە دونیای ئەدەب و نووسینەوە، لەو تەمەنەدا بتوانێت ئەو هەموو سەرکێشییە بکات و بەسەر بەرزترین شاخەکانی جیهاندا هەڵگەڕێت و بگاتە لوتکەی چیاکان. تۆمارکردنی ئەو دیمەنە وەك بابەت و کەرەستەیەکی دۆکیومێنتاری، لە بواری وەرزشی شاخەوانیدا بۆ ئایندە دەستکەوت و سەربەرزییەکە بۆ گەلی کورد. کەوایە هێشتنەوەی ئەو ڕووداوە لەناو میدیادا، بۆ ئەوەیە بڵێین شاخەوانێکی کوردیش لە تەمەنی سەرووی ٦٠ساڵیدا ئەو هەموو خەڵاتە جیهانییەی لە بواری شاخەوانیدا بەدەستهێناوە.

سەرەداوێك بۆ مێژووی وەرزشی شاخەوانی:

بەو کەسە دەگوترێت شاخەوان، کە وەرزشی سەرکەوتن و هەڵگەڕان بە شاخ و چیا بەرزەکاندا ئەنجام دەدات. مێژووی ئەم کارەش دەگەڕێتەوە بۆ چەندین سەدە، بەڵام وەک وەرزش ڕیشەی بۆ سەدەی هەژدەهەم و نۆزدەهەم دەگەڕێتەوە. ئەوکاتەی کۆمەڵێك شاخەوان توانییان بگەنە لوتکەی کێوەکانی «ئاڵپ» کە لە وڵاتی «نەمسا»وە دەست پێدەکات و بەرزییەکەی ٤٨١٠ مەترە، ئیدی لەو ڕۆژەوە شاخەوانەکان پەرۆشتر تێکەڵ بەو وەرزشەبوون. بەرە بەرە کاری شاخەوانیش بووە بەشێک لە حەزی مرۆڤەکان و تێکەڵ بە پێشبڕکێ وەرزشییەکان بوو، لە مانگی حوزەیرانی ساڵی ١٩٢٤یش هەریەك لە (ئەندۆر کامین ئیرڤین) ی بەریتانی، کە بە «ساندی» ناسراوە. لەگەڵ (جۆرج مالۆری) هاوڕێیدا، بۆ

یەکەمجار گەیشتونەتە سەر چیای «ئێڤەرێست» کە بەرزترین لوتکەیە لە جیهاندا، بەڵام لەو گەشتەدا تەنها «مالۆری» بەسەلامەتی گەڕاوەتەوە و «ساندی» لەکاتی گەڕانەوەیاندا ون دەبێ. هەر بۆ زانیاریش ئاژانسی هەواڵی بەریتانی ڕایگەیاندووە، لەساڵی ٢٠٢٤ تیمێکی شاخەوانی لەکاتی وێنەگرتنی فیلمێکی دیکۆمێنتاری بۆ کەناڵی ناشناڵ جۆگرافیک، شوێنەواری پێڵاوێکی کۆن دەدۆزنەوە، کە پێ دەچێت پێڵاوی «ساندی» بێت.

هێمالایە وەك ماڵی شاخەوانان:

(هێمالایا) زنجیرە شاخێکی گەورەیە، کە لە باشووری ئاسیا درێژ دەبێتەوە و وڵاتانی (نەیپال، چین-تیبت، هیندستان، پاکستان دەگرێتەوە. ئەو زنجیرە چیایە بە ناوی «هێمالایا» لە زانستی جوگرافیادا بەناوبانگە و لە زمانی «سانسکریت»یش، واتای «ماڵی بەفر» دەگەیەنێت. ئەم ناوچەیە ناوچەیەکی گرنگی مێژووی شاخەوانیی جیهانە، چونکە بەرزترین شاخەکانی جیهانی لێیە. لە سەدەی نۆزدە، بەتایبەتی لە ماوەی کۆلۆنیالیزمی بەریتانیادا، گەشتی زانستی و نەخشەکێشانی زەوییان لێوە دەست پێکرد. لەو ڕۆژییەوە ئەوروپاییەکان دەستیان کرد بە: پێوانەکردنی بەرزی شاخەکان، دروستکردنی نەخشەی تازەی جیهان، ناساندنی لووتکەکان. ئەوکات شاخی (Mount Everest)ی ئێستا، لە کۆندا بە ناوی (Peak XV) ناسرابوو، بەڵام لەدواییدا بەهۆی پشکینین و گەڕانی تیمی بەریتانی، کە سەرۆك تیمەکە ناوی (جۆرج ئیڤەرێست) بوو، بۆیە ناوەکەی کرا بە چیای «ئێڤەرێست». ئەم قۆناغەی گەڕانە بەسەر شاخەکاندا زیاتر زانستی بوو نەك وەرزشی، بەڵام لەدوای ساڵانی ١٩٢٠ بەدواوە، لە دەستپێکی سەدەی بیستەمدا. شاخەوانیی لە بەرزاییەکانی «هێمالایا، بوو بە ئامانج و خەونی سەرەکیی شاخەوانانی جیهان. دەتوانین بڵێین سەردەمی زێڕینی هێمالایا، لە نێوان ساڵانی ١٠٥٠ تا ١٩٦٥ دەست پێدەکات. شارەزایانە ئەو ماوەیە بە گرنگترین قۆناغی مێژووی شاخەوانیی هێمالایە دادەنێن. دوای زنجیرەیەك سەرکەوتن بەسەر شاخەکاندا و پێدانی خەڵات بە شاخەوانان، بەڵام لە ساڵانی ١٠٧٠ تا ١٠٨٠ گۆڕانکاری لە شێوازی شاخەوانی دورست بوو. لەو قۆناغەدا شاخەوانان ئامانجیان تەنها گەیشتن بە لووتکەکان نەبوو، بەڵکو ئامانجیان گۆڕا، لە وەرزشەوە بۆ سەرکێشی. بۆ نموونە لەمەودوا هەوڵیاندا، ئامانجەکەیان بگۆڕن بۆ:

- سەرکەوتنی ڕێگای نوێ
- سەرکەوتنی بێ ئۆکسجین
- سەرکەوتنی زستانی
- سەرکەوتنی (بە تەنها)

یەکەم کەسیش، کە بێ ئۆکسجین گەیشتە لوتکە و ئەوەی ئەزموونکرد (ڕاینهۆڵد مەسنەر)ی ئیتاڵییە، کە لە ساڵی ١٩٤٤ لەدایکبووە. دوای ئەو قۆناغانە شاخەوانی بووە وەرزشێکی دیار و بازرگان و کۆمپانیا یارەکانی جیهان بۆ پیشبڕکی و وەرزشی سەرکیشی سەردانی ئەو زنجیرە شاخەیانکردووە. لەپاڵ ئەوەدا (شێرپا)ییەکان، کە ناوی گەلێکە لە نیپاڵ لەناوچە بەرزەکاندا دەژین. ئەو پیشەییان کردە کارێکی بازرگانی بۆ خۆیان و لە دوای ساڵانی (١٩٩٠)ەوە هیچ شاخەوانێك بەبێ هاوکاری ئەوان نەیدەتوانی بەسەر ئەو شاخانە بکەوێت، چونکە ئەوان بۆ شاخەوانەکان بوونە هۆی: ڕێنیشاندان، بارهەڵگرتن، دامەزراندنی کەمپ، تیمی فریاکەوتن. گرنگی کارگوزاریەکانی ئەو تاقمەش بۆ ئەوە بوو، کە یارمەتیدەر بن بۆ دابینکردنی ئۆکسجین، هاوکاربن لەکاتی هەڵکشانی بەفر و ڕووخانی بەفردا.

بە کورتی شارەزاییان پیانوایە لەپاڵ ئەو وەرزشەدا، شاخەوانی لە هێمالایا شتێکی دیکەمان پێدەڵێت وەك:

- تاقیکردنەوەی سنووری مرۆڤە
- مێژووی قوربانی و سەرکەوتن
- گۆڕانکاری لە تەکنەلۆجیا و بیرکردنەوەی شاخەوانی

ئەوانە ئامانجی شاخەوانییان لە وەرزشەوە گۆڕی، بۆ سەرکیشیی و دەرکەوتنی توانای تەکنەلۆجیا و هێزی لەبنەهاتووی جەستەیی و مەعنەوی مرۆڤ، بۆیە دەگوترێت شاخەکانی (هێمالایا) هەتا ئێستاش مەیدانی گەورەترین ئازموونەکانی شاخەوانیی جیهانە.

ئەزموونی کورد لە شاخەوانیدا:

لەناو کوردیش ڕەوانشاد (محەمەد ئەوراز) وەك شاخەوانێک توانیویەتی بەسەر شاخی «ئێڤەرێست»سەرکەوێت، کە بەرزترین چیایە لەسەر ئاستی ڕووی دەریاوە و بە شاخی

«هیمالایە» بەناوبانگە، بەرزی لە ترۆپکی لوتکەکەیدا ٨،٨٤٤،٨٦ مەترە. لەبەر ئەو سەرکێشیانەی محەمەد ئەوراز، کە لەتەمەنی شاخەوانیدا کردوویەتی، دەرهێنەری کورد (ئیبراهیم سەعیدی) بەڵگە فیلمێکی تایبەتی بەناوی «دوایین هەنگاو بەرەو ئاسمان» لەسەر «ئەوراز» دەرهێناوە. هەر بۆ زانیاریش بەرزترین و گەورەترین شاخی کوردستانیش چیای (ئاگری)یە، دەکەوێتە باکوری کوردستان و بە کێوی ئارارات بەناوبانگە. بەرزیی چیای ئاگریی گەورە ٥ هەزار و ١٣٧ مەترە و بەرزیی ئاگریی بچووکیش ٣ هەزار و ٨٩٦ مەتر دەبێت. یەکەم شاخەوانیش لە ساڵی ١٨٢٩، کە بۆ لووتکەی چیای ئاگری سەرکەوت «فریدریش پارۆت» بوو. لە ناو ئەفسانە و حیکایەت و ئەدەبیاتی کوردیدا زۆر باسی ئەو شاخە کراوە، بۆ وێنە یەشار کەمال لە ڕۆمانە بەناوبانگەکەیدا «ئەفسانەی چیای ئاگری» بەم شێوە دەست بە چیرۆکەکەی دەکات و دەڵێت: گۆلێك بەسەر دۆندی چیای ئاگرییەوەیە چوار هەزار و دووسەت مەتر بڵندە. کەوایە کورد دەمیکە بیری لەو سەرکیشییە کردۆتەوە و لەناو ئەفسانە و حیکایەتەکانیدا گەلێك ڕووداو سەرگوزەشتەمان بەرچاو دەکەوێت، کە ئاماژەیە بۆ نەتەوەی کورد ئەویش خولیای گەیشتن بە ترۆپکی چیاکانی هەبووە.

هەواڵنامەی کێبێ

محەمەد باوەکر و سەرکیشی شاخەوانی:

بیرمان نەچێت مێژووی وەزرشی شاخەوانیش لە باشووری کوردستان، لە چەند ساڵێك تێناپەڕێت، بەڵام بەخێرایی گەشەیکردووە. زۆر جار ئەم وەرزشە لەلایەن شاخەوانانەوە دەبێتە سەرکێشی. یەکێك لەو شاخەوانە تایبەتیانەی کورد (محەمەد باوەکر)ی نووسەر و شاعیرە، کە ماوەیەکە خولیای خۆی داوەتە شاخەوانی، بۆتە یەکێك لە شاخەوانە نێودەوڵەتییەکان. جگە لە ئارەزووە وەرزشیەکەی، سەلیقەیەکی باشی بۆ گەڕان و گەشت بە دونیادا هەیە. چەند کتێبی بەناوی « گەشتنامە ، سرووتەکانی شاخەوانیم » لە پێنج بەرگ، بڵاوکردووەتەوە. لە ٢٠٢٥/٦/١١ لە ڕێگای فرۆکەخانەی هەولێر، بەمەبەستی گەیشتن بەسەر شاخی «کلیمانجارۆ»ی تەنزانیای کیشوەی ئەفریقیا، کە بەرزییەکەی ٥،٨٩٥ مەترە گەشتیکرد. (هەمەنگوا)ی نووسەریش لە ڕۆمانی «بەفرەکانی کلیمانجارۆ» بەر لەم مێژووە باس لەم کێوە دەکات و ڕووداوی زۆر سەرنجڕاکێش لەسەر ئەو شارە و ئەو شاخە دەگێڕێتەوە، بەڵام محەمەد باوەکری تەمەن ٦٨ ساڵ ئەدەب و شاخەوانی تێکەڵ بەیەک دەکات و نایەوێت لە دوورەوە وێنەی جوانییەکان بکێشێت، بەڵکو خۆی بەشداری ئەو بینینە دەکات، چیتر نایەوێ لە ڕێگای وشە و کتێبەوە شوێنەکان ببینێت، بەڵکو دەیەوێ بە چاوی سەر و بەجەستە و هەستەکانی ئەو سیحرانەی ناو کتێب بەتاڵ بکاتەوە و ڕووبەڕوو شاخ و دۆڵ و دەریا و گوڵ و چەم و گەڵای دار و ئاژەڵ و باڵندەکان ببینێت، بۆیە وەک گەڕیدەیەک ئیدی بڕیاری داوە، هەمیشە سەفەر بۆ ئەو شوێنانە بکات، کە لە کتێب و فیلم و خەیاڵدا وێنەیان کێشراوە، بەڵام ئەو لەمەودووا

(هەمەنگوای نووسەریش لە ڕۆمانی «بەفرەکانی کلیمانجارۆ» بەر لەم مێژووە باس لەم کێوە دەکات و ڕووداوی زۆر سەرنجڕاکێش لەسەر ئەو شارە و ئەو شاخە دەگێڕێتەوە، بەڵام محەمەد باوەکری تەمەن ٦٨ ساڵ ئەدەب و شاخەوانی تێکەڵ بەیەك دەکات و نایەوێت لە دوورەوە وێنەی جوانییەکان بکێشێت، بەڵکو خۆی بەشداری ئەو بینینە دەکات

لەنزیکەوە بەریان دەکەویت. محەمەد باوەکر بە سێیەم کورد دادەندرێت ئەو بەڵگەنامە نێودەوڵەتییە وەرگرێت، بۆیە بەم شێوەیە باسی گەشتەکەی بۆ کێوی «کلیمانجارۆ» دەکات و دەڵێت: گرووپەکەم لە شەش کەس پێکهاتبوو، یەکیان «شێف»ە، بەشی پانزە ژەمی خواردنی لایە. سەرەتا دارستانە باراناوییە حەوت کیلۆ مەترییەکەمان بڕی، ئینجا گەیشتینە کەمپی یەکەم ناوی «مەندارا» بوو. لەگەڵ «با» و جولەی مەیموونەکان دەچووینە پێشێ، بە گەیشتن بە لوتکەکە خەریکبوو لەسەرمان ڕەق بمەوە، بۆیە زۆر بە ئەزیەت ئەو چەند دێڕەم پێنووسرا.

گرووپەکەم لە شەش کەس پێکهاتبوو، یەکیان «شێف»ە، بەشی پانزە ژەمی خواردنی لایە. سەرەتا دارستانە باراناوییە حەوت کیلۆ مەترییەکەمان بڕی، ئینجا گەیشتینە کەمپی یەکەم ناوی «مەندارا» بوو. لەگەڵ «با» و جولەی مەیموونەکان دەچووینە پێشێ، بە گەیشتن بە لوتکەکە خەریکبوو لەسەرمان ڕەق بمەوە، بۆیە زۆر بە ئەزیەت ئەو چەند دێڕەم پێنووسرا.

گەشتنامە لە دەمی خۆیدا:

لە بەرگی پینجەمی پەرتووکی گەشتنامەکەیدا (محەمەد باوەکر) وەك چیرۆکێك کارە شاخەوانییەکانی بەو شێوەیە باسکردووە.

(کاتێک دەگەینە لووتکەی شاخەکان هەست بە شەرمەزاری دەکەین، شەرم داماندەگرێت، کەچی لە لایەکیترەوە ورە و هێزی و توانای زیاترمان پێ دەبەخشێت، دەروون و دەمارەکان ئاو دەخۆنەوە، دەبووژێنەوە، ئومێدی تەماعی زیاتر و شتگەلێکی شایستەتر دەخوازین. بە دیداری زۆربەی شاخەکانی نیشتمان شادبووین، لە هەموو کەژەکانیدا. دوای ئەمە چاومان بڕیە سەر چیاکانی وڵاتانی دیکە، لە پێشدا کلیمانجارۆی تەنزانیا ٥٨٩٥ مەتری ڕوومەتی هەرسێ لووتکەکانی(ئۆهارا- ستیلا پۆینت- گلیمانس پۆینت)ماچکرد، بەیەکتری ئاشنا بووین. بۆ جاری دووەم خۆمان گەیاندە چیای ئاگری(ئارارات) ٥١٣٧مەتری مەدالیای

هەواڵنامەی کتێب

پیرۆزی ڕۆمانی(ئەفسانەی چیای ئاگری) (یەشار کەمال)مان لەمل کرد. بەگەشتی ئەو دوو شاخانە دڵ ئاوی نەخواردەوە چووینە وڵاتی (پیرۆ) لەو پەڕی دنیای ئەمریکای باشوور دوایی بیست سەعات فڕین گەیشتینە (لیمای) پایتەخت. دوای تێستی بەردەوانی و هەڵگەڕان بەسەر چیای (چرووت)ی ٥٧٥٦ مەتری ئینجا بەگەشتی چیای (هۆسکاران)ی ٦٧٦٨ مەتری ئاواتەکەمان هاتە دی، بەڵام هێشتاکە بە تەواوی بڕمان نەشکا. بۆ ساڵی دواتر چووینە ئەدیس ئەبابای پایتەختی حەبەشە(ئەسیوبیا) لەوێوە بە فڕۆکەی ناوخۆی چووینە ناشناڵ پاڕکیSimien Mountain، بۆ ڕۆژی دواتر بە دوو قۆناغ بە لووتکەی چیای(ڕاسدۆجین) ٤٥٤٣ مەتری گەیشتین. هەر هەفتەیەک دواتر لە مەسقەتی وڵاتی (عومان) لەگەڵ ڕێبەرێکی بناری شاخەکە بەسەر چیای (جبل الشمس)دا هەڵگەڕاین، ئەویش هاتە ڕیزی کێوەکانی پێشتر. دوای چوار مانگ لە بەرزترین چیای باکووری تایلەند (دۆن ئینتانۆن) لە هەرێمی شەنگمای لە ڕۆژهەڵاتی دوورەوە خێوەتمان هەڵدا، ئاشنایەتیمان لەگەڵ ئەویش پەیدا کرد، سەیرە ئەو کەلەشە زەبەلاحە خۆی لەناو دارستانی باراناوی Forest شاردبۆوە. چیای کلیمانجارۆ و هۆسکاران و چرووت ئاستی جیاوازیان هەبوو، بەڵام هەرسێکیان دەست و پەنجە لەگۆ بەر بوون، تەزیان دەتەزاند، بەستوویان دەبەستا، ساردیان لە شەختەبەست دەبردەوە، تارییکیان سپی سپی وەک بەفر وا بوون. هێز و توانات دەقەبلێنن، ئەرکە، لە سەرتە بە پلەی زۆرباشە و نایاب لێی دەرچیت. ئەزموونی ئەو گەشتانە بۆ ئێمە جێگای ئومێد و ئیلهامبەخش بوون، هەڵسوکەوت دەگۆڕن، بە دید و ڕووئیا یەکێتر لە چیاڤانی دەڕوانیت، شتە لاوەکییەکانی تر وەلا دەنێی، لەو دوو گەشتە شارەزای گەلێ شت بووین، ئەزموونێکن هەرگیز لەیاد ناکرێن. لەپکەکان دادەکەنران، پەنجەکان لەناو بەفر گەرم دەکرانەوە، بەدوای ژینگەدۆستیدا دەگەڕان، خۆشییەکانیان دەیانهێنایە سەما و قورپەی گریانی خۆشەویستی دیدەنی ناوازەی سروشتی ئاو دەدا. هەرگیز دووری لە نێوانمان بەرین نەدەبووە، دڵبەندییەکان کاڵ نەدەبووەوە، لە مانای دابڕان نەشارەزا بوون. بە دڵباشی و بێگەردی لە ژیانیان دەڕوانی، لە قسەی شیرین و ژینگەدۆستی زیاتریان بەسەر زاریدا نەدەهات).

خویندنەوەیەك
بۆ كتێبی شانەی كۆتایی

ئا: دۆكیومێنت

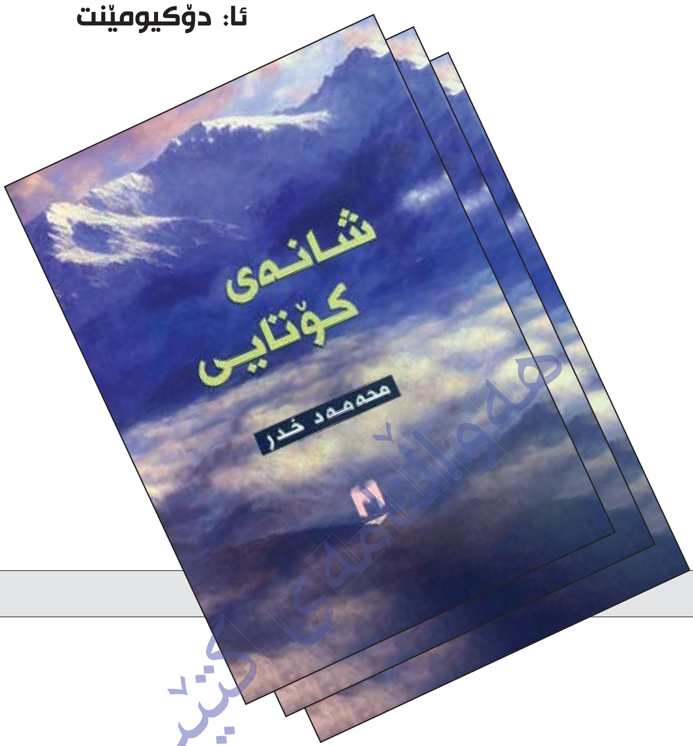

پێشەکی

زۆرێـك لـە پێشـمەرگەی هێـز و لایەنـە سیاسـییەكانی كوردسـتان، لـە سـەردەمی خەباتـی شـاخ و شـاردا، بەتایبەتـی لـە باشـووری كوردسـتان، یاداشـت و بیـرەوەری خۆیـان نووسـیوەتەوە. لەگـەڵ بڵاوبوونـەوەی هـەر كتێـب و دیمانـە و بڵاوكراوەیەكـدا، كـە بوویێتـە هـۆی هەڵدانـەوەی لاپەڕەكانـی ئـەو مێژووە، لەگـەڵ خۆیدا كۆمەڵێك قسـە و بـاس و تێبینـی و گفتوگـۆی دروسـتكردووە. هـەر یـەك لـەو یاداشـت و بیرەوەریانـەش، لـە زاویەكـەوە چـی دیتـووە ئـەوەی گێڕاوەتـەوە. زۆرجاریـش بەهـۆی حزبایەتـی و لایەنگـری كەسـەكانەوە، زۆر دیـوی ڕووداوەكان بـەو شـێوەیە ڕەسـمكراوە، كـە خۆیـان دەیانەوێـت. گرفتەكـەش لێرەدایـە (هەركەسـە و لـە ئاشـی خـۆی باراشـی لێكـردووە و كەسـیش بـەدۆی خۆیـی ناڵـێ تـرش).

بەهەرحاڵ شایەتحاڵ و بەسەرهاتەکان زۆرن، بەڵام زۆر بەکەمی وا ڕێککەوتووە بەکۆی دەنگ لەسەر یاداشت و بیرەوەری فلان نووسەر هەموومان کۆکبین. هەرچۆنێك بێ شتگەلێکی پچڕ پچڕ نووسراوەتەوە و باسکراوە، بەڵام هیچ کامێکیان دیمەنەکەیان بەتەواوی پیشان نەداوین. یەکێك لەو کتێبانەی بیرەوەری پێشمەرگەیەك، لە سەردەمی شار و شاخدا دەگێڕێتەوە کتێبەکەی نووسەر (محەمەد خدر)ە بەناوی (شانەی کۆتایی) قەبارەی کتێبەکە ٤٥٢ لاپەڕە، جگە لە نووسین و بیروەرییەکانیش کۆمەڵێك بەڵگە و وێنەی تایبەتی تێدایە. چاپی یەکەمی لەلایەن دەزگای موکریان، ساڵی ٢٠٢٦ بڵاوکراوەتەوە. لێرە تەنها ئەو بەشەمان وەرگرتووە، کە نووسەر وەك پێشمەرگەی حزبی شیوعی و شایەت حاڵێك لە سەروبەندی ڕووداوی پشتاشاندا، ئەوەی بینیوە گێڕاویەتییەوە.

دەستپێکی ناکۆکییەکان:

نووسەری کتێبی (شانەی کۆتایی) خاڵی دەستپێکی ناکۆکییەکانی نێوان (یەکێتیی) و (بەرەی جوود) بۆ تێگەیشتنی نەوشیروان مستەفا دەگەڕێنێتیەوە، بۆ چارەنووسی پارت و لایەنە سیاسییەکانی دیکەی باشووری کوردستان لە سەردەمی شاخدا، کە لە دیدارێکدا ناوبراو بەو شێوەیە تێڕوانینی خۆی لەبارەی بەرەی جوود، دەربڕیوە. نووسەر نووسیویەتی: لە ساڵی ١٩٨١ کاتێك شەڕی نێوان بەرەی جوود و یەکێتی بەرپابوو لە (وەرتێ) من و هاوڕێ ئەبوو سەرباز لە (نۆکانێ) وە بەرەو پشتاشان دەڕۆیشتینەوە، ئێمە کۆمەڵێك هاوڕێ بووین لە گوندی (قوڵەهەرمێ)ی شێنێ لەگەڵ کاك نەوشیروان مستەفا لووت و بزووت تێك هەڵەنگوتین، دواى هەواڵپرسین

کاك نەوشیروان گوتی: ئەبوو سەرباز یەکێتی ڕێگا نادات کوردستان وەك خوارووی لوبنانی لێبێت، ڕێگا نادەین هەر حزبە و لە دۆڵێکەوە وەك کارگ هەڵتۆقێ.

کاك نەوشیروان گوتی: ئەبوو سەرباز یەکێتی ڕێگا نادات کوردستان وەك خوارووی لوبنانی لێبێت، لە ڕێڕەوی سیاسەتی کوردستان، هەر حزبە و بۆ خۆی سەربەخۆ بێت.

ئەبوو سەرباز گوتی: ماڵتان نەشێوێ خۆ حزبی شیوعی عێراقی هەر حزبێکی کوردستان نییە، بۆ دەبێ ڕێگا نەدەن لە سیاسەتی حزبەکەی خۆشماندا سەربەخۆ بین؟ نەوشیروان مستەفا هەمان هەڵوێستی دووبارە کردەوە و گوتی کوردستان ناکەینە لوبنانێکی دیکە! ڕێگا نادەین هەر حزبە و لە دۆڵێکەوە وەك کارگ هەڵتۆقێ. ل٧٩

نووسەر سەبارەت بەو باسە ڕوانگەی خۆی لەسەر ئەو وتەیە دەردەبڕێت و شیکاری تایبەتی خۆی بەدرێژی، لە کتێبەکەدا بڵاوکردۆتەوە.

ڕێککەوتنامەی ٦ی شوبات:

لە لاپەڕە ١٤٥ی کتێبەکەیدا، نووسەر ئاماژە بە سەردانێکی ڕەوانشاد مام جەلال بۆ بارەگای سەرکردایەتی حزبی شیوعی دەکات و دەنووسێت: ڕۆژی ١٩٨٣/٢/٦ مام جەلال لەسەر چەنگان لەم پردە دارینە پەڕییەوە و ڕووی کردە بارەگای سەرکردایەتی حزبی شیوعی عێراقی، ئەوسا بەشێکی زۆری سەرکردایەتی حزب هێشتا لە بارەگاکانی ناوزەنگ و نۆکان مابوون. مام جەلال سروشتی وابوو، کۆڕ و کۆبوونەوە و دیدارەکانی زۆر پڕ جۆش و خرۆش و گەشبینی و پێداهەڵدانی تێدا بوو. گوتیان لە دوورەوە هاواری دەکرد و دەیگوت، ئاخیری ناچارتان کردین بەسەر پردی سیراتیشدا وەپەڕین، هاتووین هەموو تەمومژ و دڕدۆنگییەکان بڕەوێنینەوە.

نووسەر لای وایە بەیاننامەی ڕۆژی ٦ی مانگی ٢ی ساڵی ١٩٨٣ جوانترین و پڕ ناوەڕۆکترین ڕێکەوتن بوو لە نێوان حزبی شیوعی و یەکێتی واژۆکرابێ، لە ماوەی چوار ساڵی پەیوەندی نێوان حزبی شیوعی و یەکێتیی باشترینیان بوو. لە بڕگەیەك لە بڕگەکانی ڕێککەوتنەکەدا هاتبوو، بەشداری حزبی شیوعی لە گومرگ و بەشی داراییدا دەکەن. لە بڕگەیەکی دیکەی بەیاننامەکەدا ئاماژە درابوو، بە قووڵترین پەیوەندی و هاوپەیمانی و هاریکاری نێوانیان.

سەرەتای ڕووداوەکە:

نووسەر ئەو بەشەی ناو ناوە (دیل کوژی پشتاشان و قڕناقاو) خۆی وەك پێشمەرگە و شایەتحاڵی ئەو ڕووداوە، دێتە سەر وردەکاری بەسەرهاتەکە و دەنووسێت: شەڕی نێوان یەکێتی و بەرەی جوود گەرمتر دەبوو، بارودۆخ شڵژابوو، بەڵام مەکتەبی سیاسی حزب پشتی بە ڕێککەوتنی ٦ی شوبات گەرم بوو. ل١٤٩

لە درێژەی گێڕانەوەکەدا نووسەر ڕاستەوخۆ دێتە سەر ئان و ساتی ڕووداوەکە و دەڵێت: ئێوارەیەکی درەنگ هاوڕێ (هێمن) ڕابەر سیاسی لقی پشدەر گوتی وا باشە ڕەبیەیەك لەسەر بەرزایی ئەو گردەی ئەو بەری دابنێین. گوتی بروسکەی مەکتەبی سیاسی هاتووە، دەڵێ وریابن پێدەچێ یەکێتی نیازی خراپ بێت! ل١٤٩

لە درێژەی باسەکەدا نووسەر نووسیویەتی: بە هاوڕێ (هێمن)م گوت بە هاوڕێ (سەلیم) ت گوتووە بەرپرسی ئەو بەرزاییە بم پێکەنی و گوتی بەڵێ.ل١٤٩ نووسەر دەڵێت: هیچ شتێك بێ ڕەزامەندی هاوڕێ سەلیم لە لقی پشدەر نەدەکرا. سەرپێی بڕیاری ئەرکی سەربازی گردی (بەردەبیرۆ) درایە من. هەر ئەو ئێوارەیە خۆم سازکرد و پەڕینەوە ئەو بەری بەرزایی بەردەبیرۆ. کاتێك گەیشتمە ئەوێ تەنها خیوەتێك هەڵدرابوو دوو هاوڕێ لەوێ چاودێر بوون. دواتر ژمارەی هاوڕییان زیاتر بوون. ئەوانەی لەوێ بوون من و هاوڕێ مستەفا غەفوور، مام جەبار، واتا حوسێن ئیبراهیم، هاوڕێ حاجی سپێرۆیی و ئەرسەلان و بابەکر مەحموود. کاتژمێر نۆی شەوێ هاوڕێ هیوا مەغدیدیش بەبێ بڕیار سەرکەوت بۆ ڕەبییەکە. ئەو شەوە شەوی ١٩٨٣/٤/٣٠ بوو. ئێوارێ پێش ئەوەی ڕۆژئاوابێ هێزێکی گەورەی یەکێتی لەناو ڕەزگەوە بەرەو بناری ڕەزگەو قەڵاتووکان کەوتنەڕێ، ڕەبییەکانی سەری بەردەقڵشیو چاودێری هێزەکەیان دەکرد، ڕتڵێك تۆپیان گرتە هێزەکانی یەکێتی ژمارەیەك پێشمەرگەی بریندار بوون، برینداره‌کانیان هێنایە لای ڕەبیەکەی ئێمە لەسەر بەرزایی بەردەبیرۆ. هێزەکانیان شەکەت و ماندوو بوون، بریندارەکانیان تووشی خوێن بەربوون بوون، بەپەلە برینەکانمان تیمارکرد و خواردنمان فریا خستن. کورد دەڵێ (ئاش لە خەیاڵێك و ئاشەوان لە خەیاڵێك) ئێمە هێشتا دەستێکمان نان و ئاو بوو، دەستەکەی دیکەشمان دەرمان لەناو باوەشی خۆمان بوون و خزمەتمان دەکردن، بەڵام سپڵە و بێنمەك دەرچوون، نانیان خوارد و ناندينيان دڕی؟! ل١٤٩ - ١٥٠

دواتر نووسەر وردەکاری ڕووداوەکە بەو شێوەیە باس دەکات و دەڵێت: ئەو هێزەی لە ناوزەنگەوە پەڕیەوە بەرەو لێرەواری ڕەزگە، هەمووی لە دەوروبەری ڕەبیەکەی ئێمە مۆڵ دران. دوو تیپی گەرمیان و ئەو هێزەی بناری کۆسرەت بوو، ڕق و کینەیان لە حزبی شیوعی عێراق بوو.ل١٥٠

نووسەر دەگێڕێتەوە دەنووسێت: کاتێك ئەو دیمەنەم بینی لە ڕێگەی تەلەفۆنی مەیدانی بە هاوڕێ (هێمن)م ڕاگەیاند کە هێزەکەی یەکێتی جموجۆڵیان سروشتی نییە، نەخشەو پلانێکیان

لەژێر سەردایە چیبکەین؟ هاوڕێ هێمن گوتی تکات لێدەکەم نابێ و ناکرێت دەستپێشخەریی شەڕ بکەن، نابێ شەڕ بکەین. ئەوەی پێمگوتی بروسکەی مەکتەبی سیاسییە. گوتم شەڕ بەر دەرگای گرتووە ئاخر چۆن ئاوا پێشمەرگە پارێزگاری لە خۆی بکات؟! لە وەڵامی هاوڕێ هێمندا گوتم بۆ ناڵێی خۆتان ڕادەست بکەن؟! ل١٥٠

دەستپێکی شەڕ:

ژمارەیەك پێشمەرگەی گەرمیانی یەکێتی هاوڕێ مستەفا غەفووریان لەنێوان خۆیان گرتبوو، تاریکایی شەویش وردە وردە باڵی بەسەر بناری ڕەزگەدا کێشابوو. بانگی هاوڕێ مستەفام کرد لەناویان بێتەدەر، وا دەورەی هاوڕێ مستەفایان دابوو ئاسایی نەبوو. هەندێك دوور کەوتنەوە، بەڵام دەوروبەری ڕەبیەکەیان بەرنەدا، ناچاربووین هەرایان لێبکەین لە نزیك سەرنگەرەکانمان دوور بکەونەوە، هیچ گوێیان لێنەگرتین؟! کاتێك ئەو جموجۆڵ و تورەییەی ئەوانمان دیت و سەیرم کرد، گوتم هاورێیان دڵنیام نیازیان خراپە، بە هاوڕێیانم گوت سەنگەر لێدەن، ئەو هێزەی یەکێتی نیازیان خراپە! کوڕانی سەرباز و شەماڵ بە هی حزب دەزانن، ئەو هێزە هێزێکی شەڕکەرە لە بناری کۆسرەت و بناری ڕۆژهەڵات و کۆیە و گەرمیانەوە بۆ شەڕ هێنراون. هاوڕێ مستەفا گوتی تۆ بڵێی؟ گوتم هیچ گومانت نەبێ! گوتی پەیوەندیت بە بارەگای لقەوە کردووە؟ هاوڕێ سەلیم و هاوڕێ هێمن چی دەڵێن؟ گوتم هاوڕێ سەلیمم دەست نەکەوتووە، بەڵام بە تەلەفۆن لەگەڵ هاوڕێ هێمن قسەم کرد، ڕای هێمنم بە هاوڕێ مستەفا ڕاگەیاند. ل١٥٠ – ١٥١

هەرچۆنێك بوو چوار سەنگەری نیوەچڵی و کەڵەکە بەردی

کە زانی من وریای ئەوان نیم، تەقەی کرد. ئەو نەیدەتوانی سەر شۆڕ بکاتەوە بەڕووی ئەم دیو، منیش نەمدەتوانی بەدیوی سەنگەری ئەودا بڕوانم و سێرەی لێبگرم، تفم هاویشتبا پێی دەکەوت.

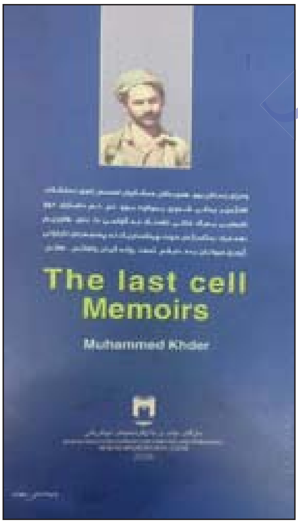

سەنگەر هەڵچنراون. کاتژمێر دەی شەو بەرەوسەر بوو. دەنگێك بانگی کرد و گوتی هیواتان لەگەڵدایە؟ هاوڕێ هیوا خۆی وەڵامی دایەوە و گوتی بەڵێ من هیوام، ئەوەی گوت و بەپیر دەنگەکەوە چوو، چارەگێکی پێچوو هیوا هەر نەگەڕایەوە. منیش بە هاوڕێیانی دەوروبەرم گوت هاوڕێ هیوا بۆچی نەگەڕایەوە؟ حاجی گوتی چووە بۆ ناو ئەو جەماعەتە. کۆمەڵە دارێك لە نزیك ڕێگاکە بوو، سەنگەر و ڕەبیەی ئێمەش بەسەر ڕێگاکەیدا دەڕوانی، هیوا نەگەڕایەوە. بە هاوڕێ حاجی سپێرۆیم گوت تۆ ئاگاداربە دەچم سۆراخێکی هاوڕێ هیوا دەکەم با بزانم بۆ نەگەڕایەوە؟

لە سەنگەرەکەی خۆم هاتمەدەر و چەند مەترێك دوور کەوتمەوە، سەیرم کرد ژمارەیەك چەکدار چەکیان لە گۆڵمێ گرتووە و لە نەویایی گردەکە سەردەکەون و وا بەرەو سەنگەرەکانمان هێرش دەکەن. یەکسەر گەڕامەوە، ویستم بچمە ناو سەنگەر، دەنگێکی نەناسراو تێیڕاخوڕیم گوتی کێی؟ منیش نازناوی خۆمم پێگوت و گوتم وریا. وایزانی وریای ئەوانم. سەنگەری من و هاوڕێ حاجی بەتەنیشت دار بەڕووەکەوە بوو، لە ڕێزی سەنگەری هاوڕێیان هەندێك قیراج و زگزاکی هەڵکەوتبوو، هەم بەڕووی نشێو دەیڕوانی و بەسەر ڕێگاکەشدا زاڵ بوو. ل ١٥١ – ١٥٢

یەکەم تەقە:

نووسەر بۆ ئەوەی ساتەوەختی یەکەم تەقەمان لە شەڕی پشتاشان بۆ باس بکات، چیرۆکی ئەو ناوی (وریا)یە دەبەستێتەوە بە ئان و ساتی شەڕەکەوە و دەڵێت: کە زانی من وریای ئەوان نیم، تەقەی کرد. ئەو نەیدەتوانی سەر شۆڕ بکاتەوە بەڕووی ئەم دیو، منیش نەمدەتوانی بەدیوی سەنگەری ئەودا بڕوانم و سێرەی لێبگرم، تفم هاویشتبا پێی دەکەوت، بەڵام قەدی داربەڕوو بوو بە سەنگەری من، کەوتمە بەرگڕی ئەو شەڕە لە شەڕی دەستەویەخەی سەرشەقام و هیدیکە نەدەچوو. نێوان من و ئەو قەدی دارەکە بوو پانتایی گردەکە خۆی هەر سەد و پەنجا مەترە، گڕی چەکی ئێمە و ئەوان تێکەڵ بوو، نیوەی ڕەبیەکەیان داگیرکردبوو، نیوەکەی دیکە هاوڕێ جەبار و هاوڕێ مستەفا بوو، گوللە بە گوللەی دەکەوت!

من و ئەو پێشمەرگەی یەکێتی گڕی لوولەی چەکەکانمان تێك دەکێشان و مەخزەنەکانمان لەسەر یەکتری خاڵی دەکردنەوە. ئەو هەوڵیدەدا مکوژێت، یان ڕابکەین. جارجاریش پەلاماری سەنگەری هاوڕێیانی دیکەی دەدا، هەڵبەت دەمویست ئەو فرسەتی نەبێ دەربازبێت، ئەو هێرشبەر بوو، ئەو فیشەکانەی ئەو لە قەدی داربەڕوەکەی دەدان کە شانم وێدا بوو، گڕی چەکی

من مام جەباری بە هەڵە بردبوو، هاوڕێ جەبار وای زانیبوو ئەوەی لەناو سەنگەرەکەدایە منم و ئەوەی دەرەوەی سەنگەرەکەش ئاگری دووژمنە. ڕێزێك فیشەکی ڕووە و من تەقاند، گوێم لێبوو مستەفا پێیگوت ئەوەی تر تەقەت لێکرد محەمەد بوو، لە گەرمەی شەڕەکە هاوڕێ مستەفام ئاگادار کردبۆوە لەم دیوی سەنگەرەکە منم، شەڕی دەستەویەخە وەك شەڕی دیکە نییە. دەسترێژی مام جەبار گەرمایی و بۆنکرووزی بارووتی فیشەکەکانی بە لووت و جەستەی وەرکردم، دەسترێژی مام جەبار و منجەمنجی من و تووڕەبوونی هاوڕێ مستەفا، سەرنجام لەسەر کابرا لاچوو و، ڕایکرد. ل١٥٢

لوولەی چەکەکان و بەردەوامی شەڕ:

نووسەر هەرچی بینیویەتی، کە خۆی یەکێك بووە لە شەڕکەرەکان دەیگێڕێتەوە. بەردەوام دەبێت و دەنووسێت: بەردێکی گەورە لەسەر گردەکەیە، یاتاخی من لەبن ئەو بەردە بوو، جگە لە کلاشنکۆف برنەوێکیشم پێ بوو، لەسەر یاتاخی نووستنی ڕەبیەکە جێمابوو، کابرا گەیشتە بن بەردەکە، منیش بە دیوێکی دیکەدا گەیشتمە بن هەمان بەرد و شەڕی نێوانمان بەردەوام بوو. ئەمجارە ئەو دیو بۆ ئەم دیوی بەردەبیرۆ، دەسترێژی گوللە لە فرەکەوچك دەچووا! ئەمجارە جێگاکەم مەحکەمتر بوو، تاشەبەردەکە لە باڵای مرۆڤ گەورەتره دەمتوانی لە دەسترێژی ئەو، خۆم پەنا بدەم. دەنگی هاوڕێ مام جەبارم دا، گوتم جەبار تەقە لەو بن بەردە بکە کە دەنگی منی لێ دەبیستی و یاتاخی منی لێیە. لەگەڵ دەسترێژی مام جەبار، کابرا لەبەر چاو بزر بوو. تەلەفۆنێکی مەیدانیمان ڕاکێشابوو، بۆ لای ڕەبیەی گردەبیرۆ، هەر لێیدەدا بە پەرۆش بوون هەڵوێستی شەڕەکە بزانن دیاربوو نەیاندەزانی شەڕەکە چۆنە! هەڵتووتەکابووم تەلەفۆنم دەکرد هەڵوێستی شەڕەکەم بۆ هاوڕێیان باسدەکرد، گڕی فیشەك و تەقەی دەوەنی تەنیشتم، بە پشتیدا خستم، پێموابوو بریندداربووم، کەچی خوێن دیار نەبوو لەو گۆڕە نەیئەنگاوتم، ئیستاش پێم سەیرە بۆ نەپێکرام. هەستامەوە سەیرم کرد فیشەکەکان ڕێك لەنێوان هەردوو ئەدیداسەکانمی دابوو. ل ١٥٢- ١٥٣

ئەو دیمەنە بەلای زۆرێك لە پێشمەرگەکان، هەمیشە وەك موعجیزە و ڕێکەوتێك سەیر دەکرێن. ئاخر شەڕ بە هەموو ماناکانییەوە نەگبەتییە، چ جای شەڕی نەگریسی ناوخۆ، شەڕی براکوژی، شەڕی خۆخۆیی نێوان حزبەکان، هەر هەمووی نەهامەتی و ماڵوێرانی بەدوای خۆیدا دەهێنێت.

کۆتایی شەڕەکە:

نووسەر درێژەی بەسەرهات و ڕووداوەکە دەبەستێتەوە بە شەڕی نەگریسی ناوخۆ و دووژمنایەتی لایەنە سیاسییەکان، پێیوایە (ح ، ش) غەدرێکی گەورەی لێکراوە و بێ پاساو شەڕێکی خوێناوی بەسەردا سەپاوە. دوای دەستپێکی شەڕەکە و شکانی لایەنی بەرانبەر وای لە هێزەکانی (ح ، ش) خۆیان بۆ شەڕێکی خوێناوی دیکە ئامادە بکەن، بۆیە نووسەر بەو جۆرە باس لەو ڕووداوە دەکات و دەنووسێت: شەوی ٣-٤/ی مانگی ٥ی ساڵی ١٩٨٣ دڵنیابووینەوە پشتاشان و قڕناقا لەلایەن یەکێتی دەستی بەسەردا گیراوە و کۆنترڵ کراوە. لەگەڵ هاوڕێ مستەفا غەفوور لە پشتی بارەگای ڕەزگە دانیشتبووین، خەریکی تاوتوێکردنی دۆخی سیاسی و سەربازی ئەو شەڕە بووین، لەناکاو هاوڕێ مەنگوڕ عەبدوڵڵای مام حەمەدی ڕەزگەیی دەرکەوت، گوتم بەرەو کوێ؟ چیدەکەی؟ گوتی هاوڕێ سەلیم پێیگوتم بڕۆ بارەگای ڕەزگە بسووتێنە! ئاوڕێکم لە هاوڕێ مستەفا دایەوە، گوتم بۆ بارەگا بسوتێنرێت، ئەویش پێکەنی، گوتی سەلیم نییە! دیارە وا ئەقڵی گرتووە، نایەوێت بارەگای ڕەزگە لەلایەن یەکێتی کەڵکی لێوەربگیرێ. ئەو شەوە لەبن تیشەشاخی (گامۆڵ)ی قەندیل خەوتین. گامۆڵ بەرەو بەرزایی و ئاودیوبوونی بناری ڕەزگە و کوێستانەکانی قەندیل دەچێ، ڕێگایەکی هەوراز و ماپێچی دوورودرێژە، دوای ڕێگای (موسی جوڵا)ی هاتوچۆی کوێستان گەرمیانی پێدا دەکرێ. ئەو ڕۆژە وەك چۆن لە دیدگای بارەگا و گوندی (شیوعیاوا) ئاوابووین، ئەو ئاوابوونە بوو تا کۆتایی ساڵانی ١٩٨٦ – ١٩٨٨ بارەگای ڕەزگە ئاوەدان نەبۆوە. ل١٥٧

نووسەر زۆر بەوردیی و لەو زاویەی، کە خۆی تێدا بووە و کەسی یەکەمیش بووە بەوردی ڕووداوەکەمان بۆ باس دەکات. ئەوەش دەرخەری ئەوەیە ڕووداوگەلێك، کە خۆت تێیدا بوویێت و باسی بکەیت، وا لە خوێنەر دەکات باشتر ڕووبچێتە ناو گێڕانەوەکە.

بۆچی بۆ سوودی مێژوویی و بەڵگەی نۆژەنکردنەوەی هەندێ خانووی کەلەپووری و شوێنەواری زۆر گرنگن؟

دیدەوانی یەعقوب / کۆیە

گومان لەوەدانییە کە پاراستن و نۆژەنکردنەوە و ناساندنی هەموو خانوو، خان، گەرماو، مزگەوت، دێر، قەیسەری، بازاڕ، پەرستگە، تەکیە، خانەقا، فەرمانگە، قەڵا، قشڵە، سەنگەر و سەرای کۆن و کەلەپووری و شوێنەواری گرنگن، بەڵام بۆچی هەندێکی گرنگترن، بەتایبەتی لەباری دۆکومێنت و بەڵگەوە؟ .

هەواڵنامەی کتێب

هەندێك لە خاوەنی ئەو خانووانە کەسانی ناوداربوونە بەتایبەتی ناوداری بواری فەرهەنگی گشتی کورد واتا ئەوانەی لەو خانووانە نیشتەجێبوونە شاعیر، نووسەر، هونەرمەند، سیاسی، زانای ئاینی، دەسترەنگین بوونە.

بەتایبەتی لێرە باسەکەمان زێتر بۆ خانووی نیشتەجێبوونە لە ڕابردوودا و بەتایبەتریش خانووی شارنیشینەکان، واتا گەڕەکە دێرینەکانی شارەکانی کوردستان زیاتریش ئەو شارانەی کە مێژوویێکی دەوڵەمەندنیان هەیە، لە باشووری کوردستان زێتر چاومان لەسەر هەولێر، کەرکوک، کۆیە، ئامێدی، کفری، ڕواندز و زۆر شار و شوێنی تریش دەگیرسێتەوە.

شاری کۆیە و هەرچوار گەڕەکە دێرینەکە واتا هەواو، بایزاغا، بەفری قەندی و قەڵات ببەین، ئەوا بۆمان دەردەکەوێ کەوا زۆرێك لەو خانووانەی ئەو چوارگەڕەکە و تەناتەنت مزگەوت و دیوەخانەکانیش شوێنی کەسانی ناوداری چەند سەدەی ڕابردوون

ئەگەر لە خاڵی مەبەستمان نزیکتربینەوە ئەوە دەبێ بڵێین، چونکە هەندێک لە خاوەنی ئەو خانووانە کەسانی ناوداربوونە بەتایبەتی ناوداری بواری فەرهەنگی گشتی کورد واتا ئەوانەی لەو خانووانە نیشتەجێبوونە شاعیر، نووسەر، هونەرمەند، سیاسی، زانای ئایینی، دەستڕەنگین بوونە.

ڕاستە وەک گوتمان نۆژەنکردنەوەی هەموو شوێنە شوێنەواری و کەلەپوورییەکان گرنگن، بەتایبەتی ئەوانەی دەچنە خانەی هونەری تەلارسازی خۆمانی و بە بارزی خۆمانی و وەستاکار و شاگرد و وەستای خۆمان دروستکراون، بەڵام دیسان لە پۆلێنکردندا گرنگ و گرنگتر و گرنگترین هەیە.

بۆیە ئەوانە گرنگترینن؛ کەسانی ناودیاری پڕخزمەتیان

تێدا ژیاوە و لەنێو ئەوخانووانە پێگەیشتوون و داهێنانیان کردووە و خزمەتیان گەیاندووە.

هەر بە نموونە ئەگەر تیشکی باسەکەمان ڕووەو شاری کۆیە و هەرچوار گەڕەکە دێرینەکە واتا هەواو، بایزاغا، بەفری قەندی و قەڵات ببەین، ئەوا بۆمان دەردەکەوێ کەوا زۆرێک لەو خانووانەی ئەو چوار گەڕەکە و تەناتەنت مزگەوت و دیوەخانەکانیش شوێنی کەسانی ناوداری چەند سەدەی ڕابردوون. ئەوەتا مزگەوتی موفتی لە گەڕەکی بایزاغا کە لەلایەن ئومەری بەکری دروستکراوە شاعرێکی گەورەی وەک حاجی قادری کۆیی سالانی زۆر لەوێ خوێندویەتی.

ئەوەتا دیوەخانەکەی ئەمیناغای حاجی بەکراغای حەوێزی واتا ئەختەری شاعیر جێی خڕبوونەوەی گەورە

ئەوەتا دیوەخانەکەی ئەمیناغای حاجی بەکراغای حەوێزی واتا ئەختەری شاعیر جێی خڕبوونەوەی گەورە هونەرمەندان و شاعیرانی ڕۆژگاری خۆی بووە وەك و كەیفی و شێخ ڕەزا و حاجی قادر و جوانڕۆیی دەیان دەنگخۆش لێزانی تر.

هەواڵنامەی کتێب

هونەرمەندان و شاعیرانی ڕۆژگاری خۆی بووە وەکو کەیفی و شێخ ڕەزاو حاجی قادر و جوانرۆیی دەیان دەنگخۆش لێزانی تر. ئەوەتا هەر لە گەڕەکی بەفری قەندی خانووی بنەماڵەی خادم سوجادە واتا باوک و باپیری مەلا ڕەئوف خادم سەجادەی شاعیر، واتا باوکی دڵداری شاعیر و زەینەب خان هەبوو.

ئەوەتا لە گەڕەکی بایزاغا خانووی بنەماڵەی جەلیزادەکان واتا باوک و باپیری مەلای گەورە و مەسعود مەحەمەد هەیە.

ئەوەتا خانوو و شوێنی شاعیر و سەرکردە و ناودارانی کۆیە و کوردستان وەک مام جەلال، عومەردەبابە، جەعفەر عەبدولواحێد، سامی عەوداڵ، عەونی، قاسید، نەجیبەخان، خادیم، خالید دلێر، وردی، تایەر تۆفیق، عەنیلەخڕە، سێوە، حەماغای گەورە، کەریم شارەزا، دلزار، فریشتەخان، کەریم ئەحمەد، عاسی، کاکەزیاد، مەلا مەعسوم،

باکووری، ئەحمەدی حەمە مەلا و دەیان شاعیر و مەلا و سەرکردە و هونەرمەندی تر هەبوون، بەڵام مخابن زۆرینەیان داڕووخان.

جا ئەگەر بێتو ئەو خانووانە نۆژەنبکرێنەوە و هێندەی بشکرێ کەرستە و کەلوپەلەکان و جلوبەرگی و بەرهەم و وێنەی ئەو کەسایەتیانە پەیدا بکرێنەوە و لەو خانووانە بەشێوەی جارانی خۆیان دابندرێنەوە و هەڵبواسرێنەوە و نمایشبکرێنەوە، ئەوکات وەک بەڵگەیی سوودی زۆری بۆ توێژەر و نووسەر و فیلم ساز و خەڵکی ئاسایی و گەشتیاران و بیانییەکان و کەناڵەکانیش دەبێ.

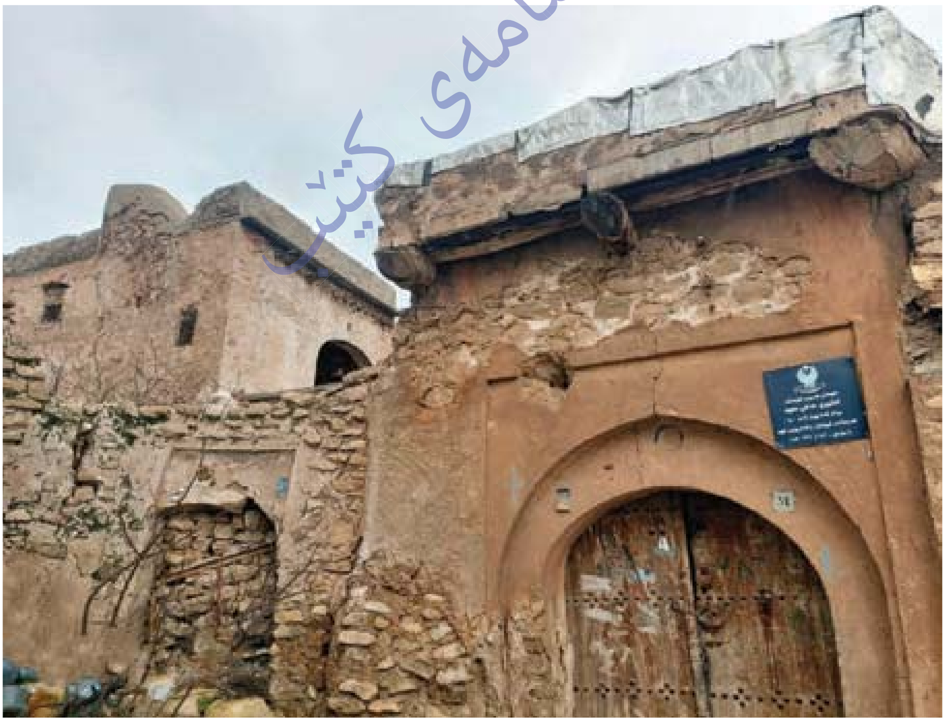

هەواڵنامەی کتێب

میقداد میدحەت بەدرخان دامەزرێنەری یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەناوی (کوردستان) کە لە ٢٢نیسانی ساڵی ١٨٩٨ لە قاهیرەی پایتەختی وڵاتی میسر چاپ و بڵاوکرایەوە. پیرۆزبێت یادی ١٢٨ ساڵەی ڕۆژنامەگەری کوردی.

ژوێژ ١   سالا مرال   بده ١

کردستان

١٣١٥

خیبي کاغذاتي ریکه
دیق ریکیت معری سز
ماف طوبتي بربدمين
لام بدهان یاتا
مقاداف مانحت بکی
هرجار باومژر بربدمیا
بي بیره آزبسله دبکم
گودستان دهیارن خنکی
بازده بوژا جارکي تیت
قوسانهن

مخوابت
مدزمة کوردستانود مزصي
هاجد رحومت خوطت
بالارفه
« بأغداد ببدحش »
درماهی. . . . خلیند کوردسان
بیادن مادن فرمال وین ماده تریله
قرتش‌لمعتلر پانسو مراد بیلعی
گردسان خارجیچ هر بیر
ابیهرن حداك آیره هلی
سه قروندر
کرساب مزهامه معرهي
صاوابایه ئحنا گرد رپاین

❖ کردي بیلاتو وأمعیل صایه ئشویق ایچون آعزملك ❖

❖ اون بش گوفنه و اشراوتور گردجه فرنه‌در ❖

❖ دوزا ئاجتیده ٢٠ یاوشده سنه ١٣٩٢ ئایجشابه‌لي ٩ تیسان سنه ١٩٢٨ ❖

بسم الله الرحمن الرحیم

عند هرتو شکر وعله ژخدی قطلوه أم مستمان
خلق .کرن، وطانیا مز وسرقبه حتی وزکابانه ، مرتعفا
خیانزلا هم وسرقیه کلك آبئین بقیله واسادیت دریله
خوان دیایده یبتاس سطان جین گوالد وین یربن
هیایه سکتب جلدمه وجریده خان ولایایده به وبه
جه أبه جریده دظیبن ، میفامن ایت زکرداره کسره
کلك لوتا زیدیم خوي متی وزلاه بانیمن دبین
خوریت راست وقویه خوزن ودیا وگه فوبین دي
به خوشحاله نادواندن ولایایده به وبه جیران وان موسترف
یایمبه وی جه بکه ینقانن لوتا دیا طمیده من آف
جریده یاما قیبي بامنا خدی تبال یاش لیو هر بتزده
روژانه بارکي آزي جریه مکي بانیسم ، اف قي من بکریه
کردستان ! قي جریده‌بده آزي بحتا قبما هزوبیرفنا بکم

یکهذري مروف وعمله یکودرى مدوسه ومکتبن قنج هنه
ازي نیتنا کرها بکم انکودري سهشر مره مواتین مظن چه
مکن جاوه ذو مرکي ایفریت پیلود و به ازي حریا حکات
بکوحتی تهو کسي جریده‌کي مولي اظلیبي‌به آف جریده‌یا
خاها با مرکیه توماوي گیان کیابي میتن . ازهیتي مرکم
کیایا بیربدمی بیربده بیتیس حي بتشنبه‌زکي نوجه دبن
گیین یالي جنکي وبه دکره ریده الله ایدي آزي دست
مقصدي بکم . (ومن الله التوفیق)

حضرت پیغمبر علیه الصلوة والسلام گوتی‌یه مناطه
ورثة الانبیاء ، آبکو علما وارابن انبیانه ژ طرف خدیده
مامورن وعظ ونصیحتي بدین خلکی ریا خنج نیتنا وان
بکن لوتا گي علماين کوردا بیازه اون وعظ ونصیحتا
لبدین دون ول ورقي بدن میر وآغا وکرداهین وتامن
وان تشوبلا خانیا هز جیرتی بکن ریا خنج نیتنا وان
بکن مکي اون دي بکن گنده حرة مطوعوبیه

حوسێن کریم قادر لەك

مەلا یوسف

حوسێن کریم قادر لەك لە ساڵی ١٩١٠ لە گوندی مەلحەوالی کندیناوە لەدایکبووە، هەر لە سەرەتای ژیانیەوە لەو گوندە ژیانی بەسەر بردووە، پیاوێکی ناودار و چاك بووە، لە کۆمپانیای نەوتی دووبز کاری کردووە، دوای پێکهێنانی ژیانی هاوسەرگیری لەگەڵ حاجیە کافیە عباس ئیبراهیم سیان کە چەند منداڵی هەبووە یەك کوڕ و پێنج کچ بە ناوەکانی حاجی یونس ١٩٦٧، صبریە ١٩٥٢، بدریە ١٩٥٤، فوزیە ١٩٦٢، بدیعە ١٩٦٩، خاوەر ١٩٧٤، پاشان سەیارەیەکی دووج مودیل ١٩٥٥ کڕیتەوە بە ژمارە ٧٦ هەولێر، لە شۆڕشی ئەیلول بەکار بهێنێ لە گوندی مەلحەوالی لەگەڵ بەڕێزان: مەلا قادر باوکی حاجی نوری و مام شکر باوکی مەلا یوسف، مام ڕەسول باوکی عمر و مام یابە حوسێن بندیان باوکی نوری، زۆر جاران لەو کاتانەی سمکۆ علی و مام شێخەڵڵا بارەگایان لە بێستانە بوو بەنهێنی فیشەك و شەکر و چا و دەرمانیان گەیاندۆتە پێشمەرگە تاکو ئەو کاتە لە نهێنییەکان ئاشکرا دەبێت حکومەتی بعث لە ساڵی ١٩٧٩ مام حاجی ڕەسول لە دووبز دەگرێت و ئەوانی تر هەریەك بە لایەکدا ڕادەکەن، دواتر لە ساڵی ١٩٧٩ گوندی مەلحەوالی یەکەم گوند بوو لە کندیناوە چۆڵ کرا مام حوسێن پیاوێکی سەنگین و ناودار بوو، خەڵك زۆر ڕێزیان لێدەگرت و یارمەتی هەژارانی دەدا، بە سیارەی خۆی، دۆستی نزیکی (خدری پاشای) بووە، زۆر ڕێزی لێ دەگرت، لە ساڵی ١٩٦٣ عەرەب مەڕ وماڵاتی چەند گوندێکی وەکو سۆربەش و گوندی شێخانان تاڵان دەکەن، بەڵام لەگەڵ مجید ئاغای گردلانکە و قادری سۆربەش و جەنابی خدر پاشای توانیان هەموو تاڵانەکان لە لایەن عەرەبەکان بگەڕێننەوە و تاکو ئیستاش بەتەمەنەکان ئەوانەی لە ژیاندا ماون زۆر باسی ئەم بابەتە دەکەن و لە مەجلیسەکان دەیگێڕنەوە.